



Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

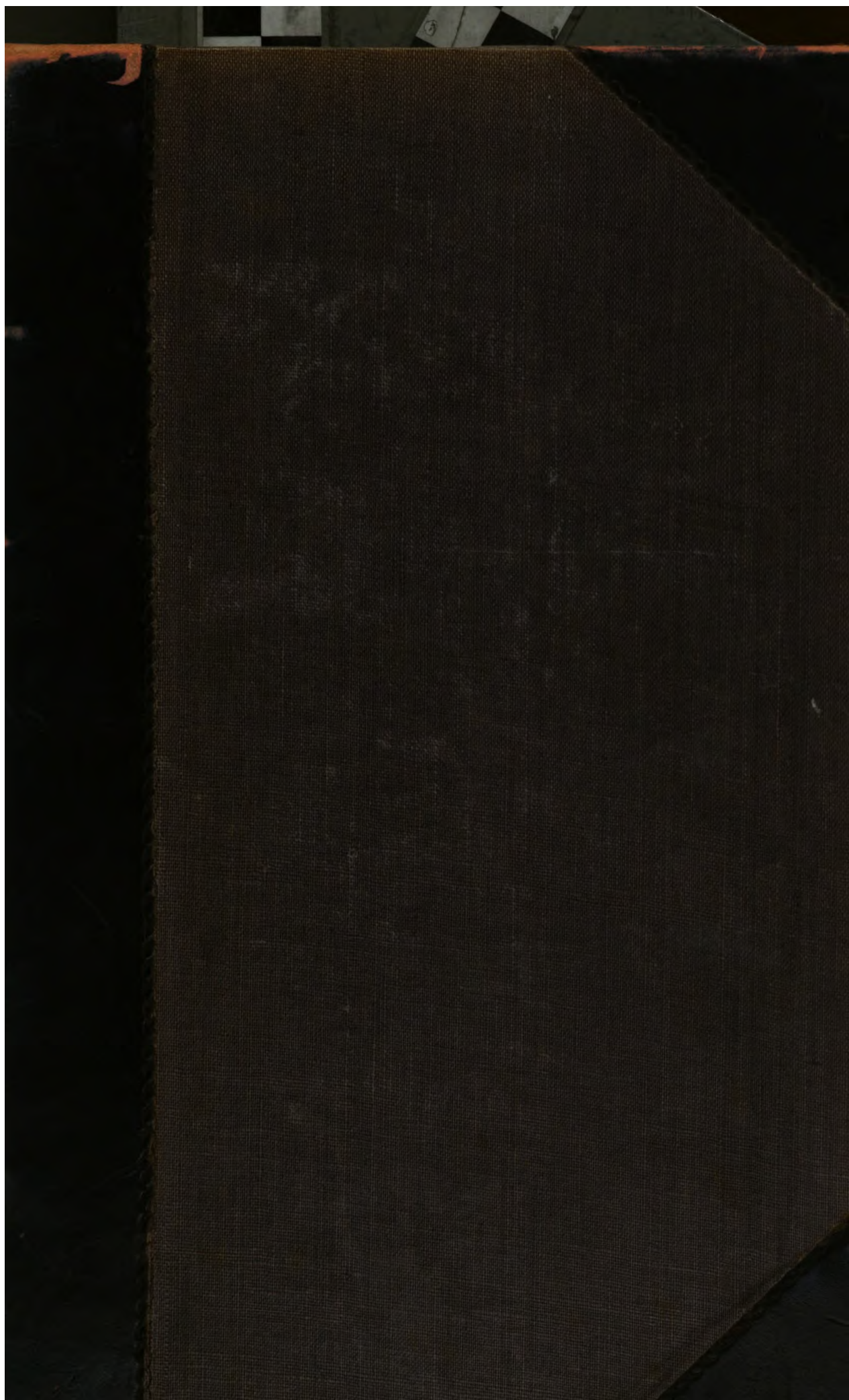
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries
and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>



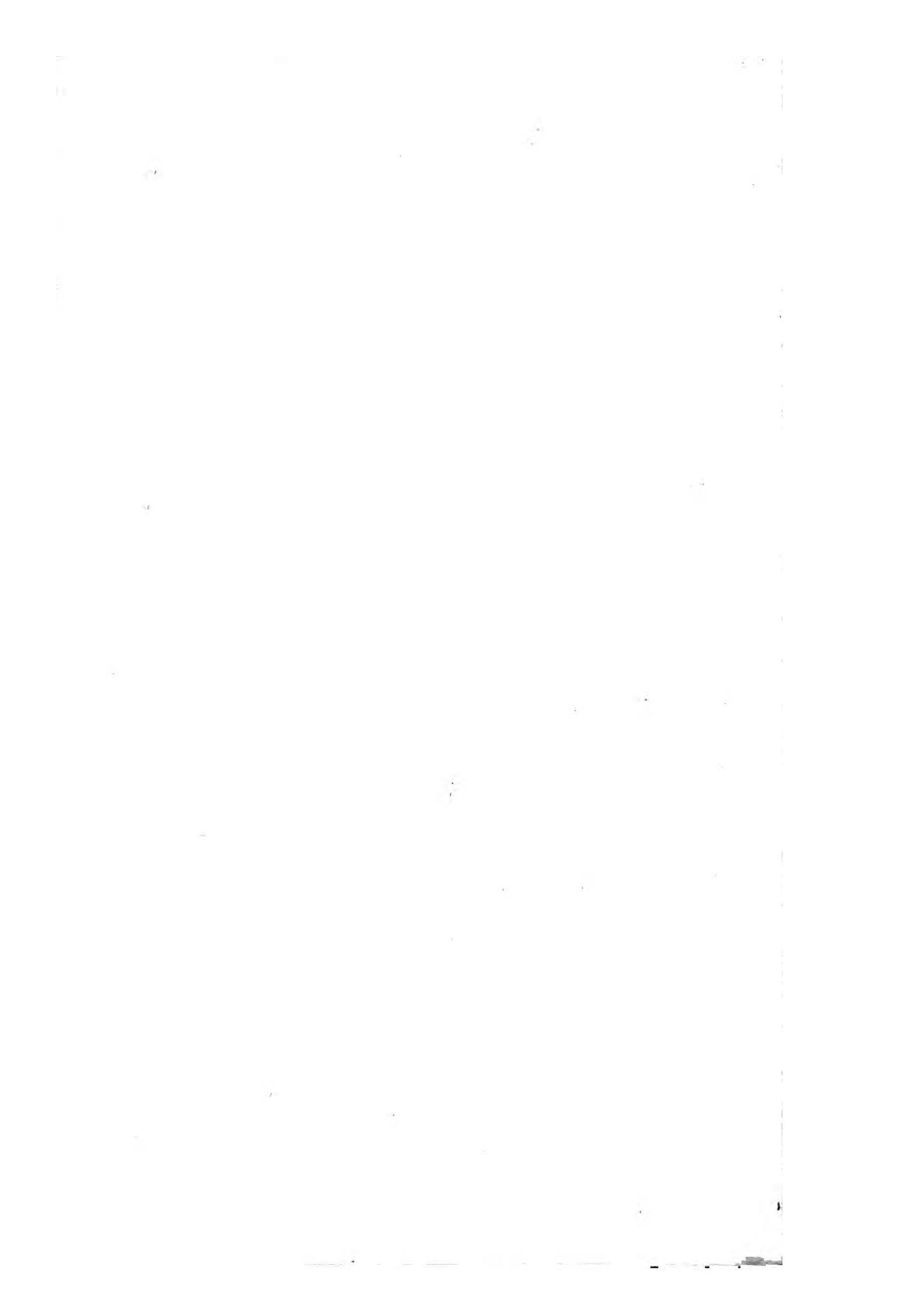
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-
ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.



110 L. 126

= T Text Gr. P. 56

= T Text Cu. P 131





Monumenta graeca

ad

Photium

ejusque historiam pertinentia,

quae

ex variis codicibus manuscriptis

collegit ediditque

J. Hergenroether,

S. Theologiae doctor, historiae ecclesiasticae et juris canonici in literarum Universitate Wirceburgensi
professor p. o.

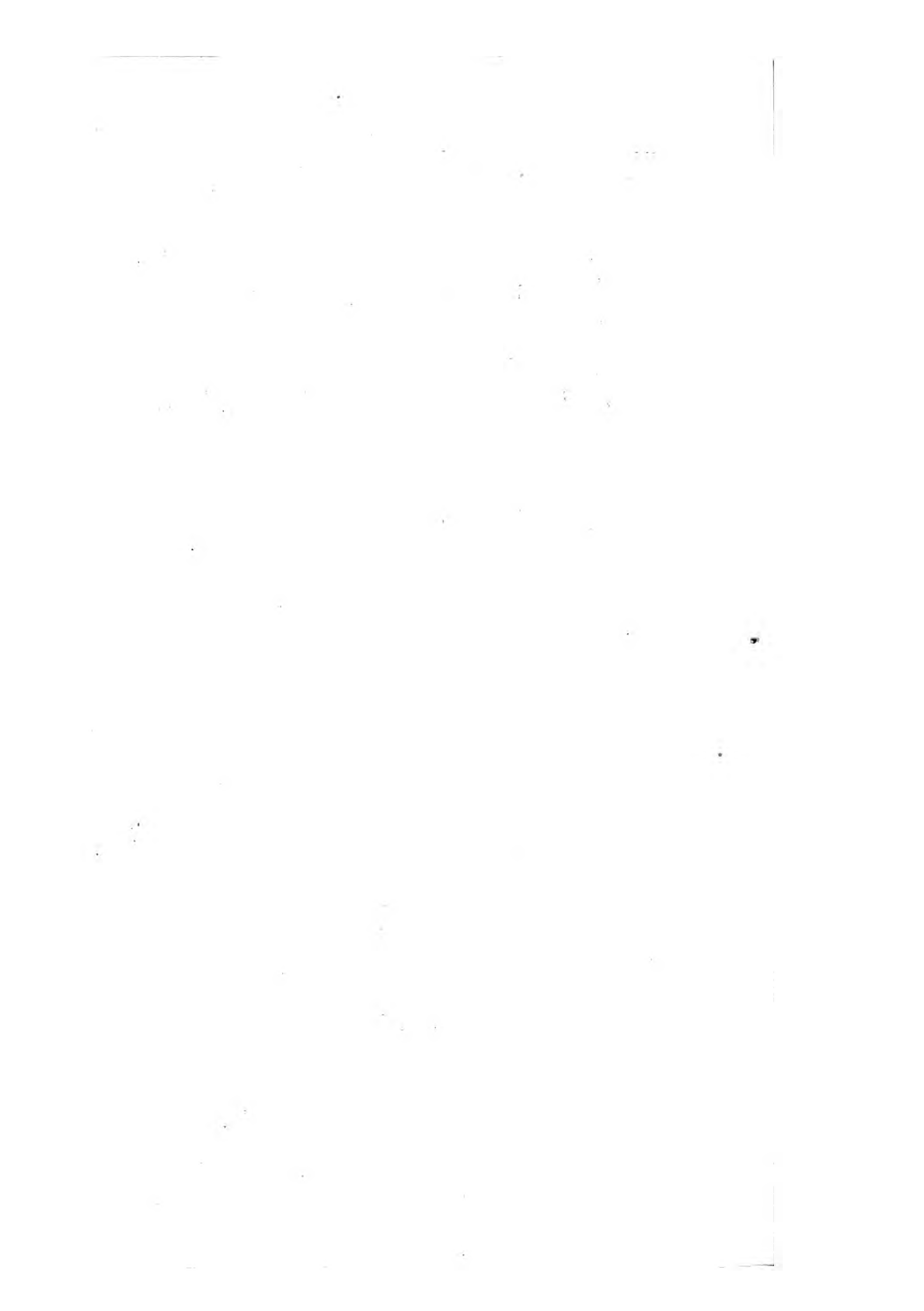


Ratisbonae.

Typis et Sumptibus Georgii Josephi Manz.

1869.

110. l. 126.



Prolegomena.

Quum decem fere annis permultos graecos codices Mss. perlustrarem ad detegenda Photii potissimum scripta publicae luci nondum reddita aliaque colligenda monumenta, quae historiae graeci schismatis accuratius describendae praesidio esse possent: id quod communis mortalium sors est quodque in ejusmodi indagine plerumque evenire solet, accidit et mihi, ut laborem meum satis arduum neque fructibus penitus destitutum neque ea, quae in votis erat, fructuum ubertate coronatum conspicerem. Etenim Photii homilias diu jam ab aliis conquisitas ceteraque, quae desideraveram, reperire minime licuit et bibliographorum notitias haud paucas errore non fuisse immunes deprehendi. Attamen praeter editum jam librum de Spiritus sancti mystagogia et praeter alios graecos textus in Parisiensi J. P. Mignii editione vulgatos nonnulla nactus sum opuscula, quorum alia Photio vindicanda, alia ejus pseudepigraphis accensenda videntur, alia demum tum ejus et controversiae Latinos inter et Graecos tamdiu agitatae historiae non parum inserviunt. De quibus in praesentia nonnisi pauca praemonenda habemus, quum de plerisque fusius sermo sit in nostro opere, quod Photii historiam pertractat, et notae ipsi textui subjunctae tum reliqua scitu digna, tum unde hausta fuerint documenta, satis patefaciant. Proinde brevem dumtaxat eorundem conspectum subjungendum censemus.

A. Photii de divina liturgia decretum quinque codices supeditarunt, quatuor Vaticani et unus Monacensis. Pro Photio auctore argumenta externa praesto sunt, quibus interna, quoad ego scio, haud

adversantur. In codicibus enim Mss. vel Photii sanctissimi Patriarchae nomine praenotatur, ut in codd. Vatic. 1119 f. 7, b. et 1150 f. 127, a., vel ejusdem libris adjungitur ita, ut ad eundem auctorem referendum prorsus videatur. Sane cod. Vatic. 828, saec. XIV., qui canonum collectionem continet, immediate hoc decretum p. 281 exhibet post Photii *Συναγωγάς* a Fontanio editas,¹⁾ et quidem velut ejusdem operis partem, sequentibus deinde quinque canonicis epistolis in Montacutii editione jam vulgatis. Codex quoque Vindob. gr. theol. 184 f. 58 idem decretum suppeditat tamquam nonam quaestionem ex iis, quibus praefatae *Συναγωγαί* constituuntur. Vatic. deinde 430 saec. XV. f. 221, b. idem decretum continet una cum fragmento ex Photii quaestionibus Amphiloichianis (f. 155, a) et alios tractatus (f. 113, a; 126 a) complectitur, qui ad Missae sacrificium referuntur. Idem legitur in Monac. cod. 380 f. 151 post Nomocanonem et in citato Vaticano 1150 simul cum praefato Photii opere a Fontanio edito. Ex hoc posteriori codice apographum habuit Antonius Catiforus Venetiis adhuc in Marciana bibliotheca exstans, qui pariter Photio hoc fragmentum asseruit.²⁾

B. Fragmenta dialectica¹⁾ deprompta sunt e codice Monacensi 222 bombyc. saec. XIII. pretiosissimo, qui scholia Ammonii et Photii in Porphyrii Isagogen et in Aristotelis Categorias aliaque praeterea philosophica opuscula exhibet. Quae ibidem reperiuntur de Categoriis, ea jam in notis ad quaestiones Amphiloichianas n. 137 et sequentes edenda curavimus.²⁾ Reliquiae esse videntur unius alteriusve eorum librorum, quos Photius jam diu ante memoratas quaestiones in usum discipulorum composuerat.³⁾

C. Fragmentum cujusdam homiliae Photii, in quo iudicium extremum infelixque damnatorum sors depingitur, inter excerpta rhetorica apud Johannem Doxopatrium in commentariis ad Hermogenis librum primum *περὶ εὐρέσεως* inventum publici juris jam fecit cl. Cramerus.¹⁾ Ejusmodi ultimi iudicii descriptiones in Patrum scriptis fre-

¹⁾ Nov. deliciae erudit. Florent. 1785 t. I P. II p. 1—80. Inde desumptus textus in PP. Gr. ed. J. P. Migne t. CIV p. 1219 seq. et apud Balletam in Append. ad Photii epist. Londini 1864 p. 559 seq.

²⁾ Vide opus nostrum de Photio t. III. p. 7 seq. not. 14. 15. p. 142 seq.

¹⁾ Ib. t. I p. 330 seq., t. III. p. 259 not. 11.

²⁾ Migne PP. Gr. t. CI p. 758—797.

³⁾ q. 77. 78. 138. 141 ed. Paris. cit. (q. 76. 77. Append. n. 7. 10 ed. Oecon.)

¹⁾ Anecd. Gr. Oxon, vol. IV. Oxon. 1837 p. 168. 169.

quenter occurrunt; ²⁾ Photium, qui alibi consentanea habet, ³⁾ non solum Doxopatrius diserte auctorem hujus fragmenti nominat, ⁴⁾ sed dictio quoque ac disserendi modus confirmat. Suspensus fueram, hoc fragmento particulam nobis esse servatam prioris vel posterioris earum homiliarum, quas Patriarcha noster in Russorum irruptione 864 habuit; ⁵⁾ verum detectae tandem opera cl. Kunikii et vulgatae a cl. Nauckio hae homiliae ⁶⁾ non ita rem se habere docuerunt. Nauckius se gavisurum ait, si sua editione excitati mox alii fuerint, qui has homilias emendatiores edant; ⁷⁾ jam huic operi manum admovi, frequenti Photianorum librorum lectione, quae non parum confert praesidii, maxime adjutus; verum succedentia alia aliis negotia hucusque rem ad exitum ne perducerem prohibuerunt. Interea sperare licet fore ut et aliae Photii homiliae e tenebris, in quibus diu jacuerunt, a doctis viris eruantur, quibus sacrum Montem adeundi copia ac facultas est.

D. Gnomologiam sive admonitionem per breves morales sententias, 214 gnomas complectentem, codici debemus Vaticano 742, immo potius ejusdem apographo, quod Venetiis in Marciana bibliotheca asservatur. Pleraque cum aliis moralium effatorum collectionibus contulimus, quotquot ad manus nobis erant, et ab editis hanc gnomologiam differre deprehendimus. Accedunt quatuor gnomae e codice Monacensi 429 chart. saec. XIV exscriptae, quibus perspicue nomen *Φωτίου* praefigitur. ⁸⁾

E. Nicephori Photiique Patriarcharum atque Theodori Studitae adversus Iconoclastas argumenta exhibet codex Vat. Palat. 361. Nonnulla quoque ex iisdem Matthaeus Blastares syntagmati alphabetico ¹⁾ inseruit, pleraque vero Panopliae dogmaticae Euthymius Zigabenus ²⁾

²⁾ Vide v. g. Max. Opp. t. II p. 211 seq. 355 seq. ed. Combef. Damasc. Opp. in sacris Parallelis t. II p. 348 seq. et in Parallelis Rupef. ib. p. 755. Theophan. Ceram. hom. 18 (Migne t. CXXXII p. 396 seq. 409. 412).

³⁾ Phot. apud Oecum. in Rom. c. 13 p. 378. 379 in I Thessal. c. 4. p. 174 seq.

⁴⁾ Praecedunt ejusdem verba textui nostro: *ἡ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἡ διατύπωσις τοῦ πράγματος, ὡς ἐστὶν ἐκεῖνο παρὰ τῷ Φωτίῳ.*

⁵⁾ Op. cit. t. III p. 234.

⁶⁾ Lexicon Vindobonense recensuit et adnotatione critica instruxit Aug. Nauck. Accedit appendix duas Photii homilias et alia opuscula complectens. Petropoli 1867 p. 201—232.

⁷⁾ Nauck. Prooem. ed. cit. p. XXX.

⁸⁾ De hac Gnomologia sermo est in opere nostro historico t. III L. VIII c. 10 p. 240—242.

¹⁾ Lit. E c. 6. Migne t. CXLIV p. 1268. 1269.

²⁾ Tit. XXII. Ed. Tergobysti a. 1710 impressa et repetita a Mignio t. CXXX p. 1164—1169.

et Thesauro fidei orthodoxae Nicetas Choniates.³⁾ Photio Germanum substituunt tum cod. Monac. 194 tum editio Panopliae a. 1710, quae et septimum addit Concilium. Major tamen codicum Mss., eorumque optimorum numerus, etiam Panopliam exhibentium, atque Nicetae thesaurus et Blastares Photii nomen retinent.⁴⁾ Plures hujus opusculi paragraphi inveniuntur in vulgatis Nicephori ac Theodori scriptis, adeo ut nonnisi breves quaedam sententiae Photio vindicari queant. Finis exemplaris nostri plane differt a textibus hucusque vulgatis.

F. Opusculum contra Francos¹⁾ Photio adscriptum, quod codici Vaticano 1101 ejusque apographo Marciano debemus, diligentiorum a nobis disquisitionem efflagitavit.²⁾ Inter criminationes, quae contra Francos ceterosque Latinos proferuntur, quaedam Photii temporibus plane congruunt, aliae tamen penitus adversantur. Attamen hunc libellum, etiamsi immerito Photii nomen praeseferat, haud exigui sane momenti esse pro historia controversiarum, quae inter Graecos Latinosque exarserunt, legenti cuique patebit. Duplicem addidimus latinam versionem,³⁾ quarum posterior jam dudum evulgata nonnullis paragraphis caret, aliis in earum locum suffectis. Nec desunt indicia, quae probant, huncce libellum olim magno in usu fuisse et a diversis Graecis vario modo auctum et locupletatum.

G. Protulimus quaedam ex Nicephori Gregorae oratione in S. Theophanonem Imperatricem, Leonis sapientis conjugem; orationem ipsam nimia prolixitate et ornatu oratorio paene fastidium afferentem, qualis exstat cod. Monac. gr. 10 f. 33 seq., edere operae pretium non duximus; collegimus ergo ea dumtaxat, quae ad Photianorum temporum historiam quodammodo pertinent.⁴⁾

H. Nicetae Byzantii philosophi capita syllogistica XXIV de processione Spiritus sancti, primaevum contra Latinos decertandi

³⁾ Vide Bandinium et Maium ap. Mignium. t. CXL p. 289; t. CXXXIX p. 1100 t. 16.

⁴⁾ De Photio t. III L. VIII. c. 11 §. III, b. p. 254 seq.

¹⁾ Cf. Maium Nov. Coll. t. I Praef. de Photio.

²⁾ De Phot. t. III L. VIII c. 6. Lit. B, e. p. 172 seq.

³⁾ Quum librum de Spiritu s. mystagogia ederem (a. 1857), cl. Bernhardt secutus nolui latinos sequestres graeco scriptori adjungere (vide praef. nostram p. XXV). Sed hoc consilium spectatissimis inter Theologos viris haud probatum est. Quibus libenter obsecutus haec monumenta omnia latina versione instruxi.

⁴⁾ Vide de Photii vita tom. II L. VII. c. 6. p. 674.

morem referentia, cod. Monac. 229 saec. XIII. (f. 337 a—356) dedit.¹⁾ Haec eo minus duximus omittenda, quo clarius Photii argumenta illustrant et quo majori in usu fuere, ut Andronici Camateri *Τερά 'Οπλοθήκη*²⁾ et Hugonis Etheriani libri³⁾ ostendunt. Hunc autem auctorem saeculo nono vindicandum esse ex jam editis ejusdem scriptis, cum quibus capita nostra syllogistica plane conspirant, optime arguit illustrissimus J. B. Malou, Bruggensis quondam episcopus.⁴⁾ Idem auctor tum Armenios⁵⁾ tum Saracenos⁶⁾ tum denique Latinos⁷⁾ impugnavit. Idem est in hoc triplici librorum genere auctoris nomen et titulus, eadem designantur tempora, eadem occurrunt loquendi formulae, propositiones conditionales eodem modo concinnatae, eadem prorsus argumentandi ratio.⁸⁾ Cetera argumenta praeterire licet utpote jam in

¹⁾ Eadem leguntur in cod. Bodlejano n. 720, Marciano 530 (ap. Laur. Theopul. Catal. p. 286), et Laur. Medic. XVI n. 22 plut. 9 (Bandin. I. 415), ubi XXV capita numerantur.

²⁾ Hoc magnae molis opus, cujus nonnisi perexigua pars una cum J. Becci refutatione lucem aspexit, edere integrum nobis mens fuit; sed ipsa haec moles in alia tempora hanc editionem differre suasit.

³⁾ Hugo c. Graec. L. I c. 7. 12. 15. 17 L. II c. 2—6. 8. 10. L. III c. 11. latine affert capita 2, 14. 4. 6. 8. 9. 10. 17. 18. 20. 5.

⁴⁾ Monit. apud Migne PP. gr. t. CV p. 853. 854.

⁵⁾ Vide opus nostrum de Photio t. I L. II c. 10 p. 501 seq.

⁶⁾ Mai Nova PP. Bibl. t. IV p. 321—431 Migne l. c. p. 669—805. Cf. de Photio t. II L. VII. c. 2 p. 601 not. 46. 47.

⁷⁾ op. cit. L. VII c. 4. p. 645 seq.

⁸⁾ Exempla haec sunt: Formula *εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ὥσπερ καὶ ἀληθές* legitur Syll. c. Lat. c. 1. 4. 6. 7. 18. ep. ad Arm. c. 7 p. 688 ed. Allat. Refut. libri Muham. n. 5 p. 676 ed. Migne. Item: *ὡς ἡ δύναμις ἐγγυρεῖ καὶ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος* Prol. c. Lat. ep. ad Arm. p. 663. — *ὁπαδοὶ καὶ ὁμόφρονες* Prol. cit. Allat. p. 665. — Passim legimus in syllogismis *διὰ τοι τοῦτο*; sic et Allat. p. 664. 694. 705. 714 Migne p. 828; sexcenties fere legis *μενοῦν γε* Conf. ep. 2 Sarac. c. 6, Allat. p. 666. 720, c. Lat. c. 4. 19. — Adversarius *ὁ δὲ ἐναντίας* nuncupatur, orthodoxi sunt *οἱ τῆς ἐκκλησίας τρόφιμοι*; Petrus et Paulus communiter exempla adducuntur. Syll. c. 5. 7 All. p. 683. 684. 741 seq. 744. Ref. Muh. n. 19 p. 693 c. ep. 2. n. 5 p. 828. Beneplacitum Patris, Filii operatio et Spiritus cooperatio saepe nominantur. c. Lat. Prol. et. c. 4 All. p. 748, item *τὸ ἐνιαῖον τῆς φύσεως, τὸ μοναδικόν* Syll. c. 11. All. p. 875 seq., *ὁ τῶν ζιζανίων σπορέυς*. Prol. cit. All. p. 663. Eodem pacto ut Syll. c. 7 fin. legis ap. All. p. 716 Migne p. 809: *Οὐδὲν ξένον, ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος μυρία ἐψεσθαι*. — Syllogismos cum particula *εἰ* habes rursum Ref. Muh. et All. p. 721—728, phrasin *ἀνάγκη πᾶσα* Syll. c. 1. Ref. cit. n. 5 p. 676 seq. — *συνάγεται ἄρα ὅτι* Ref. p. 676. 677. 680. 688. — *εἰ δὲ τοῦτο, φανερόν*. Syll. c. 12 All. p. 701. — *ἐπεὶ οὖν ὁ λόγος ἐναργῶς παρέστησεν* — *ἐπεὶ οὖν ὁ λόγος ἐκ κοινῶν ἐννοιῶν καὶ φυσικῶν ἐπιχειρημάτων ὅτι πλείστων παρέστησεν*. All. p. 704. 728 Ref. p. 677 — *ἀνεπίδεκτος ὁ θεὸς συμβεβηκός*. Syll. c. 20 Ref. p. 681. 689. — *συνθετικῆς ἐννοίας ἐπέκεινα*. Syll. c. 19 Ref. p. 680 — *ἰσοκλειῶς* Syll. c. 4 Ref. p. 692. — Verbis Prol. c. Lat.: *διαπύρω καὶ*

Photii vita adducta.¹⁰⁾ Omnia fere suadent, codicibus fidem esse praestandam, dum hunc Nicetam imperantibus Michaelē III., Basilio I. et Leone VI. floruisse contendunt. Ad calcem cod. Monac. leguntur verba Athanasii juxta Camateri Hoplotheam,¹¹⁾ verba Theodoretī¹²⁾ et tertia ex illis Photii quaestionibus, quas Fontanius publici juris fecit.¹³⁾ Joh. vero Veccus Patriarcha, qui ὁ νῦν πατριαρχῶν appellatur, ut Athanasii verba παραλογιζόμενος accusatur.

I. Alterius Nicetae, et quidem Studitae Caerulario synchroni, contra Armenios et Francos de azymis et enzymis tractatum, e codice Monac. 524 descriptum, idoneum maxime latino textui ejusdem jam edito illustrando haud ingratam erudito lectori additionem futurum speraveram meaeque editioni jam pridem addixeram. Nuper tamen ab Andronico Dimitracopulo¹⁾ illius libelli, quem dudum ex Humberti Cardinalis versione habuimus,²⁾ graecus textus fuit editus, isque, ut jam antea vidimus, quoad latini textus capita 6. 7. 2—5. 6. 9 respondet opusculi nostri §§. 2—9, non tamen absque varietate. Plura item reperiuntur in Petri Antiocheni epistola ad Dominicum Gradensem;³⁾ videtur Antiochenus, quum ad occidentalem scriberet Praesulem, Nicetae Stethati scriptis usus fuisse. Ejusdem fere generis sunt duo de azymis fragmenta, quorum alterum Johanni Damasceno,⁴⁾ alterum Athanasio⁵⁾ adscribitur; utrumque tum cum praefata Petri epistola⁶⁾ tum cum opusculo nostro (§§. 3. 7—10. 13) saepe conspirat; nonnulla, quae apud Pseudo-Athanasium exstant, in exemplari nostro (§. 10) ceu Epiphaniī verba laudantur; quae Pseudo-Damascenus in fine habet, eadem fere sunt quae editus Nicetas⁷⁾ de canone Trull. 11., de Agathone Papa et de Gregorio Agrigentino disputat, nisi quod

θείῳ ζήλῳ βαλλόμενος τὸν ἐκ τῆς σιωπῆς ἐπηρτημένον κίνδυνον analoga sunt illa ap. All. p. 666: πυρωθεὶς τῷ θείῳ ζήλῳ καὶ τὴν τῆς σιωπῆς ὑφορώμενος δίκην etc.

¹⁰⁾ tom. II L. VII cap. 4. p. 645 seq.

¹¹⁾ Athan. ep. 4 ad Serap. c. 4 Migne XXVI. 644 Hoploth. ap. Allat. Gr. Orth. II 548. 399.

¹²⁾ Theod. Hist. eccl. V. 11.

¹³⁾ Migne t. CIV p. 1221.

¹⁾ Βιβλιοθ. ἐκκλησ. t. I p. 18—36 ed. Lips. 1866.

²⁾ Will Acta et scripta p. 127—136.

³⁾ ib. p. 208—228. Cf. c. 8. 9. 10. 16. 22. 23 cum nostro textu §§. 2—4. 7. 11. 13.

⁴⁾ Migne PP. gr. t. XCV p. 388—396.

⁵⁾ ib. t. XXVI p. 1328—1332.

⁶⁾ Ps. Dam. p. 388 init. coll. Petri ep. c. 23 p. 225. 226.

⁷⁾ Dimitracop. p. 30. 31. Lat. c. 10.

Agathonis legatos, non ipsum Pontificem, sexto Concilio exhibet praesidentes. Nonnulla ex Niceta nostro affert Hilarion monachus,⁸⁾ quae in edito libello reperiuntur;⁹⁾ alia tamen ibi non exstant. Porro exploratum est, complures libros hunc Nicetam composuisse et contra Armenios potissimum decertasse. Quatuor ejusdem e cod. Mosqu. commemorantur hujusmodi disputationes,¹¹⁾ quarum prima, cujus initium: *Τὴν συγχυτικὴν τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ δόξαν*, Vindobonae quoque ac Romae exstat,¹²⁾ altera hisce verbis incipit: *Τὸν πρῶτον σχεδιάσαντες ἡμῖν λόγον*, tertia: *Τὴν πρώτην καὶ δευτέραν, ὧς σοφοί*, quarta: *Φέρε δὴ καὶ περὶ τῆς ὑφάλου πλάνης*. His se adjungit tractatus noster, qui *πέμπτην ὁμιλίαν* (§. 1) refert et alibi (§. 14) meminit aliarum haereseon, quas auctor jam ante impugnaverat. Sane mirum non est, Nicetam exordio sumto a confutanda Monophysitarum doctrina ad alia devenisse capita, quae Armenis a Graecis objici solebant; neque mirum est pro eorumdem temporum more, eundem alias dicta in aliis libris repetivisse, praesertim ubi agebatur de azymis, in quibus Latini haud secus atque Armeni erroris insimulabantur. De ceteris ejusdem Nicetae libris late disputat Dimitracopulus; duo tamen potissimum peculiari mentione digni sunt: alter de processione Spiritus sancti contra Latinos, cujus initium: *Τὸ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγειν περὶ Θεοῦ λέγειν ἐστὶ*¹³⁾ cujusque fragmenta dedit Allatius,¹⁴⁾ alter inscriptus: *Διάλεξις πρὸς Φράγγους ἡγουν Λατίνους*, qui incipit: *Εἰ ἐστὶ σοι σύνεσις, φησιν ὁ σοφὸς, ἀποκρίθητι τῷ πλῆστον*, Florentiae quoque et Vindobonae reperitur. Idem initium tamquam auctoris anonymi citatur apud Allatium,¹⁵⁾ qui tamen alias¹⁶⁾ libellum Nicetae Choniatae vindicare videtur. Quod attinet ad brevem tractatum *εἰς τὸν διὰ τῶν χειρῶν ἀσπασμόν*, is editus, ni fallor, a Maio¹⁷⁾ fuit.

⁸⁾ Diss. de pane azymo et fermentato ap. Allat. Gr. orth. t. I p. 655 seq. Migne PP. gr. CLVIII p. 977 seq.

⁹⁾ Hilar. l. c. coll. Dimitr. p. 26 lat. c. 8 p. 130 l. 30. 38 ed. Will.

¹⁰⁾ Hilar. p. 660. 661 ed. Allat. (p. 981 ed. Migne), qui tamen locus quoad sententiam convenit cum Petri ep. c. 14. 15. p. 219. 220.

¹¹⁾ Βιβλ. ἐκκλ. t. I p. ζ' et ζ'.

¹²⁾ Allat. diss. de Nicetis Migne PP. gr. CXX p. 847. 848.

¹³⁾ l. c. et de consens. p. 623.

¹⁴⁾ Vindic. Syn. Ephes. p. 95. 574. 575.

¹⁵⁾ c. R. Creyght. p. 386.

¹⁶⁾ Diss. de Nicetis. Migne t. CXXXIX p. 299.

¹⁷⁾ Mai Nov. Bibl. PP. t. IV. p. 118 Migne t. CXX p. 1009 seq.

K. Tandem tria accedunt opuscula de schismatis origine, fabulis quidem referta, sed exponendae posteriorum Graecorum sententiae accommodata. Quorum primum sex codices Mss. suppeditarunt, posteriora duo, quae uberiores ejusdem explicationes amplificationesque exhibent, codices Marciani et Monacensis. De his alibi fusiori calamo disputatum est.¹⁾

Haec, erudite lector, velim benigne suscipias et quod in eis edendis adhibitum est laboris, aequi bonique consulas.

¹⁾ Phot. tom. III L. X c. 10.

A.

ΦΩΤΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ. ¹⁾

(Τόμος συνοδικός περὶ τοῦ ἁπαξ τῆς ἡμέρας ὀφείλειν γενέσθαι τὴν ἀναίμακτον θυσίαν.) ²⁾

Ὁ ὁρθὸς λόγος καὶ ἡ ἀκριβὴς τῶν πραγμάτων κατανόησις ³⁾ τὸν ἱερέα ἁπαξ τῆς ἡμέρας ἐπιτρέπει τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελεῖν, ἀλλ' οὐ πολλάκις· εἰ γὰρ εἰς τὸ ἐν θυσιαστήριον οὐ συγχωρεῖ δευτέραν θυσίαν ποιεῖν, πολλῷ μᾶλλον τὸν ἱερέα τῆς ἡμέρας οὐ θέμις δις ἱεῖσθαι· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς ἀρχιερεὺς ⁴⁾ καὶ θεὸς οὐ πολλάκις, ἀλλ' ἁπαξ τῆς ἡμέρας ἑαυτὸν ἱερουργήσεν· ὥστε ὁ πολλάκις τῆς ἡμέρας ἱερουργῶν τοσαντάκις ὑποφαίνεται τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι, καὶ ἐκπίπτει τῆς ὁρθῆς τῶν χριστιανῶν ὡς ἀληθῶς πίστεως, ἀλλὰ καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ ἅπαντες· ⁵⁾ οὐ γὰρ εἰς τὸν ἁπαξ τῆς

¹⁾ Sic titulus in cod. Vatic. 1150 f. 127 a. Vat. 1119 f. 7. b.

²⁾ Hunc alterum titulum habet cod. Vatic. 430 f. 221. b. Sine titulo idem fragmentum exstat cod. Vat. 828 f. 281. post Photii Collectiones et Demonstrationes. In Mon. 380 (ol. Aug.) cum hac inscriptione: *Περὶ τοῦ ἁπαξ ὀφείλειν λειτουργεῖν τὸν ἱερέα* legitur f. 151. post Photii Nomocanonem.

³⁾ Mon. cit. *κατάστασις*.

⁴⁾ Mon. cit. *ἄρτος καὶ ἀρχιερεὺς κ. θ.*

⁵⁾ Mon. *πάντες*.

Photii S. Patriarchae. De divina liturgia.

(Tomus synodicus de eo quod sacerdoti semel in die incruentum sacrificium peragendum sit.)

Recta ratio et accurata rerum cognitio sacerdoti semel in die permittit offerre incruentum sacrificium, non vero saepius. Nam si in uno altari non licet secundum sacrificium celebrare, multo minus fas erit bis uno die sacerdotem sacrum peragere. Christus quoque verus Pontifex ac Deus non saepius, sed semel unico die seipsum sacrificavit. Unde qui pluries in die Missam celebrat, toties insinuat Christum fuisse crucifixum, et revera excidit a recta christianorum fide, immo et omnes, qui cum ipso foveant communionem. Neque enim (talīs) in eum credit, qui semel unico die propter hominum salutem cruci affixus fuit, sed in alium quempiam, qui

ἡμέρας διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν σταυρωθέντα πιστεύει, ἀλλ' εἰς ἄλλον τινὰ πολλάκις μὲν, μᾶλλον δ' ἀπείρως παθόντα, καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους πληρῶσαι μὴ δυνηθέντα· ἴσμεν οὖν ⁶⁾ ὡς εἰς τύπον τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος ὃ τε ⁷⁾ ἱερεὺς καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ⁸⁾ ἱεροτελούμενα ἐμφανῶς καθεστήκασιν· ὀφείλουσιν οὖν τὰ ἰδιώματα τοῦ τύπου τῆς ἀληθείας ⁹⁾ ἀκριβῶς διασωῆσθαι, εἰ μέλλοιεν τῆς ἀληθείας διαγράφειν τὴν φύσιν.

B.

Fragmenta Photii dialectica.

(Ex cod. Monac. 222.)

I.

Περὶ τοῦ γένους. ¹⁾

Τὸ γένος τριχῶς λέγεται· ἢ γὰρ ἀπὸ τοῦ τόπου, ὡς ἀπὸ Αἰγύπτου Αἰγύπτιοι, ἢ ἀπὸ πατρὸς, ὡς ἀπὸ Ἰσραὴλ Ἰσραηλῖται, ἢ τὸ παρὰ φιλοσόφοις λεγόμενον, ὃ καὶ ὀριζόμενον φασί· γένος ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. ²⁾ τὸ γὰρ ζῶον κατηγορεῖται κατὰ πλειόνων εἰδῶν, τουτέστι κατὰ ἀνθρώπων, βοῶν καὶ τῶν ὁμοίων· διαφερόντων δὲ τῷ εἶδει· ἄλλο γάρ ἐστιν ἄνθρωπος καὶ ἄλλο βοῦς καὶ ἵππος.

¹⁾ Mon. μὲν.²⁾ al. ὅτι καὶ.³⁾ al. περὶ αὐτόν.⁴⁾ Sequentia ex Mon. supplevimus; Vat. codd. omittunt verba ἀκριβῶς — τῆς ἀληθείας.⁵⁾ Cod. Mon. f. 10 b. Φωτίου.⁶⁾ Aristot. Topic. I. c. 4 §. 6. Damasc. Dial. c. 5. 9. p. 14. 20. 21 ed. Le Quien, praesertim vero p. 25 ex breviori Logica.

saepius, immo infinitis vicibus sit passus et passionis oeconomiam implere haud potuerit. Scimus igitur in figuram Christi pro nobis passi et sacerdotem et sacras caeremonias institutas esse perspicue. Debent ergo figurae veritatis proprietates accurate servari, si veritatis naturam velint delineare ac exprimere.

Fragmenta dialectica.

I. De genere.

Genus tripliciter dicitur: vel enim a loco, ut ab Aegypto Aegyptii, vel a patre, ut ab Israel Israelitae; vel quod apud philosophos dicitur genus, quod et definitum tradunt: genus est, quod de pluribus et specie differentiibus ratione ejus quid sit praedicatur. Namque animal praedicatur de pluribus speciebus, hoc est de homine, de bove et similibus; de differentiibus vero specie; aliud enim est homo, et aliud bos et equus.

II.

Περὶ εἶδους.¹⁾

Τὸ δὲ εἶδος διχῶς λέγεται· ἓν μὲν τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή· ὅθεν καὶ τοὺς ἔχοντας καλὴν μορφήν εὐεидεῖς καλοῦμεν, τοὺς δὲ ἔχοντας κακὴν, δυσειδεῖς· ἄλλο δὲ τὸ ὑποτατιζόμενον τῷ γενεῖ, οἷον ἄνθρωπος· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὑπὸ τὸ ζῶον. ἔτι δὲ τοῦτο ἔστιν εἶδος τὸ παρὰ τοῖς φιλοσόφοις, ὃ καὶ ὀριζόμενοι φασὶν· εἶδος ἔστι τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.²⁾ οἷον, ὡς προείπομεν, ἄνθρωπος. κατὰ γὰρ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἰωαν. (Ἰωάννου) κατηγορεῖται, διαφερόντων μὲν ἀλλήλων τῷ ἀριθμῷ, κοινωνούντων δὲ ἀλλήλων κατὰ τὸ εἶδος, τουτέστι κατὰ τὸ εἶναι τοὺς δύο ἀνθρώπους ἐπὶ τῶν ὁμοίων. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ εἶδους. Ἄλλ' ὥσπερ ἐνδέχεται, τίνα καὶ πατέρα εἶναι καὶ υἱόν, πατέρα μὲν τοῦ ἐξ αὐτοῦ τεχθέντος, υἱὸν δὲ τοῦ αὐτὸν γεννήσαντος, οὕτως καὶ τὸ γένος ἐνδέχεται καὶ εἶδος εἶναι καὶ γένος, κατ' ἄλλο μὲν γένος, πρὸς ἄλλο δὲ εἶδος, οἷον τὸ ζῶον γένος μὲν ἔστι τοῦ ἀνθρώπου, εἶδος δὲ τοῦ ἐμψύχου σώματος· τὸ γὰρ σῶμα κατὰ τοῦ ἐμψύχου σώματος κατηγορεῖται· ὁμοίως καὶ τὸ σῶμα, καθὼς ἔφημεν, γένος μὲν ἔστι τοῦ ἐμψύχου σώματος, εἶδος δὲ τῆς οὐσίας· ἡ γὰρ οὐσία κατὰ πάντων κατηγορεῖται καὶ ἐπάνω αὐτῆς ἄλλο γένος οὐκ ἔστι, ὡς οὐδὲ ἄνθρωπος

¹⁾ Cod. Mon. f. 13 b.

²⁾ Verba ἐν τῷ—κατ. omitta in cod. juxta Arist. supplevimus cod. f. 14 b. Dam. Dial. c. 5 p. 14. c. 10 p. 21. 22. 25.

II. De specie.

Species dupliciter dicitur: primo (habitus) figura et forma, unde et eos qui pulchram habent formam, speciosos (formosos) vocamus, qui vero pravam, homines deformes (deformis speciei); secundo quod subordinatum est generi, veluti homo, homo enim sub animali est. Hoc vero species est, quae apud philosophos praedicatur, quam et definitam tradunt: Species est quod de pluribus et differentibus numero ratione ejus quid sit praedicatur; exempli gratia, ut jam diximus, homo; de Platone enim et Jone (Johanne) praedicatur, differentibus quidem ab invicem numero, secundum speciem vero ad invicem communicantibus; scilicet secundum quod sunt duo homines in similibus. Et haec de specie dicta sint. Quemadmodum vero fieri potest, ut quis pater simul sit et filius, pater quidem illius, qui ex ipso procreatus est, filius autem ejus, qui ipsum generavit: ita et genus simul esse potest genus et species, ad aliud quidem genus, ad aliud vero species; e. gr. animal genus quidem est hominis, species vero corporis animati; corpus enim de animato corpore praedicatur; similiter et corpus, sicut diximus, genus quidem est animati corporis, species vero substantiae; substantia enim de omnibus praedicatur et supra ipsam aliud genus non est, sicut nec homo sub se aliam speciem habet. Nominatur genus, quod supra se non habet

ὑποκάτω αὐτοῦ ἄλλο [ἔχει] εἶδος· καὶ ὀνομάζεται τὸ γένος τὸ μὴ ἔχον ἐπάνω αὐτοῦ γένος, οἷον, ὡς εἵπομεν, ἡ οὐσία, γενικώτατον, τὸ δὲ εἶδος τὸ μὴ ἔχον ὑποκάτω αὐτοῦ ἄλλο εἶδος, εἰδικώτατον εἶδος· ἔστι δὲ τοῦτο τὸ εἶδος εἰδικώτατον· καὶ εἶδος ὃν οὐκ ἔστι γένος, ἐπειδὴ οὐκ ἔχει ὑπ' αὐτὸ εἶδος.

III.

Περὶ διαφορᾶς.¹⁾

Διαφορὰ τριχῶς λέγεται· κοινῶς τε καὶ ἰδίως καὶ ἰδιαίτατον· κοινῶς μὲν ἡ σημαίνουσα χωριστὸν συμβεβηκός· οἷον ὡς ἐν τῇ τυχόντι ἀνθρώπῳ λευκόν· ἐνδέχεται γὰρ καὶ μέλαν γενέσθαι· ἰδίως δὲ ἡ σημαίνουσα ἀχώριστον, ὡς ἐν τῇ τυχόντι ἀνθρώπῳ ἡ γλαυκότης· οὐ γὰρ γίνεται ὁ γλαυκόφθαλμος μελανόφθαλμος· ἰδιαίτατα δὲ ἡ οὐσίαν εἰσάγουσα, οἷον ἐπὶ ἀνθρώπου ἡ λογικότης, ἥτις καὶ διακρίνει ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀλόγων· αὕτη γὰρ ἡ διαφορὰ συστατικὴ ἔστι τῆς τοῦ ἀνθρώπου οὐσίας. Ὁρίζονται δὲ ταύτην τὴν διαφορὰν οὕτως· διαφορὰ ἔστι τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῇ εἶδει ἐν τῇ ὁποῖόν τι ἔστι κατηγορούμενον· ἄλλως δὲ διαφορὰ ἔστι τὸ χωρίζειν πεφυκὸς τὰ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος. ἔτι δὲ καὶ οὕτως· διαφορὰ ἔστιν, ὅτε διαφέρει ἕκαστον.²⁾ Ἄλλ' αἱ μὲν κοινῶς καὶ ἰδίως διαφοραὶ ἀλλοίωσιν τινα ποιοῦσι πρὸς τὰ ὅμοια αὐτῶν, ἡ δὲ ἰδιαίτατα ἄλλο· ἄλλο γὰρ ποιεῖ ἡ λογικότης προσελθούσα τῇ καθόλου ζώῳ,³⁾

¹⁾ Cod. Mon. f. 17 a. Φωτίου π. διαφ. Vid. Porphy. de differ. ib. f. 17, b; 18 a—19. Damasc. c. 12 p. 28. c. 5 p. 14.

²⁾ Porphy. in Mon. cod. f. 19 a: ἡ περισσεύει τοῦ γένους τὸ εἶδος.

³⁾ Heic fol. 17 b. init. lacera pars codicis occurrit.

aliud genus, sicut substantia, generalissimum; et species, quae non habet sub se aliam speciem, species specialissima, haec est species specialissima et quum sit species, non est genus, quoniam non habet sub se speciem.

III. De differentia.

Differentia tripliciter dicitur: communiter, proprie et maxime proprie; communiter quidem ea, quae significat accidens separabile, quale in quolibet homine album; potest enim et nigrum fieri. Proprie vero differentia sumitur, quae significat accidens inseparabile, veluti in homine quolibet oculorum color caeruleus; neque enim iste in nigrum mutatur. Maxime proprie dicitur ea quae substantiam inducit, sicut in homine rationabilitas, quae et nos a brutis discernit. Haec etenim differentia constitutiva est substantiae hominis. Definiunt autem hanc differentiam hoc pacto: Differentia est id quod de pluribus et specie differentibus ratione ejus quale quid sit praedicatur; aliter vero: Differentia est id quod aptum est ad secernenda ea quae sub idem genus cadunt; praeterea et ita: Differentia est, quo unumquodque differt. Verum differentiae, quae communiter et proprie dicuntur, alterationem quamdam faciunt ad eorum similia; quae vero maxime proprie dicitur, aliud; nam aliud facit rationabilitas animali universim addita, scilicet hominem. Haec differentia specifica (speciem constituens) dicitur, quia aliam

[τουτέστι τὸν ἄνθρωπον· αὕτη μὲν ἡ] διαφορὰ εἰδοποιὸς λέγεται διὰ τὸ ποιεῖν ἕτερον εἶδος· αἱ δ' ἄλλαι δύο μόνον διαφοραί. Διαφέρει δὲ κατ' ἄλλα πολλὰ ἢ [κοιν]ῶς διαφορὰ τῆς ἰδιαιτάτα, καθ' ἓν [δὲ τοῦτο] κυριώτατον διαφ[έρει], ὅτι ἡ μὲν κοινῶς καὶ ἰδίως διαφορὰ εἰς ὑπογραφὰς λαμβάνονται, ἡ δὲ ἰδιαιτάτα εἰς ὀρισμούς. Τί δέ ἐστιν ὑπογραφή καὶ ὀρισμός καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, ὕστερον ἐροῦμεν.⁴⁾

IV.

Περὶ ἰδίου.¹⁾

Τὸ δὲ ἴδιον [λέγεται] τετραχῶς. ὁ²⁾ γὰρ μόνῃ μὲν ὑπάρχει τῇ εἵδει, οὐ παντὶ δέ· ὡς τῇ ἀνθρώπῳ τὸ γραμματικῇ εἶναι· μόνος γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν λοιπῶν ζώων γίνεται γραμματικὸς, εἰ καὶ μὴ πᾶς ἄνθρωπος· δεύτερον, ὁ παντὶ μὲν ὑπάρχει τῇ εἵδει, οὐ μόνῃ δέ· πᾶς γὰρ ἄνθρωπος διπλοῦς, ἀλλ' οὐ μόνος ἐστὶ· τρίτον, ὁ παντὶ μὲν ὑπάρχει τῇ εἵδει καὶ μόνῃ, οὐκ αἰεὶ δέ, ἀλλὰ ποτέ, ὡς ἐν γήρᾳ πολιοῦσθαι· τέταρτον δέ, ὁ γίνεται συνελθόντων τῶν τριῶν, οἷον τὸ μόνῃ καὶ παντὶ καὶ αἰεὶ, ὅπερ καὶ ἀντιστρέφει, ὡς τὸ γελαστικόν· ὅπερ γὰρ γελαστικόν, τοῦτο καὶ ἄνθρωπος, καὶ ὅπερ ἄνθρωπος,

⁴⁾ His videtur absolvi Photii scholion; sequuntur tamen in cod. quaedam, quorum priora parum cohaerent. Legitur enim: Ἐξαιρέτως· εἰ κοινῶς, πῶς διαφορά; ὅτι πᾶσιν ὑπάρχει τριχῶς ἡ διαφορά· εὐλόγως πάντα γὰρ τὰ ὄντα τριττά, καὶ ὁ ποιητὴς „τριχθάδε πάντα δέδασται“ καὶ γὰρ πάντα τὰ ὄντα ἢ οὐσία ἐστὶν ἢ συμβεβηκός, καὶ τὸ συμβεβηκός διττόν, ὅτι ἀχώριστον καὶ χωριστόν.

¹⁾ Cod. Mon. f. 20 b.

²⁾ fort. leg. τὸ.

speciem facit; reliquae vero duae differentiae tantum vocantur. Differt vero quae communiter dicitur differentia ab ea quae maxime proprie, tum quoad alia multa, tum potissimum quoad hoc, quod principalissimum est, quod illae duae ad descriptiones sumuntur, haec vero ad definitiones. Quid vero sit descriptio et definitio et his similia, postea dicemus.

IV. De proprio.

Proprium quadruplici modo dicitur: primum id quod soli quidem convenit speciei, non vero omni; veluti homini convenit grammaticum esse; solus enim homo ex reliquis animantibus fit grammaticus, etiamsi non omnis homo. Secundo quod omni quidem speciei convenit, non autem soli. Omnis enim homo bipes, etsi non solus. Tertio quod omni quidem adest speciei et soli, non autem semper, sed aliquando, velut in senectute canescere. Quarto quod fit tribus illis coalescentibus, quod soli et omni et semper convenit speciei, quod et convertitur, e. gr. risibile; quidquid enim risibile, hoc et homo, et quidquid homo, hoc et risibile. De hoc enim agunt philosophi, cuius et definitio est: Proprium vero omni et soli et semper conveniens

τοῦτο καὶ γελασικόν· περὶ γὰρ τούτου παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος, οὗ καὶ ὁρισμός ἐστιν· ἴδιον δὲ τὸ παντὶ καὶ μόνῳ καὶ αἰεὶ ὑπάρχον τῷ εἶδει· ἄλλως δὲ πάλιν ἴδιόν ἐστι τὸ ἀχώριστον συμβεβηκὸς ἀντιστρέφον· καὶ τοῦτο δὲ πάλιν τριχῶς λέγουσιν· ἢ ἀπὸ τῆς διοργανώσεως, ὡς τὸ πλατυνώνυχον³⁾ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας, ὡς τὸ ὀρθοπεριπατητικόν, ἢ ἀπὸ τῆς δυνάμεως, ὡς τὸ γραμματικῆς εἶναι δεκτικόν.⁴⁾

V.

Περὶ συμβεβηκότητος.¹⁾

Τὸ συμβεβηκὸς δύο σημαίνει, τὸ χωριστὸν καὶ τὸ ἀχώριστον· καὶ τὸ μὲν ἀχώριστον ἰσοδυναμεῖ τῇ ἰδίῳ διαφορᾷ, τὸ δὲ χωριστὸν τῇ κοινῶς διαφορᾷ· καὶ γὰρ ἀχώριστον συμβεβηκὸς ἐστιν, ὡς τὸ μέλαν τῷ κόρακι, χωριστὸν δὲ ὡς τὸ κεῖσθαι τινα ἢ ἴσταςθαι. Ὁρίζονται δὲ αὐτὸ οὕτως· ὃ γίνεται καὶ ἀπο- γίνεται ἢ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ χωρὶς φθορᾶς τοῦ ὑποκειμένου· ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν δυνάμει ἐδήλωσε τὸ ἀχώριστον συμβεβηκὸς, ἐν δὲ τῷ ἐνεργείᾳ τὸ χωριστόν. Ἔτι δὲ συμβεβηκὸς ἐστιν ὃ ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ ὑπάρχειν ἢ μὴ ὑπάρχειν.²⁾ αἰεὶ δὲ ἐστιν ἐν ὑποκειμένῳ ὑφιστάμενον· τὸ δὲ αἰεὶ ἔστιν ἐν ὑποκειμένῳ, οὐχ ὅτι αἰεὶ ἐν ὑποκειμένῳ ὑπάρχει, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ ἐν ὑποκειμένῳ ἔχει αἰεὶ.

³⁾ Cod. πλατυνώνυχον.

⁴⁾ Cf. Aristot. Topic. L. I c. 4 §. 5 L. II c. 1 §. 4. Damasc. Dial. c. 5 p. 14 c. 14 p. 29.

¹⁾ Mon. f. 20 b. extr.

²⁾ Cf. Arist. Topic. I 4 §. 8. Damasc. Dial. c. 5 p. 14. c. 13 p. 28. 29.

speciei; aliter vero: Proprium est accidens inseparabile, quod convertitur. Et hoc rursum triplici modo dicunt: vel ab organorum formatione, veluti hominem latos ungues habere, vel ab operatione, velut recta via incedere, recte ambulare, vel a potentia, veluti grammatices esse capacem.

V. De accidente.

Accidens duo significat: separabile et inseparabile. Atque inseparabile quidem idem valet ac differentia proprie dicta, separabile idem quod differentia communiter dicta. Accidens inseparabile est e. g. nigrum in corvo, separabile vero quemdam jacere vel stare. Definiunt autem accidens: quod nascitur et denascitur vel potentia vel actu absque corruptione subjecti; in voce illa potentia significavit accidens inseparabile, in voce vero actu separabile. Alia definitio est: Accidens est, quod eidem inesse potest vel non inesse; semper vero est in subjecto subsistens. Hoc vero semper est in subjecto, non quia illud semper in subjecto inest, sed quia semper in subjecto suam habet existentiam, dicitur.

VI.

Περὶ τῶν κοινῶν.¹⁾

Κοινὸν πάντων κυρίως τὸ κατὰ πλείονων κατηγορεῖσθαι καὶ κοινὸν πάντων (ἄνευ τοῦ συμβεβηκοτος) τὸ ἐπίσης μετέχεσθαι ὑπὸ τῶν μετεχόντων καὶ τὸ ἀναιρουμένων αὐτῶν ἀναιρεῖσθαι τὰ ὑπ' αὐτά.

VII.

Περὶ κοινωνίας γένους καὶ διαφορᾶς.¹⁾

Διαφέρει δὲ τὸ γένος τῆς διαφορᾶς, ὅτι τὸ μὲν γένος ἐν τῇ τί ἐστίν, ἡ δὲ διαφορὰ ἐν τῇ ὁποῖόν τί ἐστίν, κατηγορεῖται, καὶ ὅτι τὸ μὲν γένος προὔπαρχει, ἡ δὲ διαφορὰ ὕστερον,²⁾ καὶ ὅτι τὸ μὲν γένος συνεισάγεται, ἡ δὲ διαφορὰ συναναιρεῖται.

Διαφέρει δὲ τὸ εἶδος τὸ γένος, ὅτι τὸ μὲν γένος κατὰ τῶν εἰδῶν κατηγορεῖται, τὸ δὲ εἶδος κατὰ τῶν ατόμων, καὶ ὅτι τὸ γένος προὔφεστηκε, τὸ δὲ εἶδος ὕστερογενές,³⁾ καὶ ὅτι γένους μὲν ὄντος οὐ πάντως ἐστὶ καὶ εἶδος, εἶδους δὲ ὄντος ἐστὶ καὶ γένος ἐξ ἀνάγκης.

Διαφέρει δὲ τὸ γένος τοῦ ἰδίου, ὅτι τὸ μὲν γένος συνωνύμως κατηγορεῖται

¹⁾ Mon. f. 21 b. scil. de iis, quae communia sunt generi, proprio, accidenti etc., de quibus hucusque actum. Cf. Damasc. Dial. c. 18 p. 32.

¹⁾ Mon. f. 21 b. extr. f. 24 a. — Titulus iste minus quadrat: agitur enim de differentia generis, qua discernitur a specie, a proprio, ab accidente, a differentia. Differentia plerumque cum genere ponitur; ut Arist. Top. I 3 §. 2: καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν ὡς οὐδὲν γενικὴν ὁμοῦ τῷ γένει τακτεῖν.

²⁾ Vix legi potest; fort. et ὕστερα. Cf. Damasc. c. 19 p. 33.

³⁾ Cf. Arist. de categ. c. 13 (c. 10 §. 4 p. 22. 23 ed. Paris.) Damasc. c. 20 p. 33.

VI. De iis quae praedictis sunt communia.

Commune omnibus proprie, quod de pluribus praedicantur, et commune omnibus excepto accidente, quod aequaliter a participantibus tenentur et quod sublatis ipsis sublata sunt ea quae sub ipsa cadunt.

VII. De communione generis et differentiae.

Differt genus a differentia, quod genus quidem praedicatur ratione ejus quid sit, differentia vero ratione ejus quale quid sit; tum quod genus praexistit, differentia vero posterior, tum quod genus simul inducitur, differentia vero simul tollitur.

Differt genus a specie tum quod genus de speciebus praedicatur, species autem de individuis; tum quod genus ante existit, species postea orta est, tum quod si genus est, non omnino species quoque est, si vero species est, necessario et genus esse debet.

Differt genus a proprio, tum quia genus synonyme praedicatur de iis quae sub ipso sunt, non vero proprium, tum quia sublato genere simul et proprium tollitur, proprio vero sublato non simul tollitur genus.

τῶν ὑπ' αὐτὸ, τὸ δὲ ἴδιον οὐκέτι· καὶ ὅτι ἀναιρουμένου τοῦ γένους συναναιρεῖται καὶ τὸ ἴδιον, τούτου δὲ ἀναιρουμένου τὸ γένος οὐ συναναιρεῖται.⁴⁾

Διαφέρει δὲ τοῦ συμβεβηκότος,⁵⁾ ὅτι τὸ γένος ἐν τῇ τί ἐστι λέγεται, τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἐν τῇ ὁποῖόν τί ἐστι ἢ πῶς ἔχον ἐστὶ, καὶ ὅτι τὸ γένος συνωνύμως κατηγορεῖται τῶν ὑπ' αὐτὸ, τὸ δὲ συμβεβηκὸς οὐκέτι· καὶ ὅτι τὸ γένος [καὶ τὰ ὑπ']⁶⁾ αὐτὸ οὐκ εἰσὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἐστι.

Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ἀπὸ τοῦ γένους πρὸς τὰς ἄλλας φωνὰς διαφορᾶς δυνατὸν καὶ ἐκάστης τῶν φωνῶν τὰς οὐσας πρὸς ἄλληλας διαφορὰς εὑρεῖν.⁷⁾ Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ταύταις.

C.

Fragmentum homiliae Photii.¹⁾

(De iudicio extremo.)

Καὶ ἀνασιγηθούσθω σοὶ τῇ διανοίᾳ διὰ παντὸς τῆς δευτέρας παρουσίας τὸ γρηκτὸν ἐκείνο μυστήριον· καὶ βίβλοι διανοιγόμεναι²⁾ πράξεων καὶ κρυπτὰ δημοσιευόμενα· πορνεῖαι, ἀρπαγαί, μοιχεῖαι, πλεονεξίαι, λοιδορίαι, καταλαλιαί, φθόνος, φόνοι, δυσσέβεια· ὧν ἀπάντων καὶ τῶν ὁμοίων ἐκάστου τὸ συνειδὸς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῶν δεδρακότων κατήγορον ἐλέγξει ταῦτα καὶ θριαμβεύσει καὶ γυμνὰ καὶ ἀπερικάλυπτα προθήσει. Ἐννοείσθω σοὶ ταῦτα, καὶ πρὸ τού-

¹⁾ Cf. Damasc. Dial. c. 21 p. 33.

²⁾ Damasc. Dial. c. 22 p. 33. 34.

³⁾ Supplenda fuit hic et in sequ. nonnullarum literarum lacuna.

⁴⁾ Late de his Damasc. Dial. c. 18—28 p. 32—35.

⁵⁾ Cod. Barocc. 175 f. 169, r. Cram. Anecd. gr. Oxon. IV. p. 168. 169.

⁶⁾ διανοιγόμενοι C.

Differt ab accidente, quod genus dicitur ratione ejus quid sit, accidens vero ratione ejus, quale vel quomodo habens quid sit; et quod genus synonyme praedicatur de iis quae sub ipso, non vero accidens, et quod genus et quae sub ipso sunt, non sunt magis et minus, quemadmodum tamen est accidens.

Ex hac differentia inter genus et ceteras voces inveniri quoque possunt differentiae singularum vocum ab invicem. Atque haec quidem in istis.

Fragmentum homiliae Photii.

Et continuo tibi ante mentis oculos versetur tremendum illud secundi adventus (Christi) mysterium, libri actionum aperti, quae occulta erant, publicata: fornicationes, rapinae, adulteria, avaritia, convicia, calumniae, invidia, caedes, impietas. Quorum omnium et similium flagitiorum uniuscujuslibet conscientia die illa eorum, qui haec commiserint, accusatrix exprobrabit ista et publice praedicabit, nudaque et omni velamine destituta ostendet. Haec tibi recogitanda, et prae his ignis intolerabilis fluentia

του πυρὸς ἀσιέκτου ποταμοὶ παφλάζοντες· καὶ μυριάδες Ἀγγέλων κυκλωτὸν θρόνον περιτοιχίζουσαι, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἅπαν τὸ γένος ἐξεταζόμενον καὶ λόγους τῶν πρακτέων εἰσπρατιόμενον, καὶ τῶν δικαίων οἱ ἁμαρτωλοὶ χωρίζόμενοι καὶ τὴν ἀπότομον ἐκείνην καὶ φοβερὰν φωνὴν καταδικαζόμενοι, καὶ τοῖς δημίους παραδιδόμενοι, καὶ πρὸς κόλασιν ἐπαγόμενοι, καὶ μηδὲ φωνὴν παρακλήσεως ῥῆξαι παραχωρούμενοι, καὶ πυκνὰ μὲν πρὸς ἀλλήλους βλέποντες καὶ στεναγμοὺς ἀμηχανίας στενάζοντες, καὶ πάντας μὴν βοηθοὺς προσκαλούμενοι, διὰ τοῦ ἰκετηρίου βλέμματος,³⁾ διὰ τοῦ ἐλεεινοῦ σχήματος, διὰ τῆς τοῦ προσώπου σκυθρωπότητος, διὰ τῶν ἐκ βάθους στεναγμῶν καὶ δακρύων, παρ' οὐδενὸς δὲ τῆς βοηθείας τυγχάνοντες. Ὡ πόση τότε μεταμέλεια, καὶ οὐδεμία ὠφέλεια! πόσος συντριγμὸς⁴⁾ καὶ περισπασμὸς ψυχῆς, καὶ οὐδεὶς ὁ λυπούμενος! πόσος στεναγμὸς καὶ κοπετὸς καρδίας, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐξαιρούμενος! οὐ φίλος, οὐκ ἀδελφός, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ, οὐκ ἄλλος τις τῶν συνήθων ἢ συγγενῶν· ἀλλ' οὕτως ἀθλίως ἀπαγόμενοι, θορυβούμενοι, κοπιόμενοι, διασπώμενοι, ἐξιστάμενοι, τῇδε κάκεισε περιστρεφόμενοι τῇ πυρὶ καὶ τῇ σκώλῃκι παραπέμπονται.

³⁾ βλέματος Cod.

⁴⁾ Sic in cod.; cui Cramerus remedium non attulit. Occurrunt σύντριψις conqussatio, a συντρίβω, unde et σύντριμμα, et σύντρησις perfossio, a συντρίβω, τρόμος tremor a τρέω. Sed frequens est vox συντριμμός tum apud Phot. (Hom. II in adv. Russ. p. 222. 223 ed. Nauck.) tum in V. T. graeco, v. g. Sophon. I 10. Jerem. IV. 20. II Sam. XXII 5.

ebullientia, Angelorum myriades thronum cyclo circumdantes, universum hominum genus examini subjectum et ad reddendam actionum rationem coactum, peccatores a justis separati et tremenda illa et austera voce condemnati, carnificibus traditi et ad supplicium rapti, quin ullum consolationis verbum sinatur emitti, ad invicem frequenter adspicientes et gemitus confusionis gementes, omnes advocantes auxiliores, per supplices oculos, per figuram miserandam, per tristem faciem, per suspiria e profundo emissa ac lacrymas, a nemine vero auxilium impetrantes. O quanta tunc erit poenitentia, cujus nulla utilitas! Quanta mentis perturbatio et distractio, et nemo qui condoleat! Quantus singultus et conquestus et non est, qui eripiat! Non amicus, non frater, nec pater, nec mater, neque alius quispiam e familiaribus vel cognatis. Verum ita misere abacti, turbati, caesi, disjecti, fugati, hic et illic circumducti igni et vermi transmittuntur.

D.

ΦΩΤΙΟΥ

Παραίνεσις διὰ γνωμολογίας.

1. Θεῖος φόβος καὶ θεραπεία τεκόντων καὶ τιμὴ πρεσβυτέρων καὶ αἰδὼς ἡλικίων σωφρονούντων ἀπερίτρεπτα τῆς ἀρετῆς τὰ θεμέλια καταβάλλεται.
2. Βίος ἄπαις ἀμείνω κακόπαιδος· ὁ μὲν γὰρ ὅξυ τὸ κέντρον διὰ παντὸς καὶ ἀφόρητον τῆς ἀλγηδόνης ἐνέησιν, ὁ δὲ χρόνῳ συναπορρέον ἔχει τὸ λυπούμενον.
3. Γλῶσσα σοφῶν πολλὰς οἶδε πηγάζειν οὐκ ἀχαρίστους ἡδονὰς, τῶν δὲ ἀπαιδευτῶν ὕβρεως καὶ μᾶλλον ἐστὶν ὄργανον ἢ φωνῆς.
4. Ἐμπεισὼν τις ἰδίοις κακοῖς πρὸς τὴν τῶν ἀλλοτρίων ὀκνηρότερος γίνεται πολυπραγμοσύνην.
5. Πρόδηλον ἐχθρὸν καὶ τὸν ὕφαλον τῇ φίλῃ οὐχ ὁμοίως ἔστιν φυλάσασθαι χαλεπὸν· ὁ μὲν γὰρ ἐν τῇ τοῦ φίλου δορᾷ λανθάνων φέρει τὸ ξίφος, ὁ δὲ γυμνὸς ἐπιὼν τῶν ἴσων ἢ καὶ μειζόνων τραυμάτων ὑφίσταται τὴν πληγὴν.
6. Ὁ πρὸς κακίαν ἀργὸς οὐδὲ ὑπόληψιν λαβεῖν τοιαύτην ὑπὲρ τῶν πλησίον ὑπάρχει ταχύς.
7. Ὁ λυπῆσαι τὸν κατάρξαντα καιρὸν λαβὼν καὶ τὴν ἄμυναν μὴ ἐπαγαγὼν, οὗτος ἔδειξε περιφανῶς, καὶ τοῦ καιροῦ μὴ παρόντος οὐκ ἀπορία τοῦ δορᾶν, ἀλλ' ἀπαθεία ψυχῆς τὴν γνώμην καθαράν ἀντιλυπήσεως συντηρῶν.

Photii

Admonitio et exhortatio per breves morales sententias.

1. Timor Dei et obsequium parentum, honor seniorum et pudor coaetaneorum sapientium firmissima jaciunt virtutis fundamenta.
2. Liberis carere satius est, quam malos habere filios; hoc enim acutum doloris stimulum et haud tolerandum perpetuo injicit, illud vero dolorem habet una cum tempore diffluentem.
3. Sapientum lingua multis solet manare iisque non ingratis voluptatibus; imperitorum autem lingua instrumentum est contumeliae potius quam vocis.
4. Ubi quis in mala propria incidit, segnior est ad aliena curiosius investiganda.
5. A manifesto inimico et ab eo qui amicitiam simulat, non est aequè arduum cavere sibi. Hic enim contactum amici corio gerit gladium, ille vero nudus adventans aequalia vel etiam majora vulnera referre potest.
6. Qui est ad malitiam segnis, neque ad sumendam ejusmodi suspicionem de proximo est celer.
7. Qui nactus occasionem laedendi aggressoris ultionem non suscipit, is indicavit perspicue, et quando occasio desit, se non ex inopia virium, sed ex animi aequitate nullis perturbationibus commoti voluntatem a vindicta puram conservare.

8. Ὁ μὲν μεγαλόφρων ἀνὴρ οὐκ ἐθέλει τοῖς τυχοῦσι τῶν ἔργων συνανα-
στρέφεσθαι, ζητεῖ δὲ τὴν ἐπίδειξιν μὴ ἐλάττω ποιεῖσθαι τοῦ φρονήματος·
ἀρετὴ δ' ὅμως καὶ τῷ πρὸς μέτρον ἐκείνου μὴ φθάσαντι τὸ μὴ ἀμελεῖν τῶν
κατὰ δύναμιν.

9. Ὁ πρῶτος ἑαυτῷ καὶ τοῖς πλησίον γαλήνη κατέστηκε βίον· ὑποβρυχίους
δὲ πολλοὺς ἐποίησεν ἡ ὀργὴ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοὺς ὀργιζομένους.

10. Εὐχῆς, καὶ μὴδὲν ἕτερον ἐξ αὐτῆς ἐπιστῆ, ἀλλὰ γε τὸ προσομιλεῖν
καὶ συνάπτεσθαι τῷ θεῷ μέγιστον καὶ μακαριώτατον κέρδος.

11. Ὁ μὴδὲν ἑαυτῷ συνειδῶς κατὰ τοῦ πλησίον πονηρενόμενον γλυκείας
τῆς κατὰ ψυχὴν καὶ θαυμασίας ἀπολαύει ἡδονῆς, ὥσπερ ὁ συνεπιστάμενος,
καὶ ἐξωθεν αὐτῷ τοῦ βουλήματος ἡ ἐπιτυχία μειδιᾷ, ἀεὶ τὴν συνείδησιν ἐνδοθεν
ἐπιφέρει σκυθρωπὴν αὐτῷ καὶ πικρὰν ἐπιφέρουσιν τὴν λύπην.

12. Ὁ τὰς ἀλλοτριὰς συμφορὰς ἄρπαγμα ποιησάμενος πλούτου, εἰ καὶ
δόξει τινὰς ἐκείθεν εὖ ποιεῖν, οὐκ ἐξ ὧν παρέχει τὸ φιλόανθρωπον, ἀλλ' ἐξ
ὧν ἔρπασε τὸ μισάνθρωπον καὶ τυραννικὸν στηλιτεύει τῆς γνώμης.

13. Φίλους μὴ ἔχειν μὴδὲ κτήσασθαι θελῆσαι θηριώδους γνώμης καὶ
ἀκοινωνήτου ζώου ἀξιόπιστος κατήγορος.

14. Κατόπτροις ἰοίκασιν οἱ λόγοι καὶ ὥσπερ ἐν ἐκείνοις ὁ τοῦ σώματος
(καὶ) τῆς μορφῆς ἐμφανίζεται τύπος, οὕτως ἐν ταῖς ὁμιλίαις τὸ τῆς ψυχῆς
εἶδος χαρακτηρίζεται.¹⁾

¹⁾ Simile Democriti fragm. ap. Orell. t. I p. 126 n. 175. Sub Photii nomine
exstat apud Melissam I 48 (Migne t. 136 p. 929).

8. Vir magnanimus non solet libenter obvia et vulgaria opera exercere,
sed quaerit sese non infra animi sui magnitudinem ostentare. Virtus est
tamen ei, qui ad gradum illius non pertigerit, non negligere id quod virium
suarum est.

9. Qui sibi ipsi et proximis mansuetus est, tranquillam degit vitam;
submersit vero quam plurimos ira, et ante ceteros ipsosmet iratos.

10. Ex oratione, licet nihil aliud accedat, at saltem hoc ipsum, quod
cum Deo in ea loquamur et jungamur, maximum est ac beatissimum
lucrum. (Eadem sententia, non eadem verba ep. 1 Phot. n. 29 p. 24.)

11. Qui nullius adversus proximum machinationis sibi conscius est,
dulcem in anima miramque percipit voluptatem, sicut conscius, licet extrin-
secus ei proprii consilii successus arrideat, semper conscientiam intrinsecus
gerit moestam ipsi acerbumque angorem afferentem.

12. Qui alienas calamitates rapinam divitiarum fecit, tametsi videatur
aliquos inde beneficiis augere, tamen non ex iis quae largitur, humanitatem
et clementiam, sed ex iis quae rapuit, inhumanitatem ac saevitiam animi
manifestat.

13. Amicos non habere nec adipisci velle ferini animi ac belluae con-
sortium omne respicientis fide dignum est indicium.

14. Speculis assimilantur verba, et sicut in illis figura corporis mani-
festatur, ita in colloquiis forma animi exprimitur.

15. Ὅς παρεσκεύασε τοὺς ὑπὸ χεῖρα μᾶλλον ὑπὲρ αὐτοῦ ἢ αὐτὸν φοβεῖσθαι, ἀτάραχον αὐτοῦ τὸν βίον κατεστήσατο· τῆς γὰρ ἰδίας ζωῆς τὰς ἐπιβουλὰς ἀπεδίωξε καὶ τὴν εὐνοίαν τῶν ἀρχομένων ἀντιεσχέσατο, καὶ τῆς πολιτείας τὴν πρόνοιαν καὶ ὁμόνοιαν προκατέθετο.¹⁾

16. Δύχνον²⁾ ἢ ἀκοή, ἀλλὰ τοῖς μὲν σπουδαίοις τῶν ἀκουσμάτων θᾶτον συνεισέρχεται ὁ κόρος, τοῖς δὲ θελγοῦσι καὶ κατακηλοῦσιν οὐκ ἐθέλουσι μὴ παρεῖναι τὸ ἀκόρεστον.

17. Ὁ τῷ πλήθει ζητῶν ἀρέσκειν οὐχ ἑαυτῷ μόνον τὰ μὴ ἀρέσκοντα ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ὧν τὴν εὐαρέστησιν ἐπιζητεῖ, ταύτην οὐκ εὐρίσκει λαβεῖν· ἀνομοίων γὰρ αὐτοῖς³⁾ τῶν θελημάτων οὐκ οἶδεν ἢ τὸν ἕτερον τέρπουσα τῆς ἐπιθυμίας μορφή μὴ ἀσχημοσύνην νομίζεσθαι τῷ ἑτέρῳ.

18. Εἰς ἴσον ἐλαύνει κακὸν ὄρκους ἀπαιτεῖν ἑτέρους καὶ παρέχειν ἑτέροις.

19. Πολυτελεῖ δῶρα προσαγόμενα θεῷ οὐ πάντως εἶσιν ἀπόδειξις τῆς πρὸς αὐτὸν στοργῆς· καὶ τρυφῶν γὰρ πλοῦτος οἶδε ταῦτα ποιεῖν, καρδία δὲ καθαρά καὶ ἐκ γνώμης ἀναμφίβολον ἀπαγγέλλει τὸν θεῖον φόβον.

20. Αἱ περίεργοι φύσεις πρὸς μὲν τὸ κατόρθωμα τοῦ πηλοῦ οὐκ ἐθέλουσι βλέπειν· ὅξυωποιοῦσι δὲ πρὸς τὸ ἐλάττωμα, καὶ μὲν εὖρωσιν, ἥρπασαν καὶ διεκωδώνισαν, ἃν δὲ μὴ εὖρωσιν, αὐτοὶ μᾶλλον εἰδωλοποιεῖν καὶ πλάττειν αἰροῦνται ἢ κενὴν ἀπελθεῖν τὴν περιεργίαν ἀνέχονται.

¹⁾ Affinis sententia Demophili Orell. I p. 40 n. 21. Cf. Phot. ep. 67 p. 119; ep. 1 n. 45.

²⁾ sic. cod.; Catif. versio hanc §. omittit.

³⁾ suppl.: ὄντων.

15. Qui suos subditos ita comparavit, ut magis pro ipso quam ipsum timeant, quietam et tranquillam suam effecit vitam; insidias enim a se abegit et subditorum benevolentiam sibi accersivit, et fundamenta regendae reipublicae concordiaeque servandae jecit.

16. Lucerna (?) est auditus; verum praeclaris ac probis cantibus citius satietas et fastidium inducitur, blandientibus vero ac corda demulcentibus nolunt adesse satietatem.

17. Qui multitudini placere quaerit, non solum quae sibi ipsi non placent facit, sed et quorum gratiam perquirat, hanc non assequitur; quum enim eis dissimilia sint studia, quae alterum oblectat cupiditatis forma, deformitas alteri videri solet.

18. Aequum est malum, juramenta ab aliis exigere et aliis praebere.

19. Sumptuosa munera oblata Deo non semper sunt amoris in eum argumentum; nam et dives luxu diffuens solet haec agere, cor autem mundum et recta intentio indubium annuntiat Dei metum.

20. Curiosa ingenia ad bonum quidem proximi opus nolunt respicere, defectum vero acutissimis oculis explorant, ac si invenerint, rapiunt et promulgant; si vero non invenerint, ipsi potius falsum comminisci et confingere volunt, quam inanem abire suam curiositatem.

21. Πραότιτος πύλαι οὐ παρέχουσιν ἐξοδὸν τῇ ὀργῇ· οἶδασι γὰρ ὅτι ληστεύειν διὰ τῆς παρόδου μηχανᾶται τὴν ἀκοήν.

22. Τῶν μὲν σπουδαίων ἀνδρῶν καὶ αἱ παιδιαὶ ἀρετῆς τινος εἰκόνες εἰσὶ, τῶν δὲ φανύλων καὶ τὰ σπονδάσματα μοχθηρὰ καὶ αἱ ῥαθυμίαι εἰδῶλα κακίας εἰσίν.

23. Αἱ μὲν ἀρεταὶ οὐ πεφύκασι διευλαβεῖσθαι τὴν κακίαν, αἱ δὲ κακαὶ πολλάκις ὥφθησαν τὰς ἀρετὰς αἰδεῖσθαι, καὶ συνεσιᾶλη σώφρονος ἐπιστασίᾳ ἀκόλαστος· πολλάκις καὶ ἀμαθὴς ἐσίγησε σοφοῦ θυωπηθεὶς παρουσταν, καὶ θυμὸς ἐξημερώθη θηριώδης τῇ τοῦ πράου περιτυχῶν ἥθει.

24. Ὁ νοῦς οὐκ ἂν γένοιτο τοῖς τῶν παθῶν βεβηλούμενος εἰδώλοις, ἂν τῶν ἀρετῶν τὰς μορφὰς τῇ συνεχεῖ μελέτῃ προεντυπωθεὶς ἱερὸν αὐτὸν ἀνάκτορον χρηματίζεεν.

25. Σπινθήρ μὲν προςλαβόμενος ὕλης μεγάλην ἀνάπτει φλόγα καὶ πονηρᾶς γνώμης ὑποσμήχουσα ¹⁾ κακία καιροῦ δραξαμένη πολλὰς ἀνεξόπισε πολλοῖς συμφορὰς ὀλεθρίους.

26. Τρεῖς εἰσὶν ἀκολασίας ιδέαι· ἡ μὲν ἐκ τῆς ἡμῶν ἀδιαφορίας διαμορφωμένη, ἡ δὲ ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἐχθροῦ, ἡ δὲ τὰς φυσικὰς ὁρμὰς ὑποβαλλομένη. Χειρόστη μὲν οὖν ἡ ἐκ τῆς ἡμῶν ἀδιαφορίας τὰ τε ἄλλα καὶ [μάλιστα οὗ] τεχνίτην τοῦ πάθους αὐτὸν τὸν πάσχοντα ἔχει· ἡ δὲ ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἐχθροῦ χαλεπὴ μὲν ἐπιθέσθαι, πολλάκις δὲ καὶ στεφάνους προξενεῖ· προσευχὴ γὰρ καὶ λογισμὸς νηφαντὸς καὶ σώματος ὑποπιεσμὸς τὸ κατ' αὐτῶν

¹⁾ C. ὑποσμήχουσα.

21. Mansuetudinis januae non praebent ingressum irae; norunt enim id macchinari, ut per ejusmodi aditum praedetur auditum.

22. Proborum graviumque virorum etiam ludicra (lusus) virtutis alicujus sunt imagines, improborum vero et seria studia prava sunt et otia nequitiae simulacra.

23. Virtutes non solent nequitiam vereri; vitia autem saepe virtutem sunt verita, coercitusque fuit per viri pudici praesentiam luxuriosus; saepe etiam indoctus tacuit veritus praesentiam sapientis et furor mitigatus fuit ferinus, nactus indolem mansuetam.

24. Mens numquam vitiorum simulacris polluetur, si per meditationem assiduam imaginibus virtutum exornata sacrum ipsarum delubrum existat.

25. Scintilla materiam nacta ingentem excitat flammam, et delitescens animi maligni malitia occasionem nacta plurimas creavit multis exitiales calamitates.

26. Tres sunt incontinentiae species: una quae ex nostra indifferentia efformatur, altera ex insidiis inimici et tertia ex motibus naturalibus orta. Pessima igitur, quae ex nostra indifferentia procedit, tum ob alia tum quia auctorem morbi ipsum patientem habet. Quae vero ex inimici insidiis est, gravis quidem et periculosa, saepe tamen et coronas conciliat. Oratio enim et cogitatio vigilans et corporis maceratio insidias illas vincunt, sicut et

ἀναδοῦντα κράτος, ὥςπερ καὶ τὸ κατὰ τῶν σκιρτημάτων τῆς φύσεως· εἴη δ' ἂν τὰ αὐτὰ καὶ τῆς χαλεπωτέρας νόσου λάματα διὰ πλείονος τῆς ἐπιμελείας προσγερόμενα.

27. Ὁ νοῦς, ἂν μὴ καθαρεύσῃ προσπαθείαις τε καὶ ἀντιπαθείαις, σφαλερός ἐστὶ τῶν ἄλλων κριτῆς, καὶ μᾶλλον αὐτὸς δεόμενος θεραπείας καὶ διακρίσεως.

28. Ὁ τῇ πτερῇ τῆς οἴσεως ἐπαιρόμενος τῶν πραγμάτων ἐπισιάντων ταχύτερον τῶν ἐποχουμένων¹⁾ πτερῶν τῇ ἀέρι ἐλέγχεται καταπίπτων.

29. Οἱ δαπανῶντες²⁾ εἰς ἀναξίους δι' ὧν ἐχρῆν θεραπεύεσθαι τοὺς ἀξίους, τρισὶν ἀτόποις³⁾ ἑαυτοὺς ἐνόχους ἐναποφαίνουσιν·⁴⁾ ἐξημίωσαν ἑαυτοὺς, ἐνύβρισαν⁵⁾ τοὺς χρηστοὺς, τοὺς φάυλους ἐνίσχυσαν, ὅλην εἰς τὸ ἀμαρτάνειν⁶⁾ χορηγήσαντες.

30. Δύναμις μετὰ μὲν σοφίας κραταιὸν τοῦ ἔχοντος ὀχύρωμα· ἄνευ δὲ ταύτης ὅξυ βέλος ἐστὶν ὀξυτέραν ἐπάγον τὴν ἀπώλειαν.

31. Λογισμοὺς ἀπρεπεῖς ἐπελθεῖν μὲν, οὐκ ἐμὸν, παρόντας δὲ μὴ κατασχεῖν, ἐμὸν· κατασχόντα δὲ καὶ συγκατανεῦσαι, τῆς ἐμῆς ῥαθυμίας· τὸ δὲ καὶ πρὸς ἔργον τὸ τοῦ πάθους εἰδωλον ἐξενεγκεῖν, τῆς παντελοῦς ἀμελείας ἐμῆς οἶμαι καὶ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως βαθεῖα λήθη.

32. Τὰ μὲν πρόδηλα τῶν ἀμαρτημάτων ἐκκοπῆς μόνης δεῖται, τὰ δὲ

¹⁾ ἐποχουμένων habet Cod. Mon. 429 f. 75 b. c. 22, qui haec Isocrati tribuit.

²⁾ Haec cum Photii nomine exhibet Mon. cit. f. 12, b c. 4. Paulo aliter ea suppeditat Monac. 551 f. 172, b. Anton. Meliss. I 29 p. 877 etiam Photii nomen adscribit.

³⁾ τριῶν ἀτόπων Mon. 551.

⁴⁾ ἀποφαίνουσιν Mon. 429.

⁵⁾ ἐβλαψαν ἑαυτοὺς, ἐξημίωσαν τ. χρ. M. 551.

⁶⁾ ὅλην ἀμαρτιῶν αὐτοῖς χορ. M. cit.

lascivos naturae motus. Possunt vero haec eadem etiam graviori morbo mederi, si majori cum diligentia adhibeantur.

27. Mens, nisi ab amoris et aversionis affectibus sit pura, fallax erit aliorum iudex, cum potius ipsa egeat curatione et dijudicatione.

28. Qui nimia sui existimatione quasi pluma se effert, negotiis ingruentibus citius ipsemet aëre vectis plumis procidereprehenditur.

29. Qui in indignos impendunt quae erant dignis ministranda, trium se criminum declarant reos: se ipsos damno affecerunt, bonis injuriam intulere, improbis vires auxere, materia ad peccandum suppeditata.

30. Robur, si sit cum sapientia conjunctum, validum est habentis munimentum; at sine illa acutum est telum acutiorem inducens perniciem.

31. Quod inhonestae cogitationes obveniant, non est meum, ubi vero praesentes adsunt, non retinere eas, hoc meum; ubi vero retinui, assensum praestare, meae est ignaviae; illam vero affectionis imaginem ad opus etiam perducere, extremae hoc esse meae negligentiae censeo altamque futuri iudicii oblivionem.

32. Manifesta quidem peccata excisione sola opus habent, dubia vero

ἀμφίβολα διακρίσεως· ἄμεινον δὲ μηδὲ τούτων τῆς συνηθείας ἀνέχεσθαι· ὁδὸν γὰρ οὐκ ὀλιγάκις ταῦτα πρὸς τὰ χεῖρω πλατεῖαν ἀνέτεμεν.

33. Ἡ ταπεινώσις θεμελίος ἐστὶ τῶν ἀρετῶν· ὅσοι δὲ ταύτην κρηπίδα μὴ ὑπεβάλλοντο, θᾶττον ἀποπίπτουσι πονηροῦ πνεύματος αὐτοῖς ἐπιπνεύσαντος.

34. Οὐχὶ ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον μετάθεσις αἰσχροῦ, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ χεῖρονι διαμονὴ αἰσχροῦ καὶ ψυχῆς ἀθάνατος τιμωρία.

35. Φόβος μὲν τὰς τῆς ψυχῆς ὁρμὰς συνάγει, θάρσος δὲ διαλύει, καὶ λύπη μὲν συστέλλει, ἡδονὴ δὲ διάθεται ἐπιφέρει· καὶ θυμὸς μὲν ἀγρᾶνει. ἐπιθυμία δὲ θορυβεῖ· καὶ τῇ μὲν φθόνος, μετεωρίζει δὲ λογισμὸν κορυφότης, Πῶς οὖν οὐ χρὴ τῶν παθῶν τὰ τοιαῦτα πάσῃ μηχανῇ φεύγειν, ἵνα τὸ ἄλλο ἐάσω, ἐν οἷς οὐκ ἐστὶν οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ἐρημεῖν, οὐδὲ κατὰ φύσιν ἔχειν ἀναστρεφόμενον;

36. Ἐνόσέ τις κακὸν, συγκατέθετο τοῖς λογισμοῖς, προήγαγε διὰ χειλέων, κατεσύρη πρὸς τὴν πρᾶξιν. Ταῦτά ἐστὶ τὰ τῆς ἀπωλείας τέσσαρα στοιχεῖα.

37. Δύο χεῖμαρροι τὸν ἀνθρώπινον περιρρέουσι βίον· ὁ μὲν διὰ τῶν δοκούντων ῥέων δεξιῶν, ὁ δὲ διὰ τῶν ἀριστερῶν· ὁ μὲν λύπας, φόβους, πένιαν, νόσους, ἀδοξίαν, ψόγους καὶ τὰ ὅμοια συνεπαγόμενος, ὁ δὲ πλοῦτον, ἡδονὰς, θάρσος, δόξαν, ὑγίειαν, ἐπαίνους καὶ τὰ παραπλησία· ῥέουσι δὲ ὁμῶς ἐκάτερος καὶ στάσιν αὐτῶν οὐδέτερος οἰδεμίαν ἔχει. Τί οὖν με δεῖ τοῖς παρερχομένοις καὶ οὐχ ἐσιῶσι μέγα φρονεῖν ἢ πρὸς ἀμηχανίας βύθον, ἐπειδὴ ἐπιρρέῃ τὰ ἐναντία, καθέλκειν ἑαυτὸν, ἀλλὰ μὴ πρὸς μόνον βλέπειν τὰ μένοντα, τῶν δ' ἄλλων παρορᾶν τὸ ῥεῦμα, ὅποι καὶ βούλοιο φέρεσθαι;

dijudicatione. Praestat tamen, ne horum quidem consuetudinem sustinere; viam enim haud raro haec ad pejora aperuere spatiosam.

33. Humilitas virtutum fundamentum. Qui autem hanc basin substernere noluerunt, ocius excidunt, ubi malignus spiritus ipsis afflaverit.

34. Non se ad melius transferre turpe est, sed in malo perseverare est turpe et animae interminabilis cruciatio.

35. Metus quidem animi motiones colligit, audacia vero dissolvit; moeror quidem contrahit, voluptas vero affectionem infert; et ira quidem exasperat, concupiscentia autem turbat; labefacit quidem livor, elevat autem mentem levitas. Quomodo igitur non sunt ejusmodi passionες omni studio fugiendae? Ut reliqua omittam, in quibus ne ad modicum quidem quiescere potest nec naturae habitum conservare qui versatur.

36. Malum quis cogitavit, consensit cogitationibus, labiis protulit, ad actum devenit. Haec sunt perniciēi quatuor elementa.

37. Duo torrentes humanam vitam circumfluunt: alter per res fluit quae apparent dexterarum, alter per sinistras; hic moestitias, timorem, paupertatem, morbos, ignominiam, vituperia et similia secum defert, ille divitias, voluptates, laetitiam, gloriam, sanitatem, laudes et quae his affinia. Fluit tamen uterque et neuter ipsorum stationem ullam habet. Cur ergo pro rebus transeuntibus nec consistentibus me efferam vel cur ad desperationis fundum me dimittam, quando contraria affluunt? Cur non potius ad sola manentia respicio, despiciens aliarum rerum fluxum, quocumque demum ille feratur?

38. Ἀργία σώματος ὑποκλέπτειν φιλεῖ καὶ τεινοῦν πρὸς τὴν ὅμοιαν διάθεσιν τὴν ψυχὴν· ἡ δὲ τῶν σωτηρίων ἡρεμοῦσα κινήματων φαντασίαις ἀλλοκότοις ¹⁾ καταλαμβάνεται καὶ μόλις αὐτῶν ἀπαλλάττεται, τύποις καὶ μορφαῖς τῶν χρησιῶν ἔργων καὶ θεωρημάτων ἀντεγγραφομένη καὶ ἀναζωγραφομένη.

39. Ὁ χάριν παρασχὼν ἐπὶ τῇ τὴν ἴσιν λαβεῖν, οὐ χάριν ἔδωκεν, ἀλλὰ ταύτης κάπηλος γέγονεν· ὁ δὲ λαβὼν, εἰ μὴ ἀμείψασθαι ζητεῖ, ἀγνώμων τὲ καὶ τῆς χάριτος ὑβριστὴς ἀνάξιος. ²⁾

40. Ὅστις κακῶς ἐτέρους κατάρχεται λέγειν, οὗτος ἑαυτῷ ἀρῶαβῶνα προκαταβάλλεται κακῶς ἀκούειν· ὁ δὲ κακῶς λεγόντων ἐτέρων ἀνεχόμενος κἀκείνων τῇ σιωπῇ τὴν κακολογίαν ἐπιστοιμίζει καὶ ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ κακῶς ἀκούειν εὐφημεῖσθαι παρασκευάζει. ³⁾

41. Ὅς τοὺς ἐνδεῖς καὶ πενομένους παρορῶν τρυφᾷ, πλουτεῖ, μεθύει μέθην ἀπληστίας, ἀνάξιον ἑαυτὸν θείας εὐμενείας εἰργάσασθαι.

42. Ἡ ἀνταπόδοσις τοῦ κακοῦ ἐν πέντε τισὶν εἴωθε θεωρεῖσθαι· ἐν γλώσσῃ, ⁴⁾ ἐν τῇ σκυθρωπότητι τοῦ προσώπου, ἐν τῇ ἀποσιροφῇ τῆς ἐντυχίας, ἐν ζημίᾳ τῆς περιουσίας, ἐν τῇ τῶν χειρῶν βίᾳ· ἐπεὶ καὶ ὁ κατάρχων κακώσεως διὰ τῶν πέντε προσάγεται τοῦτον· ἡ γὰρ βλασφημία εἶπεν, ἡ δέον χαριεντίζασθαι σκυθρωπὸν ἤνεγκε βλέμμα, ἡ τῶν μηδὲν αὐτῷ προσηκόντων ἀντελάβετο, ἡ χεῖρας ὑβριζούσας ἐπανετίθει· ἀλλὰ τὰ μὲν ῥεύματα διὰ τοσούτων ῥέουσιν ὀχειῶν, μία δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ δολερᾷ πηγὴ ταῦτα προφέρειται.

¹⁾ C. ἀλλοκότως.

²⁾ Haec Mon. 429 f. 13. c. 4 ex Philone refert.

³⁾ Idem cod. f. 90, b c. 30 ex Isocrate. Sequitur ibi n. 190. infr.

⁴⁾ Cod.: γνώσει.

38. Corporis desidia mentem quoque ad habitum similem raptare solet; mens autem a salutaribus motibus quiescens perversis imaginationibus occupatur, a quibus vix liberatur, figuris et imaginibus bonorum operum sanctarumque contemplationum excitata et collustrata.

39. Qui gratiam praestat, ut parem recipiat, non gratiam praestat, sed se institorem exhibet (s. cauponem); qui vero accepit, nisi compensare quaerat, rudis est et gratiae contemtor indignus.

40. Qui obloqui de aliis incipit, is sibi ipsi arrham male audiendi parat; qui vero alios maledicentes et obloquentes sustinet, is et tacendo illorum oblocutiones obmutescere et se loco malae famae bonam sortiri facit.

41. Pauperes et egenos despiciens, deliciis diffluens, et temulentia insatiabilitatis inebriatus, is se Dei benevolentia indignum reddidit.

42. Retributio mali in quinque rebus solet considerari: in lingua, in vultus austeritate, in aversione colloquii, in facultatum laesione, in manuum violentia; nam et qui injuriam auspicatur per haec quinque procedit: vel enim convicia locutus est vel ubi urbanitate opus erat, tetrum obtulit intuitum, vel ea quae nil ad ipsum pertinent, rapuit vel manus violentas injecit. At fluentia quidem per tot canales fluunt; unus autem turbidus in corde fons haec profert.

43. Ὅρκον καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν τῶν ἡθῶν ἐστὶ μέγιστη κατηγορία· ὁρκίσας τὸν φίλον; ἄπιστον εὐθὺς ἔδειξας τὸν παρασχόντα ὡς τῆς αὐτοῦ γνώμης ἐγγυήσασθαι τὴν πίστιν ἀδυνατούσης· ἀλλὰ σὺ ἐτέρῳ ὥμοσας; ἔδειξας καὶ σαυτὸν χωρὶς ὅρκου πίστεως ἐνδεῆ· καὶ εἰς τὴν αὐτὴν φανυλότητα κακίας τὸ ἔργον ἀμφοτέροις περιειράπη.¹⁾

44. Τὸ ψεῦδος νόσος ἐστὶ μᾶλλον τοῦ λέγοντος ἢ ἀπάτη τοῦ ἀκούοντος.²⁾

45. Ὅστις ὀρθῶς οἶδεν ἄρχειν ἑαυτοῦ, ἐπιτηδειός ἐστιν αὐτός καὶ ἐτέρων ἄρχειν· ὅστις δὲ ἀνδράποδόν ἐστι παθῶν, πῶς ἂν ἄρχειν ἄξιος κριθεῖ; λαβὼν γὰρ τὴν ἀρχὴν συναχμαλώτους μᾶλλον ἢ ἀρχομένους τούτους αποδείξει.³⁾

46. Ἐμόλυνας τὴν γλῶσσαν τὸν πλησίον λοιδορησάμενος· εὐλόγησον ἀπὸ καρδίας, ἵνα τοῖς ἔνδον καὶ τὰ χεῖλη συναποκαθαρμένος τὴν διαβολὴν ἀπαλείψῃς τῆς εὐφημίας τοῖς ῥήμασι.⁴⁾

47. Κακὸν ἡ ἁμαρτία, χεῖρον δὲ ἡ περὶ αὐτὴν ἀναισχυντία· τὴν γὰρ θεράπειαν οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπελάνει τῶν ἐλπίδων.

48. Συνεχῶς ἁμαρτάνων ἄνθρωπος τὰς τῆς μετανόας ὁδοὺς μεγάλους τείχεσιν ἑαυτῷ ἀποφράσσει.⁵⁾

49. Μαθεῖν ἐκ τοῦ παθεῖν καὶ τῶν πάντι ἐστὶν ἀμαθῶν, μαθεῖν δὲ καὶ χωρὶς τοῦ παθεῖν τῶν φρονίμων.⁶⁾

50. Πύλαι μάλιστα ψυχῆς εἰσὶ τὰ ὄμματα καὶ ἀκοαί· ἂν ταύτας τις

¹⁾ Mon. 429 f. 48. c. 14 ex Solone. In fine: καὶ κακίαν τῶν ἔργων περιειράπητο.

²⁾ M. cit. f. 117 c. 46 ex Philone, ubi omittitur μᾶλλον et pro ἢ legitur καί.

³⁾ Nili sententia in Mon. cit. f. 86 a. cap. 28. Cf. Phot. ep. 1 n. 57.

⁴⁾ Simonidis adagium cod. cit. f. 78 c. 23. Text. καθηραμένος.

⁵⁾ Simonides. cod. cit. f. 47 c. 13 utramque §. (47. 48) continenter reddit.

⁶⁾ Democritus Orell. II p. 788 not. ad n. 141 Cf. I p. 84 n. 41.

43. Jusjurandum dare et accipere maxima est morum hominis accusatio. Amicum ad jusjurandum adesti? Illico eum fide indignum ostendisti, quippe quod ejus sententia fidem conciliare nequeat. At tu alteri jurasti? Indicasti te sine juramento imparem fidei, sicque in eamdem improbitatis notam res haec utrique cedit.

44. Mendacium magis morbus est dicentis quam illusio audientis.

45. Qui recte sibimet imperare novit aptus is erit et aliis regendis; qui vero passionum est mancipium, quomodo dignus judicetur qui imperet? Imperium enim suscipiens alios concaptivos potius quam subditos declarat.

46. Polluisti linguam conjectis in proximum contumeliis; benedic ex corde, ut animo labiisque purgatis calumniam deleas per commendationis verba.

47. Malum est peccatum, pejor vero impudentia circa peccatum; curationem enim non a factis tantum, sed ab ipsamet spe excludit.

48. Homo assidue peccans poenitentiae vias muris ingentibus sibi obstruit.

49. Ex tristi discere experientia etiam omnino rudium est, discere vero et sine illa experientia, prudentum est.

50. Januae animi maxime sunt oculi et aures. Has si quis recte et

ὁρθῶς καὶ κατὰ καιρὸν ἀνοίγειν καὶ κλείειν μελετήσῃ καὶ μάθῃ, οὔτε δραμάτων ἀκολάσιων οὔτε παραπλησίων ἀκουσμάτων γοιτεύματα, ἀλλ' οὔτε πικροὶ καὶ ἀπαράιτετοι τῆς φύσεως λησται καὶ πολέμιοι εὐρήσουσιν ἐκ τοῦ εὐκόλου πάροδον ἐν τῇ ψυχῇ.

51. Ἄρχει μὲν τοῦ σώματος καὶ ἡνιοχεῖ κατὰ φύσιν ἡ ψυχὴ, καθάπερ ἡνίοχος τοὺς ἵππους καὶ κυβερνήτης τὴν ναῦν καὶ ὁ στρατηγὸς τὸν στρατόν· ἂν δὲ εἰς τὸ ἐναντίον ἡ τάξις περιτραπῇ καὶ φιλονεικῇ τὸ σῶμα κατεξανασιῇ τῆς ψυχῆς καὶ φέρειν αὐτὴν πρὸς τὰ οἰκτεῖα σκιρτήματα, εἰς τὴν ἴσῃ ἀπώλειαν καταλήγει, εἰς ἣν καταστρέφουσι τὸν ἡνίοχον ἀποβάλλοντες οἱ ἵπποι καὶ ἡ ναῦς τὸν κυβερνήτην καὶ οἱ στρατιῶται τὸν στρατηγόν, αὐτοὶ στρατηγεῖν καὶ κυβερνᾶν καὶ ἡνιοχεῖν ἐπιχειρήσαντες.¹⁾

52. Φιλανθρώπινον διδόναι μὲν μὴ λαμβάνοντα, ἀνθρώπινον δὲ ἀπολαμβάνοντα, μισανθρώπινον δὲ καὶ τόκους ἀπαιτεῖν.

53. Οἱ χελῶναι καὶ οἱ ὄφεις καὶ πολλὰ τῶν ὀστρακοδέρμων τειραγμένοις μὲν καιροῖς τὸ ἐνδυμα ἀποδύονται, μένουσι δὲ ὅμως ὅπερ ἦσαν· οὕτως δὲ καὶ οἱ πονηροὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς περιστάσεσι καὶ ταῖς χρείαις τὸ προφανὲς τῆς κακουργίας ἀποδυόμενοι γυλάττουσιν ἀσφαλῶς ἔνδον τὴν οἰκτεῖαν γνώμην καὶ τῶν πειρασμῶν ἢ τῆς χρείας παρελθούσης τὴν προτέραν κακίαν πάλιν ἐπιδείκνυνται.

54. Κρεῖττόν ἐστι, βραδέως ὑποσχόμενον ταχέως τὴν ἐπαγγελίαν πληρῶσαι, ἢ ταχὺ ἐπαγγελάμενον βραδὺν ὀφθῆναι περὶ τὴν δόσιν· τὸ μὲν γὰρ κρίσεώς ἐστιν ἐστηριγμένης καὶ γνώμης βεβαίας, τὸ δὲ διαθέσεως ὀξύτατης καὶ εὐμεταβόλου.²⁾

¹⁾ Ex Climaco Mon. cit. f. 84 a. cap. 26.

²⁾ Hucusque Mon. cit. f. 13 a cap. 4 ex Plutarcho.

opportune aperire et claudere studeat et addiscat, nec impudicorum spectaculorum nec similium cantationum illecebrae, imo nec acerbi et inexorabiles naturae nostrae praedatores et hostes facile aditum invenient in anima.

51. Regit corpus anima cique naturaliter praeest, sicut auriga equis, gubernator navi, dux exercitui. Quod si hic ordo invertatur et corpus contendat in animam dominari eamque ad proprias lascivias ducere, in eundem interitum desinet, in quem projiciunt aurigam equi, navis gubernatorem et ducem milites, dum ipsi ducere et gubernare et regere aggrediuntur.

52. Perhumanum est, nil accipiendo dare; humanum vero dare recipiendo; dare autem insuper foenus exigendo maxime inhumanum.

53. Testudines et serpentes multaque eorum, quibus testacea sunt operaimenta, statis temporibus indumentum exuunt, manent tamen quod erant. Sic et pravi homines in periculis et necessitatibus apertam malitiam exuentes integram intus servant proprii animi sententiam, elapsoque periculo aut necessitate pristinam rursus nequitiam ostendunt.

54. Satius est tarde promittere et cito promissum implere, quam cito promittere et tardum in dando apparere. Illud enim iudicii est firmi et sententiae constantis, hoc animi acerrimi facileque volubilis nec se ratione

καὶ μὴ λογισμῷ κυβερνωμένης. Κράτιστον δὲ μὴ βραδέως τῇ αἰτοῦντι κατανεῦσαι καὶ συγκαταβαλεῖν τῇ ἐπινεύσει τὴν χάριν.

55. Ἐνὸς ἀνδρὸς σοφοῦ βουλὴ πολλῶν χρημάτων δυνατωτέρα καὶ γνώμη μία κατὰ καιρὸν εἰσαγομένη πολλῶν ἀνδρείων χειρῶν πολλάκις ὥφθη ἐπικρατεστέρα.¹⁾

56. Τὸ τοῦ πλησίον παράπτωμα τοῖς μὲν συνειτοῖς ἀσφάλεια γίνεται τοῦ μὴ τοῖς ὁμοίοις περιπεσεῖν, τοῖς δὲ ἀπαιδεύτοις μίμημα καὶ παράδειγμα καὶ τῆς ἀνοίας ἔλεγχος.

57. Χαιρεκάκου καὶ μισανθρώπου γνώμης ἔστι τὸ ὀνειδίσαι συμφορὰν τοῦ πλησίον· ἀλγεινότεραν γὰρ μᾶλλον ἐπάγει τὴν τοῦ πάθους ὁδύνην.²⁾ τοῦ καλοῦ δὲ³⁾ ἀσφαλισσάσθαι μᾶλλον τὰ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον συμμλοῦντα μᾶλλον, ἀλλ' οὐκ ἐπεμβαίνοντα πειρασμοῖς ταλαιπωρουμένη τῇ πλησίον.

58. Ἡ πενία διδάσκαλός ἐστιν ὥς ἐπὶ πολὺ σωφροσύνης καὶ ἐγκρατείας, ὥσπερ ἀκρασίας καὶ ἀκολασίας ὁ πλοῦτος.

59. Ἡ πλησμονὴ τῶν σιτιῶν τὰς νόσους, ἡ δὲ ἀθαρχεία τὴν ὑγίειαν φιλεῖ ἀποτίκτειν· καὶ γὰρ ἡ μὲν ἀποπλήρωσις ἐστὶ τῇ χρεῖα, ἡ δὲ βαρύνει καὶ πιέζει τὸ σῶμα τῇ παρὰ μέτρον πρὸςθήκῃ.⁴⁾

60. Ἔστι καὶ ψεῦδος ἀληθείας χάριν προβαλλόμενον, ὅταν μὴ βλάπτον τὸν λέγοντα τοῖς ἀκροαταῖς ὄφελος γένηται.⁵⁾

¹⁾ Plutarch. in cod. cit. f. 27 a, cap. 9. Cf. Phot. ep. 1 ad Mich. n. 53 (Bal. p. 234 §. 49).

²⁾ Plutarch. cod. cit. f. 57 a, cap. 16. Post γὰρ addit ὁ τοιοῦτος.

³⁾ καλὸν δὲ Mon. qui omittit verba ἀσφαλισσάσθαι — ἕκαστον.

⁴⁾ Isocratis. Mon. 429 f. 62 a. cap. 18. Pro τῇ χρεῖα legitur τῆς χρείας.

⁵⁾ Charicl. Mon. cit. f. 117 b cap. 46: Καλὸν γὰρ ποτε καὶ τὸ ψεῦδος, ὅταν ὠφελοῦν τοὺς λέγοντας μὴδὲν καταβλάπτει τοὺς ἀκούοντας. Cf. Maxim. II 625. Anton. Meliss. I 22 p. 845. ed. Migne (t. CXXXVI).

regentis. Optimum vero non tarde poscenti annuere et annunciando illico gratiam conferre.

55. Unius viri sapientis consilium multis pecuniis est fortius, et sententia una opportune prolata multis virorum manibus validior saepe apparuit.

56. Proximi lapsus prudentibus cautio existit, ne in similia prolabantur, insipientibus vero imitatio et exemplum et stultitiae argumentum.

57. Malevoli et inhumani animi est exprobrare calamitatem proximi, acerbiorem enim addit doloris poenam. Probi vero est viri, res suas magis in tuto collocare commiserando potius quam insultando proximo miseriis afflicto.

58. Paupertas plerumque magistra est temperantiae et continentiae, sicut opulentia intemperantiae et incontinentiae.

59. Repletio ciborum morbos, frugalitas autem sanitatem generare solet; haec enim necessitati satisfacit, illa vero aggravat opprimitque corpus immoderato additamento.

60. Est et mendacium veritatis gratia prolatum, quando sine dicentis laesione auditoribus prodest.

61. Ἀγαθὴ φήμη ἀγαθῶν πολυταλάντων τιμιωτέρα· τὰ μὲν γὰρ καὶ ληστῶν ἂν διαρπάσωσι χεῖρες καὶ φθόνος καὶ ὀργὴ βασιλέως, τὴν δὲ οὐκ ἔστιν ὅστις ἐπιχειρῶν συλῆσαι οὐχὶ μᾶλλον ἐποίησε περιφανεστέραν.¹⁾

62. Ὡςπερ φθείρουσιν ἡθὴ χρηστὰ ὁμιλῖαι κακαί,²⁾ οὕτω μεταβάλλουσιν ἡθὴ πονηρὰ ὁμιλῖαι σπουδαίων ἀνδρῶν· διὸ χρὴ τῶν μὲν φεύγειν, τῶν δὲ διώκειν τὴν μίμῃσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν ἐν λόγοις συνουσίαν.

63. Ἄνδρα, ὥςπερ ἡ ἀρχὴ, οὕτω καὶ τὸ ἄρχεσθαι δεικνύει· δοκιμασία γάρ ἐστιν ἐκότερον καὶ γνώμης καὶ ἡθῶν, καὶ ἡ μὲν ἐν τῇ ἐξουσιάζειν, τὸ δὲ ἐν τῇ ἐξουσιάζεσθαι παρέχεται τὴν πεῖραν.³⁾

64. Βίος ἄλυστος ψυχῆς ὡς ἐπίπαν ναυάγιον, ὥςπερ ὁ λίαν ἐπώδυνος θανάτου προπύλαιον· ὁ δὲ κατὰ φύσιν καὶ ἀνθρώπινος νῦν μὲν ἀνίσταται, νῦν δὲ ἐκτείνεται χαρμοναῖς καὶ λύπαις παρὰ μέρος ποικιλλόμενος. Ἄνθρωπος τοίνυν ὁ φρονῶν ἀνθρώπινα οὕτε τῶν ἀλγεινῶν ἐπιζητήσει τὸ ἀδιάδοχον, οὕτε τὸ παντελῶς ἄλυστον εὐρεῖν ἐλπίσει· ἀνθρωπίνης γὰρ φύσεως ἀμφοτέρω ὑπερόρια.⁴⁾

65. Τὸν Ἰωσήφ ὁ τῶν ἀδελφῶν φθόνος Αἰγύπτου κατέστησε βασιλέα· ᾗδεν γὰρ καὶ τὸν φθόνον ὑπόθεσιν ποιῆσθαι φιλοσοφίας, ὥςπερ καὶ τὴν τοῦ γυναικὸς ἀκολασίαν γυμνασίαν ἀρετῆς ἔδειξε καὶ σωφροσύνης· οὐκοῦν οὐ τὸ

¹⁾ Cf. Prov. XXII 1. Isocr. Paraen. n. 62 ap. Orell. II p. 34.

²⁾ I Cor. XV 33.

³⁾ Pittac. ap. Orell. I p. 172 n. 3 ex Diog. Laertio I 76. Cf. Phot. ep. 1 ad Mich. n. 28. Bal. p. 224 §. 24.

⁴⁾ Plutarch. in cod. Mon. 429 f. 53 cap. 15, ubi pro παρὰ μέρος est: παράμετρος.

61. Bona fama magnis opibus est pretiosior; has enim et latronum manus, invidia ac principis ira rapere poterunt; bonam vero famam nemo praedari conabitur, quin clariorem prorsus efficiat.

62. Quemadmodum pravae conversationes bonos mores corrumpunt, ita immutare solent malos mores proborum colloquia virorum. Ideo oportet illorum quidem vitare, horum vero sectari imitationem morum atque conversationem.

63. Virum, quemadmodum imperium, quo aliis praeest, ita et modus, quo aliis subest, ostendit; utrumque enim est et morum et sententiae probatio; illud in regendis aliis, hoc in exsequendis aliorum jussis experimentum praebet.

64. Vita tranquilla et molestiarum expers animi ut plurimum est naufragium, sicut nimis afflicta malis mortis est vestibulum; vita vero naturalis et humana modo laxatur, modo intenditur gaudiis et doloribus alternatim navigata. Homo igitur humana sapiens nec molestiarum expetet perpetuam assiduitatem, nec tranquillitatem ab omni molestia immunem sperabit; ab humana enim natura utrumque exulat.

65. Iosephum livor fratrum Aegypti regem constituit; sciebat enim etiam invidiam in virtutis convertere materiam, sicut et mulieris illius lascivia

φθονεῖσθαι βλαβερόν, ἀλλὰ τὸ μὴ σπουδάζειν φιλοσοφίας ποιεῖσθαι τὸν φθόνον ἀφορμὴν.¹⁾

66. Οὐ χρὴ τὸν καλὸν ἀγαθὸν τὰς τῶν φαύλων πράξεις ἐκτρέπεσθαι μένον, ἀλλὰ καὶ τὴν στολὴν καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ σχήματα· ὁ δὲ μὴ τοῦτο ποιῶν διὰ τῶν ἔξωθεν περιέργων σχημάτων τὴν μηδὲν αὐτῷ προσήκουσαν φαύλην ὑπόληψιν εἰδωλοποιεῖ.

67. Καὶ γέλως καὶ δάκρυον καὶ σώματος κίνησις καὶ στάσις καὶ καθέδρα καὶ ὕπνος καὶ ἐγρήγορις, καὶ πρό γε πάντων²⁾ χαρὰ καὶ λύπη τῶν μὲν συνετῶν καὶ πεπαιδευμένων ἐν τάξει καὶ κατὰ καιρὸν φιλοῦσι³⁾ προιέναι, τῶν δὲ ἀμαθῶν καὶ ἀσυνέτων οὐδὲ ταῦτα κατὰ τὸν ὀρθὸν προέρχεται λόγον διὸ χρὴ καὶ τῆς τούτων εὐταξίας καὶ εὐκοσμίας προνοεῖσθαι κήρυκες γὰρ εἰσιν ἀψευδεῖς καὶ ταῦτα τοῦ ἡθοῦς καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν διαθέσεως.⁴⁾

68. Ὁ ἀλλοτριῇς γυναιξὶν ἐμπαθῶς ἐνατενίζων οὐ κόρας, ἀλλὰ πόρνas τὰς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς κόρας ἔχει.⁵⁾

69. Μὴ ἀμαρτεῖν μὲν ἀνθρώπῳ ἀδύνατον, ἀμαρτεῖν δὲ οὐ χαλεπὸν, μὴ πόρῳ συγγνώμης· εἰ δὲ καὶ πρὸς τοῦτό τις περιπεσεῖ, ἀλλὰ μετανόα ζητεῖν τὴν διόρθωσιν· τὸ δὲ πρὸς μηδέτερον ἀφορᾷ, οὐκ ἀνθρωπείας, ἀλλὰ δαιμονίας ἐστὶ φύσεως.⁶⁾

¹⁾ Chrysost. in Mon. cit. f. 102 a, cap. 36.

²⁾ πρὸ τούτων Mon. cit. f. 84 a, c. 36.

³⁾ φιλοῦσι cod. cit.

⁴⁾ Climac. Mon. l. c. Cf. Phot. ep. 1 n. 36 (Bal. ep. 6 §. 32 p. 227).

⁵⁾ Plutarch. ex Catif. Orell. II p. 596. Similis aequivocatio (κόρη est tum pupilla tum puella) Diogen. apud Laert. Orell. l. c. p. 106 n. 246. Amphilocho. carm. ad Seleuc. n. 113. Orell. p. 398. 760.

⁶⁾ Non prorsus dissimilia sunt Philonis et Clementis effata apud Mel. I 17 p. 832.

castitatis exercitium ostendit atque continentiae. Igitur non est noxium invidiae subesse, sed non conari invidiam virtutis occasionem efficere.

66. Vir probus non solum opera improborum aversari debet, sed et amictum et verba et gestus. Qui hoc non facit, per extrinsecus affectatos gestus nil sibi convenientem malam suspicionem efformat.

67. Et risus et fletus et corporis motus et statio et sessio et somnus et excubitus et ante omnia laetitia et tristitia prudentum quidem et bene institutorum solent ordinate ac tempestive procedere, imperitorum vero et insipientium ne haec quidem recta cum ratione progrediuntur; quare et recto horum ordini et concinnitati consulendum est. Sunt enim haec quoque veracissimi praecones et morum nostrorum et internae affectionis.

68. Qui in alienas mulieres lascivos intendit oculos, non virgines, sed meretrices habet suorum pupillas oculorum.

69. Non peccare quidem homini impossibile, peccare autem peccato non gravi non est a spe veniae remotum; quodsi et in grave quis crimen sit lapsus, at quaerenda est ei per poenitentiam emendatio; ad neutrum vero horum respicere, non humanae, sed diabolicae naturae est.

70. Ὁ λέγων τὰ αἰσχροῦ ἐγγύς ἐστι ὑπονοεῖσθαι καὶ πράττειν αὐτά· οὐδὲ γὰρ διέστηκε μακρὰν ἢ γλῶσσα τῶν χειρῶν· ὁ γὰρ μὴ κρατῶν ῥημάτων αἰσχροῦ, πῶς ἂν κρατήσῃεν ἡδονῶν τῶν μάλιστα τὰς αἰσθήσεις καταγοητεύειν δυναμένων;

71. Ἀκολασία γλώσσης ἔλεγχος μὲν ἐστὶ τῆς κατὰ διάνοιαν ἀκρασίας, αὐτόματος δὲ προάγγελος τῶν ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων.

72. Φιλοξενίας ὣν Ἀβραὰμ ἐραστὴς ἐν ἀγγέλου μορφῇ τὸν δημιουργὸν ἐξένισε τοῦ παντός· δῆλον οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ὁ τὴν φιλοξενίαν ἀθετῶν τὴν μισανθρωπίαν τοῦ δαιμονίου γένους εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εἰσροικίζεται.

73. Ὁ τοὺς ἀλλοτρίους πόρους ποιούμενος πρόσδοτον τοὺς οἰκείους ἀρῶρωνιζόμενος ἄλλοις οὐκ αἰσθάνεται· εὐμετάτρεπτον γὰρ ἡ ἀδικία καὶ μετὰ τόκου τὴν ζημίαν προξενοῖ τοῖς κατάρξασιν.

74. Οὐδενὶ οὕτω τῶν ἀπάντων ὡς ἐλέη Θεὸς θεραπεύεται.¹⁾

75. Πλούτησον μὴ τῇ περιουσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐσεβείᾳ, μὴ μόνον τῇ χρυσίῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀρετῇ· γενοῦ τοῦ πλησίον τιμιώτερος ἐκ τοῦ φανῆναι χρησιμώτερος.²⁾

76. Ὁ ἀδικῶν κομιεῖται ὃ ἠδίκησε, καὶ οὐκ ἔστι προσωποληψία.³⁾

77. Πλεονεξίας εἶδος τὸ χαλεπώτατον, μηδὲ τῶν φθειρομένων μεταδιδόναι τοῖς ἐνδεέσι· τοσοῦτους γὰρ ἀδικεῖς, ὅσοις παρέχειν ἐδύνουν.⁴⁾

¹⁾ Gregor. Theol. in Mon. cit. f. 6 a, cap. 2.

²⁾ Idem Naz. l. c.

³⁾ Coloss. III 25. Ant. Melissa I 16 p. 817 ed. Migne.

⁴⁾ Basil. ap. Maxim. serm. 7 Opp. II 551.

70. Qui turpia loquitur suspicionem praebet, quod et ea faciat; neque enim longe distat lingua a manibus. Qui enim non abstinet a verbis turpibus, quomodo absterneat a voluptatibus, quae sensum maxime incantare et prolectare possunt?

71. Incontinentia linguae arguit mentis intemperantiam indicatque per se mores hominis ac studia similia.

72. Abraham hospitalitatem colens in angeli forma mundi universi conditorem hospitio excepit. Unde manifestum, eum qui hospitalitatem negligit ac spernit, diaboli inhumanitati et odio domicilium in anima sua praebere.

73. Qui alienos labores lucro sibi vertit, non advertit, se suos aliis oppignorare; facillime enim convertitur injustitia damnumque affert cum foenore auctoribus.

74. Nulla re sic Deum demeremur quam misericordia.

75. Dives esto non solum opibus, sed et pietate, non solum auro, sed et virtute; proximo sis dignior exhibendo te meliorem.

76. Injustus injustitiam quam fecit referet citra personarum acceptionem.

77. Gravissima avaritiae species, ne illa quidem egenis impertiri, quae consumuntur et pereunt; tot enim pauperes injuste fraudas, quot poteras adjuvare.

78. Βελτίον λίθον βαλεῖν εἰκῇ ἢ λόγον¹⁾ λάλει ὅτε δεῖ καὶ ἂν δεῖ καὶ οὐκ ἀκούσεις ἂν μὴ δεῖ.²⁾

79. Κρύπτειν τὴν ἀλήθειαν χρυσὸν ἐστὶ θάπτειν.³⁾

80. Πολλοὶ εἰσιν οἱ τὰς πονηρὰς πράξεις ἀποδεχόμενοι καὶ χαριέντα μὲν τὸν εὐτράπελον λέγοντες, τὸν δὲ αἰσχρὸν λόγον⁴⁾ πολιτικόν, τὸν πικρὸν καὶ ὀργῆλον ἀκαταφρόνητον ὀνομάζουσι, τὸν φειδωλὸν καὶ ἀκοινώνητον ὡς οἰκονομικὸν ἐπαινοῦσι, τὸν ἄσωτον ἐλευθέριον, τὸν πονηρὸν καὶ ἀσελγῆ ἀπολαυστικὸν καὶ ἀνειμένον,⁵⁾ καὶ ἀπλῶς πᾶσαν κακίαν ἐκ τῆς παρακειμένης ἀρετῆς ὑποκορίζονται.

81. Οὐ τὸ ζηλοῦν κακίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς ἐν αὐτῇ ζῶντας ἐπαινεῖν φέρει τινὰ κόλασιν, οὐχὶ τὴν τυχοῦσαν ἡμῖν, μᾶλλον δὲ αὐτῶν τῶν ἐν πονηρίᾳ ζώντων χαλεπωτέραν· τοῦ γὰρ ἀμαρτάνειν τὸ ἐπαινεῖν τοὺς ἀμαρτάνοντας πολὺ μείζον ἐστὶν εἰς κολάσεως λόγον· διεφθαρμένης γὰρ ἐστὶ τοῦτο γνώμης καὶ ψυχῆς νοσοῦσης ἀνίατα· ὁ γὰρ ἐπαινῶν τὴν πονηρίαν τῆς ἐκ τοῦ μετανοῆσαι θεραπείας ἑαυτὸν ἀπεστέρησε, ὥστε εἰκότως τοῦτο ἐκείνου ἐστὶ χαλεπώτερον.⁶⁾

82. Ἐστὶ φίλος κοινωνὸς τραπέζης καὶ οὐ μὴ παραμενεῖ ἐν καιρῷ θλίψεως, καὶ ἐὰν ταπεινωθῇς, κατὰ σοῦ.⁷⁾

¹⁾ Evagr. Mon. cit. f. 77 b. c. 23. ap. Maxim. II 647. Nil. Or. I 320 n. 1. Cf. p. 34 n. 104; 256 n. 144.

²⁾ Evagr. Gnom. ap. Migne XL p. 1268 n. 11. Sext. Or. I 256.

³⁾ Evagr. M. cit. f. 117 a, c. 46 Maxim. II 625. Migne l. c. p. 1269 D n. 25. Pro κρύπτειν legitur σιγᾶν, etiam in Melissa Ant. I 21 p. 844.

⁴⁾ melius αἰσχρολόγον habet Anton. Mel. II 82 p. 1081, qui eadem adducit ex Basil.

⁵⁾ Sequentia differunt apud Meliss. l. c.

⁶⁾ Paulo aliter in Antonio Melissa (P. II c. 40 p. 1104. 1105 ed. Migne) sine auctoris nomine.

⁷⁾ Eccli. VI, 10. (LXX) Mon. 429 f. 33 a., cap. 11.

78. Melius est lapidem projicere quam verbum. Loquere quando oportet et quae oportet, sicque non audies quae non oportet.

79. Celare veritatem idem est ac aurum sepelire.

80. Multi sunt, qui malas actiones commendant, lepidi quidem nomine donantes scurram, turpiloquum vero civilis, amarulentum et iracundum nominant virum, qui se contemni non patitur; sordidum et illiberalem ut tuendae rei familiari aptum laudant, prodigum liberalem, improbum et lascivum hilarem et solutum curis; uno verbo vitium omne specioso virtutis oppositae nomine appellant et cohonestant.

81. Non modo magni aestimare (imitari) nequitiam, sed et viventes in ea laudare non mediocrem nobis affert damnationem, imo graviolem, quam eis ipsis, qui in nequitia degunt. Laudare enim peccantes multo majorem meretur poenam, quam peccare; corrupti enim hoc animi est morboque insanabili laborantis. Nam qui nequitiam laudat, ea quae ex poenitentia oritur curatione seipsum privavit, quare merito hoc gravius existit illo.

82. Est amicus mensae tuae particeps et non manebit tempore afflictionis, et si humiliatus fueris, contra te stabit.

83. Ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀγάπη εἰς τρία μερίζεται πρόσωπα· ὁ μὲν διὰ θεὸν ἀγαπᾷ, ὁ δὲ χάριν λήψεως δώρων, ἐπεὶ πλούσιός ἐστιν ὃν ἀγαπᾷ, ὁ δὲ ἐμπαθῶς· καὶ ὁ μὲν εἰλικρινῶς δοξάζει ὃν ἀγαπᾷ, ὁ δὲ ἐμπαθῶς, ὁ δὲ διὰ πλεονεξίαν, ὁ δὲ χάριν ἡδονῆς.¹⁾

84. Ἀγαθῷ περὶ οὐδενὸς ἂν γένοιτο φθόνος.²⁾ ὅθεν εἰκότως οἶμαι τὸν ἀγαθὸν ἀγαθῶν μόνον εἶναι φίλον, τὸν δὲ κακὸν οὔτε τῶν ἀγαθῶν οὔτε τῶν κακῶν.

85. Πατὴρ ἐντίμησις ἡδὺ φάρμακον· πλεῖον γὰρ ἔχει τὸ ὠφέλιμον τοῦ δάκνοντος.³⁾

86. Τὸ ἐντιμον ἐν γήρᾳ εἶναι ἀπόδειξις τοῦ φιλόπονον πρὸς γήρως γεγονέναι· τὸ δὲ σπουδαῖον ἐν νεότητι πιστευτέον ἐν γήρᾳ ἐντιμον ἔσεσθαι.⁴⁾

87. Οὐ πᾶσα ἐπαινετὴ πτωχεία, ἀλλ' ἡ ἐκ προαιρέσεως κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν σκοπὸν κατορθουμένη· πολλοὶ μὲν γὰρ πτωχοὶ τῇ περιουσίᾳ, πλεονεκτικώτατοι δὲ τῇ προαιρέσει τυγχάνουσιν· οὓς οὐχ ἡ ἐνδεῖα σώζει, ἀλλ' ἡ προαίρεσις κατακρίνει.

88. Ὡς περ τοῖς μεθύουσιν ἀφορμὴ τοῦ πίνειν ἡ προςθήκη τοῦ οἴνου γίνεται, οὕτω καὶ οἱ νεόπλουτοι πολλὰ κτησάμενοι πλειόνων ἐπιθυμοῦσι, τῷ αἰεὶ προστιθεμένῳ τὴν νόσον τρέφοντες, καὶ περιτρέπεται αὐτοῖς ἡ σπουδὴ.

¹⁾ Evagr. in Mon. cit. f. 21 a, c. 7. Pro ὁ constanter ὅς.

²⁾ Cf. Orell. I p. 410 n. 7. ex Platone: Ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε γίνεται φθόνος. Max. Opp. II 659.

³⁾ Demophil. Maxim. II 604. Orell. I p. 6 n. 15. Pro ὠφέλιμον legit ὠφελοῦν.

⁴⁾ Evagr. Mon. cit. f. 122 c. 49. Maxim. Opp. II 635.

83. Hominum amor in tria dividitur personarum genera: alius propter Deum amat, alius ut dona accipiat, quando dives est amatus, alius cum affectione; et alius quidem sincere laudat aestimatque quem amat, alius vero cum affectione, alius ob spem lucri et alius voluptatis ergo.

84. Vir bonus nemini invidet; unde jure puto bonum solis bonis amicis, malum autem nec bonis nec malis.

85. Patris correptio suave est medicamentum; plus enim utilitatis habet quam mordacitatis.

86. Quod quis sit magni in senectute nominis, argumento est, eum ante laboriosum fuisse; quod vero quis in juventute sit strenuus, fidem facit, eum in senectute inclytum ac celebrem futurum.

87. Non omnis paupertas laudabilis, sed quae sponte secundum evangelicum scopum excolitur. Multi enim pauperes assibus avidissimi sunt voluntate, quos non egestas salvat, sed voluntas damnat.

88. Sicut temulentis bibendi causam additio vini praebet, ita et recens locupletati, ubi multa acquisierint, plura concupiscunt, opibus perpetuo augescentibus morbum nutrientes, vertiturque ipsis studium in contrarium; non enim ex iis quae possident tantum sentiunt gaudii, quantum doloris ex alienis quae non possident.

πρὸς τὸ ἐναντίον·¹⁾ οὐ γὰρ εὐφραίνει τὰ πάροντα τοσαῦτα ὄντα, ὅσον ὀδυρᾶ τὰ ἀλλότρια μὴ αὐτῷ ὄντα.

89. Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων·²⁾ φεῦγε τὸνν τὰς μετ' αὐτοῦ διατριβάς· ἀνάγκη γάρ σε μαθεῖν τι τῶν ἐκείνου ὁδῶν· εἶπέ τι ὑβριστικόν; ἐκίνησε καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμόν· ὥς περ κυνὸς ὕλακῃ προσκαλεῖται ἑτέρου κυνὸς θόρυβον, καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμόν τέως κοιμώμενον καὶ ἡσυχάζοντα ἢ ἐκείνου φωνὴ διηγείρε καὶ γεγόνετε ἀλλήλοις ἀνθυλακτοῦντες.

90. Μὴ ἀποδέχον ἐγκράτειαν διωκομένης πραότητος·³⁾ ὅστις γὰρ βρωμάτων ἢ πομάτων ἀπέχεται, θυμόν δὲ ἀλόγως κινεῖ, ἔοικεν οὗτος ποντοπορούσῃ νηὶ καὶ ἐχούσῃ δαίμονα κυβερνήτην.⁴⁾

91. Βασιλικῆς ψυχῆς ἀρετὴ μεγαλοψυχία καὶ φιλανθρωπία καὶ δικαιοκρισία καὶ ἐπιεικεία.

92. Οὔτε ἵππος ἐπὶ φάτνης γανυριᾶ, οὔτε ἀετὸς ἐπὶ καλιᾶ, ἀλλ' ἀμφότεροι ἐπὶ ταχύτητι, ὁ μὲν ποδῶν, ὁ δὲ πτερῶν· καὶ σὺ τὸνν μὴ ἐν τραπέζῃ καὶ περιβολαίοις καὶ εὐπορίᾳ μέγα φρονήσης, ἀλλ' ἐπὶ χρηστότητι καὶ εὐποιᾷ.⁵⁾

93. Τὸν πολλὰ ὀμνύοντα ὡς τὸν ἐπιιοκοῦντα φεῦγε· ἐν γὰρ πολλοῖς ὄρκοις πλείσται αἱ ἐπιιορκίαι.⁶⁾

94. Ὁ τραπέξαν ἀνταρκῇ ποιῶν σωφροσύνην παρατίθῃσι.⁷⁾

¹⁾ Hucusque Basil. in Melissa Ant. I 34 p. 893.

²⁾ Ex Salomone (Prov. XI. 25) Mon. 429 f. 95 a, cap. 33. Anton. Mel. P. II c. 53 p. 1132.

³⁾ Chrys. ap. Anton. l. c. p. 1133.

⁴⁾ Evagr. Mon. cit. f. 96. 97. cap. 34.

⁵⁾ Moschion ap. Max. II p. 570.

⁶⁾ Solonis sententia Mon. cit. f. 48, b cap. 14.

⁷⁾ Democrit. Orell. I p. 96 n. 22.

89. Vir iracundus haud decoram habet formam, fuge ergo ejus conversationem. Necesse enim erit, ut aliquid ex viis ejus discas. Dixit quid contumeliosum? Bilem etiam tibi movit; sicuti canis latratus alterius canis tumultum provocat, et iram in te interim dormientem et quiescentem vox illius excitavit, incipitis mutuis vos ipsos latratibus insectari.

90. Cave ne abstinenciam commendes, ubi excluditur mansuetudo; qui enim cibis vel potibus abstinet, furore autem absque causa excitatur, similis est navi mare trajicienti daemonemque habenti gubernatorem.

91. Regiae mentis virtus magnanimitas, clementia, justitia et aequitas.

92. Neque equus in stabulo gloriatur neque aquila in nido, sed uterque in celeritate, alter pedum, altera alarum. Igitur et tu ne in mensa et vestibibus et divitiis glorieris, sed in probitate et benefactis.

93. Multa jurantem ut pejerantem fuge; in multis enim juramentis plurima sunt perjuria.

94. Qui mensam frugalem parat continentiam apponit.

95. Κατὰ τὸν κριτὴν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, οὕτω καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸν ἡγούμενον τῆς πόλεως πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.¹⁾

96. Τὰς τῶν ἀρχόντων εὐπραγίας μᾶλλον ἢ τοὺς ἄρχοντας αὐτοὺς εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι θεραπεύειν.²⁾

97. Προηγουμένως μὲν αἱ ἀρεταὶ τοῖς ἄρχουσι πρέπουσι καὶ ἀρμοῶνσι τὸ συμπαθητικὸν καὶ φιλάνθρωπον, τὰ καὶ θεῶν ὑπάρχοντα· εἴτα τὸ ἀμνηστικάκον καὶ ἀόργητον, τὸ ἀπροσωπώληπτον, τὸ ἀδωροδόκητον, καὶ πρὸ πάντων τὸ μὴ εὐχερῶς μηδὲ ἀνεξετάστως διαβολαῖς καὶ λοιδορίαις πείθεσθαι· ἀπὸ γὰρ λογοπειθείας πολλοὶ περιπίπτουσι φόνοις ἀδίκους· ὡς αὐτῶς καὶ ἐξ ἀσπλαγχνίας καὶ μνησικακίας καὶ θυμοῦ καὶ δωροδοκίας· ἕκαστος τοίνυν εὐάρεστός ἐστιν ἄρχων θεῶν, ὁ μὴδὲν τῶν τοιούτων παθῶν ἐν ἑαυτῷ κτώμενος.³⁾

98. Ἡ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδὸς ἐστὶν ἐπὶ τὰ πράγματα.⁴⁾

99. Αἱ μεγάλαι καὶ ἐπιφανεῖς δόξαι καθάπερ οἱ σφοδροὶ τῶν ἀνέμων μεγάλα ποιοῦσι ναυάγια.⁵⁾

100. Ἀναιδὲς βλέμμα καὶ μετέωρος τράχηλος⁶⁾ καὶ συνεχρῆς κίνησις ὀφρυῶν καὶ βάδισμα σεσοβημένον καὶ τὸ ἐπὶ μηδενὶ τῶν φαύλων ἐρυθριᾶν,

¹⁾ Eccli. X. 2 (LXX). Monac. cit. f. 85 b, cap. 28.

²⁾ Clem. ap. Anton. Mel. I 52 p. 941.

³⁾ Maxim. Mon. cit. f. 86 a, cap. 28.

⁴⁾ Basil. M. Paraenes. πρὸς τοὺς νέους n. 4. Cf. Bal. in Phot. ep. 6 §. 33 not. 7 p. 228.

⁵⁾ Plutarch. in Mon. cit. f. 92 a, c. 31. Anton. et Maxim. II 589. Orell. I p. 336 n. 27.

⁶⁾ μετέωρον αὐχὴν Mon. f. 62 b, cap. 19, ubi idem ex Philone. μετέωρος αὐχὴν Melissa II 92 p. 1225 ex Theol.

95. Juxta judicem populi ita et ministri ejus, et juxta urbis praefectum omnes inhabitantes in ea.

96. Principum felicitatibus potius quam ipsis principibus obsequium praestare plerique consueverunt.

97. Primario virtutes istae principibus congruunt atque conveniunt: commiseratio, clementia, quae et Deo insunt, animus a vindicta et ira alienus, non respicere personas, muneribus non corrumpi, et ante omnia non facile nec citra causam calumniis et conviciis credere. Ex hac credulitate multi in caedes iniquas prolabuntur, sicut et ex crudelitate et injuriarum acceptarum memoria et furore et munerum acceptione. Ille igitur princeps gratus Deo, qui nullam harum passionum in se fovet.

98. Consuetudo ad mala verba via ad similia opera.

99. Magni et perillustres honores haud secus ac vehementes venti magna faciunt naufragia.

100. Impudens contuitus et elata cervix continuusque superciliorum motus, incessus nimis agitatus, item in nulla re mala erubescere signa sunt

σημεῖα ψυχῆς ἐστὶν αἰσχίστης τοὺς ἀφανεῖς τύπους τῶν οἰκείων κακῶν ¹⁾ ἐγγραφούσης τῇ φανερῇ σώματι. ²⁾

101. Τὸ εἰς κακίαν οὐχ ἔτοιμον οὐδὲ εἰς ὑπόνοιαν εὐχερὲς καὶ βραδὺ πρὸς ὑπόνοιαν κακοῦ τὸ πρὸς κακὸν δυσκίνητον. ³⁾

102. Ἀνθρωπάρεσκός ἐστιν ὁ πρὸς θέλημα ἀνθρώπου τινὸς εἰς ἀρέσκειαν αὐτοῦ ποιῶν τι, καὶ ἀτιμίας ἄξιον ἢ τὸ γινόμενον.

103. Ὁ διαβάλλων τὸν πλησίον ⁴⁾ αὐτοῦ ἀδελφικὰ κρέα ἔφαγεν, ⁵⁾ ὑπόληψιν τρώσας καὶ μυρία ἕτερα ⁶⁾ ἐργασάμενος διὰ τοῦ λόγου.

104. Ἀπέστιω σοι τὰ πολλὰ σχήματα καὶ τὸ γέλωτα κινεῖν· ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων καὶ ἡ πρὸς σε τῶν πλησίον αἰδὼς περιαιρεῖται καὶ πρὸς ἰδιωτισμὸν μετὰ βραχὺ καταβαίνει.

105. Ἐὰν (γὰρ) καλὸν ἔχῃς σῶμα καὶ κακὴν ψυχὴν, καλὴν ἔχεις ναῦν καὶ κακὸν κυβερνήτην. ⁷⁾

106. Οὐκ ἔστι κεφαλὴ ὑπὲρ κεφαλὴν ὄφως καὶ οὐκ ἔστι κακία ὑπὲρ κακίαν γυναικὸς πονηρᾶς. ⁸⁾

107. Οὐχ οὕτω πνεύματος λαύρου κατασπιλᾶσαντος ἀγριαίνεται θάλασσα καὶ ἀφορήτοις κυμάτων ὄρμαϊς χέρσῃ τε καὶ πέτραις ῥήγνυται, ὥς ἀνδρὸς ψυχὴ παθοῦσα τὸ δύσοργον καὶ τὸ ἀχάλινον εἰς θυμόν.

¹⁾ ἀφ. τῶν οἰκείων ὀνειδῶν τύπους Mon. cit. et Melissa.

²⁾ Apud Maxim. II 633 ex Gregor. Nyss. vel Philone.

³⁾ Theolog. in Melissa P. II c. 85 p. 1205.

⁴⁾ τὸν ἀδελφόν Mon. 429 f. 89 c. 30. Idem ex Chrysost.

⁵⁾ Hucusque Mon. 551 f. 172 dat adagium.

⁶⁾ κακὰ add. Mon. 429 ex Chrys. Idem ap. Meliss. II 69 p. 1165.

⁷⁾ Isocrat. apud Anton. Meliss. I 60 p. 961.

⁸⁾ Sirach. in Mon. 429 f. 125 b, cap. 53, ubi in fine: ὑπὲρ θυμόν ἐχθροῦ ut Eccli. XXV. 15.

animae foedissimae, occultas priorum malorum notas in propatula corporis tabula describentis.

101. Qui non est ad nequitiam promptus, neque est ad suspicionem facilis, atque tardus ad suspicionem mali, qui est ad nequitiam tardus.

102. Hominibus placere studet, qui ad arbitrium hominis alicujus, ut ei placeat, facit aliquid, etiamsi illud sit dedecore dignum.

103. De proximo suo obloquens fraternas comedit carnes, famam ejus vulnerans aliaque innumera per linguam perpetrans.

104. Absint tibi nimii gestus et noli risum concitare; ex his enim erga te respectus tollitur et paulatim ut unus e vulgo haberis.

105. Si pulchrum habeas corpus et pravum animum, pulchram habes navem et pravum gubernatorem.

106. Non est caput super caput serpentis, et non est malitia super malitiam iniquae mulieris.

107. Non ita per flatum saevientis venti furit mare immensoque fluctuum fragore ad tellurem et rupes eliditur, ut viri animus ad furorem concitus et irae impatiens.

108. Ἀναισχυντία μὲν ἔστιν ἴδιον ἀνδρὸς φανύλου, αἰδῶς δὲ σπονδαίου· τὸ δὲ μῆτε αἰσχύνεσθαι μῆτε ἀναισχυντεῖν τοῦ ἀκαταλήπτως ἔχοντος.¹⁾
109. Ὁ ἀπλοῦς καὶ ἄδολος ἐξαγορεύει τῆς ψυχῆς τὰ ἀπόρρητα.²⁾
110. Χλεύη μὲν τὰ τῆς παιδοποιίας ὄργανα παρθένα τηρεῖν, τὴν δὲ γλῶσσαν μὴ τηρεῖν, ἢ ταύτην μὲν παρθένον τηρεῖν, τὴν δὲ ὄρασιν ἢ τὴν ἀκοήν ἢ τὰς χεῖρας μὴ τηρεῖν, ἢ ταῦτα μὲν καθαρεύειν, τὴν δὲ καρδίαν μὴ τηρεῖν, ἀλλ' ἐταιρίζεσθαι τύφῳ καὶ θυμῷ.³⁾
111. Οὐκ εὖχομαι πλουτεῖν· οὐδὲ γὰρ τούτου ἐρῶ· ἀλλά μοι εἴη ἕξιν ἀπὸ τῶν ἐλίγων μηδὲν ἔχοντι κακόν.
112. Ἔως καιροῦ ἀνθέξεται μακρόθυμος· καὶ ὕστερον ἀναδύσει αὐτῷ εὐφροσύνη καὶ χεῖλη πολλῶν ἐκδιηγῆσονται σύνεσιν αὐτοῦ.⁴⁾
113. Ὁ τῇ ταπεινοφροσύνῃ τοὺς ἑαυτοῦ κατασχὼν λογισμοὺς πᾶσαν ἀτιμίαν ἐλάττωσα εὐρήσει τῆς ἀληθείας.⁵⁾
114. Καὶ ἡ τοῦ λοιδορεῖσθαι καὶ ὑβρίζειν ἀκολουθία διὰ μακροθυμίας ἴσταιται τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορᾶς, ὥς εἴ γε τις ὕβρει τὴν ὕβριν καὶ λοιδορίᾳ τὴν λοιδορίαν ἀμύνουτο, πλεονάσει πάντως διαπαντὸς τρέφων διὰ τῶν ὁμοίων τὰ ἄτοπα.⁶⁾
115. Οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλέπέτωσαν καὶ τὰ βλέφαρά σου νευέτω δίκαια.⁷⁾

¹⁾ Philo ap. Maxim. serm. 40 II p. 633, ubi in fine additur: καὶ ἀδυναθέτως.

²⁾ Basil. ap. Meliss. II 85 p. 1205, ubi legitur: τὸ ἀπλοῦν καὶ ἄδολον.

³⁾ Chrys. ap. Maxim. Serm. per exc. c. 3. t. II p. 537. Ant. Melissa I 14 p. 812.

⁴⁾ Eccli. I 22. 23 gr. (v. 29. 30). Pro αὐτοῦ cod.: αὐτῶν. Alia quoque differunt Mel. II 89 p. 1215, ubi ἀνέξεται.

⁵⁾ Basil. in Antonio Melissa II 89 p. 1216.

⁶⁾ Greg. Nyss. ap. Maxim. Serm. 42. Opp. II 637.

⁷⁾ Proverb. IV. 25. Anton Mel. II 91 p. 1221.

108. Impudentia propria est viri nequam, pudor vero probi; at nec pudore nec impudentia teneri ejus est qui intellectu caret.

109. Simplex et dolo carens arcana mentis enuntiat.

110. Risus est, genitalia membra casta servare, linguam vero non servare castam, vel hanc quidem castam servare, visum vero vel auditum vel manus non servare, vel etiam haec quidem tenere munda, cor autem fastui ac tumori prostituere.

111. Non opto dives fieri; neque enim peramo; sed utinam e paucis vivam nil habens mali!

112. Usque ad tempus sustinebit patiens et postea scaturiet de laetitia, et labia multorum enarrabunt ipsius prudentiam.

113. Qui suas cogitationes humilitate coercuit, omnem ignominiam veritate minorem reperiet.

114. Per patientiam sistitur etiam cursus injuriarum et conviciorum, ne ulterius progrediatur; quodsi quis injuriam injuria et convicium convicio compensare velit, augebit omnino vitia, quae absurda sunt similibus alendo.

115. Oculi tui recta conspiciant et palpebrae tuae nictentur juste.

116. Ὃς ἀναστρέφεται ἄμωμος ἐν δικαιοσύνῃ, οὗτος καταλείπει μακαρίους τοὺς ἐαυτοῦ παῖδας.¹⁾

117. Πορευόμενος ἐν δικαιοσύνῃ, πατῶν²⁾ εὐθείαν ὁδόν, μισῶν ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν καὶ τὰς χεῖρας ἀποσειόμενος ἀπὸ δώρων, βαρύνων τὰ ὦτα, ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν αἵματος, καμνύνων τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μὴ ἴδῃ ἀδικίαν, καὶ³⁾ οὗτος οἰκῇ ἐν ὑψηλῇ σπηλαίῳ πέτρας ἰσχύος.⁴⁾

118. Βίος λόγον δυνατώτερος καὶ τρόποι ῥημάτων, καὶ ἡ διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξις τῆς διὰ τῶν λόγων διδασκαλίας.⁵⁾

119. (Ὃς) τις ἀποκρίνεται λόγον πρὶν ἀκοῦσαι, ἀφροσύνη αὐτῷ ἐστι καὶ ὄνειδος.⁶⁾

120. Ὁλισθος ἀνθρώποις γλῶσσα μὴ λόγῳ κυβερνωμένοις.⁷⁾

121. Ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει θυμόν.⁸⁾

122. Ὃς φείδεται ῥῆμα προέσθαι σκληρόν, ἐπιγνώμων.⁹⁾

123. Γλῶσσα μαλακῇ συντρίβει ὅστ᾽.¹⁰⁾

124. Τίς δώσει ἐπὶ τοῦ στόματός μου φυλακὴν καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων μου σφραγίδα πανοῦργον, ἵνα μὴ πέσω καὶ ἡ γλῶσσά μου ἀπολέσῃ με;¹¹⁾

¹⁾ Sirach. Cod. Mon. 429 f. 11 a, cap. 41. Prov. XX. 7. Mel. I. c.

²⁾ C. λαλῶν.

³⁾ deest in Mon.

⁴⁾ Isocrat. Mon. 429 f. 16, b, cap. 5.

⁵⁾ Chrys. ap. Meliss. II 91 p. 1224, ubi ἐπίδειξις pro ἀποδ. legitur.

⁶⁾ Prov. XVIII. 13.

⁷⁾ Theolog. ap. Max. II. 646, ubi κυβερνωμένη.

⁸⁾ Prov. XV. 1. in Mon. cit. f. 95 a, cap. 34 Mel. II 84 p. 1201.

⁹⁾ Prov. XVII 27 Meliss. I. c.

¹⁰⁾ Meliss. I. c. Prov. XXV. 15.

¹¹⁾ Eccli. XXII. 27.

116. Qui versatur immaculatus in justitia, is beatos suos relinquit filios.

117. Qui ambulat in justitia et calcit semitam rectam, odit iniquitatem et injustitiam, manus a muneribus removet, gravat aures, ne audiat judicium sanguinis, claudit oculos, ne videat injustitiam, hic quoque habitabit in sublimi specu petrae fortitudinis.

118. Vita est fortior sermone et mores verbis, et operum exemplum verballi doctrina.

119. Si quis respondeat antequam audiat, insipientia hoc ipsi est et probum.

120. Lubricum est hominibus lingua, si ratione non regantur.

121. Responsio humilis avertit iram.

122. Qui sibi cavet a verbo effundendo duro, prudens.

123. Lingua mollis conterit ossa.

124. Quis dabit in ore meo custodiam et in labiis meis sigillum prudens, ne excidam et lingua me perdat?

125. Ἔστι φίλος ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ οὐ μὴ παραμένει ἐν καιρῷ θλίψεως.¹⁾
 126. Ὁ πονηρὸς ἐαυτῷ τίνι ἀγαθὸς ἔσται;²⁾
 127. Ξενεῖς καὶ ποτιεῖς ἀχάριστον καὶ ἀντὶ τούτου πικρὰ ἀκούσεις.³⁾
 128. Οὐ πρόπει ἐν τῇ κατηγορίᾳ τοῦ λόγου τὸν ἐλέγχοντα στήσαι τὸν λόγον· τοῦτο γὰρ ἡμῖν τῆς θεραπείας ἐστὶ· τὸ γὰρ δεῖξαι τῷ κάμνοντι τῆς νόσου τὸ μέγεθος, ὥστε ἐαυτῷ ἐμποιῆσαι τοῦ κακοῦ τὴν φροντίδα, χρήσιμον μὲν ἐστὶ, τὸ δὲ ἄχρη τούτου στήναι καὶ μὴ πρὸς τὴν ὑγίειαν χειραγωγῆσαι οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἐναφεῖναι ἔκδοτον τῇ ἀρρώστια τὸν ἀνθρώπον.
 129. Ἀσυμβούλευτος⁴⁾ ἀνὴρ πλεῖον ἐστὶν ἀκυβέρνητον.
 130. Ἐπὶ γυναικὶ πονηρῇ καλὸν σφραγίσ· καὶ ὅπου χεῖρες πολλαὶ, κλεῖσον.⁵⁾
 131. Ἀσεβῶν λύχνος σβεσθήσεται· ἐλεύσεται δὲ αὐτῶν ἡ καταστροφή, ὥςπερ ἄχνη ἀπὸ ἀνέμου.⁶⁾
 132. Ἐὰν ἴδῃς συνετὸν ἄνδρα, ὀρθριζε πρὸς αὐτὸν καὶ βαθμοὺς τηρῶν αὐτοῦ ἐκτριβέτω ὁ ποὺς σου.⁷⁾
 133. Ἐλεγχος ἀνδρὸς ἡθους ἢ μετὰ τῶν τοιῶνδε συνουσία· ὃ τε γὰρ

¹⁾ Eccli. VI. 8 gr. Mon. cit. f. 33 a, c. 10.

²⁾ Eccli. XIV. 5.

³⁾ Sirach in Mon. 419 f. 12, c. 4. Melissa II 58 p. 1149. Est Eccli. XXIX. 25.

⁴⁾ ἀσύμβουλος ap. Anton. M. II 60 p. 1152 ex Sirac.

⁵⁾ Est Eccli. XLII 6. Solon in Mon. 429 f. 130 a, cap. 56; Sext. Pythag. ap. Max. Opp. II 631. et Anton. Meliss. Serm. de mulieribus malis p. 608. ap. Orell. I p. 246 n. 12.

⁶⁾ Paulo aliter Job XXI. 17. 18. XVIII 5. Anton. Melissa I 2 (Migne t. 136 p. 776.) II 94 (p. 1228).

⁷⁾ Eccli. VI. 36 gr. Mon. cit. f. 55 a, cap. 16. Pro τηρῶν al. θυρῶν.

125. Est amicus in tempore suo et non manebit in tempore tribulationis.

126. Qui sibi nequam, cui bonus erit?

127. Hospitium et potum praebebis ingrato et mercedis loco amara audies.

128. Non opus est (deceat), ut qui corripit in accusatione verborum sermonem sistat; hoc enim dimidium est medelae; nam ostendere aegro morbi gravitatem, ut insinuetur cura mali, utile quidem est; tamen eo usque sistere nec ei viam ad sanitatem monstrare nil aliud est quam hominem expositum morbo relinquere.

129. Vir consilio non utens navis est absque gubernatore.

130. Apud mulierem improbam bonum sigillum, et ubi manus multae, claude.

131. Impiorum lucerna exstinguetur, veniet autem eorum eversio, ut palea a facie venti.

132. Si vides virum prudentem, vade ad eum diluculo et gressus ejus servans terat pes tuus.

133. Ostendit viri mores horum seu illorum conversatio. Pravus enim

φραῦλος ἐξ ἀνάγκης τοῖς ὁμοίοις συνέσται, ὃ τε αὖ πάλιν σώφρων καὶ σοφὸς τοῖς τὰ τοιαῦτα αὐτῷ μετιούσιν.

134. Ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν Ἰωσαφατ Ἀνανίας ¹⁾ ὁ προφήτης καὶ εἶπεν αὐτῷ· βασιλεῦ Ἰωσαφατ, εἰ ἁμαρτωλῶ βοηθεῖς, ἧ μισουμένη ἀπὸ κυρίου φιλιᾷσεις; καὶ διὰ τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ σὲ ὀργὴ παρὰ κυρίου.

135. Οἱ διὰ σπουδῆς ἀνθρωπίνης προσελθόντες ἐπὶ τὸ ἄρχειν, ἐν αὐτῇ τούτῳ τῆς σπουδῆς τὴν χάριν ἀνταναπληροῦσι τοῦ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐνδιδόναι τοῖς ἁμαρτάνουσιν· δοῦλοι ἰσὼν δεδωκότων τὴν χάριν εἰσὶν οἱ δι' ἀνθρώπων ἑαυτοῖς τὴν δυναστείαν κησάμενοι.

136. Ἀρχοντας μὴδὲν τοὺς ἀρχομένους ὠφελοῦντος οὐδὲν ἀθλιώτερον· ὅσῳ γὰρ εἰς μείζονα ὕγκον τῆς ἀρχῆς ἀναβέβηκεν ὁ τὴν ἐπισκοπὴν λαχὼν, τοσούτῳ καὶ πλείονα ἀπαιτηθήσεται λόγον. ²⁾

137. Πρὶν ἐξετάσης μὴ μέμψη. ³⁾

138. Λαμβάνοντας δῶρα ἐν κόλπῳ ἀδίκῳ οὐ κατευοδοῦνται αἱ ὁδοί. ⁴⁾

139. Τὸ γενέσθαι κακὸν ἐν τῇ προελέσθαι μόνον ἀπόκειται καὶ ἤρκεσε πολλάκις εἰς τελείωσιν κακίας ὁ λογισμός. ⁵⁾

140. Τῷ μὲν ἀγνοίᾳ τοῦ κρείττονος διαμαρτάνοντι συγγνώμη παρεί-
εργεῖται, ὁ δὲ ἐξεπίτηδες ἀδικῶν ἀπολογίαν οὐκ ἔχει. ⁶⁾

¹⁾ Jehu filius Anani. II Paral. 19, 1. 2. Exstant haec in Mon. 429 f. 43 b, cap. 13 cum nota Ἡσαίου.

²⁾ Haec aliter disposita leguntur apud Meliss. II 4 p. 1028.

³⁾ Eceli. XI. 7. Max. c. 10 p. 562.

⁴⁾ Prov. XVII. 23.

⁵⁾ Nyss. (Melissa II 88 p. 1212.)

⁶⁾ Philo in Mon. 429 f. 46, b; cap. 13.

necessario cum similibus versabitur, probus vero et sapiens cum iis, qui eadem studia sectantur.

134. Exivit in occursum Josaphat Ananias propheta et dixit ei: Rex Josaphat, si peccatori praebes auxilium, vel ei quem odit Dominus amicitia jungeris? Et idcirco ira a Domino facta est super te.

135. Qui humano studio ad imperium perveniunt, in hoc ipso gratiam rependunt, ut omnia ad libitum permittant peccantibus; servi hominum, qui ipsis eum favorem praestiterunt, existunt, qui ope hominum potentiam sibi compararunt.

136. Principe nullatenus subditos juvante nihil infelicius; quanto enim majorem attigit imperii amplitudinem, qui episcopatum sortitus est, tanto et majorem rationem reddere cogetur.

137. Ante examen noli vituperare.

138. Qui dona accipit in sinu injuste, ejus non prosperantur viae.

139. Hominem malum fieri in sola voluntatis electione situm est; sufficit saepe cogitatio ad malum perficiendum.

140. Qui ex ignorantia boni peccat, veniam meretur; qui vero ex industria, excusationem non habet.

141. Ὡς περ θύρα στρέφεται ἐπὶ τῆς σιρόφιγγος, οὕτως ὁ κνηρὸς ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ.¹⁾

142. Μὴ γίνου ταχὺς τοῖς λόγοις σου καὶ ἀσθενὴς καὶ παρειμένος ἐν τοῖς ἔργοις σου.²⁾

143. Ἀγαθὸν χρηστότητι νικᾶν ἢ θρασύτητι καὶ βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀδικοῦντας οἷς καριτεροῦμεν πάσχοντες.³⁾

144. Ὅταν ἐννοήσωμεν ἅπερ ἐπάθομεν παρὰ τῶν συνδούλων, λογισώμεθα καὶ ἅπερ ἐποιήσομεν εἰς τὸν δεσπότην καὶ τῷ φόβῳ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων τὸν θυμὸν τὸν ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις πλημμελήμασι ταχέως ἀπώσασθαι δυνησώμεθα.⁴⁾

145. Ὁ δαίμονι μνησικακῶν ἀνθρώποις οὐ μνησικακεῖ· εἰρηνεύει δὲ μετὰ τῶν δαιμόνων ὁ τῷ ἀδελφῷ μνηστὴρ.⁵⁾

146. Οὐ τὸ πεσεῖν χαλεπὸν, ἀλλὰ τὸ πεσόντα κεῖσθαι καὶ μὴ ἀνίστασθαι.⁶⁾

147. Ταράσσεται ὑπεραιρόμενος ὡς θύελλα καὶ ὡς κόνις ἐξαφανίζεται ὡς πομφόλυξ ὀγκεῖται καὶ ὡς σπινθὴρ ἀποσβέννυται τὸ ὑπέρογκον πνεῦμα, τὸ μεγαλόρρημον θράσος, ὁ πηλὸς ὁ αὐθάδης, ἡ κόνις ἡ μεγαλόφρων, ἡ σποδὸς ἡ πεφυσιωμένη, ὁ σπινθὴρ ὁ εὐκατάσβεστος, ὁ εὐρύπιστος λύχνος, ἡ εὐμάραντος χλοή, ὁ φύσει θνητὸς καὶ τῇ ἐπάρσει, ὡς νομίζει, αἰώνιος.⁷⁾

¹⁾ Cod. τοῦ. Prov. XXVI 14.

²⁾ Eccli. IV. 29 (Vulg. v. 34) Mon. cit. f. 93, b c. 32. Cf. Phot. ep. 1 n. 31 (Bal. ep. 6 §. 31 p. 227 not. 2).

³⁾ Greg. Naz. apud Maxim. Serm. 42. Opp. II 637. 664.

⁴⁾ Chrysost. ap. Maxim. Opp. II 680.

⁵⁾ Martinus eremita apud Maxim. Opp. II 681.

⁶⁾ Chrys. ap. Melissam I 16 p. 821.

⁷⁾ Chrys. in Mon. 429 f. 74 a, cap. 22. Simile f. 42. a.

141. Sicut janua volvitur in cardine, ita piger in cubili suo.

142. Ne sis celer in verbis tuis, infirmus vero et debilis in opere.

143. Melius mansuetudine vincere quam temeritate, melioresque facere injuriarum auctores per nostram tolerantiam.

144. Quando cogitamus quae passi sumus a conservis nostris, expendamus etiam, quae contra Dominum fecimus, et timore propriorum peccatorum nostram pro alienis criminibus iram facile repellere poterimus.

145. Qui cum daemone inimicitias gerit, cum hominibus eas non geret; pacem vero cum daemonibus habet qui fratribus infensus est.

146. Non est labi grave, sed lapsum jactare et non resurgere.

147. Turbatur superbus ut procella et ut pulvis dissipatur, ut bulla tumescit et sicut scintilla extinguitur praetumidus spiritus, fastus grandiloquus, lutum audax, pulvis superbus, cinis inflatus, favilla, quae facile extinguitur, lucerna quae ventilatur, herba cito arescens, natura mortalis et superbia sua, ut existimat, immortalis.

148. *Λικμήτωρ ἀρετῆς λογισμὸς ὑπερήφανος.* ¹⁾

149. *Χαλεπὸν ἐκφυγεῖν τὸν τῆς κενοδοξίας δαίμονα· ὁ γὰρ ποιήσεις καθαιρήσων αὐτήν, τοῦτο ἀρχή σοι κενοδοξίας ἐτέρας γενήσεται.* ²⁾

150. *Ἐνθυμεῖσθαι χρὴ ἀνθρώπους ὄντας αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἄνθρωποι ἐσμέν· τοῦτο γὰρ ἀνὴρ ἐνθυμούμενος πολὺ γενήσεται σωφρονέστερος καὶ ἥτιον ἂν μεγαλοφρονεῖη.*

151. *Ὁ χρόνος καὶ ἡ ἐμπειρία τὰ καλῶς ἔχοντα διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους.*

152. *Πόλεμος ἐνδοξος εἰρήνης αἰσχρὰς αἰρετώτερος.* ³⁾

153. *Συμφέρον ἡγοῦμαι οὐ μόνον τοὺς ἡδεῖς λόγους ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς παραντίκα μὲν πικροὺς, εἰς ὕστερον δὲ τὴν ὠφέλειαν ἀποδίδοντας.*

154. *Ὡς περ τοῖς ἀρρώστοις ἄλλο τι ἀκούειν ἢ πράττειν ἀμάρτημά ἐστιν ἢ ἅψ' ὧν μέλλουσιν ὠφελεῖσθαι τὰ πρὸς ὑγίειαν, οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἀμάρτημά ἐστιν ἄλλο τι λέγειν ἢ πράττειν ἢ ἅψ' ὧν μέλλουσιν ὠφελεῖσθαι.*

155. *Ὡφελιμότερον ἄνθρωπος χρηστὸς ἢ πρᾶγμα ἀγαθόν· τὸ μὲν γὰρ ἔργῳ μόνῳ ὠφελεῖν πέφυκεν, ὁ δὲ ἄνθρωπος πρὸς τοῖς ἔργοις καὶ τοῖς λόγοις ὠφελεῖν δυνήσεται· καὶ τὸ μὲν πρᾶγμα περθεῖν οὐ πέφυκε τοὺς ἀμαρτάνοντας, ὁ δὲ σπουδαῖος ἄνθρωπος πολλὰ μεταπείσει καὶ διδάξει τοὺς τὰ βέλτιστα ἀγνοοῦντας.*

156. *Ὡς περ δεσπότην οὐ μηδενὸς ἄξιον νομίζομεν, ὅταν αὐτοῦ τοὺς*

¹⁾ Evagr. Mon. cit. c. 22. Migne XL. 1269 C. n. 2. Meliss P. II c. 74 p. 1184; differt a Prov. XX. 26.

²⁾ Evagr. Mon. f. 116 a, cap. 45. Max. serm. 37 Opp. II 629 ex Demosth.

³⁾ Max. Serm. per excerpta c. 37 Opp. II p. 629. Anton. Meliss. I 26 p. 861.

148. *Probatrix virtutis cogitatio superba.*

149. *Difficile est effugere inanis gloriae daemonem; quod enim pro illo expugnando feceris, hoc tibi alterius jactantiae erit initium.*

150. *Cogitare debemus qui homines sumus, hoc ipsum quod homines sumus; hoc enim vir in animo volvens multo erit prudentior et castigatior, minusque superbiet.*

151. *Tempus et experientia quae bona sunt homines docet.*

152. *Bellum gloriosum turpi pace optabilius.*

153. *Utile censeo, non solum suaves sermones audire, sed et eos, qui e vestigio quidem amari sunt, sed postea utilitatem afferunt.*

154. *Sicut aegrotis non licet aliud quidquam audire vel facere praeter id quo adjuvari ad sanitatem queunt, ita et ceteris hominibus nefas aliquid aliud loqui vel agere praeter ea ex quibus utilitatem percepturi sunt.*

155. *Utilius est homo probus quam res bona; haec enim solo opere juvare potest, homo autem non solis operibus, sed et verbis poterit juvare; et res quidem hortari et movere peccatores nequit, homo autem probus multa potest explicare ac suadere eis qui optima ignorant.*

156. *Sicut herum nullius pretii ducimus, quando ejus famulos videmus*

οικέτας βελτίους ὁρῶμεν, οὕτως οὐδὲ ἄνθρωπον καλὸν καὶ ἀγαθόν, ὅταν τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἄμεινον διακείμενον ἴδωμεν· καὶ γὰρ τῶν ἐνθόθεν μὲν σαπρὰς ἐχόντων οἰκίας, ἔξωθεν δὲ ζωγραφούντων ἄνοιαν κατηγοροῦμεν.

157. Πολυμαθεία λίαν μὲν ὠφελεῖ, λίαν δὲ καὶ βλάπτει· ὠφελεῖ μὲν τὸν ἔμφορον ἄνδρα, βλάπτει δὲ τὸν ἑαδίως φοροῦντα πᾶν ἔπος καὶ ἐν ἅπαντι δῆμῳ· χρὴ δὲ καιρῶν μέτρα εἰδέναι· σοφίας γὰρ ὅρος οὗτός ἐστιν.¹⁾

158. Ἀνθρώπῳ δουλῶσασθαι θυμὸν χαλεπὸν ἢ ἀγρίων θηρίων· θῆρες γὰρ ἀφρονοῦσιν ἐδίδαξαν. . . .²⁾

159. Κρεῖττον μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν ἐλάττω κεκτῆσθαι ἢ πολλὰ μετὰ φθόρου καὶ κινδύνου· καὶ γὰρ καλλίων καὶ ἡδίων ὁ βίος οὗτος· νομίζειν δὲ δεῖν τὴν εὐνομίαν οὐκ ἐν τῇ πολλὰ κεκτῆσθαι, ἀλλ' ἐν τῇ τὴν ψυχὴν εὖ διακεῖσθαι.³⁾ καὶ γὰρ σῶμα οὐ τὸ λαμπραῖς ἐσθήσεσι κεκοσμημένον καλὸν φαίη τις ἂν εἶναι καὶ μακάριον, ἀλλὰ τὸ τὴν ὑγίειαν ἔχον καὶ σπουδαίως διακείμενον, καὶ μὴδὲν τῶν προειρημένων αὐτῷ παρῇ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ψυχὴν, εἴαν ἢ πεπαιδευμένη, τὴν τοιαύτην καὶ τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον εὐδαιμόνα προσαγορευτέον, καὶ μὴ εἴη τέως ἐκτός ἢ λαμπρός. Οὐδὲ γὰρ ἵππον, εἴαν ψέλλια χρυσὰ καὶ σκευὴν ἔχῃ πολυτελεῖ, φαῦλος ὢν, ἄξιόν τινος νομίζομεν.⁴⁾ Ἀλλ' ὅς ἂν διακείμενος τὰ περὶ τὴν ψυχὴν κακῶς, οὔτε πλοῦ-

¹⁾ Democrit. ap. Orell. I d. 102 n. 60. Stobaeus serm. 83 περὶ τοῦ εὐκαίρως λέγειν paulo aliter.

²⁾ Lacuna in cod.

³⁾ Demophili sententia Orell. I p. 28 n. 85. 86. Pro εὐνομίαν l. εὐδαιμονίαν.

⁴⁾ Simile Orell. I p. 42 n. 59 ex Demophili similit. sub nomine Socratis Cf. Maxim. II 569. 584 seq. (Aristot.)

ipso meliores, ita nec hominem probum et bonum existimamus, quando corpus ejus anima ornatus videmus. Solemus enim eos dementiae arguere, qui intus putidas habent domus, extus autem picturis eas ornant.

157. Multiplex quidem eruditio multum prodest, sed et multum obest. Prodest quidem prudenti viro, nocet vero ei, qui facile quodlibet verbum jactat, etiam coram populo universo. Oportet autem temporum mensuram nosse; hic enim est sapientiae terminus.

158. Homini difficilius est domare iram quam feras belluas; ferae enim. . . .

159. Satius est ad felicitatem pauciora possidere, quam multa cum periculo et invidia. Melior enim est vita isthaec atque jucundior. Statuenda autem est haec felicitas non in multarum rerum possessione, sed in recto animae statu. Nam non illud corpus pulchrum esse quis dixerit, quod splendidis sit vestibibus ornatum, sed quod bona fruitur valetudine recteque se habet, tametsi ei nulla praedictarum rerum adsit. Pari modo si animus recte institutus sit, eum eumque hominem felicem oportet appellare, licet interim extrinsecus non fulgeat. Nam neque equum, si torques aureos ornatumque habeat valde splendidum, ignavus vero existat, ullo in pretio

τος οὔτε ἰσχυρὸς οὔτε κάλλος τῶν ἀγαθῶν ἐστίν, ἀλλ' ὅσῳ περ αὐτοὺς μᾶλλον αἱ διαθέσεις καθ' ὑπερβολὴν ὑπάρξωσι, τοσούτῳ πλείω καὶ μείζω τὸν κεκτημένον βλάπτουσι χωρὶς φρονήσεως παραγινόμεναι.

160. Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ἢ ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκὼν, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ, πρὸς δὲ τούτοις φλέγμα καὶ χολή;¹⁾

161. Ὡς περ οἶνος κρίνεται τοῖς τῶν πινόντων τρόποις, οὕτω καὶ ἡ φίλια τοῖς τῶν χρωμένων ἡθέσιν.²⁾

162. Ὡς περ ὁ καπνὸς ἐπιδάκνων τὰς ὕψεις οὐκ ἔα προβλέπειν τὸ κείμενον ἐν ποσὶν, οὕτως ὁ θυμὸς ἐπαιρόμενος τῇ λογισμῇ ἐπισκοτεῖ καὶ τὸ συμβησόμενον ἐξ αὐτοῦ ἄτοπον οὐκ ἀφίησι τῇ διανοίᾳ προκατιδεῖν.³⁾

163. Ὁ τὴν δικαιοσύνην ἔχων ἐν τῇ ψυχῇ οὐ μόνον τοῖς ἄλλοις ὠφελιμὸς ἐστίν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ· οὐ γὰρ πειράσεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν οὐδὲ καθ' ἐν μέρος, ἀλλὰ δικαίως χρήσεται τοῖς τῆς φύσεως αἰσθητηρίοις.⁴⁾

164. Οὐδὲν ἂν γένοιτο καλὸν ὃ μὴ μετὰ νόμον τε καὶ νοῦ γένοιτο.

165. Τίς ἂν ἤτιον φοβοῖτό τι ἢ θαρσοίῃ μάλιστα, ἢ ὅστις ἑαυτῷ μηδὲν συνίδοι κακόν;⁵⁾

¹⁾ Aristot. ap. Stob. serm. 96 de vitae brevit. p. 5 ed. Turric. Orell. I 508. Similis Secundi sententia ib. 218 n. 7. Pro πρὸς δὲ τούτῳ habet: τὸ δὲ λοιπόν.

²⁾ Demosthen. in Cod. Mon. 429 f. 37, a, cap. 11.

³⁾ Aristoteles ap. Maxim. II 593. et in Mon. 429 f. 97, b. cap. 34; pro ἐπαιρόμενος est ἐπερχόμενος et pro προκατιδεῖν: προβλέπειν in utroque textu.

⁴⁾ Plutarch. in Mon. cit. f. 17, a, cap. 5.

⁵⁾ Stob. serm. 24 de consc. Orell. II p. 68 n. 47.

habemus. Sed si quis habeat animum perversum, nec divitiae ejus nec robor virium nec venustas bonum efficiunt, sed quo magis haec in eo exuberabunt, eo graviora damna possidenti afferent, si sine prudentia adveniant.

160. Quid est homo, nisi infirmitatis specimen, temporis spoliū, sortis ludibrium, mutationis imago, invidiae et calamitatis lanx, praeterea pituita et fel?

161. Sicut vinum aestimatur ex bibentium affectionibus: ita et amicitia ex utentium moribus.

162. Sicut fumus vellicans oculos non sinit quod ante pedes jacet cernere: ita et furor, dum bacchatur, tenebras offundit animae nec ei permittit, ut malum ex eo consecuturum praevideat.

163. Qui justitiam habet in anima, non solum aliis est utilis, sed et ipse sibi; neque enim ipse injuriam inferre tentabit in ulla sui parte, sed juste utetur naturae sensoriis.

164. Nil fiet bonum, quod non cum lege et ratione fiat.

165. Quis minus extimescat vel maxime confidat quam qui nullius est sibi mali conscius?

166. *Αὐταρκεῖ τροφῇ μακρὰ νύξ οὐδέποτε γίνεται.*¹⁾
 167. *Βίος ἀνεόρταστος μακρὰ ὁδὸς ἀπανδόκευτος.*²⁾
 168. *Ἔργον παράβολον θαύμαζε μὲν, μὴ μίμου δέ.*
 169. *Ἐπιθυμία κέρδους ζημίας ἀρχή.*³⁾
 170. *Ἐαρίνην σπορὰν χειμῶνος καιρὸς οὐ τηρεῖ, οὐδὲ νεωτερικὴν ἀσέλγειαν ὁ τοῦ γήρως ἐπιδέχεται χρόνος· ἴδιον γὰρ τούτων ἑκατέρῳ τὸ ἕτερον.*
 171. *Ἐν ἴσῳ νομιστέον εὐεργεσίας τὸν τε χαριζόμενόν τι τῶν ἰδίων καὶ τὸν δυνάμενον μὲν βλάπτειν, ἀπεχόμενον δέ.*
 172. *Τῶν φαύλων ἔργων καὶ τοὺς λόγους παραιτητέον*⁴⁾ *καὶ ἃ οὐκ ἂν πράξαις πολλῶν παρόντων, ταῦτα μὴδὲ λέξης πολλῶν ἀκουόντων.*
 173. *Υγίειαν μὲν εὗχονται παρὰ τοῦ θεοῦ οἱ ἄνθρωποι· αὐτὴν δὲ ταύτην ἔχοντες οὐκ ἴσασιν, ἀκρασίᾳ δὲ καὶ πλησμονῇ τὰ ἐναντία ποιοῦντες αὐτοὶ πρόδοται τῆς υγείας καθίστανται.*⁵⁾
 174. *Φόβος κολακείαν μὲν ἐργάζεται, εὐνοίαν δὲ οὐ κέκτηται.*⁶⁾
 175. *Φιλονεικία πᾶσα ἀνόητος· τὸ γὰρ κατὰ τοῦ δυσμενοῦς βλαβερὸν θεωροῦσα τὸ ἴδιον συμφέρον οὐ βλέπει.*⁷⁾

¹⁾ Democrit. sent. Orell. I p. 118 n. 129. et apud Anton. et Maxim. Cod.: *αὐταρκεία τροφῆς.*

²⁾ Democrit. Orell. I p. 100. n. 15. Stob. serm. 14 de parcit. Mon. 551 f. 162 a *περὶ βίου.*

³⁾ Stob. serm. 10. de injust. (Orell. I p. 98 n. 36) *Ἐλπίς κακοῦ κέρδεος ἀρχή ζημίας.*

⁴⁾ Hucusque Democrit. Orell. I p. 96 n. 21 Stob. serm. 5. *περὶ σωφροσύνης.*

⁵⁾ Democrit. Orell. I p. 100 n. 49. II p. 62 n. 21. Maxim. II 612. Cod. Mon. 506 f. 74 a. et 429 f. 62 cap. 18.

⁶⁾ Democrit. Orell. I 106 n. 79. Stob. serm. 46 hypoth. de reg.

⁷⁾ Idem ib. I 100 n. 53 Stob. de ira c. 20.

166. *Sufficientia alimentorum longa nox nequaquam fit.*
 167. *Vita sine solemnitatibus longa est via sine diversorio.*
 168. *Audax facinus mirare quidem, noli tamen imitari.*
 169. *Desiderium lucri damni initium.*
 170. *Vernam sementem hiemale tempus non servat, nec juvenilem lasciviam admittit senilis aetas. Quadrat enim utrique horum oppositum.*
 171. *Aequae est beneficus censendus, qui quid de suo largitur et qui, cum laedere possit, absistit.*
 172. *De pravis operibus ne loqui quidem oportet, et quae non faceres multis praesentibus, ea nec dicas multis audientibus.*
 173. *Sanitatem sibi homines flagitant a Deo; eam tamen cum habent non agnoscunt, sed crapula et luxu contraria facientes ipsi proditores sunt sanitatis suae.*
 174. *Timor adulationem quidem gignit, benevolentiam tamen non possidet.*
 175. *Omnis jurgiorum amor est stultus; quod enim est inimico noxium considerans, quod sibi prodest, non videt.*

176. Φρόνιμος ὁ δι' ἑαυτοῦ τὰ καλὰ πράσσει, ὁ δὲ διὰ τύχην, μακάριος.¹⁾

177. Οὔτε λόγος ἀγαθὸς φαύλην πρᾶξιν ἀμανροῖ οὔτε πρᾶξιν ἀγαθὴν λόγον βλασφημία λυμαίνεται.²⁾

178. Οὐ πορφύρα καὶ διαδήματι τὸ μακάριον διοικεῖται, λογισμῷ δὲ εἰδότες καλῶς πορφύραν καὶ διάδημα φυλάττει.

179. Ὁ μὲν νόμος τὴν ἀξίαν τῶν ἀδικημάτων ἐκάστη τιμωρίαν ὀρίζει καὶ τοὺς ἔξω τῆς ὀργῆς ἔχει κριτὰς, ἀναβολὴν τε τοῦ μέλλοντος κακοῦ καὶ βουλὴν πρὸς τὸ διαφυγεῖν τὸν κίνδυνον δίδωσιν· ἡ δὲ ἀνομία τὸν παρανομικὰ θυμὸν βραβευτὴν ἐφίστησι τῆς κολάσεως.

180. Καλὸν μὲν πάντα ὁμόφυλα εἶναι· εἰ δὲ μή γε μηδὲ ἀλλόφυλα· οὐδὲ γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἡδονὴ τὴν ἀδικίαν ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλ' ἡ παρὰ τὰς κοινὰς³⁾ δόξας ὄρεξις.

181. Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσι φυσικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ οὐκ ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ οὔτε ἀναγκαῖαι, παρὰ δὲ τὰς κοινὰς³⁾ δόξας γινόμεναι.⁴⁾

182. Τὸ ἄδοξον μηδὲν λυπεῖω, ὅταν τὸ κατὰ τὸν βίον ἀσφαλὲς ἄμεινον ἔχη τῶν ἐνδόξων.

183. Οὔτε φίλιππὸς ἐστὶν ὁ τρυφῶντας τρέφων ἵππους καὶ πρὸς ἡδονὴν

¹⁾ Epandrid. Sent. 1. Orell. II p. 390 n. 1.

²⁾ Ethnici ap. Anton. in Melissa I 47 p. 928.

³⁾ κοινὰς Cod. habet.

⁴⁾ Sic Epicurus ap. Cic. de finib. bonor. et mal. L. I Chrys. hom. 74 in Joh. Damasc. F. O. II 13 p. 181.

176. Prudens, qui per se ipsum bona facit, qui vero per sortem (casu), felix.

177. Nec bona verba improbam actionem obscurant nec actionem bonam verborum convicia labefactant.

178. Non in purpura et diademate felicitas consideratur, sed in animo sciente purpuram et diadema bene custodire.

179. Lex quidem dignam cuilibet crimini definit mulctam, habet iudices ab ira immunes et integros, dilationem futuri mali et consilium ad periculum fugiendum dat. Iniquitas autem et exlex rerum confusio subitaneum furorem designatorem supplicii constituit.

180. Bonum est, ut omnia quidem ejusdem sint generis, sin autem, ut saltem non alieni. Neque enim naturae voluptas injustitiam efficere consuevit, sed inordinatus appetitus.

181. Desideriorum alia sunt naturalia et necessaria, alia naturalia, sed non necessaria, alia nec naturalia nec necessaria, sed praeter communem opinionem orta.

182. Obscuritas nominis nihil te turbet, quando majorem vitae securitatem praestet quam celebritas.

183. Neque equos amat, qui delicatos equos alit et voluptatis ergo

πώλοις ἀργύρου χαλινούς παρέχων καὶ τὰς χαίτας πορφυροῖς ἀναπλέκων δεσμοῖς, ἀλλ' ὁ ἐξ ὧν ἄριστοι κατὰ φύσιν γενήσονται σπουδάζων· οὔτε φιλότεκνος ὁ πολλὰς ἡδονὰς τοῦ σώματος τοῖς νήϊσι παρέχων καὶ πολλὴν οὐσίαν ἀπολιμπάνων καὶ παρασκευὴν ἐπὶ τὰς ἡδονὰς· δειλῶν γὰρ νήϊων ἄθλιοι πατέρες, οἷς πᾶσα σπουδὴ καὶ φροντίς οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἀρετὴν ἔχοντος ἀπολιπεῖν νήϊους, ἀλλ' ἄργυρον καὶ χρυσόν, ἅπερ ὡς ἐπίπαν ὀρμητήριά ἐστι τοῖς νέοις καὶ ἀπαιδεύτοις πρὸς ἁμαρτίαν.¹⁾

184. Αἰτ' φιλάνθρωπον εἶναι τὸν μέλλοντα ἄρξαι ἀνθρώπων, ὥσπερ τὸν φίλιππον ἵππων καὶ τὸν φιλόκυνα κυνῶν.

185. Αἰτ' τὸν μέλλοντα σωφρονικὸν εἶναι διευλαβεῖσθαι τὸ μέγα καὶ τὸ ταχέως λαλεῖν· ἀμφοτέρω γὰρ ἐστὶ θρασύτης σημεῖα· ὅθεν καὶ μανικοὺς εἰσάγαμεν καλεῖν τοὺς τούτων ἐκότερον πράσσοντας.

186. Εὐλαβητέον περὶ πραγμάτων αἰσχυρῶν καὶ διαλέγεσθαι· δοκεῖ γὰρ ὁ λόγος ἐκάστου ἐνταῦθα πηδᾶν, ὅπου ὁ νοῦς τυγχάνει.

187. Ἡ τῶν γεγενημένων πραγμάτων μετάνοια τῶν μελλόντων πέφυκε γίνεσθαι πρόνοια.²⁾

188. Καθάπερ ὑπόδημα τὸ ἀρμόζον τῇ ποδὶ εὐχρηστὸν, οὐ τὸ κάλλιστον, καὶ ἱμάτιον τὸ σύμμετρον, οὐ τὸ μέγιστον, οὕτω καὶ πρᾶγμα καὶ βίον ἐκαστον αἰρετέον τὸν περὶ τὴν φύσιν.³⁾

¹⁾ Cf. Plutarch. de liberorum educat. c. 7 p. 46 ed. Heusinger. ap. Max. II p. 569.

²⁾ Cf. Phot. ep. 1 ad Mich. n. 54. Democr. Orell. I p. 82 n. 31.

³⁾ Demophil. Orell. I p. 7 n. 20. Cf. p. 444. 445.

argentea pullis frena praebebat jubaque purpureis revincit loris, sed qui id satagit, ut optimi evadant secundum naturam. Neque liberos amat, qui multas corporis voluptates filiis praebebat magnasque relinquit opes, apparatus ad voluptates. Imbellium enim filiorum miseri genitores, quibus omne studium et cura, non ut virtute instructos relinquunt filios, sed aurum et argentum, quae sunt ut plurimum adolescentibus atque imperitis incrementa flagitiorum.

184. Oportet hominum amantem esse eum, qui est hominibus imperaturus, sicut equorum amantem vel canum qui equos vel canes regere vult.

185. Qui pudicus atque honestus futurus est, cavere debet, ne ingenti voce nec celeriter loquatur; utrumque enim temeritatis signum; quare et furibundos eos vocare solemus, qui horum utrumlibet faciunt.

186. Cavendum de rebus turpibus ne verba quidem faciamus; videtur enim oratio cujusque eo transilire, ubi mens moratur.

187. Rerum gestarum poenitentia solet gerendarum esse providentia.

188. Sicut is optimus est calceus qui pedi quadrat, non qui pulcher-
rimus, et vestis, quae congrua, non quae maxima; ita et res et vita eligenda cuique congrua suae naturae.

189. Οὐ τὸν βίον ἐκ τῆς τοῦ λόγου δεινότητος πιστεύομεν, ἀλλὰ τὸν λόγον ἐκ τῆς περὶ τὸν βίον εὐπραξίας.¹⁾

190. Τὸν σωφρονικὸν οἶμαι δεῖν διωθεῖσθαι τὰς τῶν οὐχ ὁμοίων ὁμιλίας, ἵνα μὴ τὸ καθαρόν ἦθος ἀπὸ τοῦ ῥυπῶντος τῇ δόξῃ ῥυπωθῇ.

191. Ὁ ἐκ διαβολῆς καὶ ψεύδους ψόγος ἐπ' ὀλίγον ἰσχύσας οὐδὲν λυπεῖ· ἀπεμαράνθη γάρ.²⁾

192. Ἄμα τὴν ἐπαγγελίαν ποιητέον καὶ τὴν δόξαν συναπτεόν· ἐπαγγελίαν δὲ ἀνατεινομένην οὐκ ἐπισφραγίζεται χάρις.

193. Μακαρίζουσί τινες βασιλεῖς καὶ δυναστές, οὐ διὰ τὸ ἐκείνων εὐδαιμον, διὰ δὲ αὐτῶν ταλαίπωρον.

194. Οἱ φιλότιμοι τῶν φύσεων καὶ τῷ ἐπαινῷ παροξύνονται· ἐπαινοῦσι γὰρ ἐπαινοὺς τινες τῶν φύσεων οὐχ ἦτιον ἢ ἄλλοι σιτίων καὶ ποτῶν.

195. Ἐγὼ οὐ τοὺς πλεῖστα ἔχοντας καὶ φυλάσσοντας πλεῖστα εὐδαιμονεστάτους ἡγοῦμαι, ἀλλ' ὅς ἂν κτᾶσθαι τὰ πλεῖστα δύνηται σὺν τῷ δικαίῳ καὶ χρῆσθαι τούτοις σὺν τῷ καλῷ.

196. Ὁ οἶνος ἄρδων τὰς ψυχὰς τὰς μὲν λίπας ὥσπερ μανδραγόρας κομίζει, τὰ δὲ πάθη ὥσπερ ἔλαιον φλόγα ἐγείρει.

197. Ὅστις ἰσχυρῶς χρήμασιν ἠδεται, τοῦτον εὖ ἴσθι καὶ δαπανῶντα ἰσχυρῶς ἀνιᾶσθαι.

¹⁾ Demoph. Orell. I p. 40 n. 36. p. 206 n. 1 (Laert. I 108).

²⁾ Isocrates in Mon. 429 f. 90, b, cap. 30.

189. Non mores ex sermonis facundia credimus, sed sermonem ex morum praestantia et bene factis.

190. Pudicus homo, opinor, a se repellere debet aliorum haud similium colloquia, ne puri et mundi mores a sordidis opinione inquinentur.

191. Calumniosa et falsa vituperatio paullisper vicens nullum dolorem affert; cito enim evanuit.

192. Oportet simul promissionem facere et promissum praestare; promissionem enim procrastinatam non obsignat gratia.

193. Beatos nonnulli praedicant reges et principes, non tamen ob ipsorum felicitatem, sed ob suam ipsorum miseriam.

194. Ambitiosa ingenia etiam laude excitantur; celebrant enim nonnulli laudes ingeniorum haud secus ac alii ciborum ac potuum.

195. Ego non eos, qui plurima habent plurimaque custodiunt, felicissimos censeo, sed eum qui acquirere plurima potest cum aequitate et his uti cum honestate.

196. Vinum irrigans animas moestitiam quidem quasi mandragora tollit, passiones tamen excitat ut oleum flammam.

197. Qui nimium pecuniis delectatur, hunc scito pariter, dum illas expendit, nimium dolere.

198. Τὸ μὲν τοὺς πολεμίους δουλοῦν καὶ ἐξαπατᾶν ὡς δίκαιον· πρὸς δὲ τοὺς φίλους τὸ ἀπλούστατον εἶναι τὸ κάλλιστον.

199. Μὴ ἐγγυῶ μοχθηρὸν μηδένα μηδ' ἐν αἰσχροῖς αἰτίαις· πολλοῖς γὰρ τῶν τοιούτων μετεμέλῃσει.

200. Μηδὲ ὀργῇς ἄρχε πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλὰ διαλλαγῇς· τοῦτο γὰρ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ.

201. Μηδὲ συμβίου διαβεβλημένοις κακοῖς· δόξεις γὰρ τοιοῦτος εἶναι.

202. Μῆτε ἀπίσκει ἄγαν μῆτε ῥαδίως ἀποδέχου· τὸ μὲν γὰρ κακότητες, τὸ δὲ εὐεξαπάτητον.¹⁾

203. Πείθειν ζήτει, βιάζεσθαι δὲ μὴ· οἱ μὲν γὰρ βιασθέντες ἐχθρὸν ἡγοῦνται, οἱ δὲ πεισθέντες σοφόν.

204. Ἡ τῶν σωμάτων ἕξις ὑπὸ ἡσυχίας μὲν καὶ ἀργίας ἀπόλλυται, ὑπὸ γυμνασιῶν δὲ καὶ κινήσεων ἐπὶ πολὺ σώζεται· καὶ ἡ ἐν τῇ ψυχῇ ἕξις ὑπὸ μαθήσεως μὲν καὶ μελέτης κινήσεων ὄντων σώζεται καὶ γίνεται βελτίων, ὑπὸ δὲ ἡσυχίας καὶ ἀργίας καὶ ἀμελετησίας καὶ ἀμαθίας οὔτε τέ τι μανθάνει, ἅ τε ἂν μάθῃ, ἐπιλανθάνεται.

205. Θεὸς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δικαιοτάτος, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὅμοιον οὐδέν, ἢ ὅς ἂν ἡμῶν γένηται δικαιοτάτος.

206. Ὅτινί²⁾ τις μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι, κρεῖττον ἔᾶν τὴν τούτου χρῆσιν.

¹⁾ Cf. Democrit. ap. Orell. I p. 84 n. 32.

²⁾ Cod.: ὅς τινί.

198. Hostes quidem in servitutem redigere ac decipere justum est; at erga amicos maxima uti simplicitate optimum et honestissimum.

199. Noli pro quocumque improbo fidem jubere, neque in causis turpibus; multos enim rerum hujusmodi poenituit.

200. Noli esse irae auctor inter amicos, sed conciliationis; hoc enim probum virum decet.

201. Noli cum mali nominis hominibus conversari, videberis enim talis esse.

202. Nec nimis sis incredulus nec facile credas; illud enim malignitatem indicat, hoc simplicitatem deceptioni obnoxiam.

203. Ut animum flectas, persuasione utere, non vi; qui enim vi fuerint adacti, inimicum te censent, suasionem autem flexi sapientem.

204. Corporum habitudo quiete quidem et otio labefactatur, exercitiis vero motibusque diutius conservatur; et animae habitus studio quidem ac meditatione, quae motus sunt, conservatur, quiete autem et otio procul a studio et meditatione nec quidquam addiscit et quae didicerit, obliviscitur.

205. Deus nusquam est ullatenus injustus, sed quam maxime aequissimus, nec quidquam est ei simile, ne is quidem (nisi), qui fuerit inter nos justissimus.

206. Quo quis nescit uti, satius est relinquere hujus usum.

207. Πᾶσα ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία, ἀλλ' οὐ σοφία φαίνεται. ¹⁾

208. Τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι κακίον ἐστὶ καὶ τὸ μὴ διδόναι δίκην τοῦ διδόναι. ²⁾

209. Οἱ Πυθαγόριοι ὑποτίθενται, μὴ πρότερον καθεύδειν ἢ ἀναλογίσασθαι τὰ πραχθέντα αὐτοῖς τὴν ἡμέραν. ³⁾ ὁ δὲ Ἡσίοδος ἀνασιάντας φησὶ δεῖν ἀναλογίσασθαι, τίνα αὐτοῖς ἐστὶ τὰ ἐπιβάλλοντα πραχθῆναι.

210. Κῦρος ὁ Περσῶν βασιλεὺς κατανοήσας τινὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατηγῶν ἐπιμελῶς προάγοντα τοὺς κακούς, ὧς μακάριέ, φησιν, ἐὰν οἱ σώφρονες τοὺς φανύλους ἴδωσιν ἀτιμαζομένους, πολὺ προθυμότερον τῆς ἀρετῆς ἀνθέξονται. ⁴⁾

211. Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τίνι μάλιστα φίλῳ διασωῆται, ὁμοιοῖα, εἶπε, καὶ φίλων πίστει βεβαίω.

212. Ἐφη δὲ δεῖν ἐχθρούς ἀγαθοὺς καὶ φίλους βεβαίους κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων προτιμᾶν· ἐχθρούς μὲν γὰρ ἀγαθοὺς φίλους γενομένους μεγάλην ὠφέλειαν ἄρχοντι γενέσθαι· τιμωρία δὲ κακῶν καὶ χρηστῶν ἐπιμέλεια ὁμόνοιαν καὶ εὐνοίαν τοῖς ἀρχομένοις πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἐμποιεῖ.

213. Οὐ τὸ λοιδορεῖσθαι ἄτοπον, ἀλλὰ τὸ λοιδορίας εἶναι ἄξιον.

214. Ἰέρων ὁ Σικελίας τύραννος ἔλεγε μηδένα τῶν παρῴησιαζομένων

¹⁾ Plato Cod. Mon. 506 f. 71, b. Anton. Mel. I 50 p. 933. Max. Sermon. 17 p. 584.

²⁾ Idem. Cod. Mon. 429 f. 16, b cap. 5.

³⁾ Vers. Pythag. ap. Orell. I p. 52 v. 40 seq.

⁴⁾ Basil. ap. Maxim. sermon. 68 Opp. II 684.

207. Omnis scientia sejuncta a justitia ceterisque virtutibus malitia, non autem sapientia videtur.

208. Injuriam facere pejus est quam pati et poenam non luere quam luere.

209. Pythagoraei monent, non esse prius dormiendum, quam quae interdiu gessimus recogitemus. Hesiodus vero ait oportere nos, dum a somno surgimus, recogitare, quatenus sint nobis eo die peragenda.

210. Cyrus Persarum rex animadvertens a quodam suorum ducum studiose promoveri malos, o beate, inquit, si honesti viri viderint improbos dedecore affectos, multo alacrius virtutem amplectentur.

211. Idem interrogatus, qua potissimum re amicitia conservetur, concordia, inquit, et fide constantium amicorum.

212. Dixit quoque, oportere inimicos probos et amicos constantes summa cura et honore prosequi; probi enim inimici, si amici fiant, maximae sunt principi utilitati; supplicium vero improborum et proborum cura concordiam et benevolentiam subditis erga principem instillat.

213. Non contumelia affici est malum, sed contumelia dignum esse.

214. Hiero Siciliae tyrannus affirmabat, neminem eorum, qui secum libere loquerentur, esse probum virum. Censebat enim eos qui arcanum

πρὸς αὐτὸν ἄκακον εἶναι· τοὺς δὲ ἀπόρρητον λόγον ἐκφέροντας ἀδικεῖν ᾔετο καὶ πρὸς οὓς ἐκφέρουσι· μισοῦμεν γὰρ οὐ μόνον τοὺς ἐκλαλήσαντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκούσαντας ἃ μὴ βουλόμεθα.¹⁾

Ἔτεραι Φωτίου γινώμται.

1. Μόνοι τῶν ὁμοιοπαθῶν ὁμιλῶσι τοῖς ἀθυμοῦσιν εὐρίσκονται παρηγορίαι.²⁾

2. Ὡς περ δὲ τῶν ξύλων τὰ μανὰ καὶ γλυκέα τὴν θρίπα καὶ τὴν τερηδόνα τρέφει κόπτουσιν αὐτὰ καὶ διεσθίουσαν, οὕτως καὶ τοῖς ἀπεκτικοῖς καὶ φιλανθρώποις οὐκ ὀλίγης βλάβης οἱ κόλακες παραίτιοι γίνονται.³⁾

3. Ὅστις εὐχερῶς τὰς ἀλλοτριὰς διαβολὰς ἀποδέχεται, οὐδὲν τῶν ὁμοίων οὗτος ἀπέχεται πρᾶξεων· ἡ γὰρ ἐργασία τοῦ ἐπιτηδεύματος εἰς κοινωνίαν φιλεῖ καθελεῖν καὶ τὸν ἀνάτιον.⁴⁾

4. Εὐδαιμονίαν κτήσασθαι μὲν οὐκ εὐχερὲς, κτηθεῖσαν δὲ μέχρι τέλους διασώσασθαι πολλῷ δυσχερέστερον· οἰχομένην δὲ ἀνακαλέσασθαι τῷ ταύτης ἀπ' ἀρχῆς τυχεῖν παραπλήσιον.⁵⁾

¹⁾ Mon. 429 f. 78, b cap. 23. A verbis illis *Τοὺς ἀπόρρητον λόγον ἐκφέροντας* eadem dat Maxim. II p. 597.

²⁾ Mon. 429 f. 52 cap. 15 *Περὶ λύπης καὶ ἀθυμίας. Φωτίου πατριάρχου. Sic et Melissa I 72 p. 988.*

³⁾ ib. f. 79, b cap. 24 *περὶ κολακείας.*

⁴⁾ ib. f. 90 a cap. 30 *περὶ ψόγου καὶ διαβολῆς. Idem Mel. I 53 p. 945.*

⁵⁾ ib. f. 91 b cap. 31 *περὶ εὐτυχίας καὶ δυστυχίας. Idem sub Photii nomine ap. Meliss. I 70 p. 981 usque ad voc. δυσχερέστερον.*

sermonem revelarent, et illis ipsis injuriam inferre, quibus revelant. Solemus enim odio prosequi non eos solum, qui palam locuti sunt, sed et eos qui quod nolumus, audierunt.

Aliae Photii sententiae.

1. Sola cum iis, qui similia patiuntur, conversatio afflictis consolatio reperitur.

2. Quemadmodum ligna tenuia et mollia vermem ac putredinem nutriunt, quae ea vastat ac devorat, ita et adulatōres viris sobriis ac humanis haud exiguam perniciem afferunt.

3. Qui facile alienas calumnias suscipit, hic minime a similibus actibus abstinet; nam ejus negotii exercitatio in communionem attrahere solet etiam insontem.

4. Fortunam (felicitatem) acquirere quidem haud est facile, eam vero, quam quis possidet, ad finem usque servare, multo difficilius; amissam vero recuperare simile est atque eam ab initio acquirere.

E.

**ΕΚ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΙ ΦΩΤΙΟΥ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΕΟΔΩ-
ΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ ΚΑΤΑ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΩΝ. ¹⁾**

1. Ἀρχετύπον ἐστὶν ἀρχὴ καὶ παράδειγμα ὑφεστηκὸς τοῦ ἀπ' αὐτοῦ χαρακτιζομένου εἵδους καὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ προσεικότος αἵτιον. ²⁾ Εἰκὼν ἐστὶν ἄγαλμα ³⁾ ἀρχετύπου ὅλον ἐαυτῇ ⁴⁾ τοῦ ἐντυπουμένου τὸ εἶδος διὰ τῆς ἐμφερείας ἐναποματιτομένη, τῇ διαφόρῃ τῆς οὐσίας κατὰ τὴν ὕλην μόνην ⁵⁾ παραλλάττουσα· ἢ μίμησις ἀρχετύπου καὶ ἀπείκασμα, ἢ τέχνης ἀποτελεσμα κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχετύπου εἰδοποιούμενον, τῇ οὐσίᾳ διαφέρον. ⁶⁾

2. Εἰκὼν λέγεται παρὰ τοῦ *εἰκέναι*. ⁷⁾ Ἄλλο φυσικὴ εἰκὼν καὶ ἄλλο μιμητικὴ ⁸⁾ ἢ μὲν οὐ φυσικὴν διαφορὰν ἔχουσα πρὸς τὸ αἷτιον, ἀλλ' ὑποστατικὴν, ὡς ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα· μία μὲν γὰρ τούτων ἡ ⁹⁾ φύσις, δύο

¹⁾ Cod. Palat. 361 p. 208—212 a. Cf. Mon. 194 bomb. f. 205 b: *Περὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων κατ' ἐπιτομήν*. Euthym. Zigab. Panopl. tit. 22 Migne CXXX 1164 seq.

²⁾ αἷτιον Pal. et Maius in ed. Niceph., ex quo haec sumta sunt Orat. I. c. Const. Copron. c. 28 (Nov. PP. Bibl. V, I p. 31.) nonnullis praetermissis. Cat.: αἷτιον.

³⁾ Mon. cit. et Niceph. l. c.: ὁμοίωμα. Sic Euth.

⁴⁾ ἐν ἐαυτῇ Niceph. Euth.

⁵⁾ Mon. Euth.: μόνον. Niceph.: καὶ μόνον.

⁶⁾ Niceph.: εἰδοποιούμενη, οὐσία δὲ καὶ τῇ ὑποκειμένῃ διαφέρουσα. Paulo aliter de his Joh. Dam. Orat. 3 de imag. n. 16 Opp. II 353.

⁷⁾ De etymologia vocis vide Theod. Stud. Ant. II c. 23 p. 368 C ed. Migne, et Niceph. l. c. c. 31 p. 32: κατὰ τὸν τῆς ἐτυμολογίας τρόπον... ἀπὸ τοῦ εἶκω ῥήματος... ἐκ δὲ τοῦ εἰρημένου ῥήματος... καὶ τὸ εἰκε ῥῆμα ἐσχημάτισται, ὃ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ὁμοιοῦν δηλοῖ. — Haec et quae sequuntur hac §, exstant apud M. Blastarem Synt. alphab. E. c. 6 (Bever. II, II p. 109). Sunt ex Theod. Stud. ep. ad Platon. p. 501 ed. Migne. Ed. Pan.: παρὰ τὸ εἶ.

⁸⁾ De hoc discrimine disserit Theod. Stud. Antirrhet. III c. 2 Lib. II ep. 84 p. 417. 1328 ed. Migne. Cf. Damasc. l. c. c. 18—30 p. 353. 354. ed. Le Quien.

⁹⁾ ἡ art. deest in Mon. et in ed. Pan.

**Ex Nicephoro et Photio Patriarchis Constantinopolitanis
et magno Theodoro Studita contra Iconomachos.**

1. Archetypum est principium et exemplar, quod per se existit, ejus formae quae ab ipso exprimitur et derivationis ejus, quod ei assimilatur, causa. Imago est similitudo archetypi totam speciem seu formam figurati per assimilationem in se exprimens, diversitate substantiae secundum materiam solam ab eo differens, vel imitatio archetypi et assimilatio, vel artis effectus secundum imitationem archetypi formatus, substantia vero differens.

2. Imago dicitur ab *εἰκέναι* (repraesentare, videri). Aliud naturalis imago et aliud imitativa seu artificialis. Illa quidem non naturalem habet differentiam ad principium, sed personalem, ut filius ad patrem; nam una

δὲ ὑποστάσεις· ἡ δὲ τὸνναντίον οὐχ' ὑποστατικὴν διαφορὰν ἔχουσα πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλὰ φυσικὴν,¹⁾ ὡς ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Χριστόν· μία μὲν γὰρ ἡ ὑπόστασις τούτων, δύο δὲ φύσεις· ἄλλη²⁾ γὰρ φύσις ὑλογραφίας καὶ ἄλλη Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, καθὸ καὶ περιγράφεται [καὶ ἀρχέτυπον εἰκόνας καθίσταται].³⁾

3. (I) Ἐπὶ μὲν τῆς μιμητικῆς εἰκόνας κατὰ τὴν ἰδέαν ἥτοι μορφήν ἡ ὁμοίωσις, ἐπὶ δὲ τῆς φυσικῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ἥτοι θεότητα ἡ⁴⁾ ταυτότης· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς φυσικῆς, διότι μία φύσις υἱοῦ καὶ πατρὸς, διὰ τοῦτο μία καὶ προσκύνησις τούτων, ἀλλ' οὐ δύο κατὰ τὸ διάφορον τῶν ὑποστάσεων· ἐπὶ δὲ τῆς μιμητικῆς, διότι μία ὑπόστασις εἰκόνας Χριστοῦ καὶ αὐτοῦ Χριστοῦ, μία καὶ προσκύνησις τούτων, ἀλλ' οὐ δύο κατὰ τὸ διάφορον τῶν φύσεων.⁵⁾ οὐ γὰρ ἰδιοὑπόστατός ἐστιν ἡ μιμητικὴ εἰκὼν, ἀλλὰ τοῦ ἀρχέτυπου τὴν ὑπόστασιν φέρει καὶ κατὰ ταύτην εἰκὼν αὐτοῦ ἐστιν· ὑπόστασιν δὲ νῦν λέγομεν οὐ τὸ ἀπλῶς ὕφεστος, ἀλλ' οὐσίαν τινὰ μετὰ ἰδιωμάτων, καθὸ διαχωρίζεται τῶν ὁμοειδῶν· τὸ γοῦν ἰδιοὑπόστατον οὐκ εἰκὼν, ἀλλ' ἀρχέτυπον.⁶⁾ (II) Ἡ τῆς εἰκόνας τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει⁷⁾ καὶ ἔστι τούτων μία προσκύνησις διὰ τὸν ἐν ἀμφοῖν ἓνα χαρακτῆρα.

¹⁾ Cf. Theod. Stud. L. II ep. 212 fin. et 217 p. 1640. 1656.

²⁾ ἄλλο Mon. utrobique. Cf. Theod. Stud. Antirrh. I c. 11 p. 341.

³⁾ Haec verba uncis inclusa apud Blast. et Euth. exstant, in Palat. desiderantur.

⁴⁾ Pal. ἡ.

⁵⁾ In Mon. 194 desiderantur verba ὑποστάσεων ἐπὶ δὲ — διάφορον τῶν φύσεων. Cf. Theod. ep. ad Platon. de cultu imag. p. 501 C.

⁶⁾ Cf. Niceph. Antirrh. I c. 16 p. 10 ed. Mai.

⁷⁾ Haec verba ex Basil. M. de Sp. S. c. 8 saepissime afferuntur a Niceph. Antirrh. III c. 18. 22 p. 85. 99. Theod. Stud. L. I ep. 17. L. II ep. 212 Antirrh. I c. 8. ep. ad Platon. (Migne t. XCIX. 961. 1640. 337. 501) German. ep. ad Thom. Claudiop. Gregor. II P. ep. ad Germ. (Migne XCVIII 184. 149). Similiter Phot. ep. 1 p. 15: ὡς ἡ τιμὴ τῶν εἰκονισμάτων τιμὴ γίνεται τῶν εἰκονιζομένων.

horum est natura, duae vero hypostases; haec vero e contra non personalem habet differentiam ad archetypum, sed naturalem, ut imago Christi ad Christum ipsum, nam una horum est hypostasis, duae vero naturae. Alia enim est natura materialis picturae et alia Christi secundum humanitatem, sicut et circumscribitur [et imaginis archetypum constituitur].

3. (I) In artificiali quidem imagine secundum ideam sive formam est similitudo, in naturali vero secundum substantiam vel divinitatem identitas. Et in naturali quidem, quia una Patris et Filii natura, idcirco et una est horum adoratio, non autem duae secundum personarum diversitatem; in artificiali vero, quia una est persona imaginis Christi et ipsius Christi, una quoque horum adoratio, non duae ob naturarum diversitatem. Neque enim per se subsistens est artificialis imago, sed archetypi fert hypostasin et secundum hanc ejus imago existit. Hypostasin vero nunc dicimus non quod simpliciter existit, sed substantiam cum proprietatibus, sicut ab ejusdem speciei secernitur individuus. Quod igitur per se subsistit, non imago est,

4. Παντός ¹⁾ μιμητικῶς εἰκονιζομένου οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ὑπόστασις εἰκονίζεται ²⁾ καὶ διὰ τοῦτο ταῦτόν τῃ ἀρχετύπῳ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ὑποστάσει, ἡγουν τῇ μιμήσει τῆς ὑποστάσεως. ³⁾

5. Ἐν τῇ εἰκόνι ἡ εἰκονιζομένη τοῦ ἀρχετύπου ὑπόστασις προσκυνεῖται, καὶ οὐχὶ ἡ ὕλη τῆς εἰκόνης, ὁ ἐναποσφραγισθεὶς αὐτῇ χαρακτὴρ, καὶ οὐχὶ ἡ τῆς εἰκόνης οὐσία. ⁴⁾

6. Ὅτε μὲν πρὸς τὴν τῆς εἰκόνης ἀπίδοι τις ὕλην, ⁵⁾ οὐ μόνον τὸν ⁶⁾ Χριστὸν, ἀλλ' οὐδὲ εἰκόνα Χριστοῦ εἶποι ἂν τὸ ὁρώμενον· ἔστι γὰρ ξύλον τυχὸν καὶ χροῶμα ἢ χρυσὸς ἢ ἀργυρος ⁷⁾ ἢ τι τῶν ἄλλων ὑλῶν· ὅτε δὲ πρὸς τὴν δι' ἐκτυπώματος ὁμοίωσιν τοῦ ἀρχετύπου, καὶ Χριστὸν καὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ Χριστὸν μὲν καθ' ὁμωνυμίαν, ⁸⁾ Χριστοῦ δὲ κατὰ ⁹⁾ πρόσωπον.

7. Ἡ εἰκὼν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ ἀρχετύπον καὶ αἰτίου ἐστὶν αἰτιατόν· ἀνάγκη οὖν διὰ τοῦτο καὶ τῶν πρὸς τι εἶναι ταύτην καὶ λέγεσθαι ¹⁰⁾ (τῶν πρὸς τι γὰρ ἡ σχέσις)· ¹¹⁾ τὰ δὲ πρὸς τι αὐτὰ ἄπερ εἰσὶν ἐτέρων εἶναι λέγεται

¹⁾ Παντός omitt. Mon. 194. Haec rursum legis apud Blastarem l. c. p. 110.

²⁾ Theod. Ant. III n. 3. 4 p. 405.

³⁾ Theod. Ant. III. c. 4 n. 1 p. 428.

⁴⁾ Ex Theod. Stud. Antirrhet. III. c. 2 p. 421 A. Cf. L. II. ep. 161 p. 1504 B.

⁵⁾ Euth. φύσιν.

⁶⁾ οὐ Χρ. Euth.

⁷⁾ Sic Mon. 194; Pal.: ἡ χρωτὸς ἡ ἀργύρου. Euth. omitt. χροῶμα ἢ.

⁸⁾ Cf. Niceph. Ant. III. c. 35. ζ' p. 432 ed. Migne.

⁹⁾ τὸ add. Mon. Theod. Antirrhet. I c. 11 p. 341 B, C., unde ista desumta, κατὰ τὸ πρὸς τι. Sic et Euth.

¹⁰⁾ Sunt haec e Niceph. Ant. I c. Const. c. 30. (Mai l. c. p. 31. 32 Migne p. 277) sumta verbotenus. Mon. 194: εἶναί τε ταύτην κ. λ.

¹¹⁾ Haec desunt ap. Maium l. c. Habet Theod. Stud. L. II ep. 194 p. 1589 C. Euth. l. c.

sed archetypum. (II) Honor imaginis ad prototypum transit eorumque una est veneratio propter unum in utroque characterem.

4. Omnis rei, quae per artem figuratur, non natura figuratur, sed hypostasis; quam ob causam idem est cum archetypo ejus imago, non natura, sed hypostasi vel hypostasis imitatione.

5. In imagine archetypi figurata adoratur hypostasis, non autem imaginis materia, impressus in ea character, non autem imaginis substantia.

6. Quando quis ad imaginis respiciat materiam, non solum minime Christum dixerit id quod videt, verum ne imaginem quidem Christi. Est enim fortasse lignum et color vel aurum vel argentum vel quid ex aliis materiis. Quando vero respiciat ad similitudinem archetypi per eam expressam, et Christum dixerit et Christi imaginem, sed Christum quidem secundum homonymiam, Christi vero secundum personam.

7. Imago relationem habet ad archetypum et causae est effectus: quare necesse est et esse et dici eorum quae sunt ad aliquid. (Nam relatio est eorum, quae sunt ad aliquid). Quae autem sunt ad aliquid, ipsa illa quae

καὶ ἀντιστρέφει¹⁾ τὴν σχέσιν πρὸς ἄλληλα²⁾ ἀρχέτυπον γὰρ³⁾ εἰκόνας ἀρχέτυπον καὶ εἰκὼν ἀρχετύπου εἰκὼν· καὶ οὐκ ἂν τις ἄσχετον⁴⁾ εἰκόνα τὴν⁵⁾ τινὸς εἰκόνα φαίη· ἅμα γὰρ συνεισάγεται καὶ συνεπιθεωρεῖται θατέρον⁶⁾ θατέρον.⁶⁾

8. Ὅσοις ὀνόμασι τὸ ἀρχέτυπον καλεῖται, τοσούτοις καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ⁷⁾ ἀλλὰ τὸ μὲν⁸⁾ ἀρχέτυπον καὶ δι' ἑαυτὸ καὶ κυρίως, ἡ δὲ⁹⁾ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ δι' ἐκεῖνο καὶ καταχρηστικῶς.¹⁰⁾

9. Προςκυνουμένης τῆς εἰκόνης ὁ Χριστὸς προςκυνεῖται, οὗ ἔστιν ὁμοίωσις, καὶ οὐχὶ ἡ ὑποδεξαμένη τὴν ὁμοίωσιν ὕλη¹¹⁾ καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κατόπτρου¹²⁾ διαγράφεται τρόπον τινὰ τὸ πρόσωπον τοῦ βλέποντος¹³⁾ αὐτὸ καὶ μένει¹⁴⁾ τῆς ὕλης κεχωρισμένον, καὶ θελήσειε τις ἀσπάσασθαι τὴν φαινομένην¹⁵⁾ ἰδίαν εἰκόνα, τῇ μὲν ὕλῃ προσέφυ, τὴν δὲ εἰκόνα πιριεπτύξατο, καὶ μεταστάντος αὐτοῦ συναπέστη¹⁶⁾ καὶ τὸ ἴνδαλμα διὰ τὸ κεχωρίσθαι τῆς

¹⁾ Pal. ἀντιστρέφει. Mai. hab.: τῇ σχέσει.

²⁾ Plura add. Niceph. ed.

³⁾ καὶ add. Pal.; Ed.: Οὕτως οὖν καὶ ἀρχέτ.

⁴⁾ Pro ἄσχ. cod. Pal. ἀρχέτυπον.

⁵⁾ εἰκόνα τοῦ τινος Nic. ed.

⁶⁾ θατέρον τὸ ἕτερον Nic. ed.

⁷⁾ Theod. Ant. II c. 17 p. 361. C. D. I c. 8 p. 337. B. C. II c. 16 p. 360 D.

⁸⁾ ὡς ἀρχ. Mon. 194. Euth. I. c. p. 1168.

⁹⁾ ὡς εἰκ. Mon. cit.

¹⁰⁾ Cf. Theod. Stud. L. II ep. 101 p. 1504. C ed. Migne: ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ Χριστὸς εἴρηται, οὐ κυρίως, ἀλλὰ κατὰ κατάχρησιν.

¹¹⁾ Ex Theod. Stud. I. c. p. 1504 B, ubi pro ὁμοιώσει legitur ὁμοιότης. Haec §. cum variis lectionum discrepantiis rursum est apud M. Blastarem p. 109.

¹²⁾ Ex Theod. Stud. ep. ad Plat. de imag. p. 504. C. Καὶ μοι δοκεῖ τῷ ἐν κατόπτρῳ παραδείγματι εἰκέναι κ. τ. λ. mutatis nonnullis.

¹³⁾ ὁρῶντος ap. Theod.

¹⁴⁾ μὲν εἰ Palat.

¹⁵⁾ ἐμφαινόμενην Mon. 194 f. 205, b. Euth. I. c.

¹⁶⁾ συναπέστη. C. Pal. Euth.

quidem sunt, aliorum esse dicuntur, et convertitur (reciprocatur) ipsorum inter se relatio. Nam archetypum imaginis archetypum et imago archetypi imago; nec ullus imaginem relatione solutam alicujus imaginem dicet. Simul enim alterum cum altero introducitur et cogitatur.

8. Quibus nominibus archetypum nominatur, tot etiam ejusdem imago; verum archetypum quidem et propter se ipsum et proprie, imago vero et propter illud et abusive.

9. Adorata imagine adoratur Christus, cujus est similitudo, non autem materia, quae similitudinem recepit. Et quemadmodum in speculo certo quodam modo insipientis vultus depingitur et a materia similitudo manet sejuncta, si quis voluerit amplecti visam ibi propriam imaginem, materiae quidem se adjunxit, imaginem vero complexus est, amoto vero speculo statim et effigies abscessit, quia a speculi materia separata est: eundem in modum qui

ὑλης τοῦ κατόπτρου, τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ σωτῆρος (ἢ τῆς θεομήτορος) ¹⁾ ἢ τινος τῶν ἁγίων ἀσπαζόμενος, εἰ καὶ προσφύεται τῇ ὕλῃ, τὴν εἰκόνα, καὶ οὐ τὴν ὕλην ἀσπάζεται, καὶ ἀφανισθέντος τοῦ ἐκτυπώματος, ἐφ' ᾧ ἢ προσκύνῃσις, ἔμεινεν ἀπροσκύνητος ἢ ὕλη μὴδὲν τι κοινωνοῦσα τῷ ὁμοιώματι. ²⁾

10. Ἐστω δακτύλιος ³⁾ ἐγκεχαραγμένος εἰκόνα βασιλικήν· εἴτα ἐκτυπούσθω ⁴⁾ ἐν κηρῷ ⁵⁾ καὶ ἐν πίσσῃ καὶ ἐν πηλῷ· ἡ μὲν οὖν σφραγὶς μία καὶ ἀπαράλλακτος ἐν τούτοις, αἱ δὲ ὕλαι διάφοροι, διὰ τὸ μὴδὲν τι ταῖς ὕλαις τὴν σφραγίδα κοινωνεῖν, ἀλλ' εἶναι αὐτὴν τῇ ἐπινοίᾳ τούτων κεχωρισμένην, ἐν τῷ δακτυλίῳ μένουσαν. Οὕτως οὖν καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὁμοίωμα, εἰ καὶ ἐν διαφόροις ὕλαις ἐκτυπωθῇ, ἀκοινωνητόν ἐστι τῶν ὕλῶν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ μένον ὑποστάσει. ⁶⁾

11. Τὰς ἱερὰς εἰκόνας ⁷⁾ ἀναστηλοῦμεν, ἵνα ταῦτα ὁρῶντες δι' αὐτῶν δοκῶμεν ὁρᾶν τὰ τούτων ἀρχέτυπα καὶ γίνωνται ⁸⁾ ἡμῖν ὑπομνήματα καὶ παρηγορία τοῦ πόθου πρὸς τὰ τούτων πρωτότυπα.

12. Ὅσον ⁹⁾ συνεχῶς αἱ εἰκόνες ὁρῶνται, τοσοῦτον οἱ ταύτας ὁρῶντες διανίστανται πρὸς τὴν τῶν ἀρχετύπων μνήμην καὶ ἐπιπόθησιν.

¹⁾ Haec add. Mon. Euth., omitt. Pal.

²⁾ Apud Blast.: ὡς ἐπὶ τῆς φαινομένης ἐν κατόπτρῳ εἰκόνας· ταύτῃ γὰρ προσφύμενοι οὐ τὴν ὕλην, τὴν δὲ εἰκόνα περιπτυσσόμεθα· καὶ ἀφανισθέντος τοῦ ἐκτυπώματος, ἐφ' ᾧ ἢ προσκύνῃσις, ἢ ὕλη μεμένηκεν ἀπροσκύνητος μὴδὲν τι κοινωνοῦσα τῷ ὁμοιώματι.

³⁾ Eadem fere ad verbum apud Theod. Stud. ep. ad Plat. cit. p. 504 D.

⁴⁾ Pal. ἐκτυπούτω. Sic et Euth.

⁵⁾ Theod. ed. mendose: καιρῷ.

⁶⁾ Nonnulla Theodori verba immutata sunt. Apud Blastar.: Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν τῷ δακτυλίῳ σφραγὶς τῇ ἐπινοίᾳ οὕσα τῆς ὕλης κεχωρισμένη, οὐδὲν πρὸς τὴν ὕλην ταῖς ἀληθείαις ἔχει κοινόν, εἰ καὶ περὶ τὴν ὕλην ἢ σφραγὶς τῆς εἰκότος ὑφέσθηκεν.

⁷⁾ Blast. l. c. p. 110.

⁸⁾ Sic Blast.; Pal. γίνονται, quod legit et Euth.

⁹⁾ γὰρ add. Blast.

imaginem Salvatoris (vel Deiparae) vel cujuspiam alterius Sancti amplectitur, etiamsi materiae cohaereat, imaginem amplectitur, non materiam, et remota effigie, ad quam veneratio pertinet, materia absque veneratione est, tamquam nihil cum illa similitudine habens commune.

10. Sit annulus imagine regis insculptus; deinde imprimatur in cera, in pice, in argilla: sigillum quidem unum idemque in hisce materiis erit, materiae vero ipsae diversae, propterea quod sigillum materiis in nihilo communicat, sed permanet in annulo ab illis rebus ipsa idea separatam. Sic igitur et Christi similitudo, etiamsi in diversis materiis sit expressa, minime communicat cum iis materiis, manens in ipsa Christi persona.

11. Sanctas imagines erigimus, ut eas inspicientes per eas videamur earum archetypa conspiciere utque nobis fiant monumenta, memoriae atque solamina desiderii, quod erga eorum prototypa nutrimus.

12. In quantum continuo conspiciuntur imagines, in tantum qui eas

13. Ἡ μὲν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεία τῇ μακαρίᾳ τριάδι παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀπονεύμεται, ταῖς δὲ ἀγίαις εἰκόσιν οὐ λατρεία πάντως, ἀλλὰ προσκύνησις καὶ ἀσπασμὸς καὶ τιμὴ· εἰ γὰρ καὶ ἡ τιμὴ τῆς εἰκότος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, ἀλλ' ἡ λατρεία τῆς μακαρίας ἐστὶ μόνῃς τριάδος, καὶ οὐ τῶν σεπτῶν εἰκόνων, ἵνα μὴ κτισματολάτραι καὶ εἰδωλολάτραι δόξωμεν.¹⁾

14. Ἐπ' αὐτοῦ μὲν τοῦ Χριστοῦ²⁾ λατρευτικὴ ἡ προσκύνησις καὶ φυσικὴ³⁾ ὁ προσκυνῶν γὰρ αὐτὸν συμπροσκυνεῖ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὴν ἐν τριάδι μίαν φύσιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ τριαδικὴ προσκύνησις καὶ λατρεία· ἐπὶ δὲ τῆς εἰκότος τοῦ Χριστοῦ σχετικὴ⁴⁾ ἡ προσκύνησις καὶ ὁμωνυμικὴ⁵⁾ προσκυνῶν γὰρ αὐτὴν⁶⁾ οὐ συμπροσεκύνησα τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐν αὐτῇ Χριστόν⁷⁾ τὸν διὰ τὸ σαρκωθῆναι εἰκονιζόμενον κατὰ τὴν σωματοειδῆ αὐτοῦ θείαν,⁸⁾ ὅπερ ἐστὶ σχετικὴ προσκύνησις καὶ ὑποστατικὴ.

15. Ὡςπερ ἡ πίστις, οὕτω καὶ ἡ λατρεία τῇ ἀγίᾳ τριάδι ἀποκεκλήρωται ὁ γοῦν λατρεύων τῇ εἰκόνι Χριστοῦ εὐρεθήσεται τετραδά⁹⁾ λατρεύων καὶ

¹⁾ Quoad rem ipsam cum his conveniunt tum Theodorus L. II ep. 151. 212 p. 1472. 1640 tum Nicephorus Antirrhet. III c. 10 p. 392. Apol. maj. c. 18 fin. 23 p. 584. 589 ed. Migne. Pro εἰδωλ. Euth. habet: ὑπολάτραι.

²⁾ Haec sunt ex Theod. Stud. L. II ep. 194 p. 1588 D. et ep. 85 p. 1328. 1329. Cf. etiam ep. 161 p. 1504 A.

³⁾ κ. φυσ. omitt. Theod. ep. 85. 194. Euth. pergit: εἰς γὰρ ἐστὶ τῆς ἀγίας τριάδος κατὰ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν· ἐπὶ δὲ τῆς εἰκότος κ. τ. λ. n. seq.

⁴⁾ Cf. Theod. L. II ep. 167 p. 1532 A.

⁵⁾ Sic Theod. utraque ep. 85. et 194. Blast.: ὁμώνυμος· ὁ προσκυνῶν γὰρ... προσκυνεῖ.

⁶⁾ αὐτὸν Mon. 194 p. 206 a.

⁷⁾ Euth. ceteris omissis post ὁμωνυμικὴ habet: Προσκυνῶ γὰρ τὸν ἐν αὐτῇ Χρ. κ. τ. λ.

⁸⁾ θείαν αὐτοῦ Euth.

⁹⁾ τετραδί Euth.

conspiciunt ad earum archetypa memoria recolenda et desiderio amplectenda exsurgunt.

13. Latriae quidem in spiritu et veritate cultus ab orthodoxis beatae Trinitati attribuitur, sanctis vero imaginibus non latria prorsus, sed adoratio et amplexus et honor. Si enim honor imaginis ad prototypum transit, latria tamen solius est beatae Trinitatis, et non venerabilium imaginum, ne videamur creaturam colere vel idololatrae existere.

14. In ipso quidem Christo latriae est adoratio et naturalis. Adorans enim ipsum coadorat quoque Patrem et Spiritum sanctum, unam in Trinitate naturam, quae Trinitatis est adoratio simul et latria. In imagine vero Christi relativa est adoratio et homonymica. Adorans enim illam non coadoravi simul Patrem et Filium, sed solum in ea Christum, qui propter incarnationem effiguratur secundum corporalem ipsius visum, quod est relativa et personalis adoratio.

15. Quemadmodum fides, ita et latria sanctae Trinitati adjudicatur. Qui ergo latriae cultum exhibet Christi imagini, quaternitatem latriae cultu

συνεισκρίνων τῇ ἁγίᾳ τριάδι καὶ τὴν εἰκόνα¹⁾ τῆς τριάδος γὰρ, ὡς εἴρηται, τὸ λατρεύεσθαι.

16. *Εἰ σῶματος σκιάν²⁾ μερισθῆναι οὐχ οἶόν τε παρυσισιῶσαν αὐτῇ πάντοτε, καὶ μὴ φαίνοιτο, οὐδὲ τὴν εἰκόνα Χριστοῦ δυνατὸν διαιρεθῆναι αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ἡ σκιά τῇ τοῦ ἡλίου βολίδι φαίνεται, οὕτω καὶ ἡ Χριστοῦ εἰκὼν τῇ διατυπώσει τῆς ὕλης.³⁾*

17. *Δύο τούτων ὄντων περὶ τὸ σῶμα, σκιᾶς καὶ εἰκόνης, ἡ μὲν σκιά σημασίαν ἀμυδράν τινα τοῦ ἀνθρώπου δείκνυσιν, ἡ δὲ εἰκὼν ἀριδηλοτέραν· εἰ οὖν τὸ αἰεὶ τοῦ ποτε καὶ τὸ καθ' ὕπαρξιν τοῦ κατὰ στέρησιν καὶ τὸ τηλαυγὲς τοῦ ἀμυδροῦ βέλτιον, καὶ ἡ εἰκὼν ἄρα⁴⁾ βελτίων τῆς σκιᾶς· ἀλλὰ μὴν αἱ τῶν ἁγίων σκιαὶ καὶ ἅγιοι καὶ ὀνησιφόροι· αἱ εἰκόνες αὐτῶν ἄρα πολλῇ μᾶλλον ἀγιώτεραι καὶ σεβασμιώτεραι.⁵⁾*

18. *Ὁ μὲν Χριστὸς ὁράται ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ, αὕτη δὲ ὑφίσταται ἐν αὐτῇ.*

19. *Οὐχ ὡς θεοὺς τὰς εἰκόνας προσκυνοῦμεν οὐδὲ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἐν αὐταῖς ἔχομεν, οὐδὲ τὸ θεῖον σέβας ἀπονέμομεν⁶⁾ τοῦτο γὰρ οἱ*

¹⁾ Imagini Christi προσκύνειν vindicat Theodorus, λατρείαν abjudicat. Cf. L. II ep. 212 p. 1640 B. C. ep. 217 p. 1656 C. Cf. Nicephor. Apolog. c. 23 p. 27. ed. Mai.

²⁾ Cod. *Εἰς σῶμ. σκιάν.*

³⁾ Ap. Blastar. inseruntur haec: ὥσπερ ἡ σκιά τῷ σώματι, οὗ καὶ μερισθῆναι ταύτην ἀμήχανον, καὶ μὴ διὰ παντός αὕτη φαίνεται· ἀλλ' ὥσπερ ἡ σκιά τῇ ἐπιλάμπει δεικνύται τοῦ ἡλίου, οὕτω καὶ ἡ Χριστοῦ εἰκὼν τῇ διατυπώσει τῆς ὕλης post §. 17. Quoad rem convenit Theod. Ant. III c. 12 p. 433 B.

⁴⁾ Verba καὶ ἡ εἰκ. ἄρα desunt in Mon. 194.

⁵⁾ Cf. Niceph. Ant. III 14 p. 490 ed Migne.

⁶⁾ Palat. f. 210 b: ἀπονέμωμεν.

adorare reperietur et sacrosanctae Trinitati inserere quoque imaginem; Trinitati enim, ut dictum est, convenit, ut latria colatur.

16. Si a corpore umbra sejungi non potest, utpote quae semper cum illo existat, licet non appareat, neque imago Christi dividi ab ipso potest; sed sicut umbra per solis radium apparet, sic et Christi imago ex effictione materiae.

17. Quum duo haec sint circa corpus, umbra et imago, umbra quidem obscuram quamdam hominis ostendit significationem, imago vero magis perspicuam. Si igitur id, quod semper est, praestantius eo, quod aliquando, et quod secundum existentiam, eo quod est secundum privationem, et quod late effulgens eo, quod est obscurum: imago igitur praestantior est quam umbra. Atqui Sanctorum umbrae et sanctae sunt et utiles. Ergo eorum imagines multo sanctiores et venerabiliores.

18. Christus quidem in ejus imagine conspicitur, ipsa vero in eo subsistit.

19. Non ut Deos imagines adoramus neque spem salutis in ipsis habemus neque numinis divini cultum eis exhibemus. Hoc enim ethnici

Ἕλληνες· ¹⁾ ἀλλὰ μόνον τὴν σχέσιν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἡμῶν ψυχῆς, ἣν ἔχομεν πρὸς τὰ πρωτότυπα, διὰ τῆς τοιαύτης προσκυνήσεως ἐμφανίζομεν. Ὅθεν τοῦ χαρακτῆρος λειανθέντος, ὡς ξύλον ἀργὸν τὴν ποτε κατακαίνομεν εἰκόνα. ²⁾ Τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον ἐκ δύο ξύλων συνάπτοντες, ἥνικα τις ἡμῖν τῶν ἀπιστῶν ἐγκαλέσειεν ὡς ξύλον προσκυνοῦσι, δυνάμεθα τὰ δύο ξύλα χωρίσαντες καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ διαλύσαντες ταῦτα νομίζειν ἀργὰ ξύλα καὶ τὸν ἀπιστον ἐπιστομίζειν, ὅτι οὐ τὸ ξύλον, ἀλλὰ τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον σεβόμεθα.

20. Σὺν φόβῳ καὶ ἀληθείᾳ ³⁾ προσιτέον καὶ προσκυνητέον τὰς ἀγίας εἰκόνας καὶ πιστευτέον, χάριν θείαν ἐπιφοιτᾶν αὐταῖς ἀγιασμοῦ μεταδοτικήν. ⁴⁾

⁵⁾ 21. Ὡς περ κατὰ φύσιν ⁶⁾ ἀχωρίστου μενούσης τῆς ἀγίας τριάδος, ἐπειδὴ ὁ υἱὸς ἰσαρκώθῃ, οὐ διὰ τοῦτο φήσει τις καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα σεσαρκῶσθαι, οὕτω καὶ ὑπόστασιν ἐνωθείσης τῆς θεότητος τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ υἱοῦ καὶ ἀδιαίρετον μενούσης, οὐκ ἐπειδὴ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ περιγράφεται καὶ γράφεται ἐν εἰκόνι, διὰ τοῦτο καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ περιγράφεσθαι καὶ γράφεσθαι φήσει τις, ⁷⁾ ἐκεῖ μὲν τῆς κατὰ φύσιν συναφείας μὴ συγχεύσεως τὰς ὑποστάσεις, ἐνταῦθα δὲ τῆς καὶ ὑπόστασιν ἐνώσεως μὴ ἐξιστώσεως τῶν οἰκείων ὅρων τὰς φύσεις. ⁸⁾ ὅρος γὰρ θεότητος μὲν τὸ ἀόρατόν τε καὶ ἀπερίγραπτον, ἀνθρωπότητος δὲ τὸ ὁρατόν καὶ περιγραπτόν.

¹⁾ Blast.: Ἑλλήνων παῖδες.

²⁾ Blast.: τὴν τοιαύτην κατακαίνομεν, εἰκόνα ποτὶ οὐσαν. Reliqua desunt.

³⁾ fort. εὐλαβεία, ut habet Theod. Stud.

⁴⁾ Paucis omissis ex Theod. ep. ad Platon. de imag. p. 505 A. B.

⁵⁾ Haec §. deest in Mon. 194.

⁶⁾ Suppleta ex Euthym.

⁷⁾ Ex Theod. problem. ad Iconom. c. 14 p. 484. 485.

faciunt. Verum solum habitudinem et dilectionem animae nostrae, quam habemus ad prototypa, per hanc adorationem manifestamus. Unde caractere consumto ut lignum inutile pristinam imaginem comburimus. Crucis formam e duobus lignis facientes, si quis infidelium nobis ut lignum adorantibus maledicat, possumus duo ligna sejungere et soluta crucis forma haec inutilia ligna habere et infidelem ad silentium redigere, quia non lignum colimus, sed formam crucis.

20. Cum metu et veritate (reverentia) accedendum est ad sanctas imagines, adoratio ipsis praestanda, credendumque, divinam gratiam ipsis supervenire sanctificationis suppeditatricem.

21. Sicut secundum naturam inseparabili manente sancta Trinitate, quum Filius sit incarnatus, non idcirco etiam Patrem et Spiritum sanctum incarnatum esse quis dixerit: ita quoque, quum secundum personam divinitas humanitati Filii fuerit unita et indivisibilis permaneat, propterea quod ejus humana natura circumscribitur et pingitur, nemo dixerit idem de divina, cum illic naturalis conjunctio minime personas confundat, neque isthic personalis unio naturas de propriis finibus demoveat. Deitatis enim terminus est, quod invisibilis sit et non circumscribatur, humanitatis vero, quod videri possit ac circumscribi.

22. *Εἰ διὰ τὸ τὸν Χριστὸν σαρκὶ ἐσταυρωθῆναι τὸ συμπεπονθέναι καὶ τὴν Θεότητα λέγειν ἀσεβές, ἄρα καὶ διὰ τὸ σαρκὶ περιγράφεσθαι αὐτὸν τὸ συμπεριγράφεσθαι καὶ τὴν Θεότητα λέγειν ὁμοίως ἀσεβές· καὶ κεῖνο μὲν Θεο-
πασχείων, τοῦτο δὲ εἰκονομάχων.¹⁾*

23. *Τῇ πολλῇ καὶ ἀφράσῳ πρὸς τὸν Χριστὸν στοργῇ σεβόμεθα (καὶ προσκυνοῦμεν)²⁾ καὶ τοὺς τόπους, εἰς οὓς³⁾ περιπάτησεν ἢ ἐκάθισεν,⁴⁾ οὐ τοὺς τόπους προσκυνοῦντες ἀπλῶς, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τὸν ἐν αὐτοῖς ἀναστραφέντα, καὶ διὰ τῶν τόπων ἐκείνῳ τὴν τιμὴν ἀναφέροντες.⁵⁾*

24. *Ἡ σεβασμία εἰκὼν πρὸς τὸ βδελυκτὸν εἶδωλον ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν,⁶⁾ ὅτι τῶν εἰδῶλων μὲν τὰ πρωτότυπα ψευδῇ (Θεῶν γὰρ ἐκτυπώματα λέγομεν· οὐ Θεῶν, ἀλλὰ δαιμόνων εἰσὶ φησὶ γὰρ ὁ μέγας Δαβὶδ, ὅτι πάντες οἱ Θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια)⁷⁾ τῶν δὲ τιμίων εἰκόνων πάντα ἀληθῇ τὰ ἀρχέτυπα· τῆς μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς, τῆς δὲ ἡ Θεομήτηρ, τῆς δὲ ὁ πρόδρομος καὶ ἐκάστης ἕκαστος τῶν ἄλλων ἁγίων· ὧν δὲ τὰ πρωτότυπα ψευδῇ, τούτων οὐδὲ εἰκόνες οὐδὲ εἶδωλα λέγοντ' ἂν δικαίως, ἀλλ' ἀπλῶς ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων μάταια καὶ γῆς ὕλη κωφῇ· καὶ ταῖς μὲν εἰκόσιν αἱ μορφαὶ*

¹⁾ Ex Theod. Stud. Ant. III. c. 33 p. 404 D. paucis mutatis.

²⁾ Uncis inclusa add. Mon. 194 Euth.

³⁾ Mon. cit. pro εἰς οὓς habet: ἐνθα.

⁴⁾ ἐκάθισεν Palat.

⁵⁾ Hisce desinit cit. Monac. Cf. cum hac §. Niceph. Apol. maj. c. 71 p. 700 ed. Migne Theod. q. 38 in Exod. de differentia inter εἶδωλον et ὁμοίωμα. Alia sequuntur apud Euth. p. 1172 seq.

⁶⁾ Cf. Theod. Vit. c. 70 p. 180 Ant. I c. 8 p. 337. Pauca ex his habes apud Euth. l. c. p. 1173 B. C. cum inscriptione: ἐτέρου.

⁷⁾ Psalm. XCV 5. (LXX ψ. 96.)

22. Si impium est, propterea quod Christus carne crucifixus sit, compassam esse et deitatem dicere, simili modo quoque impium erit, eo quod carne circumscribatur, simul circumscribi et divinitatem affirmare. Illud Theopaschitarum est, hoc vero Iconomachorum.

23. Magis et ineffabili erga Christum amore colimus (et adoramus) etiam loca, in quibus ambulavit vel sedit Christus, non simpliciter loca adorantes, sed per ea illum, qui in ipsis versatus est, et illi per ea honorem exhibentes.

24. Veneranda imago ad execrabile idolum hanc differentiam habet, quod idolorum quidem prototypa mendacia (Deorum enim simulacra dicimus, qui non sunt Dii, sed daemones; ait namque magnus David: Omnes Dii gentium sunt daemonia), venerabilium vero imaginum omnia vera sunt archetypa. Hujus enim Christus, alterius Deipara, illius praecursor et cujuslibet quilibet ex aliis Sanctis. Quorum vero prototypa sunt mendacia, eorum neque imagines neque idola dicuntur juste, sed simpliciter opera manuum hominum vana et terrae materia surda. Atque imaginibus quidem prototyporum formae manifestantur, idolis vero minime. Idoli enim Jovis proto-

τῶν πρωτοτύπων ἐμφαίνονται, τοῖς εἰδώλοις δὲ οὐδαμῶς· τοῦ μὲν γὰρ εἰδώλου τοῦ Διὸς πρωτότυπον ὁ αἰθήρ, τῆς Ἥρας δὲ ὁ αἴρ, τοῦ δὲ Ποσειδῶνος τὸ ὕδωρ, τῆς δὲ Δημήτερος ἡ γῆ, τοῦ δ' Ἀπόλλωνος ὁ ἥλιος, τῆς δὲ Ἀρτεμίδος ἡ σελήνη, τοῦ Ἄρεος δὲ ὁ θυμὸς, τοῦ Διονύσου δὲ ἡ μέθη, τῆς Ἀφροδίτης ἡ λαγνεία καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως, καὶ μάλιστα τῶν δώδεκα τῶν παλαιότερων.¹⁾ Τὰ μὲν οὖν εἰδῶλα τούτων πάντων ἀνθρωπόμορφα, τὰ δὲ λεγόμενα πρωτότυπα τῶν τοιούτων εἰδώλων, τὰ δὲ ἑτερόμορφα, λέγω δὴ τὰ στοιχεῖα, τὰ δὲ παντελῶς ἄμορφα, φημὶ δὲ τὰ πάθη· πάντα δὲ ἄζωα καὶ ἀνάσθητα.²⁾

F.

Opusculum contra Francos.

Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Περὶ τῶν Φράγγων καὶ τῶν λοιπῶν λατίνων.

Ὁ Πάπας Ρώμης καὶ ὅσοι τοῦ μέρους τῆς δύσεως χριστιανοὶ ἔξωθεν τοῦ ἰωνίου κόλπου, Ἴταλοι, Λογγίβαρδοι, Φράγγοι, οἱ καὶ Γερμανοὶ, Μολφίνοι, Βενετικοὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἄνευ τοῦ τῶν Καλαβρῶν γένους καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Ἀλαμάνων (τούτων γὰρ οἱ μὲν οὐδὲν τῶν παλαιῶν ἐλλήνων διαφέρουσιν, οὔτε κατὰ τὴν εὐσέβειαν οὔτε κατὰ τὴν ἀσέλγειαν, οἱ δὲ Καλαβροὶ χριστιανοὶ

¹⁾ Cf. Niceph. Apol. maj. c. 29. 30. et 39, praesertim p. 648 seq. 652 ed. Migne.

²⁾ De eadem quaestione agit Phot. ep. 214 p. 315—317.

typum aether, Junonis aër, Neptuni aqua, Cereris terra, Apollinis sol, Dianae luna, Martis ira, Bacchi ebrietas, Veneris luxuria et aliorum similiter, ac praesertim illorum duodecim e vetustioribus Diis. Idola igitur horum omnium humana forma apparent, alia dicta prototypa ejusmodi idolorum, alia vero alia forma prostant, videlicet elementa, alia prorsus forma carent, ut passionibus; omnia autem vita et sensu destituuntur.

Opusculum contra Francos.

Photii S. Patriarchae Constantinopolitani tractatus de Francis et reliquis Latinis.

Romanus Pontifex et quotquot sunt ex parte Occidentis christiani extra sinum jonium, Itali, Longobardi, Franci, qui et Germani, Amalphitani, Veneti et reliqui praeter Calabrorum gentem et nationem Alamannorum (ex his enim postremi quidem nihil a priscis gentilibus differunt nec religione nec morum procacitate; Calabri autem chri-

Textus Cod. Bavar. in Bibl. PP. Lugd. t. XXVII. p. 608. „Contra Romanum Pontificem.“

Romanus Pontifex et omnes partium occidentalium christiani, sacerdotes et laici, praeter Calabros ante multa tempora extra catholicam Ecclesiam pervagantur; Evangelistarum (l. evangelicarum) et apostolicarum traditionum ignari et a fide alieni. Nam Theotōnici a ritibus gentium parum discordant, in Deum impii; sed Cala-

ὁρθόδοξοι εἰσιν ἀνέκαθεν καὶ τοῖς τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν ἐκκλησίας ἔθελαι τρέφειν). ἅπαντες σὺν τῷ Πάπᾳ πρὸ πολλῶν χρόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐκτὸς εἰσὶ καὶ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων ἄλλότριον δι' ᾧ ἔχουσι παράνομα καὶ βαρβαρικὰ ἔθνη,¹⁾ ὧν τὰ χεῖρω καὶ πλείονα εἰσὶ ταῦτα.

1. Τοῦ ἁγίου συμβόλου τῆς πίστεως ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ συντεθέντος τοῦ σαφῶς οὕτως διέξιόντος περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος: „καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον“, οὗτοι προστεθείκασιν: „καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ“ κακῶς²⁾ καὶ ἐπισφαλῶς· οἶμαι γὰρ διὰ τὸ στενὸν τῆς αὐτῶν διαλέκτου ταῦτόν εἶναι ᾗθησαν τὴν τε τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπόρευσιν καὶ τὴν διὰ τοῦ υἱοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀποστολὴν καὶ κατὰ μηδὲν διαφέρειν τὴν ἀποστολὴν³⁾ τῆς ἐκπορεύσεως βαρβαρικῶς καὶ ἀμαθῶς ἐνόησαν.

¹⁾ Catif. ἡθνη.

²⁾ Catif. καλῶς, sed Vat. κακῶς.

³⁾ Cat. mendose: ἀποστολικήν.

stiani orthodoxi sunt ab initio et apostolicae nostrae ecclesiae ritibus nutriti) omnes una cum Papa a multis jam annis extra catholicam Ecclesiam degunt et ab Evangelii, Apostolorum Patrumque traditionibus alieni, ob iniquos et barbaros, quos sectantur, ritus, quorum deteriores et graviores hi sunt.

1. Cum sanctae fidei symbolum ex verbis evangelicis compositum clare de Spiritu sancto ita loquatur: Et in Spiritum sanctum, Dominum, vivificantem, qui ex Patre procedit: hi addiderunt et ex Filio, male ac periculose. Puto enim ob linguae ipsorum angustias idem esse arbitrati Sancti Spiritus ex Patre processionem ejusdemque per Filium ad nos

bri et ceteri orthodoxi, sicut antiquitus, et apostolicae et (f. cath.) ecclesiae nostrae alumni ejus moribus informati sunt. Ceteri omnes exciderunt, impijs a corpore Ecclesiae non solum mores alios et ignotos amplectentes, verum ipsam Trinitatem sanctam blasphemantes. Etenim sua concinantes et alienis adhaerentes, neque divinis Scripturis redarguentibus illorum errores, neque illis, qui eos miserunt, volunt morem gerere; magis SS. Patres nostros et Doctores sic sensisse et inde se habere talem traditionem mentiuntur.

1. Nam in S. Symbolo, quod a Patribus nostris, qui apud Nicaeam convenerant, universali prima synodo consequenter manifeste sic definitum est: Et in Sp. S., Dominum et vivificantem et ex Patre procedentem; sed et in S. Evangelio evidenter clamante (sic) de Spiritu sancto qui a Patre procedit: supra nominati viri addiderunt et ex Filio, falla-

2. Ἀντὶ ἄρτου ἄζυμα προσφέρουσι καὶ συκοφαντοῦσι τὸν Ἀπόστολον Πέτρον καὶ τοὺς ἁγίους πατέρας ὡς ἐκείθεν ἔχοντες τὴν τοιαύτην παράδοσιν.

3. Οἱ ἀρχιερεῖς αὐτῶν ἐν καιρῷ πολέμου παρατάττονται ¹⁾ καὶ πολέμοισι [μετὰ] ²⁾ τῶν ἄλλων.

4. Νηστεύουσι τὰ σάββατα καὶ ἐὰν τύχη ἐν σαββάτῳ ἑορτὴ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἢ τῶν φωτίων, οὐ λύουσι τὴν νηστείαν.

5. Τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν ἀπὸ τῆς τετραδὸς τῆς πρώτης ἑβδομάδος ἄρχονται νηστεύειν.

6. Τὴν ἑβδομάδα τῆς τυροφάγου οὔτε κρέων ἀπέχονται οὔτε γνωρίζουσι τυροφαγίαν.

7. Οὐ νηστεύουσι τὴν ὅλην τεσσαρακοστὴν, ἀλλ' αὐτοὶ μὲν κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην πέμπτην ὥα καὶ τύρον καὶ γάλα ἐσθίουσι, τοὺς δὲ παρ' αὐτοῖς παῖδας τὰς ὅλας κυριακὰς τῆς τεσσαρακοστῆς γάλα καὶ ὥα ἐσθίειν συγχωροῦσιν.

¹⁾ Cat. leg. παρατάττονται.

²⁾ vel προπολεμ. τ. ἄ.

missionem, nihilque discrepare missionem a processione barbare ac inscite cogitarunt.

2. Loco panis azyma offerunt, calumnianturque apostolum Petrum et sanctos Patres, quasi inde habentes ejusmodi traditionem.

3. Episcopi ipsorum belli tempore in acie stant et ante ceteros proeliantur.

4. Jejunant sabbatis, et licet contingat in sabbato festum Nativitatis Christi aut Epiphaniae, jejunium non solvunt.

5. Magnae Quadragesimae jejunium a quarta primae hebdomadae feria auspicantur.

6. Lacticiniorum hebdomada nec carnibus abstinent nec lacticiniorum agnoscunt usum.

7. Non jejunant integram Quadragesimam; sed ipsi quidem quinta sanctae magnaeque hebdomadae feria ova et caseum et lac comedunt, pueris

citer et ad suum periculum. Veruntamen, ut opinor, per angustiam suae linguae idem esse arbitrati sunt Spiritus ex Patre processionem et eam, quae per Filium fit, ad nos missionem, barbare et inconvenienter intellexerunt.

2. Pro fermentato azyma offerunt, et calumniantur S. Petrum et sanctos Patres Romanos Pontifices auctores exstitisse talis traditionis.

3. Sacerdotes principes cum laicis ad bella proficiscuntur armati et in acie bellant ante alios gradientes.

4. Jejunant in Sabbatis, et si festa dies Nativitatis sit vel Epiphaniae, non solvunt jejunium.

6. Septimanam edulio casei dicatam non agnoscentes carnes comedunt.

7. Secunda die Jovis ova, caseum et lac manducant; a quibus minime per totam Quadragesimam suos pueros prohibent.

8. Ἱστορίας τῶν ἁγίων πλὴν τῆς σταυρώσεως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ ἀναστηλοῦσιν· ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν σταύρωσιν οὐ δι' ὕλογραφίας,¹⁾ ἀλλὰ μόνον ἀναπεμπτὰ ὡς ἐν τι τῶν γλυπτῶν ποιοῦσιν.

9. Εἰς τοὺς θείους ναοὺς εἰσιόντες καὶ ἐν τῇ ἐδάφει προσκολλώμενοι ἐπὶ πρόσωπον ψιθυρίζουσιν, εἴτα σταυρὸν ἐν αὐτῇ τυπώσαντες τῇ δακτύλῳ ἀσπάζονται καὶ ἐγείρονται, καὶ τὴν εὐχὴν ἐν τοσούτῳ καταλύουσιν.

10. Τὴν μητέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ καλοῦσι Θεοτόκον, ἀλλὰ μόνον ἁγίαν Μαρίαν.

11. Ἐν τῇ θυσιαστηρίῳ αὐτῶν πᾶς ὁ βονλόμενος εἰσίστα,²⁾ καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς λειτουργίας αὐτῶν, ὅποιας ἂν εἴῃ φύσεως ἢ ἡλικίας ἢ τάξεως, ὡς καὶ γυναῖκας, ὅτε θέλῃσι,³⁾ τῇ συνθρόνῳ καθίξασθαι τῶν ἀρχιερέων· τοσοῦτον οἶδασιν διασιτέλλειν ἀνὰ μέσον ἁγίων καὶ βεβήλων.

12. Τὰ πνικτὰ ἐσθίουσι καὶ τὰ θηριάλωτα καὶ θνησιμαῖα καὶ τὸ αἶμα,

¹⁾ Catif.: εὐλογραφίας.

²⁾ Cat. εἴσουσι fort. εἴσεισι.

³⁾ Vat. θελήσειαν.

vero suis lac atque ova cunctis Quadragesimae Dominicis permittunt.

8. Imagines Sanctorum praeter Crucifixionis in suis ecclesiis non exponunt; sed et ipsam Crucifixionem non per picturam, sed opere glyptico quasi quoddam sculptitium faciunt.

9. In sacra ingredientes templa et ad solum prona facie provoluti susurrant; deinde crucem in solo efformantes digito exosculantur et surgunt, et orationem hoc pacto absolvunt.

10. Matrem D. N. J. Christi non vocant Deiparam, sed tantum sanctam Mariam.

11. Ad ipsorum Sanctuarium quicumque vult ingreditur, etiam quo tempore Missam celebrant, cujuscunque sit ille sexus aut gradus aut aetatis; etiam et mulieres, quando velint, sedent in subsellio Episcopis destinato; ita sciunt distinguere inter sancta et profana.

12. Suffocata comedunt et a feris capta, et morticina et sanguinem et

Hergenröther, Monum. gr.

8. Historias Sanctorum praeter passionem Christi in ecclesiis suis non designant; et ipsam non pictura, sed opere plumario in similitudine sculptilium et in terra similium faciunt.

9. In sancta templa ingredientes super pavementum cadunt in faciem, et primo susurrant; deinde crucem uno digito insurgentes osculantur et hanc orationem consummantes surgunt. Et sacras imagines renuunt osculari.

10. Sanctam Dei Genitricem, matrem D. N. J. Christi, tantum sanctam Mariam vocant.

11. Secus altare ecclesiarum quaelibet (l. quilibet) accedit, cujuscunque sit sexus, aetatis vel ordinis; et in solemnitate Missarum mulieres sedere possunt, si velint, in sede Sacerdotum. Sic sciunt distinguere inter sacra et profana.

12. Comedunt suffocata, capta a bestiis, morticina, sanguinem, ursos,

καὶ τὰς ἄρκτους καὶ τοὺς κνυνοποτάμους ¹⁾ καὶ τζακάλεις καὶ τὰ ἔτι τούτων μυσσάρωτερα καὶ μαιριώτερα.

13. Οἱ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς αὐτῶν τὰς ἱερατικὰς στολὰς οὐκ ἐξ ἐρίων, ἀλλ' ἐκ σηρικῶν νημάτων ὑφαίνοντες περιβάλλονται, πολυχρόους ταύτας κατασκευάζοντες· καὶ δακτυλούς φοροῦσι καὶ τὰς χεῖρας ἐνδύουσι χειρόρτοις καὶ ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ γράφεται· χεὶρ ὡς ἀπὸ νεφέλης, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ ἐπιγράφεται.

14. Οἱ αὐτοὶ ἱερεῖς εἰς ὕδωρ μόνον βαπτίζουσιν, ἅλας ἐμβάλλοντες εἰς τὸ στόμα τοῦ βαπτιζομένου· καὶ πτύουσι ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ, μετὰ δὲ τῆς δεξιᾶς τὸν σίελον ²⁾ ἐνταράττοντες τὸν βαπτιζόμενον ἐπιχρίουσιν· καὶ τοὺς

¹⁾ Cod. κνυνοποταμένους.

²⁾ fort. τὸ σίεalon.

ursas et fluviales canes et lupos, aliaque immundiora his animalia magisque abominanda.

13. Sacerdotes et Episcopi eorum vestes non ex lana, sed ex serico contextas induunt, multis eas coloribus distinctas; annulosque gestant manusque amiciunt chirothecis; et in dextera quidem scribitur (pingitur) Manus tamquam a nube; in sinistra vero Agnus Dei inscriptus est (Cattiforo locus videbatur corruptus).

14. Iidem sacerdotes in aqua solum baptizant, injicientes in os baptizati sal, et inspuunt in sinistra manu, cum dextera autem salivam permiscen-

fibros, quos vocant castores, ericios, quaeque his spurciora, contra apostolicum decretum, sicut Lucas in Apostolorum historia refert his verbis: Visum est enim — et fornicatione. (Act. 15, 28. 29.)

13. Sacerdotes et Episcopi sacerdotales stolas, i. e. casulas, non de lana, sed de sericis netura contextentes eis operiuntur, diuturnas (πολυχρόνους leg.) ipsas praeparantes; cum hujusmodi stola, i. e. casula vel planeta, Christi habitum repraesentant, sive habitum, quem habuit, quando exutus fuit vestimentis, indutus est chlamyde coccinea, quae de lana contexta erat, qua nos utimur Quadragesimali tempore. In alienis (sic) vero diebus utimur albis, eo quod Christus agnus immolatus dicatur. Et ideo ex vestimentis ovium nobis casulas praeparamus. In signum S. Ecclesiae desponsationis annulos portant, et chirothecas; in dextera quidem scribunt: Domini dextera; in sinistra vero Agnus Dei.

14. Sacerdotes eorum solum in aqua baptizant, et salem in os mittentes baptizandi; baptizandos postquam spuunt in sinistra manu et dextera

βαπτισθέντας εἰς μέτρον ἡλικίας φθάσαντας καὶ σφάλμασι περιπεπωκότας ἐλαίῳ¹⁾ ἐπιχρίουσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ δις βαπτίζειν δοκοῦσι.

15. Οἱ αὐτοὶ ἱερεῖς καὶ ἐτέρας τινὰς ἀνακαθάρσεις ποιοῦσι καθ' ἑκάστην καὶ ῥαντισμοὺς εἰς ἀποτροπὴν ὧν δεδίδονται, Ἰουδαϊκοῖς δουλεύοντες ἔθουσιν.

16. Μετὰ τῶν πέντε δακτύλων πλαγίως πῶς κατασφραγίζονται²⁾ καὶ ὕστερον μετὰ τῆς ἀντίχειρος τὴν ὄψιν ἐπισφραγίζουσιν.

17. Ἀπὸ τῆς τετραδὸς³⁾ τῆς πρώτης ἑβδομάδος καὶ μέχρι τοῦ Πάσχα τὸ Ἀλληλουῖα οὐ ψάλλουσιν.

18. Οἱ χειροτονούμενοι διάκονοι καὶ πρεσβύτεροι καὶ ἐπίσκοποι τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἀπολύουσιν· καὶ ταῖς ὑπ' αὐτοῦς ἀπάσαις χώραις ἐκήρυξαν μὲν, τοὺς αὐτῶν ἱερεῖς τὰς ἐκείνων ἀπολύειν γυναῖκας, οἱ δὲ οὐ μόνον τὸ κή-

¹⁾ ἐλέω Ap. Cat.

²⁾ ἀποσφραγίζοντας Ap. C.

³⁾ μετράδος Ap. C.

tes baptizatum illinunt, baptizatos quoque ad firmiorem proventus aetatem atque in peccata lapsos oleo inungunt in remissionem peccatorum, bisque videntur baptizare.

15. Iidem sacerdotes alias quasdam expiationes faciunt quotidie et aspersiones ad avertenda ea quae extimescunt, iudaicis servientes ritibus.

16. Cum quinque digitis obliquo nescio quo modo se signant et postea cum pollice faciem obsignant.

17. A quarta primae hebdomadae feria usque Pascha Alleluja non cantant.

18. Qui ordinantur diaconi et presbyteri et Episcopi uxores dimittunt suas; et per omnes subjectas ipsis regiones edixerunt, ut sui sacerdotes suas dimittant uxores; hi tamen non solum horum edictum non receperunt, sed insuper defunctis prioribus uxori-

miscentes salivam inungunt; postquam ad aetatem pervenerint, peccatis obnoxios oleo perungunt in remissionem peccatorum, et bis baptizari (l. baptizare) videntur.

15. Iidem sacerdotes quasdam purificationes faciunt jugiter et aspersionem, quibus alligantur, culparum (desunt quaedam), iudaicis servientes ritibus.

16. Quinque digitis quomodo (?) aliqui benedicunt et cum pollice faciem signant, tamquam Monotheletae. Cum igitur debeant disponi digiti in consignationibus, quod per eos duae naturae significentur et tres personae, prout Christus monstravit, quando in coelum ascensurus discipulis manibus elevatis benedixit.

17. A Septuagesima usque ad Pascha non cantant Alleluja.

ρυγμα τούτων οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταῖς πρώταις τελετησάσαις καὶ δευτέρας φανερώς λαμβάνουσι, τινὲς δὲ καὶ τρίτας, καὶ ἀδεῶς λειτουργοῦσιν.

19. Λέγουσι, μὴ δεῖν ἄλλαις γλώσσαις τὸ θεῖον γεραίρεσθαι, εἰ μὴ ταῖς τρισὶ ταύταις διαλέκτοις· ἑβραϊστὶ, ἑλληνιστὶ, ῥωμαϊστὶ.

20. Τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν τελευτῶντας ἐν ὅλαις ὁπτιῶ ἡμέραις ἀτάφους ἔωσι καὶ οἱ τῆς ἐνορίας παρ' αὐτοὺς φοιτῶντες οἷς ἔχουσι δεξιοῦνται, καὶ τότε θάπτουσι· τὰς χεῖρας οὐ σταυροειδῶς καθ' ἡμᾶς τυποῦντες, ἀλλὰ κάτω περὶ τοὺς μηροὺς αὐτὰς ἐφαπλοῦντες καὶ τὰ αἰσθητήρια πάντα κήρῃ κατακλείοντες· τὰ αὐτὰ δὲ καὶ εἰς τοὺς λαϊκούς νεκροὺς ποιοῦσι.

21. Οἱ ἱερεῖς αὐτῶν τρεῖς καὶ τετρακίς ἐφ' ἐνὶ ναῷ¹⁾ λειτουργοῦσιν, ἥ καὶ ὅπου ἂν τύχῃ, μὴ διακρίνοντες τὰ ἅγια ἀπὸ τῶν βεβήλων.

22. Ἐκαστος αὐτῶν τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα διδούς εἰς νύμφην ἐκεῖθεν αὐθις λαμβάνει τὴν τοῦ συμπενθεροῦ θυγατέρα εἰς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἢ ἀδελφὸν ἢ ἄλλον συγγενῆ.

23. Εἴ τις ἐκ μοναχῶν ἐπίσκοπος γένηται, καὶ κρέα ἐσθίειν ἀδεῶς

¹⁾ Cat. Ap. λαῶ, quod ipse correxit.

bus secundas palam accipiunt, nonnulli vero et tertias; et impune ac libere sacra peragunt.

19. Dicunt, non esse aliis linguis Deum laudandum, nisi his tribus: hebraica, graeca et latina.

20. Episcopos suos mortuos totis octo diebus insepultos linquunt, et confluentes qui sunt de paroecia muneribus eos donant; et tunc sepeliunt, non in crucis forma, ut nos solemus, manus componentes, sed deorsum illas ad femora extendentes et cuncta sensoria obstruentes cera. Eadem vero et in laicos mortuos faciunt.

21. Sacerdotes ipsorum ter et quater in uno eodemque templo Missas celebrant, vel etiam quolibet alio loco, non discernentes sacra a profanis.

22. Quilibet ipsorum filiam suam alteri collocans inde rursus accipit consoceri filiam suo uxorem filio aut fratri aut alteri cognato.

23. Si quis e monachis evaserit Episcopus, carne quoque vesci libere

19. Affirmant, non debere aliis linguis Dominum venerari, nisi istis tribus: hebraea, graeca et latina.

20. Mortuos sepeliunt manibus eorum nequaquam constitutis in modum crucis, sed deorsum missis circa inferiora instrumenta. Omnia cera oppilant.

21. Sacerdotes ter quater in die celebrant super uno altari, ubicumque contigerit; et unus sacerdos ter vel quater celebrat in uno die, cum felix sit, qui unam digne possit cantare.

22. Tradunt filias suas nuptui, accipientes consororis (lege: consoceri) filiam filio suo aut fratri aut consanguineo.

23. Si quis monachus in Episcopum promoveatur, carnes manducat intre-

ἐπιτρέπεται· καὶ οἱ μοναχοὶ δὲ, εἴ ποτε συμβῇ τινι αὐτῶν μικρά τις ἀρρώστια, κρεῶν μεταλαμβάνουσιν· κοινῇ δὲ τε πάντες καὶ ὑγιαίνοντες χρῶνται τῇ ὑέλει στέατι.

24. Τὴν τεσσαρακοστὴν αἱ κατ' αὐτοὺς χῶραι καὶ τὰ πρόσοικα ἔθνη οὐκ ἐπίσης νηστεύουσιν· ἡ μὲν οὖν λεγία ἑβδομάδας ἑννέα, αἱ δὲ λοιπαὶ, αἱ μὲν ὀκτιῶ, αἱ δὲ πλείους, αἱ δὲ ἐλάσσω, Ἴταλοι δὲ μόνας ἕξ.

25. Τὸν σιαυρὸν τοῦ κυρίου τὰς μὲν ἄλλας πάσας ἡμέρας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔχοντες καὶ σέβονται καὶ ὁρῶσι καὶ προσκυνοῦντες ἀσπάζονται· ἐν δὲ τῇ ἀγίᾳ τεσσαρακοστῇ οὐτε προσκυνοῦσιν οὐτε ὁρῶσιν αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τινι τόπῳ ἀφανεῖ συνειλίσσαντες κατακρύπτουσι,¹⁾ σὺν αὐτῇ καὶ τὸ ἀλληλουία· κατὰ δὲ τὸ μέγα σάββατον ἐκ τῶν ἀδύτων αὐτῶν ἀνακαλύπτοντες ὥς ἐκ τάφου δῆθεν ἀνιστάμενον τοῖς λαοῖς ἐπιδεικνύουσι καὶ αἴφνης ὑπὸ πάντων μετὰ μεγάλης κραυγῆς ἐκφωνεῖται τὸ ἀλληλουία· καὶ ἐπὶ πολλὰς ὥρας βοῶσιν ἅπαντες, ὥς ἡμεῖς τῇ μεγάλῃ κυριακῇ τὸ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν.

26. Λειτουργούντων τῶν ἱερέων τυχὸν καὶ ἐν τῇ ἐκφωνήσει τοῦ ἀγίου

¹⁾ κατακρύπτουσι — μέγα omitt. Cat. Apogr., ubi est: συνειλίσσαντες κατὰ σάββ.

sinitur; imo et monachi, si forte contingat alicui ipsorum levis infirmitas, carnes comedunt; communiter autem omnes etiam sani utuntur suillo adipe.

24. Quadragesimam regiones ipsorum et nationes conterminae non aequaliter jejunant. Polonia enim jejunat hebdomadas novem; reliquae autem regiones aut octo aut plures vel pauciores, Itali vero dumtaxat sex.

25. Crucem Domini aliis quidem diebus omnibus in ecclesiis habentes et venerantur et inspiciunt, et adorantes osculantur; at tempore Quadragesimae neque adorant illam, neque aspi-ciunt, sed in quodam occulto loco convolutam [abscondunt, unaque et Alleluja], die [vero] Sabbati sancti ex suis adytis revelantes quasi e monumento resurgentem populis ostendunt; et repente ab omnibus ingenti clamore enuntiatur Alleluja; et ita multis horis exclamant omnes, ut nos Dominica Resurrectionis illud: Christus surrexit a mortuis.

26. Insuper celebrantibus Missam sacerdotibus, dum recitatur sanctum

pide; et monachi parva vexati aegritudine carnibus vescuntur; communiter autem omnes pinguedine porcina utuntur.

25. Venerabilem quidem Crucem in aliis diebus in ecclesia vident et adorant, in sancta Quadragesima velant sindonibus, cum qua et occultant Alleluja. Et in sancto magno Sabbato de penetralibus educentes, ipsam tamquam de sepulcro resurgentem demonstrant populo; et de subito cum magno clamore cantant Alleluja, et multoties, et per multas horas vociferantur, quemadmodum (deest: nos in die Resurrectionis:) Christus surrexit.

26. Cum Missae celebrantur et mysteria conficiuntur, plerique assisten-

εὐαγγελίου ἢ καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων,¹⁾ τῶν ἐκεῖσε παρόντων λαϊκῶν οἱ πλείονες οὕτω δόξαν αὐτοῖς²⁾ καθήνται ἀδέως καὶ ὁμιλοῦσιν ἀλλήλοις.

27. Τὴν μετάληψιν τῆς κοινωνίας οὐχ ὥς ἡμεῖς ἐκτελοῦσιν, ἀλλ', ὥς φασιν, ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς τὸν μεταλαβεῖσθαι³⁾ βουλόμενον ἀσπάζεται μόνον καὶ τὸν ἀσπασμὸν λαμβάνει ἀντὶ κοινωνίας.

28. Τὰς τῶν κληρικῶν καὶ ἐπισκόπων χειροτονίας οὐ κατὰ πάντα καιρὸν ποιοῦσιν οἱ ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ τετράκις τὸν ἓνα χρόνον ἐν ἡμέραις τεταγμέναις· τοῦ γὰρ ἐνιαυτοῦ τετραχῶς διηρημένου, εἰς ἔαρ, θέρος, μετόπωρον καὶ χειμῶνα, τοὺς πρώτους μῆνας παρατηροῦσι τῆς εἰσόδου τῶν τροπῶν ἡοῦς,⁴⁾ τὸν Μάρτιον, τὸν Ἰούνιον, τὸν Σεπτέμβριον, καὶ τὸν Δεκέμβριον, καθ' οὓς αἱ τροπαὶ τῶν τεσσάρων ὥρῶν ἄρχονται, καὶ τῇ πρώτῃ ἐβδομάδι τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἢ τοῦ Ἰουνίου ἢ τῶν ἄλλων, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τετράδι ἱερεῖς καὶ διακόνους καὶ τοὺς λοιποὺς χειροτονοῦσι κληρικούς, ἐν δὲ τῇ σαββάτῳ τοὺς ἐπισκόπους

¹⁾ addendum fort.: τελουμένων.

²⁾ C. αὐτοῖς.

³⁾ C. μεταλαβεῖται.

⁴⁾ C. ἢ ὥς fort. ἦτοι ἢ ὥς vel ἡόος, ἡοῦς. Legendum certe: ἡλίου.

Evangelium aut sacra mysteria consecrantur, plerique adstantium ibi laicorum pro libitu sedent impudenter et mutuo confabulantur.

27. Communionem non ut nos conficiunt, sed, ut dicunt, celebrans sacerdos volentem communicare osculatur (amplectitur) solum, quod osculum (quem amplexum) accipit pro communione.

28. Clericorum et Episcoporum ordinationes non omni tempore peragunt Episcopi, sed quater in anno diebus statis. Cum enim annus quadrifariam dividatur, in ver, aestatem, autumnum et hiemem, primos observant menses, quibus solstitia seu aequinoctia contingunt, scilicet Martium, Junium, Septembrem et Decembrem, quibus mensibus quatuor aetatum anni mutationes incipiunt, et prima hebdomada mensis Martii aut Junii aut reliquorum feria quidem quarta sacerdotes et diaconos et reliquos clericos ordinant, Sabbato autem solos Episcopos

tium laicorum, si placet eis, loquuntur et sedent.

27. Participationem sanctae communionis non similiter ut nos Graeci perficiunt, sed dicunt, quod qui Missam celebrat sacerdos osculatur volentem communicare.

28. Promotiones Episcoporum et Laicorum (lege: Clericorum) non per omne tempus perficiunt antistites, sed tantum in anno quater et per observabilem diem. Nam cum anni quatuor tempora sunt, scilicet ver, aestas, autumnus, hiems, horum temporum initia, primo eum mensis (f. primos menses) Martii scilicet et Junii, Septembris atque Decembris observant. In primis hebdomadibus Clericos et Diaconos, Presbyteros, Episcopos promovent: male sentientes et barbarice, adventum Spiritus sancti non secundum virtutem promoventis et promoti arbitantes de-

μόνους καὶ ἀρχιερεῖς· κακῶς ὑπονοῦντες καὶ ἐπισηφαλῶς. τὴν γὰρ ἐπιβολήσιν καὶ χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν ἐκείναις μόναίς, ὡς ἔοικε, μαντευόμενοι κατέρχεσθαι, καὶ οὐ τὴν ἀρετὴν τοῦ χειροτονουμένου καὶ χειροτονούντος αἰτίαν εἶναι ¹⁾ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος ἐπελεύσεως ὁρθοδόξως ²⁾ πιστεύοντες, ἐν ταύταις μόναίς ταῖς ἡμέραις, ὡς εἴρηται, τὰς χειροτονίας ποιοῦσι.

¹⁾ εἶναι add. Vat., non C.

²⁾ C. ὁρθοδόξως.

et Praesules, malo et pernicioso sensu; scilicet illustrationem et gratiam Spiritus sancti solis illis diebus, ut videtur, existimantes descendere, non autem cum catholica Ecclesia credentes, virtutem ordinandi et ordinantis causam esse, cur Spiritus sanctus adveniat, his solum diebus, ut diximus, peragunt ordinationes.

c) Radunt barbas presbyteri more suorum militum praeter apostolicam institutionem.

d) Sanctam Eucharistiam negligentissime spectant. Nam ad aegros proficiscentes sine lumine ipsam deferunt et tribuunt; et qui castra sequuntur, in marsupio ponunt et portant in vestibis, in pileis.

e) Clerici eorum et laici (fort.: In Pileis clerici eorum et laici) non sunt distincti; altare velato capite accedunt.

f) Sanctis ac terribilibus locis nullam aut modicam habent reverentiam. Ad tempus sonum repraesentando in nocte Nativitatis Domini matutinae cantantur, vesicas explodi permittunt circa altare, ut risus habeant materiam. In diebus Passionis, cum ambulant extinctis luminibus, in ecclesiis terrae-motus faciunt, sedes, tabulas, parietes percutiunt malleolis et lagenas confringunt; et cum deberent vigilare in orationibus, alii in stuporem mentis, alii in risum convertuntur, et alia quaedam in ipsis tenebris fiunt, quae nec fatu digna iudicavi.

Verum hac de greco-gice laicorum lapsum excerpti [intelligi haec vix queunt; monstra verborum sunt], ut si quando ad aures eorum devenerint, ad se reversi correctionibus vacent. —

[Bibl. PP. Lugd. XXVI. p. 468 finis est: Haec Graecanicus accusator Latinorum vel potius mendax calumniator.]

scendere, sed in diebus quibusdam putant hunc venire, ut insipientes. —

Sequuntur eodem contextu et aliae criminationes:

a) Non patiuntur sacerdotes habere uxorem et sacramentorum peragere mysteria.

b) Duos fratres duabus sororibus carnaliter copulari permittunt.

G.

**ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ
ΘΕΟΦΑΝΩ ΤΗΝ ΒΑΣΙΛΙΑΔΑ. ¹⁾**

1. Ἔστι ταύτῃ πατρίς μὲν ἡ κραισίτη καὶ βασιλὶς τῶν πόλεων, ὡς εἰρήκαμεν· γεννήτορες δὲ τῶν περιβλέπτων καὶ δόξῃ καὶ πλούτῳ πολυτελείᾳ κομώντων καὶ τὰς τοῦ γένους γλεβὰς ἄνωθεν ποθεῖν ἐκ βασιλικῶν ἔλκοντες πηγῶν· διὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ τῆς δόξας πατὴρ πολλῆς μὲν καὶ ἄλλης ἦν ἀπολαύων τῆς παρὰ τῶν βασιλέων τιμῆς, ἦν δὲ καὶ τὴν ἀξίαν πατρικίος, ὁ τῶν μεγίστων τότε ἀξιωματῶν ἦν . . .²⁾ Γεννητῶν μὲν οὖν τοιούτων ἡ δόξα γεγέννηται καὶ οὕτω περιβλέπτων τὴν τύχην. Ἀλλὰ τᾶλλα μὲν εὐτυχεῖς ὄντες αὐτοὶ καὶ πτωχοῖς τὸν πλοῦτον ἀμφοτέραις χερσὶν ἐπαντλοῦντες καὶ λίαν θεοφιλῶς τὸν βίον ἀνύοντες ἐδυστύχουν ἀπαιδίαν μακράν, ὁ δὲ καὶ θανάτου παντὸς ἐγένετο αὐτοῖς πικρότερον. . .³⁾ Τοὺς ἀσκήσει καὶ ἡσυχία πνευματικῇ συνεξήκότητας καὶ ἡλικιώτην κεκτημένους τὴν ἀρετὴν περιήεσαν ἰχνηλατοῦντες συχνὰ καὶ ἄλλοτε ἄλλον ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ πρὸς βοήθειαν τοῦ λυποῦντος ἐπεκαλοῦντο καὶ ἀνεμίμνησκον εἴ τί πού παραπλήσιον ἐν τοῖς

¹⁾ Cod. Mon. 10. saec. 16 chart. f. 33. seq. Longum exordium, in quo fusius agitur de scribendi occasione ex amicorum adhortationibus sumpta et de utilitate, quam Sanctorum Vitae scribentibus ac legentibus exhibent, quae sicut et cetera, quae oratorio ornatui ac piis monitionibus serviunt quaeque ad Theophanonis vitam non pertinent, omittenda censuimus. Incipit autem oratio: Πολλοὶ μοι πολλάκις τῶν ἀρετῇ καὶ συνέσει διαφερόντων προσίασι ἄλλο τε ἄλλοι παραινούντες τε καὶ συμβουλευόντες.

²⁾ Disserit auctor de patriciorum dignitate a Romulo fundata et per Constantinum M. Cplim translata (p. 37).

³⁾ Querelae conjugum eorumque luctus describuntur.

**Nicephori Gregorae Sermo in sanctam Theophanonem
Imperatricem.**

1. Patria ei fuit praestantissima urbium regina, uti diximus; parentes vero ex illustribus, honore ac divitiarum copia gloriantibus, immo sanguinem ex imperatorum quondam stirpe trahebant. Quare Sanctae pater tum aliis multis apud imperatores fruebatur honoribus, tum dignitate patricii erat ornatus, quae tum temporis inter maximas censebatur. Talibus igitur et adeo fortunae bonis insignibus parentibus progenita fuit. Verum quum in aliis prospere degerent, pauperibus utraque manu divitias erogarent ac vitam divino numini acceptam ducerent, diuturnam patiebantur prolis orbitatem, quod quavis morte acerbius ipsis fuit. Viros asceti ac solitudini spirituali a teneris deditos ac virtute matura praeditos assidue requirebant ac consulebant et alium alias hominem Dei in tristitiae remedium provocabant ac reminiscebantur, quidquid in priscis temporibus consimile evenit, quoad

πάλαι χρόνοις ἦν γεγονὸς πρὸς τε νόσον καὶ λατρείαν, πρὸς τε λύπην καὶ θεραπείαν. Ἐπειδ' ὁ μὲν χρόνος ἐτρίβετο καὶ τὸ τῆς ἀπαιδίας δεινὸν ὁμοίως ἔχον πρὸς γῆρας ἔλαυνε τὰ τῆς ἡλικίας αὐτῶν, πρὸς μόνην ἤδη καὶ τελευταίαν ἔβλεψαν ἄγκυραν, τὴν ἄνευ ἀνδρὸς τὸν θεὸν λόγον τεκοῦσαν παρθένον, καὶ ὅλη ἕξει ψυχῆς πρὸς τὸν αὐτῆς οὕτωςί πως ὀνομαζόμενον ἀφικνοῦνται τοῦ Βάσσου νεῶν, οὕτω τότε μοναζόντων οἰκητήριον ὄντα. . . .¹⁾ Ταῦτα δὲ οὖν καὶ πλείω τούτων πολλάκις ἐλθόντες καὶ πολλάκις εὐξάμενοι καὶ διεξελθόντες τὰς ἐντεῦθεν ἔπνεον χρηστὰς ἐλπίδας, τοῦ ἄγαν ἐγίεσθαι καθάπερ κρηπίδας τινὰς ἀρῶαγεῖς ὑποβαλλομένου τὰς ἀφορμὰς τοῦ πιστεύειν καὶ ὡς παρὸν ἤδη συνωθούντος ὁρᾶν τὸ μήπω γινόμενον. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν νυκτῶν ἄνθρωπον ἔδοξαν ἐν ὕπνοις ἰδεῖν ἐκ βασιλείων καὶ δεσποίνης²⁾ ἐλθόντα μηνύειν τὴν τῆς στεριώσεως λύσιν αὐτοῖς· καὶ ἦν τοῦτο προαναφώνησις τῆς παναγίου θεομήτορος θνητῆς μακρᾶς ἐκείνοις αἰτία καὶ ἴν' εἴπω θεῖός τις χρησμός. . . .³⁾ Ἐκεῖθεν οὐ πολὺς παρέδραμε χρόνος καὶ συνέλαβεν ἡ μήτηρ καὶ τοῦ προσήκοντος παραλλάξαντος χρόνου ἡ τῆς γεννήσεως ὥρα ἐφῆσθη μετὰ σφοδρῶν τῶν πόνων καὶ θάνατον ἀπειλούντων· ἀλλὰ κληθεῖσα καὶ νῦν ἡ τὴν στείρωσιν λύσασα πρότερον ταύτης ἀγνὴ παρθένος καὶ θεοτόκος καὶ τοῦ παρόντος κινδύνου ταύτην μετὰ τοῦ βρέφους ἐρῶύσατο· καὶ ἦν ἰδεῖν ἐπὶ τούτῳ φίλων καὶ συγγενῶν πανηγύρεις. . . .⁴⁾

¹⁾ De Bassi templo vide Bandur. Imp. Or. t. I P. III p. 29 t. II p. 483. Sequitur descriptio supplicationis et longa precatio ad B. V. p. 38—41.

²⁾ Videtur quid deesse ante voc. *δεσπ.*

³⁾ Reflexiones Nicephori.

⁴⁾ Laetitia descriptio et miracula in infante patrata.

aegritudinem ejusque lenimentum, quoad luctum et ejus remedium. Quoniam vero tempus terebatur et infoecunditatis malum ipsis jam senescentibus perseverabat, ad solam atque ultimam respiciebant ancoram, beatam Virginem, quae sine ope viri Deum Verbum genuit, ac toto mentis ardore ad ejus templum a Basso nominatum veniunt, quod nondum tunc monachorum oratorium erat. . . . Haec et his plura promentes repetitis saepius supplicationibus et precibus bonam inde spem concipiebant et vehemens desiderium veluti fundamenta quaedam haud nutantia credulitati subministrabat ac movebat ad id, quod nondum evenerat, sicut jam praesens conspiciendum. Nocte vero quadam in somniis hominem videre arbitrati sunt ex regiis et ex Dominae domo prodeuntem, qui ipsis sterilitatis finem renuntiabat; quod erat sanctissimae Dei genitricis praenuntiatio, magnae ipsis laetitiae causa et ut dicam veluti divinum oraculum. . . . Inde haud longum defluxit tempus et mater concepit. Praeterlapso tempore debita hora partus institit cum vehementi dolore, qui mortem minabatur; verum invocata etiam nunc, quae prius matris sterilitatem sustulerat, sancta Virgo ac Dei mater et a praesenti periculo matrem cum infante liberavit. Et in hoc videre erat amicorum cognatorumque festivam laetitiam. . . .

2. Ἀλλὰ πρὶν ἀπογαλακτισθῆναι τὸ βρέφος ἡ μήτηρ ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, μὴ φθάσασα τῆς περιβλέπτου δόξης καὶ τύχης ἀπολαύσαι τῆς θυγατρὸς· καὶ ὁ πατὴρ ἀχθόμενος τῇ χηρείᾳ καὶ τῷ τοῦ βρέφους ἀπρομηθεύτῳ, ἐννοῶν δ' ὅμως καὶ συλλογιζόμενος τὰς ἐπ' αὐτῇ τελουμένας θεοσημείας ἐπιτεροῦτο τοῖς λογισμοῖς καὶ . . . τὴν παιδα καὶ τὸν ἕκτον ἀμείβουσιν χρόνον τοῖς ἱεροῖς ἐκπαιδεύεσθαι γράμμασι δίδωσιν, ἀφ' ὧν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πλείστην συνέλεξε τὴν σοφίαν καὶ σύνεσιν . . . καὶ ἦν ἅπασι τὸ τῆς κόρης ὄνομα περιβόητον.¹⁾ . . . Ἄρτι δὲ πεντεκαδέκατον ἄγουσα χρόνον, ὁπότε δὴ μάλιστα τὰ τῆς οἰκείας ἀνθοῦσι γνωρίσματα γνώμης καὶ προαιρέσεως, ὅλας ἡ κόρη πρὸς τὰς ῥοπὰς τῆς ψυχῆς εἰς τὴν τῶν βελτιόνων μοῖραν ταλαντεύει πραγμαμάτων.²⁾ . . .

3. Ἡ δὲ φήμη ῥυεῖσα σφοδρότερον καὶ τὰς τῶν αὐτοκρατόρων ἐνέπλησεν ἀκοὰς τοῦ θανάτου. Βασίλειος δ' οὗτος ἦν ὁ Μακεδὼν καὶ σύζυγος Εὐδοκίᾳ· καὶ παῖς ἐτρέφετο αὐτοῖς βασιλικῶς, ὁ σοφώτατος Λέων, ἄρτι τὸν πρῶτον ἀνθρῶν Ἰουλον καὶ γαμηλίων ἐρώτων ἄγων ὥραν· δι' ὃν καὶ ἡθροίζοντο ἐκ παντὸς ἔθρους, ἡθροίζοντο δὲ ἐξ ἀπάσης πόλεως, ὁπόσαι κατ' ἐκλογὴν ὥρα καὶ κάλλει σώματος διαφέρουσαι ἦσαν νεανίδες· ὧν ἐν μέσῳ τῇ καταλόγῳ γενέσθαι κληθεῖσα καὶ ἡ Θεοφανῶ τοσούτῳ πάσας παρέλασεν ἄνθρῳ προσώπου καὶ ἡλικίας ὥρα καὶ ἦθους εὐπρεπείᾳ, ὅση καὶ πλησιφαῆς πανσέληνος πάντας τοὺς ἐν νυκτὶ φαινομένους ἀστέρους.³⁾ . . . Διὰ δὲ τοῦτο καὶ πρὸς γάμον

¹⁾ Miracula. p. 44.

²⁾ Virtutes virginis. p. 44. 45.

³⁾ Descriptio Theophanonis.

2. Sed priusquam ablactaretur infans, mater e vivis excessit haud nacta occasionem illustri gloria ac fortuna filiae fruendi. Et pater aegre ferens tum viduitatem tum infantis absque matris cura relictam conditionem, nihilo tamen secius divina signa in eo perfecta considerans atque reputans sublimis cogitationibus efferebatur et . . . filiam sexto jam aetatis anno divinis literis imbuendam curavit, unde illa brevi tempore summam hausit sapientiam ac prudentiam. Atque cunctis percelebre erat puellae nomen. . . . Quumque decimum quintum aetatis annum ageret, quando potissimum propriae sententiae atque arbitrii characteres in lucem prodeunt, virgo in meliorum rerum partem omnes animae motus protendebat. . . .

3. Ejus autem fama magis magisque increbescens jam imperatorum aures miro eo prodigio replevit. Basilius tunc imperavit Macedo et Eudociae conjux; et regio cultu nutriebatur eis filius, sapientissimus Leo, qui nuper adolescente barba conjugali amorum tempus erat ingressus. Propter quem congregatae sunt ex omni gente et ex quavis urbe quotquot juvenes secundum electionem pulchritudine ac venustate corporis visae sunt excellere. Quarum in ordine sisti iussa quoque Theophano tantum reliquas personae suavitatem, aetatis jucunditatem ac moribus compositis superavit, quanto et plenilunium toto fulgore suo stellas noctu apparentes excedit. Quare in conjugii societatem haec

κοινωνίαν αὐτῇ τῶν ἄλλων προὔκριθῃ πασῶν Λέοντι τῷ βασιλεῖ καὶ βασιλικοῖς παρασῆμοις κοσμεῖται λοιπὸν ἡ Θεοφανὼς καὶ γίνεται κοινὴ τοῖς ὑπηκόοις ἑορτὴ καὶ χρησιῶν ἐλπίδων πανήγυρις.¹⁾ . . .

4. Τοῦ δὲ χρόνου ὁρῶντος οὐκ ἠνέσχετο βλέπειν ὁ τῆς βασκανίας πατὴρ διάβολος οὕτω ψυχῆς ἀρεταῖς καὶ σώματος κάλλεσι διαλάμπουσιν ἐν βασιλείοις οἴκοις τὴν κρατίστην ἐκείνην καὶ ἄριστα ἠνωμένην συζυγίαν, ἀλλ' ὀργάνῳ χρησάμενος κακομηχάνῳ καὶ τὴν γνώμην διεφθειρότι μοναζοντί τινι ὄνομα Σανταβαρηνῷ πέθει λόγους τισὶ πιθανῶς ἐσκευασμένοις περιελθεῖν καὶ διαφθεῖραι τὴν τοῦ βασιλέως γνώμην κατὰ τοῦ υἱοῦ Λέοντος. Τίς δ' ἦν οὗτος ὁ Σανταβαρηνὸς καὶ ὁπόθεν εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς οἰκίας παρεισεφθάρη, μικρὸν ἀναλαβόντες τὸν λόγον διέξιμεν. Κωνσταντῖνον τὸν δεῦτερον υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου πρὸ βραχείας συνέβη τεθνάναι· καὶ ἦν ἀπολεγόμενος τὸ ζῆν ὁ πατὴρ διὰ τὴν ἐκείνου ζημίαν καὶ δεόμενος ἀνάψυξιν εἰληγέναι τινὰ καὶ σβεστήριον τῆς ἐγκαρδίου φλογός· ὅθεν ἱερούς ἄνδρας ἐκάλει πρὸς συμμαχίαν τοῦ πάθους καὶ σαφεῖς Θεοῦ λατρευτὰς ἐντυχεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ δι' εὐχῶν τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ἄλλως γέ πως, διὰ γούν ὀνείρων καὶ ἐνυπνίων τινῶν τῆς τοῦ παιδὸς ὁμιλίας τυχεῖν. . . . Τότε τοίνυν ἐν ἀφανείᾳ διάγων καὶ μοναδικὸν τριβώνιον περικείμενος ὁ Σανταβαρηνὸς πρόσκειται τῷ αὐτοκράτορι Βασιλείῳ, ἥθος πεπλασμένον εὐλαβές τι καὶ ἐνθεον, καὶ δειξέειν ὑπισχνεῖται τὸν υἱὸν αὐτῷ Κωνσταντῖνον καὶ ὁμιλῆσαι μέχρι καὶ ἐς πολλοστημόριον ὥρας. Τὸ γὰρ γένος Αἰγυπτῖος ὢν καὶ μάγοις ἐκεῖ πονοῦν χρησάμενος διδασκάλοις

¹⁾ Gaudium populi (p. 46.)

ceteris omnibus a Leone Imp. praelata est et regiis ornatur insigniis Theophano, ac communis fit subditis festivae laetitiae ac spei bonae causa.

4. Labente vero tempore haud tulit invidiae pater diabolus par conjugum ita animi virtutibus ac corporis pulchritudine insignitum et optima consensione conjunctum in regiis conspiceret aedibus, sed instrumento usus monacho quodam malarum artium ac mente corrupto, cui Santabareno nomen erat, persuadet, sermonibus quibusdam callide constructis Imperatoris mentem contra Leonem filium circumeundo irritare. Quis vero fuerit Santabareus iste et unde in regias aedes irrepserit, paulo altius est repetendum. Constantinum, secundum Imperatoris filium, paulo ante mori contigit, et ob illius jacturam pater vitae ipsius pertaesus et leniminis cujusdam, quod interioris luctus flammam exstingeret, accipiendi cupidus fuit. Unde viros sanctos vocabat auxilio perspicuosque Dei cultores, qui precibus suis apud Deum pro se intercederent, quo, si non alio modo, saltem in somniis filii societate gauderet. Tunc igitur Santabareus, qui obscuram vitam egerat monachorumque vestem induerat, Basilium Imperatorem adit, pios atque coelestes mores praeseferens et effingens, atque eidem pollicetur, se Constantinum filium ei ostensurum ejusque consuetudinem usque ad modicam partem horae suppetitaturum. Genere enim Aegyptius erat magistrisque ibi usus magis necromantiam et animarum eductionem ab iisdem didicerat, qua ex inferis animas

νεκρομαντείαν τε καὶ ψυχοπομπίαν ἐκείθεν ἐμεμαθήκει, ἥ δοκεῖ μὲν ἐξ ἄδου ψυχὰς ἀνάγειν εἰς γῶς δι' ἐπιδῶν τινων καὶ ἀφορκισμῶν φαίνονται γὰρ καὶ ἀποκρίνονται περὶ ὧν ἂν τις ἐρωτᾷ βούλοιτο μορφαί τινες τεθνεώτων γνωρίμων, εἰσὶ δὲ τὰ φαινόμενα οὐ ψυχαί, ἀλλὰ χθόνιοι τινες καὶ ὑποχθόνιοι δαίμονες· τῇ δὲ τοιαύτῃ κακοτεχνίᾳ κἀνταῦθα χρώμενος ἀκχεῖνος ὁ ἀλιτήριος, ὅπερ πάλαι τῇ Σαούλ¹⁾ ἡ ἐγγαστρίμυθος πέπραχεν ἀναγαγοῦσα τὸ τοῦ Σαμουήλ ὁμοίωμα, τοῦτο καὶ αὐτὸς ἤδη τεχνάζεται καὶ πρὸς τὴν τοῦ Κωνσταντίνου διασκευασθῆναι μορφὴν παρασκευάζει τινὰ τῶν αὐτοῦ γε ὁμιλητῶν ὑποχθονίων δαιμόνων· τοῦτον ἰδὼν καὶ ὁμιλήσας ὁ αὐτοκράτωρ καὶ τῆς ἀπάτης οὐκ αἰσθόμενος ἔδοξεν αὐτὸν ἰδεῖν τὸν υἱὸν καὶ θεῖον ἄνδρα λοιπὸν ἐνόμισεν εἶναι τὸν Σανταβαρηνὸν καὶ διὰ μεγάλης ἤγε τοῦτον τιμῆς καὶ αἰδοῦς.

5. Τῇ γε μὲν Λέοντι τῇ νέῃ βασιλεῖ σοφῇ γε ὄντι ἀνδρὶ καὶ συννενοηκῷ, μὴ ἀπὸ θείας εἶναι μοίρας τὸ γεγονός, ἀλλ' ἐκ σατανικῆς τινος βακχείας δαιμονιώδους ἐνθουσιασμοῦ, μέμφεσθαι τε ἐπῆει καὶ χλευάζειν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου, καὶ περιφανῶς πανταχοῦ διαλοιδореῖσθαι καὶ ἀλάστορα τῆς ἀληθείας ἀποκαλεῖν καὶ θιασώτην δαιμόνων ἀπατηλῶν. Ἀλλ' ἐκεῖνος πρὸς ταῦτα ὑβριοπαθῶν ἐμεμήνει τὸ κάθαρμα καὶ ῥάπτει διαβολὰς καὶ δόλους κατὰ Λέοντος πιθανὰς καὶ ἐρυννίων μεστὰς, καὶ γίνεται προδότης ἀνδρὸς ἀνευθύνου· καὶ ὑπελθὼν πείθει τὸν αὐτοκράτορα λέγων, „ὡς ἐπιβουλεύει σοι Λέων ὁ σὸς υἱὸς ἀχθόμενος τῇ πολυετίᾳ καὶ ξίφει καὶ λόχους συσκευάζει κατὰ τῆς σῆς κεφαλῆς.“ Ταύτῃ τοι καὶ εἰρκτῇ παραπέμπεται ὁ

¹⁾ Cod. p. 47: Σαμουήλ. Cf. I Sam. XXVIII 7 seq.

in lucem evocare videbatur per incantationes quasdam et ejurationes; apparent enim respondentque de iis, quae quis quaerere ex ipsis voluerit, formae quaedam jam mortuorum cognatorum, sed quae videntur non sunt animae, sed daemones quidam, qui vel in terra vel infra terram existunt. Hac autem mala arte et hic miser ille usus, eò modo, quo olim cum Saulo egit engastrimythos Samuelis spectrum evocans, et ipse ad fingendam Constantini speciem quemdam e familiaribus sibi daemonibus sub terra degentibus prae-
parat instruitque. Quem Imperator conspiciens atque alloquens fraude nullatenus perspecta filium cernere opinabatur atque divinum virum reputabat Santabarenum eumque magno honore summaque veneratione prosequabatur.

5. Leoni vero juveni Imperatori, qui sapiens ac perspicaci ingenio praeditus intellexit, non ex divini numinis nutu evenisse quod factum erat, sed ex satanicis quibusdam bacchanalibus ac furore daemoniaco, reprehendere eum apud Basilium Imperatorem et diserte omni in loco probris eum afficere, sceleratum veritatis destructorem daemonumque fraudulentorum consortem appellare in mentem venit. Sed ille super his multum lamentans dolos consuit atque calumnias in Leonem valde plausibiles furiisque plenas proditorque fit viri plane innoxii. Imperatorem supplantat eique persuadendo dicit: Insidiatur tibi Leo filius tuus aegre ferens longaevitatem tuam, et enses insidiasque parat contra caput tuum. Hinc Leo, qui nil mali fecerat,

μηδὲν ἀδικήσας Λέων, πρὶν εἰς ἔλεγχον ἐληλυθῆναι καὶ δικαστήρια καὶ πρὶν εἰδέναι τῆς καταδίκης τὰ αἷτια.

6. Ἡ δὲ καλὴ σύζυγος ἐκείνη Θεοφανῶ καὶ θυγάτριον ἔχουσα ἐκ τοῦ Λέοντος ἤδη καὶ ἀχθομένη τῇ χωρισμῷ οὐ δίκαιον ἔκρινε, τοῦ ἀνδρὸς ἐν δεσμοτηρίῳ ῥιφέντος αὐτὴν ἐλεύθερον βλέπειν τὸν ἥλιον, ἀλλὰ κοινὸν τὸν ὁμοζυγον ἔχειν ἐβούλετο, καθάπερ τῆς εὐδαιμονίας, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἀδίκων δεσμῶν, καὶ μίαν τοῦ πάθους γενέσθαι σιγήλην ἐζήτει τὸ δεσμοτήριον καὶ κοινὸν κατασιῆναι τάγον δυοῖν σωμάτων εἰς μίαν κραθέντων φύσιν καινῇ τινι καὶ ξένῃ ξυνθήκῃ καὶ ἁρμονίᾳ. „Βελτίω γὰρ“, ἔλεγεν, „ἐμοὶ τῆς πορφύρας καὶ τῶν βασιλικῶν λαμπάδων τὰ τοῦ συζύγου δεσμὰ καὶ ὁ αἰέκμαρτος ζόφος ἐκεῖνος, καὶ στρωμνῆς ἀνθηρᾶς ἢ ἐκεῖ χαμευνία καὶ ιτραπέζης πολυτελοῦς ἢ ἀπαράκλητος ἀσιτία. Τίς δ' ἂν διελεῖν δυνηθεῖ μίαν ψυχὴν ἐν δυοὶ τελέουσιν σώμασιν ἢ τίς διασιῇσιν οὓς ἤνωσεν ὁ κύριος“; Τοῦ μὲν βασιλέως συγκεχωρηκός τις ἐξοδὸν μετὰ πολλοὺς τοὺς αὐτῆς κοπιτοὺς εἰσῆλθε καὶ αὕτη μετὰ τῆς θυγατρὸς πρὸς τὸν ὁμοζυγον Λέοντα καὶ μεστὸν ἀθυμίας ἐκεῖνον εὗρίσκει καὶ ὅλον βεβυθισμένον τῇ πάθει, καὶ τᾶλλα μὲν ὄντα σοφὸν καὶ γενναῖον, νῦν πρὸς τὸ τῆς συμφορᾶς παράλογον ὅλον ἤδη προδεδωκότα τὸ φρόνημα καὶ τοιαῦτά τινα διεξιόντα ῥήματα „ὡς ἀπύλοιτό“, φησιν, „ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ ἐγεννήθην“. ¹⁾ . . . Ἡ δὲ θαυμασία Θεοφανῶ παρακατημένη καὶ ἀκούουσα καὶ δακρύουσα καὶ μηκέτι φέρειν δυναμένη πρὸς παραινέσεις ἔβλεψε· τᾶλλα γὰρ γύνῃ οὕσα κατὰ καιρὸν ἐφάνη καὶ τοῦ ἀνδρὸς

¹⁾ Job III 1 seq. Sequitur Leonis lamentatio.

carcere includitur, antequam iudicium et examen subierit, immo antequam causas condemnationis cognoverit.

6. Praeclara vero illa conjux Theophano, quae jam filiulam habebat ex Leone et separationem aegre ferebat, haud justum esse censebat, marito in carcerem dejecto apertum se conspiciere solem, verum conjugis societatem, ut in prospera fortuna, sic et in vinculis injustis appetebat et unum passionis monumentum fieri carcerem commune sepulcrum duorum corporum nova quadam et peregrina conjunctione et harmonia in unam naturam commixtorum. Praestantiora, inquit, mihi purpura regiisque fulgoribus sunt conjugis vincula tenebrarumque illarum obscuritas; florido lectulo praestat in nudo solo quies, mensa dapibus referta tristis in carcere fames. Quis vero diviserit animam unam duobus in corporibus existentem vel quis separaverit, quos Dominus conjunxit? Quum Imperator post multas ejus querimonias ac lamentationes tandem annuisset, intravit et ipsa una cum filia ad Leonem conjugem, quem reperit tristitia doloreque plenum, totum in luctum immersum, adeo ut qui ceteroquin sapiens erat et strenuus, nunc prae infortunii magnitudine sensum fere omnem jam amisisse videretur. Qui in ejusmodi verba prorupit: Pereat dies, in qua natus sum etc. Sed admirabilis Theophano prope ad eum considens, ejus verba audiens, lacrymans nec ferre rem valens, ad cohortationes animum intendit, et quum in aliis esset femina, hic temporis et ipso viro fortior apparuit ad toleranda instantia

στερρότερα πρὸς τὴν τῶν ἐνεστώτων δεινῶν καριερίαν. . . . Καθ' ἡμέραν ἡ θαυμασία Θεοφανὼ παρεμυθεῖτο τὸν Λέοντα καὶ μετεβόρῳμιζε πρὸς τὸ εὐθυμότερον.¹⁾ . . .

7. Οὕτω τούτων ἐν τῇ δεσποτικῇ διατελούντων, κατηφείας ἦσαν μεστὰ τὰ βασίλεια. . . . Τίς οὐκ ἂν ἐδάκρυσεν, εἰ μὴ σιδηρᾶν καὶ ἀδαμαντίνην ἐκτίσατο φύσιν, βλέπων μικροῦ δεῖν καὶ τὰς ἀλόγους φύσεις αἰσθῆσιν εἰληφύας τοῦ πάθους; Ἐτυχον γὰρ τηνικαῦτα παρὰ τὰς βασιλείας αὐτὰς ἐν οἰκίσκοις ἀφράκτοις συγκεκλεισμένοι τισὶν ἔνιοι τῶν ἐξ Αἰγύπτου καὶ Αἰβύης ὀρνίθων, ὅποσοι ῥαδίως πρὸς τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς ἐξικνοῦνται μίμησιν καὶ συχνὰ τὸ τοῦ Λέοντος ἀναφωνούμενον ἀκούοντες ὄνομα ἐμιμήσαντο μετὰ τοῦ θρηνοῦντος ἦθους καὶ αὐτοὶ τὴν φωνὴν καὶ ἦν ἐξακούειν ἐξ ἑωθινοῦ πρὸς μεσημβρίαν καὶ μεσημβρίας πρὸς ἑσπέραν αἰεὶ τῆς ξένης ἐκείνης καὶ συμμιγοῦς τῶν ὀρνίθων ὥδῃς γέμοντά τε καὶ περιηχούμενα τὰ βασίλεια. . . . Διὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ παρόντες ἀκούσαντες ἀνθρώποι ῥᾶστα πρὸς δάκρυα καὶ θρήνους ἐτρέποντο, οὐχ ὅπως ὅποσοι τῶν ὁμοφύλων, ἀλλὰ καὶ εἴ τινες ἐξ ἄλλοδαπῆς παρῆσαν πρεσβεύοντες ἐτερόδοξοι. Καὶ ὁ βασιλεὺς αἰθεσθεῖς, μὴ παρ' αὐτῶν ἀγνωμονέστερος τῶν ἀλόγων κριθεῖη, ἐξάγει τὸν υἱὸν τοῦ δεσποτικίου ἔτος ἤδη τρίτον ἐν τούτῳ διηνυκότα, καὶ τὰ τῆς βασιλείας αὐτῆς παραδίδωσι κράτη καὶ πάρεδρον παρ' ὅλον ποιεῖται τὸν βίον.

8. Βραχὺς γὰρ ἐκεῖθεν ὁ χρόνος καὶ Βασίλειος τοῦ παρόντος μεθίσταται βίου καὶ μόνος ἀντοκράτωρ ὁ Λέων ἀναγορεύεται, καὶ ἅμα ἡ σύζυγος Θεοφανῶ,

¹⁾ p. 51. 52.

mala. . . . Quotidie admiranda Theophano Leonem consolabatur et ad meliorem spem erigebat.

7. Quum hi tali pacto in carcere degerent, regium palatium tristitia erat refertum. Quis haud lacrymas funderet, nisi ferreo vel adamantino instructus pectore, vel ipsa animalia ratione destituta dirae sortis sensum suscipientia cernens? Erant enim tunc in Imperatoris palatio caveis quibusdam inclusae ex Aegypto et Libya aves, quae facile ad humanae vocis imitationem deveniunt; quumque frequenter Leonis nomen pronuntiatum audirent, et ipsae flebili modo eam vocem imitabantur licebatque audire a mane ad meridiem et a meridie usque ad vesperam regiam aulam miro illo ac concertato cantu avium resonantem. Quapropter et praesentes eo audito facillime ad lacrymas et lamenta vertebantur, non solum quicumque erant nostrae gentis et fidei, verum etiam qui e peregrinis terris legatione fungentes aderant heterodoxi. Mox et Imperator veritus, ne ab ipsis brutis crudelior censeretur, filium e carcere educit tertium jam annum in eo versatum, regiam rursus dignitatem ei reddit et per universam vitam consortem facit.

8. Brevi inde tempore elapso Basilius ex hac vita migrat et solus Augustus renunciatur Leo una cum Theophanone conjuge, quam etiam majore

ἦν καὶ διὰ πλείονος ἢ πρότερον ἦγε τιμῆς ὁ Δείων. Οὐδὲ γὰρ ὅσῃν χαρίζονται ταῖς γυναιξὶν ἀγάπην καὶ στοργὴν οἱ ὁμόζυγοι, τοσαύτην καὶ αὐτὸς ἐδίδου τῇ γυναικὶ, ἀλλὰ πάσης ὑπερβολῆς ὑπερτέραν καὶ σεμνοτέραν, οὐ μόνον ὅτι συνέπαθεν αὐτῇ καὶ παρήγορος ὥφθη κράτιστος ἐν ἀνάγκῃς καιρῷ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἄλλην τῆς γυναικὸς ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς πᾶν ἀγαθὸν εὐδοκίμῃσιν ὄθεν οὐδὲ τῆς βασιλικῆς ὀλκάδος τοὺς οἵακας μόνος ἄγειν αὐτὸς ἐνόμιζε δεῖν, ἀλλ' ἔχειν ἡξίου καὶ ταύτην συλλήπτορα τῆς τοιαύτης ἐνταυθαῖ κυβερνητικῆς, ἵν' εἰ μὲν ἀσφαλῶς ἰθύνει τὰ πράγματα, ἐπόπτην ἔχῃ καὶ μάρτυρα τῆς ἀρετῆς τὴν ὁμόζυγον καὶ ἅμα συνηδομένην καὶ ταύτην τοῖς τοιούτοις τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἀνδρὸς, εἰ δέ τι τοῦ δέοντος ἐκπίπτειν ἀναγκάζοιτο πρὸς τῆς τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας καὶ τρικυμίας, ἐγγύθεν ἔχῃ, καὶ ὥς εἰπεῖν ἀπὸ μέσων τῶν σπλάγχων, τὸν ὁδηγὸν εἰς τὴν τῶν βελτιόνων ἀνάληψιν. Ἐξ ὧν αἰδῶς καὶ δικαιοσύνη ταῖς Ῥωμαίων ἡκμασε πόλεσι καὶ ἡλαύνετο μὲν ἀνομία καὶ ἀμαθία καὶ ὕβρις, εἰσῆγετο δ' εὐνομία καὶ παιδεία καὶ εὐταξία καὶ δικασπόλοι μὲν καὶ ἀγορανόμοι τὰς τε δίκας καὶ ἀγορὰς περιήεσαν, νόθοι δὲ καὶ παρέγγραπτοι κῆρες τῶν ψήφων, ὁπόσαι τὸ δίκαιον προφανῶς ἐκαπήλευον, ἐξωθοῦντο τοῦ βήματος. Τότε δὲ οὖν τότε καὶ πάντας ὅσοι παρ' Ἑλλήσι καὶ Λατίνοις ὑπῆρχον νόμοι πολιτικοὶ, συνελὼν ὁ βασιλεὺς ἐν μόναις ἑξ' βίβλοις συντέταχεν, οἰκειωσάμενος μὲν ὅσα πρὸς ἀνάγκην τῆς Ῥωμαίων προσηκε πολιτείας, ἐξελάσας δ' ὅσα περιττὰ καὶ ἀνόητα. Καὶ ἦν ὥς ἀληθῶς τηνικαῦτα τὸ τοῦ Θεοῦ φάναι Δαυίδ· ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκνυε.¹⁾ Γυναικὸς γὰρ ἀληθῆς ἀρετὴ φιλοσόφῳ ψυχῇ καὶ

¹⁾ Ps. LXXXV. 11 gr.

quam antea honore prosequitur Leo. Neque enim quantam uxoribus mariti exhibere solent dilectionem et charitatem, tantam et ipse coniugi exhibet, verum omni mensura superiorem et digniorem, non solum quia cum ipso passa et necessitatis tempore consolatrix fuerat validissima, sed propter reliquas etiam uxoris virtutes ejusque ad bonum commune inclinationem. Quare neque imperialis regiminis clavos sibi soli tenendos esse censuit, sed eandem quoque voluit participem ac consortem esse gubernii, ut si quidem recte res gereret, inspectricem testemque virtutis haberet uxorem ac simul bonis viri actibus congaudentem, si autem a recto tramite excedere rerum anomalia temporisque fluctibus cogeretur, prope haberet et, ut ita dicam, ab ipsis suis visceribus ad resumenda meliora ducem et hortatricem. Exinde pudor et justitia in romanis civitatibus floruit, abacta exlex iniquitas, ignorantia et ignominia fuit, inducta vero legum observantia, recta institutio ac dispositio ordinata; jam jus dicentes et fori praetores tribunalia et fora circumeunt, spuriae et falsae sententiarum ejiciuntur sortes, quaecumque jus aperte perverterunt. Tunc quoque Imperator leges politicas, quotquot apud Graecos et Latinos exstabant, contrahens solis sexaginta libris disposuit, recipiens quidem, quae ad romani imperii necessitates erant apta, abiciens vero quaecumque superflua et imprudentia. Et revera tunc cum divo

δυνάμει βασιλικῇ συνεῤῥυηκυῖα ῥύακας εὐνομίας καὶ ἀληθείας πρὸς ἀπάσας τὰς Ῥωμαίων· προσήκατο πόλεις. Τότε μὲν τῶν λόγων κράτος εἶπερ δὴ τινῶν ἀπάντων ἄλλο, καὶ τότε μᾶλλον εἶπερ ἄλλοτε ποτε μεγάλην ἔσχε τὴν ἀκμὴν, ἀμφοῖν τῶν βασιλείων μάλα τοι πλείστην δεδωκότων αὐτοῖς τὴν ῥοπὴν καὶ τιμὴν. Καὶ ἦν ὁρᾶν ὁσίων ἀνδρῶν συναυλίας καὶ σοφῶν ῥητόρων θέαιρα καὶ πᾶσαν λόγων ἀρετὴς ἐπίδειξιν, ἀθροιζομένων ἀπανταχόθεν πολλῶν καὶ ποιοῦντων ἄλλην σωκρατικὴν τε καὶ πλατωνικὴν στοὰν καὶ ἀκαδημίαν καὶ λυκεῖον τὰ βασίλεια.

9. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ πολλὴν τὴν ἐπίδοσιν εἴληφε τότε καὶ ἡ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας εὐπρέπεια· οὐ γὰρ μόνον ὁ βασιλεὺς πολλὰς τῶν ἐτησίων ἐορτῶν καὶ πανηγύρεων οἰκείοις ἐκόσμησε λόγοις καὶ ῥήδαϊς, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν τότε ἐλλογίμων τὰ ὅμοια πράττειν ἐκέλευσεν· ὧν εἷς ἦν καὶ ὁς τὰ τε ἄλλα μετέφρασε πρὸς τὸ εὐφραδέστερον καὶ τοὺς πλείους τῶν τε τῆς ἀρετῆς ἀσκητῶν καὶ ἀθλητῶν συνεγράψατο βίους.

10. Ἡ μέντοι θαυμασιὰ Θεοφανῶ ἔρωτας ἐρώτων, οὐρανίους γῆινων, καὶ θείους ἀνθρωπίνων ἡλάττετο, καὶ οὐδὲν ἡγεῖτο βέβαιον τῶν περιβλέπτων καὶ λαμπρῶν τοῦ βίου, ἀλλὰ πανήγυριν καὶ σκηνὴν ἐνυπνίων ἅπαντα καὶ χοῦν καὶ κόνιν ὑπ' ἀνέμου φερομένην ἄλλοτε ἄλλως ἐνόμιζε τὴν τε βασιλείαν αὐτὴν καὶ τὴν τῆς βασιλείου δόξης ἀπόλαυσιν.¹⁾ . . . Πτωχοτροφεῖα δὲ καὶ νοσοκομεῖα οἰκοδομεῖν, καὶ θείους ἐπισκευάζειν ναοὺς, τοὺς μὲν τὰ πεπονηκότα

¹⁾ Pii sensus imperatricis de vanitate terrenae gloriae et imperii p. 54. 55.

Davide dici potuit: Veritas de terra orta est et iustitia de coelo prospexit. Vera enim uxoris virtus cum mente philosophi et imperatoris potentia sociata ac confluens largos fluvios boni ordinis et veritatis ad omnes Romanorum civitates produxit. Tunc literarum robur magis quam quidquam aliud et magis quam ullo tempore florebat, quum imperantium uterque summum eis tribueret et fomentum et honorem; et videre erat sanctorum virorum concentum, sapientium theatra oratorum, omnemque virtutis rationum ostensionem, collectis undique multis, qui aliam socraticam et platonicam stoam, novam academiam et lyceum regiam aulam effecerunt.

9. Quapropter et Ecclesiae decor venustasque largam tunc accessionem nanciscebantur. Neque enim Imperator tantummodo multas ex annis Ecclesiae solemnitatibus propriis orationibus et carminibus exornabat, verum etiam multos insignes ejus temporis viros eadem jubebat facere. Ex quibus unus erat Metaphrastes, qui plura facundius et clarius exposuit et permultas ascetarum et martyrum vitas conscripsit.

10. Attamen admirabilis Theophano amores amoribus, terrestres coelestibus, humanos divinis commutavit nihilque censuit firmum ex iis, quae in terra illustria habentur et splendida, verum pompam et scenam somniorum, lutum ac pulverem a vento agitatam et alias et alias deportatum censuit tum imperium ipsum tum imperialis gloriae fruitionem. . . . Pauperum vero erigere hospitia et nosocomia atque Dei exstruere templa, alia qua parte

μέρη, τοὺς δὲ ἐξ αὐτῶν κρηπίδων, τοῦτο δ' ἔργον ἦν ἐκείνης τὸ σπονδαιότατον· ὧν εἷς ἐστὶ καὶ ὁ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου νεῶς, ὃν καὶ αὐτὸν ἐξ αὐτῶν κρηπίδων εἰς πλεῖστον ἀνήγειρε κάλλος καὶ μέγεθος καὶ πολλοῖς καὶ ποικίλοις ἐκόσμησεν ἀναθήμασι καὶ προσόδοις παντοίων κτημάτων, ἐν ᾗ καὶ μέχρι νῦν τὸ ἱερὸν αὐτῆς τεθησαύρισται σῶμα. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον.

11. Ἐκείνη δὲ τοῖς συνεχέσι κατὰ θεὸν πόνοις καὶ ἀγρυπνίαις ὅλην κατατήξασα τὴν φυσικὴν τοῦ σώματος ἱκμάδα νοσήμασι κάτοχος ἐγγόνει μακροῖς δι' ἧς ὁ βασιλεὺς ἀφόρητον εἶχε τὴν λύπην καὶ ἀπελέγετο μικροῦ καὶ τὸν βίον αὐτόν, τοῦτο μὲν καὶ δι' οὗς ἔθαλπεν ἐν καρδίᾳ φλέγοντας πόθους αὐτῆς, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν ἀπαιδίαν· ἀνάγκη γὰρ ἦν αὐτῇ τελευτῶντι συντελεσθῆσαι τό τε ὄνομα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ· ἡ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῆς γενομένη θυγατὴρ αὐτῇ ἐπὶ νέᾳ τῇ ἡλικίᾳ ἀπήλλαξεν, ἐλπὶς δ' οὐκέτι παιδὸς ἐξ αὐτῆς ἐτέρου παρῆν· σῶμα γὰρ ἀσθενὲς καὶ ὅλη πνευματικῇ θεωρίᾳ προστετηκὸς ἀωρίαν ἔχειν γε εἰκὸς ἂν εἴη δῆπου σαρκικοῖς ὑπηρετεῖσθαι πόθοις. Οὕτω τοίνυν ὁ βασιλεὺς δυσχεραίνων εἰς χρησμῶν τε ἀνάμνησιν ἦει προτέρων καὶ συχνὰ τοὺς τῆς γενεθλιαλογίας ἐπὶ νοῦν ἔστρεφε λόγους· πολλὴν γὰρ εἰσηνέγκατο σπουδὴν ἐκ νεότητος περὶ τὴν ἀστροθεάμονα σοφίαν καὶ τοὺς γενεθλιαλογικοὺς λόγους, ἐξ ὧν καὶ μελλόντων ἐπορίσατο πρόγνωσιν περὶ τε αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ· ἐμμεμαθῆκει δ' ἐκείθεν, καὶ ὅτι τεχθήσεται τούτῳ¹⁾ παῖς τῆς βασιλείας

¹⁾ fort. αὐτῷ.

restauracione indigebant, instaurare, alia ex ipsis erigere fundamentis, hoc ejus opus erat diligentissimum. Inter quae templa quoque est illud magni Constantini, quod et ipsum e fundamentis in insignem pulchritudinem magnitudinemque aedificavit, multis ac variis exornavit anathematis redivisibusque ditavit e variis possessionibus, in quo nunc usque sacrum ejus corpus reconditum est. Verum de his postea.

11. Illa autem continuis secundum Deum laboribus et insomniis consumpto universo corporis naturali humore et vigore longis aegritudinibus obnoxia evasit. Ob quas Imperator intolerabili afficiebatur luctu et ipsam propemodum vitam desperabat, tum propter ingens, quod in corde nutrieat, ejus desiderium, tum propter liberorum defectum. Nam ipso moriente necesse erat simul exstingui ejus et nomen et genus. Filia enim ex illa ipsi nata puerili adhuc aetate obiit, alterius vero prolis ex ipsa suscipiendae spes erat nulla. Corpus etenim infirmum et spiritali contemplatione consumptum opportunitatem praebere haud poterat ad serviendum carnali amori. Quod aegre ferens Imperator priorum oraculorum recordabatur frequenterque mente versabat astrologiae et nativitatis rationes, quibus jam a juventute sua studia dedicarat, unde et futurorum quaesivit praescientiam tum de se ipso tum de successoribus suis. Didicerat inde, nasciturum sibi filium imperii successorem, eique alterum, alterum similiter isti, et sic deinceps longam posteritatem sibi fore, atque divinum hoc arbitrabatur decretum et inevitabile prorsus fatum. Quam ob causam etiam vivente adhuc conjuge clam pulchrae cuidam puellae ex insignioribus se commiscet, non despiciens

διάδοχος καὶ τῇ παιδὶ παῖς ὁμοίως ἀκείνη αὐθις ἕτερος καὶ τοῦτο μέχρι πολλοῦ· καὶ θεῖον ἐνόμιζεν εἶναι δόγμα τοῦτο καὶ οἷον ἄφυκτόν τινα πεπραγμαμένην.¹⁾ Διὰ δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ ζωσῆς ἔτι τῆς ὁμοζύγου λάθρα ἐμίγνυτο εὐπρεπεῖ τινα κόρη τῶν εὖ γεγονότων, οὐ περιφρονῶν τὴν Θεοφανώ· πῶς γὰρ, ἣν καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς προεΐθει καὶ ἡ πολλὴν παρεῖχε τὴν αἰδῶ; ἀλλ' ἔχει καὶ ἡ τῆς βασιλείας καὶ τοῦ γένους εἰς τὸ μέλλον παραπομπή καὶ διαδοχὴ ψυχαγωγούς τινας ἑρώτας καὶ πόθους μάλα ἀφύκτους. Τῇ δὲ καὶ (συζύγῳ) συννοοῦσθι καλύπτειν ὅμως ἐπῆρι τὰ δρώμενα σιωπῇ· καίτοι πολλαί τινες ἦσαν αἱ λάθρα ἐπιφυσόμεναι λοιδώροι γλῶσσαι, βουλούμεναι τε ἐκμαίνειν τὴν βασιλίδαν καὶ μάχην ἀναρῶντιζεν κατὰ τοῦ φιλιτάτου συζύγου καὶ βασιλέως· ἀλλ' ἀνεξικακῶς ἐκείνη πρὸς τὰ τοιαῦτα διακειμένη οὐδὲ ἤχθετο οὔτε ζηλότυπον ἔτρεφε γνώμην, οἷα φιλεῖ τοῖς τοιούτοις συντρέχειν ὡς τὰ πολλὰ, ἀλλὰ καὶ θερμοτέρας ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ θυμηδίας καὶ εὐρωστίας προσῆγε θεῶν τὰς δεήσεις, ὡς ἂν ἀκωλύτως ἡ τῶν βασιλικῶν αὐτῇ τελῆται πραγμάτων διοικήσεις· μηδὲ γὰρ ἔτι κρότοις βασιλικοῖς προσανέχειν ἐθέλουσα μηδὲ κοσμικαῖς ἐπιβρίθουσα φαντασίαις ἐλεύθερον εἶχε τὸ γρόννημα καὶ τοῖς τοιούτοις καθάπαξ ἀνάλωτον κύμασιν.

12. Ἡδὲ καὶ ὁ καιρὸς ἐκάλει τὴν ἁγίαν πρὸς θάνατον, οὐ γῆρας ἐπάγων καὶ τὰ φύσικα τοῦ γήρους νοσήματα (οὐ γάρ πω οὐδὲ πρὸς ὅλον τῆς ἡλικίας τριακοστὸν ἔφθασεν ἔτος), ἀλλὰ τῇ γε ἀνυπερβλήτῳ τῆς τοῦ βίου διαίτης καὶ ἀγωγῆς σκληρότητι τὸ ἑαυτῆς δαπανήσασα σῶμα ἐξίτηλον παντὶ καὶ ἀσθενὲς πεποίηκε καὶ ὅλως φαρμάκοις λατρικοῖς ἀνέλπιστον καὶ ἀνεπιχείρητον· ὅθεν καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ ἔτι νεάζουσιν ἔχουσα τοῦ τῇδε μεθέσταιται

¹⁾ f. πεπωμένην.

quidem Theophanonem (quomodo enim, quum eam ipsi praeferret animae eique multam reverentiam exhiberet?), sed etiam et imperii et generis in futura tempora transmissio et successio habebant quosdam amores mentem attrahentes et desideria inevitabilia. Conjugi vero ea cognoscenti, quae faciebat, occultare studuit; quamquam multae erant clam insurgentes linguae detractoriae, quae imperatricem in furorem agere et contra amatissimum conjugem et Imperatorem pugnam accendere niterentur. Verum patienter illa quoad haec affecta neque irata est neque zelotypiam nutrit, prout in ejusmodi rebus plerumque solet accidere, sed ferventiores adhuc Deo super ejus prosperitate et sanitate obtulit supplicationes, ut absque impedimento ab eo administratio rerum perficeretur. Neque enim plausibus regiis attendere volens neque saecularibus onusta phantasiis liberam tenuit mentem et in ejusmodi fluctibus semel pro semper invincibilem.

12. Jam vero et tempus Sanctam ad mortem vocabat, haud senectutem inducens ac naturales senilis aetatis morbos (neque enim ea jam ad completum trigesimum aetatis annum pervenerat), sed nimia austeritate vitae et conversationis corpus suum debile ac confractum exhaustis viribus reddiderat, nulloque modo medicorum ope sanandum ac restaurandum. Unde

βίου. Καὶ ὁ βασιλεὺς πένθος μὲν ἐποιήσατο μακρὸν ἐπὶ συχναῖς ἡμέραις· τὸ δὲ αὐτῆς ἱερὸν σῶμα μετὰ βασιλικῆς προπομπῆς καὶ δορυφορίας καὶ μεγαλοπρεποῦς εὐκοσμίας καὶ τάξεως ἐν τῇ τῶν ἁγίων ἀποστολῶν ἐκόμισε τηνικαῦτα ναῶν· ἐβούλετο γὰρ μικρὸν ὕστερον μεταθεῖναι δυοῖν θάτερον, ἢ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ Κωνσταντίνου ναὸν, ὃν ἐκείνη πρὸς ἀσκητήριον ἐαυτῆς ἐκ θεμελίων ἐδείματο, ἢ πρὸς ὃν αὐτὸς ἐμελλεν ἐγείρειν νεῶν δι' αὐτήν. Ἀνήγειρε γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ χρόνον πάνυ τοι δεξιᾷ φιλοτίμῃ καὶ γνώμῃ τῇ ὄντι βασιλικῇ περὶ τὰ πρὸς ἔσω μέρη τοῦ τῶν Θεῶν ἀποστολῶν ναοῦ νεῶν ἕτερον, σχήματι καὶ θέσει καὶ μεγέθει λίαν διαπρεπέστατον καὶ βασιλικώτατον, οὗ τὴν ἐπωνυμίαν εἰς τὸ Θεοφανοῦς τῆς ἁγίας ἐπέγραψεν ὄνομα, ὕστερον δ' εἰς τὴν τῶν ἁγίων πάντων μετήνεγκε κλήσιν διὰ φθόρον οὐκ εὐλογον ἐπισκόπων τινῶν· συγγενικοῦ γὰρ ἔφασαν εἶναι πόθου τὸ πεπραγμένον ἐκεῖνο, καὶ μὴ παντελῶς ὀρθῶν πρὸς ἔνθεον ζῆλον· διὰ δὲ ταῦτα καὶ δικαιότερον ἔδοξε τὸ μὲν ταύτης ὄνομα τῇ κοινῇ τῶν ἁγίων πάντων συνηριθμῆσθαι κλήσει, τὸ δὲ σῶμα πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ Κωνσταντίνου μετηνέχθαι μονήν.¹⁾

¹⁾ Reliqua (p. 57—60) praeter brevem miraculorum commemorationem exprimunt auctoris desiderium, ut sibi per reliquias hujus sanctae ab aegritudine liberato alio libro uberius de ea ejusque miraculis agere liceat, ac supplicationem ad Theophanem, ut suis precibus civibus et imperio faveat.

etiam florescente adhuc aetate e praesenti tollitur vita. Et Imperator quidem diuturnum per multos dies luctum egit, sacrum vero ejus corpus cum regio cultu ac comitatu, magnifico splendore et ordine in SS. apostolorum collocavit templum; voluit enim illud mox transferri aut in Divi Constantini aedes, quas illa in suum exercitationem e fundamentis erexerat, aut in ecclesiam, quam ipse propter eam erat aedificaturus. Erexerat enim ipse post aliquod tempus manu liberali et mente revera regia aliud templum circa interiores partes ecclesiae SS. apostolorum, figura, situ ac magnitudine magnificentissimum, cujus nomen Theophanoni sanctae inscripsit, postea vero in Sanctorum omnium denominationem transformavit ob invidiam episcoporum nonnullorum haud rationabilem, qui factum illud conjugalis amoris potius, quam zeli divinae gloriae signum esse dictitabant. Quamobrem aequius esse visum est, ejus nomen communi Sanctorum omnium denominatione comprehendere; corpus vero ad monasterium D. Constantini translatum est.

H.

ΝΙΚΗΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΚΑΙ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

κεφάλαια συλλογιστικὰ ἐκ κοινῶν περὶ Θεοῦ ἐννοιῶν καὶ ἀποδεικτικῆς καὶ διαιρητικῆς μεθόδου καὶ διαλεκτικῶν ἀφορμῶν καὶ φυσικῶν ἐπιχειρημάτων τεχνολογηθέντα κατὰ τῶν δυσσεβῶς καὶ ἀθέως ἐν τῇ θείῃ συμβόλῃ τῆς ὁρθοδόξου τῶν χριστιανῶν πίστεως προστιθέντων τε καὶ λεγόντων καὶ δοξαζόντων περὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ Θεοῦ πνεύματος καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον, μὴ μέντοι γε ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου, καθὼς ὁ κυριακὸς ἐκδιδάσκει λόγος καὶ ἡ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ὁρθόδοξος ἐκκλησία διαρρήδην ἀνακηρύττουσα καθομολογεῖ.¹⁾

Ἦν δὲ οὗτος ὁ συγγραφεὺς Βυζάντιος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ υἱοῦ Θεοφίλου διαρκέσας μέχρι καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ σοφοῦ.

Ποικίλη μὲν καὶ πολυσχιδῆς, ὧ φιλευσεβεῖς ἄνδρες, ἡ τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἀπάτη κατὰ διαφόρους καιροὺς τε καὶ χρόνους τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ ἐπὶ τρίβους σκολιάς καὶ τραχείους ὁδοὺς τῆς δυσσεβείας ἀποσύρουσα, ἐν αἷς οὐκ ἐπισκοπεῖ κύριος, καὶ τοσοῦτον, ὅσον οὐδὲ μέχρι τῆς δεῦρο κόρον λαβεῖν τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον καταδρομῆς ἠνέσχετο· διὰ τοῦτο πάλαι μὲν αὐτὸς ὁ τῶν ζιζανίων σπορευὼν καὶ τοῦ κακοῦ ἐφευρετῆς

¹⁾ Cod. Mon. 229 bombyc. saec. 13. in 4. male conservatus et inscriptus, f. 337 a — f. 355 b.

Nicetae Byzantii patricii, philosophi et doctoris

capita syllogistica ex communibus de Deo notionibus et demonstrativa ac disjunctiva methodo atque dialecticis argumentis et physicis epicherematis artificiose composita contra eos, qui impie ac sacrilege in divino symbolo orthodoxae christianorum fidei addunt et dicunt et sentiunt de sanctissimo et vivifico divino Spiritu: Et in Spiritum sanctum, Dominum, vivificantem, qui ex Patre et Filio procedit, et non: ex Patre solo, sicuti Domini sermo docet et universa catholica et apostolica orthodoxa Ecclesia manifeste enuntiat et confitetur.

Erat autem scriptor Byzantius tempore Michaelis Imperatoris filii Theophili superstes usque ad imperium imperatoris domini Leonis sapientis.

Varia quidem est ac diversimoda, o viri pietatis studiosi, mali daemonis fraus, quae secundum diversa tempora et occasiones a recta via in obliquoas asperasque semitas, quibus Dominus haud prospicit, humanum abegit et abduxit genus, idque in tantum, ut usque nunc satietatem haud senserit in pejora quaeque abripiendi. Quare antiquitus jam ipse zizaniorum sator

δοχεῖα κατάλληλα τῆς ἑαυτοῦ σκαιότητος ἐφευρών ἐκ κοιλίας φθεγγόμενα, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου, ὅλον τὸν λόγον τῆς ἑαυτοῦ φθοροποιουῦ κακίας ἐν αὐτοῖς ἐκχέας ἀνέδην καὶ ἀπρησθριασμένως κατὰ τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ καὶ θείου πνεύματος, τοῦ ἐνὸς τῆς ὑπερουσίου καὶ παντουργοῦ τριάδος, δυσφήμως δογματίζεν προεσκεύασε· ἐν οἷς ἦν καὶ Μακεδόνιος ὁ πνευματομάχος καὶ Εὐνόμιος ὁ θεομάχος καὶ οἱ τῆς αὐτῆς συμμορίας ὁπαδοί τε καὶ σύμφρονες, οἱ τὸ παράκλητον καὶ ζωαρχικὸν καὶ θεῖον πνεῦμα ἐκ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀκαταλήπτου καὶ ὑπερουσίου θείας φύσεως ἀσεβῶς καὶ ἀθέως ἀπο-
τεμόντες εἰς κτίσμα κακῶς οἱ δέλαιοι κατήγον καὶ τρίτον τῇ φύσει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ τοῦ ἐνυποστάτου καὶ ζωαρχικοῦ θείου λόγου ἀφορίζοντες ἔλαττον καὶ τρανῶς ἐδογματίζον· ὡς τὸ θεοστιγγὲς τοῦτο καὶ ἄθεον δόγμα τῇ τῆνικάδῃ Θεοῦ χάριτι παρὰ τῶν τροφίμων τῆς ἐκκλησίας σφοδρῶς ἀπελεγχθὲν πόρῳ ἀπελήλათαι καὶ φροῦδον ἀποδέδεικται καὶ σιγῇ παραδέδοται. Νυνὶ δ' αὖ ὡς φήμης τινὸς εἰς ἡμᾶς περιαγγελθείσης, ὅτι περὶ ὁ αὐτὸς μισόκαλος Σατὰν περὶ τὰ ἐσπέρια μέρη ἐν προσχήματι μὲν ὀρθοδοξίας ἀνδρας οὐκ εὖ περὶ τὴν πίστιν διακειμένους καὶ τὸ βέβαιον καὶ στερέμνιον οὐδαμῶς ἔχοντας λαβόμενος οὐχ ἦν¹⁾ δυσσέβειαν τῆς προῤῥηθείσης ἀσεβείας κατὰ τοῦ παρακλήτου καὶ ζωαρχικοῦ θείου πνεύματος ἀναφανδὸν κηρύττειν ἐξεπαίδευσεν, ὅποιον δ' ἂν ἦ τὸ περιαγγελθὲν ἡμῖν τοῦτ' ἀπενκταιότατον καὶ θεοστιγγὲς δόγμα, παραπλήσιον μὲν²⁾ τῆς ἐλληνικῆς μυθοποιίας ἀναπλαττόμενον, ὁ τῆς ἀληθείας λόγος παραδηλώσει. Τῆς γὰρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καθολικῆς

¹⁾ fort. ἦττονα.

²⁾ Non sequitur δέ, quod exspectatur.

ac mali inventor apta suae infaustae machinationi vasa reperiens ex proprio ventre, non vero a Domini ore loquentia effuso in eos universo malitiae suae funestae veneno audacter et impudenter contra sanctissimum, vitae auctorem ac divinum Spiritum, unum ex superessentiali et omnipotenti Trinitate, impia dogmata proferre docuit. Inter quos erant Macedonius Spiritus sancti hostis et Eunomius divinitatis inimicus atque ejus consortii sequaces et asseclae, qui Paracletum et vivificantem divinum Spiritum ex innascibili et incomprehensibili atque supersubstantiali divina natura sacrilege et impie resecantes in creaturae conditionem misere miseri detrudebant, tertium naturam constituebant a Deo Patre et ab enhypostato et zoarchico divino Verbo illum sequestrantes minorem esse aperte praedicabant. Quorum placitum Deo invisum et impium tunc temporis Dei gratia ab Ecclesiae alumnis valide confutatum, procul profligatum, inane ostensum ac silentio traditum est. Nunc vero iterum, quum fama late apud nos quaedam vulgaverit, quod idem cujusvis boni hostis Satanias in partibus occidentalibus praetextu quidem rectae fidei viros quosdam haud bene circa fidem affectos et nullo modo stabilem ac firmam regulam sequentes nactus haud minorem praedicta perversitate impietatem contra Paracletum et vitae auctorem divinum Spiritum publice praedicare eos docuerit, cujusmodi fuerit placitum illud maxime maledictum Deoque invisum, quod nobis nuntiatum fuit, ethnicorum mythologiae ad

ἐκκλησίας ἐκ τῶν κυριακῶν λογίων καὶ ¹⁾ τοῦ περὶ τὴν πίστιν Θείου συμβόλου, τοῦ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων, γρημί δὲ πρώτης καὶ δευτέρας, ἐκφωνηθέντος καὶ εἰς πᾶσαν γῆν καὶ θάλασσαν ταῖς τῶν πιστῶν ἐκκλησίαις παραδοθέντος καὶ ἕως τοῦ νῦν διακρατυθέντος, δοξαζούσης καὶ ὁμολογούσης πιστεύειν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, οὐ μὴν γε καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον καὶ ὅσα πρὸς τούτοις περιέχει τὸ Θεῖον σύμβολόν, τινες, ὡς ἔφθηνεν εἰπόντες, ἐκ τῆς τοῦ μισοκάλου δαίμονος κακοβουλίας ἀποβουκοληθέντες ²⁾ καὶ κατὰ πολὺ τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντες τὸ πανάγιον καὶ παντουργὸν Θεῖον πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι καθὼς καὶ ἐκ πατρὸς ὁμοιοτρόπως δογματίζειν ἐπιχειροῦσιν· οὐ συνορῶντες οἱ τάλανες τὸν ἐντεῦθεν ἀναφνύμενον βόθυνον καὶ τὰ ἐπόμενα παμπληθῆ ἀσεβήματα. Τοιγάρτοι τοῦδε ἡμῖν διαγγελλθέντος τοῦ δυσσεβήματος, ἐποινιῶμην, ἔδυς-χέραινον καὶ διαπύρην καὶ θείην ζήλῃ βαλλόμενος ἐμμαντὸν ἐπιδοῦναι πρὸς

¹⁾ In cod. verba οἰκουμενικῶν συνόδων, γρημί δὲ πρώτης καὶ δευτέρας, ἐκφωνηθέντος, quae postea recurrunt, perperam adscripta, dein deleta ne rursus reficta.

²⁾ Aliter certe non legit Hugo Ether., qui L. III c. Graec. c. 11 fin. haec habet: „Nicetas vero philosophus non minus amara effundit. Ex daemonis, inquit, odientis bonum pravo consilio ὑπακολουθοῦντες (lege: ἀποβουκοληθέντες), i. e. aberrantes vel seducti et quam plurimum a veritate absistentes sanctissimum conditorem divinum Spiritum ex Filio procedere ut ex Patre (Ed. mend.: parte) simili modo decernere conantur (ed.: conatur), non intuentes miseri emergentem hinc foveam et profana quam multa quae sequuntur.“

similitudinem confictum, veritatis sermo demonstrabit. Quum enim catholica per universum orbem Ecclesia ex Domini eloquiis et ex fidei divino symbolo, quod a sanctis et universalibus Conciliis, videlicet primo et secundo, enuntiatum, in omnem terram et in mare fidelium ecclesiis traditum et usque nunc continuo vigore servatum est, sentiat et confiteatur, se credere in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, et in unum Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, et in unum Spiritum sanctum, vivificantem, qui ex Patre procedit, non vero etiam ex Filio, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur et quaecumque praeter haec divinum symbolum continet: quidam, ut paulo antè diximus, seducti a perversis daemonis bonum odio prosequentis consiliis atque multum a veritate aberrantes sanctissimum et omnipotentem divinum Spiritum ex Filio procedere, quemadmodum et ex Patre, simili ratione praedicare conantur, non videntes miseri inde emergentem foveam et plurimas, quae inde sequuntur, impietates. Quum itaque haec impia doctrina mihi nuntiata fuerit, aegre tuli ac lamentatus sum et ardenti ac divino zelo commotus me ad eam refutandam et evertendam accingere

ἔλεγχον καὶ ἀνατροπὴν τοῦδε τοῦ δυσσεβήματος ἐπειρώμενην ἥσχαλλε δὲ ἡ διάνοια καὶ παντελῇ ἀναβολὴν τῆς τοιαύτης προὔτρεπεν ἐγχειρήσεως, μή πως ὁ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ὁρθοῦ δόγματος λόγος ἀκρωτηριασθῇ παρὰ τὸ ἡμᾶς μὴ διαρκεῖν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν· ὅμως δ' οὖν τὸν ἐκ τῆς σιωπῆς ἐπηρτημένον ὑφορώμενοι κίνδυνον, αὐτὸ τὸ ζωαρχικὸν καὶ θεῖον πνεῦμα, περὶ οὗ ἡμῖν ὁ ἀγὼν συνέστηκε, σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ἐπικαλεσάμενοι,¹⁾ ὥς τὸν μὲν εὐδοκεῖν, τὸν δὲ συνενεργεῖν, τὸ δὲ ἐμπνέειν, μᾶλλον δὲ μίαν ἐκ τῆς μιᾶς θεότητος γενέσθαι τὴν ἑλλαμψιν ἐλπίσαντες, εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα ἑαυτοὺς καθήκαμεν καὶ ὥς ἡ²⁾ δύναμις ἐγγωρεῖ καὶ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος παρ' αὐτῆς τῆς ὑπερουσίου καὶ ζωαρχικῆς τριάδος ἡμῖν χορηγηθείη, συλλογιστικά τινα κεφάλαια ἐκτιθέμεθα εἰς ἔλεγχον καὶ ἀνασκευὴν τοῦδε τοῦ δυσσεβήματος, διόρθωσιν δὲ τῶν ἀποσφαλέντων τῆς ἀληθείας καὶ εἰς στηριγμὸν καὶ ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων τροφίμων τῆς εὐσεβείας.

Ἐχει δὲ τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἡδε.

I. Εἰ πᾶσι μὲν τοῖς τὰ θεῖα δόγματα ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων καὶ τῶν κοινῶν περὶ Θεοῦ ἐννοιῶν καλῶς διεσκευασμένοις ὁμολόγηται, ὅτι τῶν ἐπὶ τῆς θεολογίας ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων τὰ μὲν κοινῶς καὶ ταυτοτρόπως καὶ συνωνύμως ἐπὶ τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων ἰσομοίρως τὴν κατηγορίαν ἐμφαίνει, οἷον τὸ Θεός, τὸ κύριος καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, ἃ εἰ καὶ τὴν κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν ὑπαρξίν τῆς θεαρχικῆς τριάδος τοῦ ἐνὸς ὄντος

¹⁾ Cod. f. 338 a: ἐπικαλεσάμενος.

²⁾ Cod.: ὅση.

conabar; lugebat vero mens et ejusmodi conamen differre omnino suadebat, ne forte pietatis ac recti dogmatis ratio mutilationem quamdam subiret, eo quod vires meae haud sufficerent ad hoc argumentum pertractandum. Nihilo tamen secius periculum e silentio enascens suspicati, ipsum zoarchicum et divinum Spiritum, de quo nobis certamen instat, una cum Patre et Filio invocantes, ut ille quidem beneplacito annuat, Filius cooperetur, Spiritus inspiret, immo vero unam ex una deitate illustrationem adfuturam sperantes, in hunc agonem descendimus et ut vires permittunt et oratio in aperitione oris ab ipsa superessentiali et zoarchica Trinitate nobis suppeditabitur, syllogistica quaedam capita exponimus ad impietatem illam confutandam et refellendam, ad corrigendos vero eos, qui a veritate aberrarunt, atque ad confirmandos et utiliter erudiendos Ecclesiae alumnos, qui ea legent.

Primum vero caput sic se habet.

I. Si omnibus, qui divina dogmata ex sacris eloquiis et communibus de Deo notionibus recte perspexerunt, in confesso est, occurrentium in theologia tum nominum tum rerum quaedam communiter et eodem modo atque univoce de tribus personis divinis aequaliter praedicationem prae se ferre, veluti vocabula Deus, Dominus et quaecumque his similia, quae etsi veram secundum essentiam ac naturam existentiam divinae Trinitatis unius Dei ac Domini minime significant, tamen haud una solum ratione, licet alio quodam

θεοῦ καὶ κυρίου οὐδαμῶς δηλοῦσιν, ἀλλ' οὖν οὐ μονοτρόπως, εἰ καὶ ἄλλως πῶς τὸ λέγεσθαι παρεμφαίνουσιν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐξ ἀποφάσεως εἴρηται, ἃ τι οὐκ ἴσιν δηλοῦσιν, ὡς τὸ ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἄκτιστον καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, τὰ δὲ σχέσιν πρὸς τι τῶν ἀντιδιαστελλομένων σημαίνει, ὡς τὸ κύριος καὶ βασιλεὺς καὶ τῶν κυριευομένων κύριος, τὰ δὲ ἐξ ἐνεργείας, οἷον τὸ θεὸς καὶ ζωὴ καὶ φῶς καὶ ὅσα τοιουτότροπα¹⁾ (καὶ γὰρ ἐκ τοῦ θεῖν καὶ περιέπειν τὰ σύμπαντα ἢ ἐκ τοῦ αἰθεῖν, ὃ ἐστὶ καίειν, ἢ ἐκ τοῦ θεᾶσθαι τὰ σύμπαντα· ἀλάθητος γάρ)²⁾ τὰ δὲ ἐκ τῶν παρεπομένων τῇ θεῖα φύσει, ὡς τὸ ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ ὅσιον καὶ τὰ τοιαῦτα· παρέπονται γὰρ ταῦτα τῇ θεῖα φύσει, αὐτὴν δὲ οὐδ' ὅλως δηλοῦσιν τὰ δὲ ἰδίως καὶ διακεκριμένως³⁾ ἐπὶ μιᾷ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων λέγεται, οἷον ἐπὶ μὲν τοῦ πατρὸς τὸ ἀνάκτιον καὶ ἀγέννητον καὶ ἀναρχον καὶ αἰτίαν καὶ αὐτὴ ἡ πατρότης καὶ τὸ προβολεὺς καὶ ὅσα τῆς πατρικῆς καὶ μόνον ὑποστάσεως ὡς ἀνακτίου καὶ ἀνάρχου καὶ πρώτης αἰτίας κατηγοροῦνται, τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, οἷον τὸ γεννητὸν καὶ τὸ γέννημα, τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οἷον τὸ ἐκπορευτὸν καὶ πρόβλημα· δηλονότι χωρὶς τῶν κοινῶς μὲν, μὴ ταυτοτρόπως δὲ λεγομένων, ἐν οἷς ἂν καὶ κατηγοροῦνται διὰ τὸ αἰτιατὸν, ὅπερ τοῦ υἱοῦ ὡς γεννήματος κατηγορεῖται, τοῦ δὲ πνεύματος ὡς προβλήματος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἐπὶ τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων

¹⁾ Cf. Joh. Dam. F. O. I 9 p. 142; c. 12. p. 147. 148.

²⁾ ib. c. 9 p. 143.

³⁾ ib. c. 10.

modo dici denotant; sed alia quidem ex negatione dicuntur, quae quid non sit manifestant, ut invisibile, incomprehensibile, increatum et hisce affinia, alia vero habitudinem ad aliquid ex contradistinctis exprimunt, velut Dominus, Rex et Dominus dominantium, alia vero ex operatione efferuntur, ut Deus, vita, lumen et quaecumque sunt ejusmodi [etenim Deus dicitur vel a percurrendo et circumiundo omnia (a θεῖν Plat. ap. Eus. Praep. Ev. L. I Theophil. ad Aut. II 4 Naz. Or. 30 c. 18 ed. Clem.) vel ab urendo sive incendendo (αἰθεῖν Naz. l. c.) vel a spectando universa (θεᾶσθαι Nyss.), quia nihil eum fugere potest]; alia vero ex iis quae divinam naturam consequuntur ut bonum, justum, sanctum et alia id genus; consequuntur enim haec divinam naturam, ipsam autem nullatenus manifestant; e contra alia constat proprie ac distincte de una ex divinis personis dici, ut v. g. de Patre absque principio et causa atque innascibilem esse ipsamque paternitatem et (activam) spirationem, et quaecumque de paterna, et quidem sola, praedicantur persona ut principii et causae experte ac prima causa; alia vero de Filio, ut genitum et foetum, alia de Spiritu S., veluti procedentem et emissum esse: nimirum praeter ea, quae communiter quidem, non tamen eodem prorsus modo dicuntur, in quibus praedicantur, propter causatum, quod de Filio ut genito et de Spiritu ut producto enuntiatur, atque ideo minime in tribus divinis personis consideratur. — Si itaque haec

θεωρούμενον. Τούτων οὖν ἡμῖν διωρισμένων, σκοπεῖν ἔστι τὸ βλάσφημον τοῖς λέγουσι τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι τοῦ υἱοῦ, ὥσπερ ἐκ τοῦ πατρὸς. Εἰ οὖν τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεται, ἀνάγκη πᾶσα τὸν υἱὸν προβολέα τε εἶναι τοῦ πνεύματος καθὰ καὶ ὁ πατήρ· εἰ δὲ τοῦτο, κοινή ἐστι πατρὸς καὶ υἱοῦ ἢ προβολὴ τοῦ πνεύματος· εἰ οὖν τοῦτο καθ' ὑμᾶς κοινόν, ἀνάγκη τοῦ πνεύματος κατηγορεῖσθαι· τὰ γὰρ ταῖς δυσὶ θεαρχικαῖς ὑποστάσεσι κοινῶς καὶ ταυτοτρόπως καὶ συνωνύμως κατηγορούμενα πᾶσα ἀνάγκη καὶ τῆς λοιπῆς κατηγορεῖσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, ἔστι τὸ πνεῦμα ἢ αὐτὸ ἐξ ἑαυτοῦ προϊὼν καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸ ἑαυτοῦ αἷτιον καὶ αἰτιατὸν, ἢ ἑτέραν ὑπόστασιν προβαλεῖται, ἵνα ἢ τετρὰς τῶν ὑποστάσεων, καὶ οὕτως ἀνήρηται ἢ τριάς τὸ εἶναι τριάς καὶ οἴχεται καθόλου ἢ τῶν χριστιανῶν πίστις.¹⁾ εἰ δὲ τὸ οὕτως καθ' ὑμᾶς τὸ πνεῦμα λέγειν τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καθὰ καὶ ἐκ πατρὸς, τὰ πάντα δύσφημα καὶ ἀσεβείας ἀνάπλεα ἔπεται, φανερόν ἄρα, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ μόνου πρόεισι, καθὰ καὶ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος διαπρεσβεύει καὶ ἢ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων καθολικὴ ἐκκλησία τρανῶς καθομολογεῖ· (Ἐνστασις).²⁾ Εἰ δὲ ὁ δι' ἐναντίας ἐνσταίῃ λέγων, ἰδοὺ τὸ αἰτιατὸν τῶν δύο θεαρχικῶν ὑποστάσεων εὗρηται κατηγορούμενον, φημὶ δὴ υἱοῦ καὶ πνεύματος, ἐπὶ δὲ τῆς λοιπῆς ἡγουν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως οὐδόλως λέγεται· τί κωλύει πατρὸς καὶ υἱοῦ κοινὴν εἶναι τὴν προβολήν, τοῦ δὲ πνεύματος μὴ εἶναι ἐξ ἀνάγκης συνάγεσθαι; ἀπόχρη πρὸς τοῦτον εἰπεῖν (Λύσις)· ὃ βέλτιστε,

¹⁾ Cf. Phot. de Sp. S. myst. §§. 6. 36. 37. 43.

²⁾ Cod. f. 339 a in marg.

(in confesso atque) a nobis stabilita sunt, considerata est blasphemia illis, qui dicunt Spiritum ex Filio procedere sicut ex Patre. Si ergo Spiritus ex Patre Filioque procedit, omnino necesse est Filium esse Spiritus productorem, sicut et Patrem; si vero hoc, communis est Patris ac Filii productio Spiritus; si vero id juxta vos commune, necesse est et de Spiritu praedicetur; quae enim de duabus divinis personis communiter et eodem modo atque univoce praedicantur, omnino necesse est et de tertia praedicari. Si autem hoc, erit Spiritus aut ipse ex seipso prodiens, atque idcirco sui ipsius causa et causatum, aut aliam personam producet, ita ut quaternitas sit personarum, atque sic Trinitas non amplius habebit ut sit Trinitas et universim christianorum fides evanescit. Si vero assertionem vestram, procedere Spiritum ex Filio sicut et ex Patre profana et impietate referta omnia consequuntur, liquet ergo eum ex Patre solo procedere, quemadmodum et veritatis sermo praedicat et catholica Ecclesia ubique diffusa luculenter confitetur. (Instantia) Si vero adversarius instaret dicens: „Ecce causati ratio de duabus divinis personis praedicata reperitur, de Filio videl. ac Spiritu, de tertia vero sive de Patris persona nullatenus dicitur; quid ergo prohibet, quominus Patris et Filii communem esse spirationem, Spiritus vero minime, necessario concludatur?“ tunc ipsi respondere oportebit: (Solutio) Ratio quidem causati, vir optime, licet communiter de Filio ac Spiritu praedicetur, non tamen

τὸ μὲν αἰτιατὸν, εἰ καὶ κοινῶς υἱοῦ καὶ πνεύματος κατηγορεῖται, ἀλλ' οὐ ταυτοτρόπως κατ' ἄμφω λέγεται, ἵνα ἢ ἀμφοτέρω ἢ ὡς γέννημα ἢ ὡς πρόβλημα, ἐπεὶ καὶ διάφορον τὴν πρόοδον ἔχει· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἡ κοινὴ καθ' ἑμᾶς προβολὴ τοῦ πνεύματος καταναγκάζει κοινῶς καὶ ταυτοτρόπως λέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοι τις διάφορον τὴν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τοῦ πνεύματος προβολὴν λέγειν, ἵνα μὴ διάφορον τὴν προβολὴν ὁμολογῶν σύνθετον, καὶ μὴ βούληται, τὸ πνεῦμα ὁμολογήσει, εἰ δὲ τοῦτο, καὶ διαλυτὸν καὶ φθειρόμενον, καὶ πρὸς τούτοις μυρία ὅσα τὰ ἄτοπα ἔψεται. Διὸ ἐπὶ μὲν τῶν δύο θεαρχικῶν ὑποστάσεων κοινῶς τι καὶ ταυτοτρόπως κατηγορούμενον ἀνάγκη καὶ τῆς λοιπῆς κατηγορεῖσθαι· ἐπὶ δὲ τῶν κοινῶς μὲν, μὴ ταυτοτρόπως δὲ λεγομένων οὐκ ἀνάγκη ἐπὶ τῶν τριῶν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ὥςπερ οὖν καὶ ἀληθές, μάταιος ὁ ἐκ τῆς ἀνθυποφορᾶς λόγος δεικνύται.

II. Ἐτι εἰ πᾶσι μὲν τοῖς θεοφόροις πατρᾷσι δοκεῖ, ἐν οἷς ἡ θεῖα χάρις διὰ βίου καθαρότητα πλουσίως ἐκκέχυται, οὗς ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης εἰς οἰκοδομὴν καὶ καταρτισμὸν τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸν Θεῖον ἀπόστολον οἷον διαιτάτορας καὶ νομοθέτας πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς περὶ τὴν ὁρθὴν πίστιν εὐσεβείας ὁδηγούς ἀπέδειξεν, οἱ ἀριδύλως ἐν ταῖς θεολογικαῖς αὐτῶν ὑποτυπώσειςιν ἡμᾶς ἐκπαιδεύουσιν, ὁμολογεῖν μὲν τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ἀνάτιον καὶ ἀγέννητον (οὐ γὰρ ἐκ τινος οὐδὲ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει [ὡς αἴτιος αὐτὸς ἑαυτοῦ] ¹⁾) οὐδέ τι τῶν ὅσα ἔχει, αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἀρχὴ καὶ

¹⁾ Haec uncis inclusa in marg. scholii adinstar adscripta.

eodem modo quoad utrumque dicitur, ita ut uterque vel ut genitus vel ut spiratus existat, quandoquidem diversam habent progressionem; at spiratio secundum vos communis communiter et eodem modo de Deo Patre ac Filio dici flagitat; neque enim poterit quis diversam Spiritus ex Patre Filioque spirationem asserere, ne diversam confitens spirationem compositum esse Spiritum, licet invitus, confiteatur, proindeque dissolubilem quoque et corruptibilem, et praeter haec sexcenta alia absurda, quae sequuntur. Quare si de duabus divinis personis communiter quid et eodem modo praedicatur, et de tertia persona praedicetur necesse est, in iis vero, quae communiter quidem, non tamen eodem modo dicuntur, haud necesse est de tribus praedicari. Quodsi hoc verum, sicut reipsa est verum, vana excipientis et replicantis demonstratio ostenditur.

II. Praeterea si omnibus videtur a Deo ductis Patribus, in quibus propter vitae puritatem divina gratia uberrime effusa est, quos Dei bonitas omnem excedens sensum in Ecclesiae suae aedificationem et consummationem secundum divum apostolum velut ordinatores et legislatores ad eam, quae circa rectam fidem est, pietatem cognoscendam viae duces ostendit, quique perspicue in theologicis suis lucubrationibus nos erudiunt — (si hisce, inquam, videtur Patribus) confitendum esse, Deum quidem Patrem absque causa atque ingenitum (neque enim est ex quopiam neque ex ipso habet esse, ut sui ipsius causa ipse existens, neque etiam quidquam eorum quae habet, ipse

αἰτιατοῦ εἶναι καὶ τοῦ πῶς εἶναι φυσικῶς τοῖς πᾶσιν)· ἔτι γε μὴν πηγὴν καὶ αἰτίαν εἶναι υἱοῦ καὶ πνεύματος, ἀλλ' υἱοῦ μὲν καὶ λόγου γεννήτορα, προβολέα δὲ ἐκφαντορικοῦ πνεύματος.¹⁾ τὸν δὲ υἱὸν μονογενῆ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν αὐτὸν δύναμιν καὶ σοφίαν τοῦ πατρὸς ὄντα καὶ λόγον οὐσιωδῶς καὶ ἐνυποστατικῶς ὑφεστηκότα, πανουργὸν, ἐνεργόν, παντοδύναμον, ὁμοούσιον τῇ πατρὶ καὶ τῇ ἁγίῃ πνεύματι· τὸ δέ γε μὴν ἅγιον πνεῦμα δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκφαντορικὴν τοῦ κρυφίου τῆς Θεότητος καὶ δύναμιν ἁγιαστικὴν καὶ τελειωτικὴν πάντων τῶν ὄντων, ἐνυπόστατον ἡγουν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὑπάρχον, ἀχώριστον καὶ ἀνεκφοίτητον πατέρι καὶ υἱοῦ καὶ ὁμοούσιον τῇ πατρὶ καὶ τῇ υἱῇ καὶ πάντα ἔχον ὅσα ἔχει ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, δι' υἱοῦ δὲ διαδιδόμενον καὶ μεταλαμβάνόμενον ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως· καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, οὐ δημιουργικῶς (ἄπαγε), ἀλλ' ὁ μὲν γεννητῶς, τὸ δ' ἐκπορευτῶς· καὶ εἰ μὴ ὁ πατήρ ἔστιν, οὐδὲ ὁ υἱὸς οὐδὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ εἰ μὴ ὁ πατήρ ἔχει τι ὡς Θεός, οὐδὲ ὁ υἱὸς ἔχει οὐδὲ τὸ πνεῦμα· καὶ διὰ τὸν πατέρα, τουτέστι διὰ τὸ εἶναι τὸν πατέρα, ἔστιν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα καὶ διὰ τὸν πατέρα ἔχει ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα πάντα ὅσα ἔχει τῇ χαρακτηριστικῇ καὶ μόνον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, ἵν' οὕτως εἴπω, διαιρούμενα.²⁾ διὸ καὶ ὅσα ἀρμόττει πατρὶ, πηγῇ, γεννήτορι καὶ

¹⁾ Dam. F. O. I 11 p. 148.

²⁾ Dam. I 8 p. 136. 138.

vero potius principium est naturaliter omnibus, quo causata sunt et quo certo quodam modo se habent), insuper eum fontem et causam esse Filii ac Spiritus, sed Filii quidem et Verbi genitorem, Spiritus vero explanantis productorem; Filium vero unigenitum D. N. Jesum Christum, qui ipse virtus et sapientia Patris existit et Verbum essentialiter et in propria persona subsistit, omnia facientem, operantem, omnipotentem, consubstantialem Patri sanctoque Spiritui; hunc autem sanctum Spiritum, virtutem Dei Patris manifestantem abscondita divinitatis virtutemque sanctificatricem ac perfectricem rerum omnium, subsistentem sive in propria existentem persona, inseparabilem indivisibilemque a Patre et Filio ac Patri Filioque consubstantialem, omnia habentem, quae habent Pater et Filius, praeter innascibilitatem et generationem, ex Patre procedentem, per Filium autem communicatum et acceptum ab omni creatura; ac quaecumque habent Filius ac Spiritus, ex Patre habent, et ipsum etiam esse, non rerum conditarum adinstar, apage, sed ille quidem per generationem, hic vero per processionem; et si non esset Pater, neque Filius foret neque Spiritus sanctus, et si Pater non habet quidpiam ut Deus, neque Filius habet neque Spiritus sanctus, et propter Patrem, id est quia est Pater, sunt Filius et Spiritus sanctus; et propter Patrem habet uterque quidquid possidet, una characteristicam nota propriae personae, ut ita dicam, distincti. Quapropter et quae conveniunt Patri,

προβολεῖ καὶ ἀρχὴ καὶ αἰτία, τῷ πατρὶ προσαρμοστέον· ὅσα δὲ αἰτιατῷ γεννητῷ, υἱῷ, λόγῳ, δυνάμει, σοφίᾳ, θελήσει, τῷ υἱῷ· ὅσα δὲ αἰτιατῷ ἐκπορευτῷ, ἐκφαντορικῇ καὶ τελεσιουργικῇ δυνάμει, τῷ ἁγίῳ πνεύματι·¹⁾ καὶ μέντοι γε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται καὶ ἐν τῷ υἱῷ ἐπαναπαύεται καὶ δι' αὐτοῦ διαδίδεται καὶ μεταλαμβάνεται ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως διὰ τῆς κατὰ τὸν ἥλιον εἰκονικῆς παρασιάσεως βεβαιούσιν· ὥς περ γὰρ ὁ ἥλιος πηγὴ καὶ αἰτία τῆς τε ἀκτίνος καὶ τῆς ἐλλάμψεως ὧν, διὰ δὲ τῆς ἀκτίνος ἡ ἐλλάμψις ἡμῖν μεταδίδεται καὶ αὐτὴ ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς καὶ μετεχομένη ὑφ' ἡμῶν,²⁾ οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ πηγὴ καὶ αἰτία οὖσα υἱοῦ καὶ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον δι' υἱοῦ διαδίδεται καὶ πεφανέρωται· ὅθεν καὶ τοῖς μαθηταῖς ὁ σωτὴρ ἐμφυσήσας τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος χάριν παρέσχε. Ταῦτα οὖν ἡμῶν ὧδέ πη ὁρθῶς φρονεῖν παρὰ τῶν θεοφύρων πατέρων ἐκδιδασκομένων, ἄθρει πᾶς ὅστις ἂν ὁρθὰ βλέπειν βούλοιο τὸ παρὰ τῶν δι' ἐναντίας δυσσέβημα.³⁾ Εἰ γὰρ, ὥς νινες φασί, τὸ πνεῦμα ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεται, ὡμολόγηται δὲ ἡμῖν ἀληθέσιματα ἐν ταῖς θεολογικαῖς ὑποτυπώσειςιν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον δι' υἱοῦ δίδεται καὶ ἐν τῷ υἱῷ ἐπαναπαύεται, ἅμα τε καὶ τῷ πατρὶ συνάπτεται, ἐκπορεύεται δὲ κατ' ἐκείνους καὶ τοῦ υἱοῦ, ἀνάγκη δεδεῆσθαι τὸν υἱὸν ἐτέρου υἱοῦ ἐν τῇ φανερώσει καὶ μεταδόσει ἐξ αὐτοῦ τοῦ

¹⁾ Cf. Dam. I 11 p. 148.

²⁾ Dam. I 8 p. 141.

³⁾ Sequentia ex Niceta affert Hugo Ether. L. I c. 7 p. 1203, cujus versionem paucis mutatis retinemus.

fonti, genitori ac productori, principio et causae, Patri sunt adaptanda, quaecumque vero causato genito, Filio, Verbo, virtuti, sapientiae ac voluntati, Filio; quaecumque demum causato procedenti, virtuti manifestatrici et perfectrici, Spiritui sancto. Attamen quod Spiritus sanctus ex Patre procedit et in Filio quiescit et per ipsum datur et ab omni creatura suscipitur, ex solis similitudine et comparatione confirmant SS. Patres. Quemadmodum enim sol fons et causa radii ac luminis est, per radium vero nobis lumen communicatur et ipsum est quod nos illuminat et a nobis participatione possidetur: ita et Deus Pater fons et causa Filii ac Spiritus sancti est, Spiritus vero ex Patre procedens per Filium datur et manifestatur; unde et in discipulos sufflans Salvator Spiritus sancti gratiam praebeuit. Haec igitur quum ex SS. Patribus ita recte sentire didicerimus, quivis recte videre volens jam conspicit, quanta sit blasphemia quam adversarii propugnant. Si enim, ut quidam aiunt (H. fatentur), Spiritus ex Patre et Filio procedit, quum manifestum verissime sit nobis ex theologicis informationibus, quoniam Spiritus ex Patre procedens per Filium datur et in Filio quiescit, simul autem et Patri copulatur, procedit autem secundum illos et ex Filio, necesse utique est indigere Filium altero Filio (H. dari filium Filii) in manifestatione ac distributione

πνεύματος· εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τοῦ υἱοῦ υἱὸς καὶ διὰ τοῦτο υἱωνὸς ἀναφαινόμενος· καὶ πάλιν κατὰ τὰς αὐτῶν ὑποθήκας ἔσται ἐκ τοῦ υἱωνοῦ πνεῦμα πτεφηνὸς καὶ ἐκεῖνο πάλιν δεήσεται ἑτέρου, καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον.¹⁾ Οὐκ ἄρα κατὰ τὸν ἐκείνων ὕθλον τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται τοῦ υἱοῦ καθὼς ἐκ πατρὸς· εἰ δὲ τοῦτο, φανερόν ὅτι ἐκ πατρὸς καὶ μόνου, καθὰ καὶ ἡ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκκλησία ἀνέκαθεν καὶ σήμερον ὁρθῶς δοξάζει.

III. Ἐν εἰς πᾶσι μὲν τοῖς εὐσεβῶς φρονεῖν ἐθέλουσιν ὁμολόγηται, ὅτι τὰ κοινὰ τῆς κτίσεως ἀκοινώνητα τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ τὰ ἴδια τοῦ πνεύματος ἀκοινώνητα τῇ κτίσει,²⁾ ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ κοινὰ τῆς κτίσεως ἀλλότρια πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ τὰ κοινὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἀκοινώνητα τῇ κτίσει, ἐξ ὧν συνάγεται οὐ μόνον ὁμοούσιος ἢ ὑπερούσιος τριάς, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ κοινὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τοῦ πνεύματος ἐστὶ κοινά· ἐστὶ δὲ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἢ τοῦ πνεύματος ἐξ αὐτῶν ἐκπόρευσις, ὥς τινες φασίν, ἀνάγκη καὶ τοῦ πνεύματος εἶναι· εἰ δὲ τοῦτο, ἢ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα ἐκπορευθήσεται καὶ ἔσται κατὰ ταῦτόν αὐτὸ ἐάντιον αἴτιον καὶ αἰτιατόν, ἢ ἕτερον προβαλεῖται πνεῦμα καὶ τοῦτο πάλιν κατὰ τὸ συναγόμενον ἄλλο καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον,³⁾ ὅπερ κατὰ πολὺ χειρόν τῆς ἐλληνικῆς μυθοποιίας εὐρηται. Οὐκ ἄρα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται καθὼς ἐκ τοῦ πατρὸς.

¹⁾ Cf. Phot. l. c. §. 61.

²⁾ Ex Basil. L. V. c. Eunom. init.

³⁾ Cf. Phot. l. c. §§. 6. 37.

Spiritus ex ipso; si autem ita est, erit Filii filius et ideo nepos pronuntiabitur. Et rursus secundum illorum nugas de nepote erit pronepos (H. non legit πνεῦμα, sed προέκγονος πτεφηνώς) et ille rursus alterius egebit, et hoc in infinitum. Non igitur secundum illorum vanitatem Spiritus procedit ex Filio sicut ex Patre. Ex quo apparet, quod ex Patre ac solo Spiritus est, sicut per universum Ecclesia orbem longe (antiquitus) usque in hodiernum diem recte docet.

III. Cunctis pie sentire volentibus in confesso est, communia creaturae incommunicabilia esse Spiritui sancto et propria Spiritus incommunicabilia creaturae, eodem quoque modo communia creaturae aliena a Patre et Filio et communia Patris ac Filii incommunicabilia creaturae, unde non solum consubstantialis colligitur superessentialis Trinitas, sed etiam communia Patris et Filii esse Spiritus sancti communia. Si vero Patris et Filii communis, ut quidam dicunt, Spiritus ex eisdem processio, necesse ergo ut et Spiritus sit communis. Quodsi ita est, aut ex se ipso Spiritus procedet et erit ipse secundum idem sui ipsius causa et causatum, aut alium emittet Spiritum, et hic rursus secundum conclusa alium, et hoc in infinitum, quod multo pejus ethnicorum mythologia reperitur. Non ergo ex Filio quoque procedit Spiritus sicut ex Patre.

IV. Ἐτι εἰ τὸ πνεῦμα ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεται, ὥς τινες φασὶν, ἀνάγκη ἢ ἅμα ἄχρονον καὶ συναῖδιον εἶναι τὴν πρόοδον τοῦ πνεύματος τὴν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἢ κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. Ἀλλ' εἰ μὲν κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, καὶ ἐν ὁποτέρῃ ἂν εἴη, πρόδηλον τὸ βλάσφημον· ἔσται γὰρ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐαυτοῦ πρότερον καὶ ὕστερον, αἰδῖον καὶ οὐκ αἰδῖον, καὶ πρόσφατον καὶ οὐ πρόσφατον, καὶ ὑπὸ χρόνον τὸ ὑπερχρόνιον· ἐπεὶ γὰρ οὐχ ἅμα ἡ πρόοδος τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ὑπαρξὶς τοῦ εἶναι πρόσθετιν, ὅπερ ἐστὶ πάσης βλασφημίας ἀνάμεστον. Εἰ δὲ ἅμα καὶ ἀχρόνως καὶ συναῖδως ἐξ ἀμφοτέρων, φημὶ δὲ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἐκπορεύεται, ὅπερ ὡς ἰσχυρὸν οἱ διατιθέμενοι προβάλλονται, ἐρωτητέον αὐτοὺς, πότερον τὸ ἅμα καὶ ἀχρόνως καὶ συναῖδως ¹⁾ πῶς φατέ; εἰ μὲν πρωταιτίως ²⁾ ἐξ ἀμφοτέρων εἵποιεν, πρόδηλον καὶ οὕτως τὸ βλάσφημον· ἔσονται γὰρ ἐν τῇ ὑπερουσίῃ καὶ ὑπερφυεῖ καὶ ζωαρχικῇ τριάδι δύο ἀρχικαὶ καὶ ἀναρχοὶ κατ' αἰτίαν ὑποστάσεις, καὶ διὰ τοῦτο δύο αἷτια καὶ δύο ἀρχαὶ καὶ δύο ἀνατῖα καὶ ἀναρχα κατ' αἰτίαν, καὶ εἰς πολυθείαν τὰ τῶν χριστιανῶν μεταφέρειν καὶ ὕβριν οὐ τὴν τυχοῦσαν τῇ ζωαρχικῇ καὶ ὑπερουσίῃ τριάδι προσάπτειν· εἰ δὲ μὴ πρωταιτίως, εἰ καὶ ἅμα καὶ συναῖδως, ἀλλ' ἢ προεχωῶς καὶ ποῦρώτερω, ἢ πρώτως καὶ δευτέρως, καὶ

¹⁾ fort. addend. ἢ; sic legit Hugo Eth. L. I c. 15. Textus habet: quomodo dicitis?

²⁾ Cod. πρωταιτίως.

IV. Adhaec: Si Spiritus ex Patre Filioque procedit, ut quidam aiunt, necesse est aut simul sine tempore et aeternam esse Spiritus ex Patre et Filio progressionem, aut secundum prius et posterius. Quodsi secundum prius et posterius, in quocumque duorum sit, evidens est blasphemia; erit enim Spiritus se ipso prior et posterior, aeternus et temporalis, recens et antiquus, sub tempore is qui supra tempus (H. et ante tempora), eo quod non simul adsit Spiritus progressio ac ejus existentia, quod omnis impietatis plenum est. Sin autem simul, praeter tempus, aeternaliter ex ambobus, Patre dico et Filio, procedit, cui ut propugnaculo innituntur qui ex adverso dimicant, quaerendum est ab ipsis, utrum simul (et) praeter tempus et aeternaliter, an (ἢ) quomodo dicant. Nam si principaliter ex ambobus dicant, aperta est et sic blasphemia; erunt enim in supersubstantiali, supernaturali et zoarchica Trinitate duae principales et sine principio secundum causam [H. sine causa] personae, ideoque duae causae et duo principia et duo non habentia causam neque principium, ideoque in Deorum [ed. H.: duorum] pluralitatem quae christianae sunt religionis transferentur et injuria non quaelibet zoarchicae et supersubstantiali irrogabitur Trinitati. Quodsi non principaliter, licet simul et aeternaliter, sed (aut) propius atque remotius, aut primo aut secundario, et sic prae manibus est (H.: parturitur) impietas: primum quidem, quod magis erit Pater

οὕτω πρόχειρον τὸ δυσσεβήμα· πρῶτον μὲν ὅτι μᾶλλον ἔσται ὁ πατὴρ αἷτιος τοῦ πνεύματος, ἥτιον δὲ ὁ υἱός· ¹⁾ τὸ γὰρ πρῶτως αἷτιον μᾶλλον αἷτιον αἶ τε κοιναὶ ἔννοιαι καὶ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος τίθησιν ὕπερ ²⁾ ἐπὶ τῆς ἀπαράλλάκτου καὶ ἀναλλοιώτου Θεας φύσεως καὶ ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥτιον εὐρεῖν οὐκ ἔνεστι διὰ τὸ ἰσομοίρως καὶ ἰσοκλεῶς πάντα τὰ κοινὰ ἐν ταῖς θεαρχικαῖς ὑποστάσεσι προσεῖναι· ³⁾ ἔπειτα τί ⁴⁾ ὑμῖν δοκεῖ; τελεία ἢ ἐκ πατρὸς τοῦ πνεύματος ἐκπόρευσις ⁵⁾ ἐστὶν ἢ οὐ; ⁶⁾ εἰ μὲν οὖν οὐ τελεία καὶ διὰ τοῦτο συλλήπτορα τὸν υἱὸν ἔχει ἐν τῇ τοῦ πνεύματος προβολῇ, ἀτελής ἐστὶν ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ τέλειος Θεὸς ὁ πατὴρ, οὐδὲ ⁷⁾ μὴν τὸ πνεῦμα· εἰ δὲ τὸ οὕτως λέγειν παντὸς δυσσεβήματός ἐστιν ἐπέκεινα, τελεία ἢ ἐκπόρευσις, ἐπεὶ καὶ Θεὸς τέλειος τὸ πνεῦμα, ἐκ τελείου δηλονότι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἀχρόνως προελθόν· εἰ δὲ τοῦτο, περιττὴ καὶ μάταια ἢ ἐκ τοῦ υἱοῦ πρόοδος τοῦ πνεύματος· οὐδὲ γὰρ ἂν εἰπεῖν αἷτιαν τις ἔχοι, δι' ἣν ἐκ τοῦ υἱοῦ τὴν πρόοδον τὸ πνεῦμα ἔχει· ⁸⁾ Ἐπεὶ οὖν ὁ λόγος ἐξ ἀφύκτου καὶ ἀναγκαῆς διαιρέσεως τὸ παρ' αὐτῶν δογματιζόμενον περὶ τῆς προβολῆς τοῦ πνεύματος τῆς ἐκ τοῦ υἱοῦ ἔδειξε κατὰ πολὺν τὴν ἀσέβειαν ἔχον, φανερόν ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ μόνον

¹⁾ Aliter legit Hugo Eth., ut ejus versio testatur. Utrumque rectum habet sensum. Causa propinqua, immediata Filius habetur, primaria et suprema Pater.

²⁾ Hugo legit: ἀλλ'.

³⁾ Hucusque Hugo L. I c. 15 p. 1208. 1209.

⁴⁾ Cod. τίς.

⁵⁾ Cod. add. ἐν.

⁶⁾ Cf. Phot. l. c. §§. 7. 42. 44.

⁷⁾ Cod. f. 340, b: οὐτε.

⁸⁾ Cf. Phot. l. c. §§. 7. 31.

(H.: Filius) causa Spiritus, minus autem Filius (H.: Pater). Nam quae primaria (H.: propinqua) causa est, magis causa est, prout communes conceptiones et veritatis sermo declarat; sed in ea, quae incommutabilis et inalterabilis est, Divinitate atque in thearchicis hypostasibus neque magis neque minus est reperire, eo quod aequaliter et in eadem gloria ea quae communia sunt divinis personis consistant. Deinde quid vobis videtur? Estne perfecta Spiritus ex Patre processio an non? Si igitur non perfecta atque idcirco Filium in Spiritus emissionem habet socium, imperfectus Pater erit ac Spiritus, atque ideo haud perfectus Deus Pater sicut nec Spiritus. Si vero tale effatum omnem impietatem transcendit, perfecta ergo processio, quia et Deus perfectus est Spiritus, utpote ex perfecto Deo Patre absque tempore progrediens; si vero hoc, superflua ac vana Spiritus ex Filio progressio; neque enim causam proferre quis poterit, cur Spiritus ex Filio habeat progressionem. Quoniam itaque ratio ex necessaria et inevitabili disjunctione id quod ab illis de Spiritus ex Filio emissionem praedicatur multiplici modo impietate refertum ostendit, liquet ex Patre eoque solo eum procedere, hunc

πρόεισι, τοῦτον πηγὴν καὶ αἰτίαν μόνον ἐπιγραφόμενον, οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς, καθὰ καὶ ἡ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὁρθοτομοῦσα ἐκκλησία ἀνέκαθεν καὶ σήμερον τρανῶς διακηρύττει.

Εἰ δὲ ὁ δι' ἐναντίας αὐθις ἐνσταίη λέγων· „τὸ αὐτὸ καὶ ὑμῖν ἔψεται ἄτοπον δι' ὧν ἡμᾶς πειρᾶσθε παρακρούειν, ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς φατὲ ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς καὶ ὑπερουσίου τριάδος τὸν μὲν πατέρα εὐδοκεῖν, τὸν δὲ υἱὸν ἐνεργεῖν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συνενεργεῖν· οὐκοῦν καὶ καθ' ὑμᾶς ἔσται ὁ πατήρ ἁμοιρος ἐνεργείας ἢ ὁ υἱὸς ἀτελῆς ἐν τῇ ἐνεργεῖν τὸ πνεῦμα συνενεργὸν ἔχων, ἀλλὰ μὲν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἁμοιροὶ πατρικῆς εὐδοκίας; εἰ δὲ τὸ οὕτως ἐκφωνεῖν περὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων μνηθέντες τὴν εἰδῆσιν ἔχοιτε, καὶ οὐδαμῶς ὑμᾶς ὁ τῆς ἀληθείας λόγος καταμωμήσεται (οὐδὲ γὰρ τὴν ὁπωσοῦν ἀτέλειαν ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων προσάπτοιτε), ὡς αὐτως γε μὴν καὶ τὸ πνεῦμα ὑμεῖς ὁμολογοῦντες ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι καὶ διὰ υἱοῦ διαδίδοσθαι καὶ μεταλαμβάνεσθαι παρὰ πάσης τῆς κτίσεως, πῶς οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἀδυναμίας γραφὴν προσάπτοντες τῇ θεῷ καὶ πατρὶ ἀπενέγκοισθε, εἴπερ προβολεὺς καθ' ὑμᾶς ἔστι διὰ λόγου πνεύματος ἐκφαντορικῶς;¹⁾ Τί οὖν κωλύει, τελείας οὔσης τῆς πατρικῆς προβολῆς διὰ τὴν μίαν συμπνοίαν καὶ ὁμόνοιαν, θέλησίν τε καὶ βούλησιν καὶ ἐνέργειαν καὶ ἄλλα πάντα κοινὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ εὐδοκεῖν τὸν θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ καθὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τὴν

¹⁾ Dam. F. O. I 12 p. 148 Le Quien. In marg. Cod. f. 341, a: Τοῦτο ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐβλήθη.

fontem ac causam solum habere, non per generationis, sed per processionis modum, quemadmodum etiam recte sentiens per universum orbem Ecclesia ab antiquo usque hodie perspicue tradit ac docet.

Si vero adversarius rursum instaret dicens: „Idem et vos sequetur absurdum ex iis, per quae nos conamini a sententia nostra detertere, quum et vos dicatis, in zoarchica et supersubstantiali Trinitate Patrem quidem beneplacitum dare, Filium vero operari et Spiritum sanctum cooperari. Nonne igitur et secundum vos Pater operationis expers vel Filius imperfectus erit, cum hic in operando Spiritum habeat cooperatorem, sed et Filius ac Spiritus paterni beneplaciti haud erunt participes? Si vero ita statuere de divinis personis ex sacris edocti eloquiis scientiam habeatis, et nullo modo vos veritatis sermo reprehendet (neque enim imperfectionem qualemcumque thearchicis personis adaptaveritis), pari modo quoque Spiritum confitentes ex Deo Patre procedere et per Filium dari et accipi ab omni creatura, quomodo non et vos impotentiae maculam Deo Patri tribuentes abripiemini, quandoquidem juxta vos Pater per Verbum est Spiritus manifestantis productus? Quid igitur prohibet, quominus Deus Pater, quum perfecta sit ejus emissio, propter unam consensionem et conspirationem, volitionem quoque ac voluntatem operationemque et alia cuncta Patris et Filii communia, habeat beneplacitum, et ex Filio sicut ex ipso sit Spiritus progressio,

πρόοδον εἶναι, ἐπεὶ καὶ τὸ πνεῦμα παρὰ τῇ γραφῇ εὐρῆται πνεῦμα πατρὸς λεγόμενον ἐν τῇ λέγειν· Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; καὶ ἀλλαχόσε· ἑξαπόστειλον τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ¹⁾ ὥσάντως γε μὴν καὶ τοῦ υἱοῦ παρὰ τῇ γραφῇ λεγόμενον εὐρῆται, οἶον· εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· καὶ πάλιν· ἑξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κρᾶζον· ἄββᾶ ὁ πατήρ· ²⁾ ἢ γὰρ καὶ ὑμεῖς ἐν τῇ οὕτως ἐκφωνεῖν ἀσεβείας γραφὴν ἀπενέγκοισθε, ἢ καὶ ἡμᾶς μάτην ὡς ἀσεβοῦντας ἀποκρούεσθε.“

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ δι' ἐναντίας. Εἴπωμεν δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ ἡμεῖς· ³⁾ ὦ γενναῖε, ἐν οἷς μὲν μηδὲν ἀνάξιον ⁴⁾ καὶ ἀπάδον τῇ θεῷ φύσει ἐπακολουθεῖ, ἐν τούτοις τὸν μὲν πατέρα λέγομεν εὐδοκεῖν, τὸν δὲ υἱὸν ἐνεργεῖν, τὸ δὲ πνεῦμα συνενεργεῖν, καὶ οὐδεμία ὕβρις τῇ παντοκρατορικῇ καὶ ὑπερουσίῳ τριάδι προστρίβεται· καὶ γὰρ ἐν τῇ τῶν ὄντων δημιουργίᾳ τρία ἐπινοοῦμεν· τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν, τὸν πατέρα· τὴν δημιουργικὴν, τὸν υἱόν· τὴν τελειωτικὴν, τὸ πνεῦμα· ὥστε θελήματι μὲν πατρὸς τὰ ὄντα ὑπάρχει, ἐνεργείᾳ δὲ τοῦ υἱοῦ εἰς τὸ εἶναι παράγεται, παρουσίᾳ δὲ πνεύματος τελειοῦται· ⁵⁾ ἀλλ' εἰ καὶ οὕτως ὁμολογοῦμεν, ἀλλ' οὐ λέγομεν τρεῖς ἀρχικὰς κατ' αἰτίαν ἀνάρχους ὑποστάσεις ἢ τὸν πατέρα ἄμοιρον ἐνεργείας ἢ τοῦ υἱοῦ ἀτελῆ τὴν

¹⁾ Psalm. CXXXVIII. 7. CIII (CIV) 30.

²⁾ Rom. VIII. 9 Gal. IV. 6.

³⁾ Cod. f. 341, b in marg.: λύσεις.

⁴⁾ Cod. ἄξιον.

⁵⁾ Cod. τελειοῦνται.

quando etiam Spiritus, qui in Scripturis Patris dictus invenitur in illis verbis: Quo ibo a Spiritu tuo et quo a facie tua fugiam? et in aliis: Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terrae, eodem quoque modo Filii dictus in sacris literis reperitur, ut v. g.: Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus, et rursum: Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, qui clamat Abba Pater? Aut enim et vos in illa enuntiatione impietatis crimen incurretis aut et nos frustra impietatis arguitis.“

Haec si adversarius diceret, responderemus ei et nos: In quibus quidem, o bone, nihil indignum aut repugnans divinae naturae consequitur, in his Patrem quidem beneplacitum habere, Filium operari, Spiritum cooperari dicimus, ac nulla injuria omnipotenti et supersubstantiali Trinitati irrogatur. In rerum enim creaturarum productione tria cognoscimus ac cogitamus: causam principalem et absolute primam: Patrem; causam conditricem: Filium, ac consummatricem: Spiritum; unde voluntate quidem Patris res creatae existunt, operatione vero Filii in esse producuntur, praesentia Spiritus perficiuntur. Verum etsi haec confitemur, non tamen tres secundum causam

ἐνέργειαν ἢ πάλιν τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα ἄμοιρον τῆς πατρικῆς εὐδοκίας. Οὐδὲ γὰρ ὁ πατήρ ὁ τὰ πάντα ἐν παῶσιν ἐνεργῶν ἄμοιρος ἐστὶ εὐδοκίας, οὐδὲ ὁ υἱὸς ἐλλειπῇ τὴν δημιουργίαν ἔχει μὴ τελειομένην παρὰ τοῦ πνεύματος. Οὕτω γὰρ ἂν οὔτε ὁ πατήρ προσδεηθείη υἱοῦ, μόνον τε τῷ θέλει δημιουργῶν, ἀλλ' ὁμῶς θέλει δι' υἱοῦ· οὔτε ὁ υἱὸς συνεργίας προσδεηθῇ καθ' ὁμοιότητα τοῦ πατρὸς ἐνεργῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς θέλει διὰ τοῦ πνεύματος τελειοῦν· τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ παῖσα ἡ δύναμις αὐτῶν.¹⁾ Διὰ τοι τοῦτο ἐν τούτοις ἐπινοοῦμεν τὸν μὲν Θεὸν καὶ πατέρα εὐδοκοῦντα, δημιουργοῦντα τὸν λόγον, στερεοῦντα²⁾ δὲ τὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ ταῦτα ἔξω τῆς οὐσίας κατ' ἐνέργειαν εἰσὶ καὶ οὐδὲν ἀπαίσιον ἢ ἀσεβὲς οὕτω δοξάζοντες προστρίβομεν τῇ ὑπερουσίῳ καὶ ζωαρχικῇ τριάδι, μᾶλλον δὲ εὐσεβείας μεγίστης ἐχόμεθα· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἐπειδὴ οὐ δύναται ἑαυτὸν ἀρνεῖσθαι καὶ ὅπερ ἐστὶ μὴ εἶναι· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος καὶ μόνως καὶ κυρίως ἐστὶ πατήρ καὶ προβολεύς· διὰ τοι τοῦτο, καὶ συμφυία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ μία τίς ἐστι, καὶ πάντα τὰ θεοπρεπῆ κοινὰ πλὴν μόνης τῆς ὑποστατικῆς ιδιότητος, καὶ σύνδρομον ἔχη τῷ θέλει τὸ δύνασθαι, οὐκ ἔχει φύσιν ἑαυτὸν ἀπαρνεῖσθαι καὶ αὐτὸ ὅπερ ἐστὶ μὴ εἶναι· ἐν γὰρ τῷ λέγειν τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται καθὼς ἐκ πατρὸς, κοινήν εἶναι

¹⁾ Ps. XXXII 6. Textus paucis mutatis est ex Basil. de Sp. S. c. 16 n. 38 (Migne t. XXXII. p. 136).

²⁾ Sic et ap. Basil. l. c. in pluribus textibus. Alias στερεοῦν.

principii expertes ac principiantes dicimus personas, vel Patrem operationis extorrem vel imperfectam operationem Filii vel rursum Filium ac Spiritum a paterno beneplacito alienos. Neque enim Pater, qui operatur omnia in omnibus, expers beneplaciti, nec Filius habet inconsummatam creationem, nisi a Spiritu perficiatur. Hoc enim pacto nec Pater opus habebit Filio, sola voluntate creans, attamen vult creare per Filium; neque Filius egebit auxilio, juxta Patris similitudinem operans; sed et Filius vult per Spiritum perficere; nam „Verbo Domini coeli firmati sunt et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.“ Idcirco in his intelligimus Deum quidem Patrem beneplacitum habentem, creans Verbum et firmantem Spiritum, quia haec extra essentiam secundum operationem sunt, et nihil indignum vel impium ita sentientes superessentiali ac zoarchicae Trinitati tribuimus, immo vero summae pietati adhaeremus. In Deo vero Patre, quia se ipsum negare non potest ac nequit non esse quod est: est enim principium et causa Filii ac solum et proprie est Pater ac productor; idcirco, licet natura Patris ac Filii una quaedam sit, licet cuncta Deo digna attributa sint communia excepta personali dumtaxat proprietate, licet ejus voluntati potentia plane concurrat, non est ejus naturae ut se ipsum neget et quod est non sit. Dicens etenim:

τὴν προβολὴν πατρὸς καὶ υἱοῦ δίδωσι καὶ τὸ ἴδιον τῆς ὑποστάσεως τῆς πατρικῆς, καθ' ὃ πέφυκε χαρακτηριζέσθαι ὁ πατὴρ μόνος ὡς προβολεὺς, ἀπόλλυσιν διὰ τοῦτο ἐκφεύγει εἶναι καὶ τὸ μόνον ὅπερ ἐστίν, ἀρχὴ καὶ αἰτία. Μενούγγε λεγόντων ἡμῶν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεται, δι' υἱοῦ δὲ διαδίδεται καὶ μεταλαμβάνεται ὑπὸ πάσης τῆς κτιστῆς φύσεως, οὔτε αἷτιον τοῦ πνεύματος εἰσάγομεν οὔτε ἀτονίαν τοῦ πατρὸς· εἰ καὶ δι' υἱοῦ χορηγεῖται καὶ μεταδίδεται, ἀλλὰ φυσικῶς πρόξεστιν ἢ ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ πνεύματος δι' υἱοῦ χορηγία τε καὶ μεταδόσις. Καὶ τούτου εἰ θέλεις ἀμυδράν τινα κατανόησιν λαβεῖν, ἐκ τῆς εἰκονικῆς ἐμφάσεως τοῦ ἡλίου ἄθρει· ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος πηγὴ καὶ αἰτία οὖσα τῆς τε ἀκτίνος καὶ τῆς ἐλλάμψεως, φυσικῶς δὲ πρόξεστι διὰ τῆς ἀκτίνος τὴν ἔλλαμψιν τοῦ ἡλίου διαδίδοσθαι καὶ ἡμῖν χορηγεῖσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος προβολῆς τῆς ἐκ πατρὸς, δι' υἱοῦ δὲ χορηγίας διανοεῖσθαι χρὴ καὶ οὐδὲν ἀνάξιον ἢ ἀπαίσιον προστρέβεται τῇ ζωαρχικῇ καὶ ὑπερουσίῳ τριάδι. Τὸ δ' αὖ πνεῦμα παρὰ τῇ γραφῇ ἐκφωνεῖσθαι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς εἶναι πνεῦμα καὶ τοῦ υἱοῦ οὕτως ἐπινοοῦμεν· τοῦ μὲν πατρὸς, ὅτι τε ἐξ αὐτοῦ ἀχρόνως καὶ συναῖδιως ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας πρόεισι καὶ αἷτιον τὸν Θεὸν καὶ πατέρα καθὸ πρόβλημα ἐπιγράφεται· διὰ τοῦτο καὶ παρὰ τῆς κυριακῆς φωνῆς εἴρηται τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον· τὸ δ' αὖ πάλιν υἱοῦ πνεῦμα λέγεσθαι ὡς χορηγούμενον δι' αὐτοῦ καὶ φανερωθὲν ἡμῖν δι' αὐτοῦ, καὶ διὰ τὴν κατὰ φύσιν οἰκείωσιν τὴν πρὸς αὐτόν· ὅθεν καὶ παρὰ πάσῃ τῇ γραφῇ οὐχ' εὔρηται ὅτι ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, ἀλλ' ὅτι πνεῦμα υἱοῦ λέγεται

Spiritus ex Filio procedit sicut ex Patre communem esse Patris et Filii spirationem concedit et proprium paternae personae, secundum quod Pater solus dignoscitur ceu spirator, destruit; atque propterea desinit Pater esse ac solus esse quod est: principium et causa. Dum itaque dicimus, Spiritum ex Patre procedere, per Filium vero dari et accipi ab omni creata natura, neque causam inducimus Spiritus neque Patris lassitudinem et imperfectionem; etsi per Filium suppeditatur et distribuitur, naturaliter tamen adest Spiritus ex Patre per Filium suppeditatio ac distributio. Quod si obscuram quamdam hujus rei cognitionem capere desideras, eam conspice ex specie et imagine solis. Sicut enim sol fons et causa est tum radii tum luminis, naturaliter vero fit, ut per radium solis lumen distribuatur nobisque suppeditetur: sic et in sanctissimi Spiritus ex Patre processione et per Filium suppeditatione cogitari debet et nihil indecens vel indignum Trinitati vivificae ac superessentiali attribuitur. Quod vero Spiritus in scripturis Dei Patris Spiritus appellatur et pariter Filii, hoc pacto intelligimus: Patris quidem est, quia ex ipso absque tempore et coaeterne ex paterna essentia prodit et causam Deum Patrem velut spiratus agnoscit, quamobrem et per Domini vocem dicitur ex Patre procedens; rursum Filii Spiritus dicitur ut per ipsum suppeditatus ac manifestatus nobis per ipsum, et propter naturalem cum ipso conjunctionem ac veluti familiaritatem; unde et in universis Scripturis haud reperitur, eum ex Filio procedere, sed ibi Filii Spiritus dicitur eo

καθ' ὃν εἵπομεν τρόπον.¹⁾ Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ὥσπερ καὶ ἀληθές, μάταιος πάλιν ὁ ἐκ τῆς ἀνθυποφορᾶς τοῦ ἐναντίου λόγος ἀποδέδεικται.

V. Ἔτι εἰ ταῖς κοιναῖς ἐννοαῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἀντίφροσι καὶ ἐλλογίμοις ἀνδράσι καὶ τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἀκριβῶς ἐπιστήσασι δῆλον καθέστηκεν, ὅτι²⁾ ἐνὸς ὄντος αἰτίου αἰτιατὰ πολλά τε καὶ πλεῖστα εἶναι καθορᾶται ἐν τοῖς φυσικοῖς καὶ τεχνικοῖς καὶ προαιρετικοῖς, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἐν πᾶσι πράγμασιν· οἷον ὁ Ἀδὰμ εἰς ὃν ἀνθρώπος πολλῶν αἰτιατῶν ἐξ αὐτοῦ ἀπογεννηθέντων αἴτιος ὥς πατὴρ ἐξεγένετο· ὁμοίως δὲ καὶ Βεσελεὴλ ἀρχιτέκτων εἰς ὃν πλείστων ὄσων καὶ διαφόρων τῶν ἐν τῇ σκηνῇ πραγμάτων αἴτιος ἐγγέγονει· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν προαιρετικῶν ἔστιν ἰδεῖν· οἷον φέρε εἰπεῖν ἐπὶ Παύλου καὶ Πέτρου τῶν ἀοιδίμων ἀνδρῶν· προαιρετικῶς τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος πλείστους ὄσους ἐσαγήνευσαν καὶ εἰς ὃν ἕκαστος προαιρετικῶς πολλοὺς ἀπεγέννησαν καὶ πολλῶν σωτηρίας γεγόνασι πρόξενoi· ἐπὶ δέ γε μὴν τῶν αἰτιατῶν τὸ ἔμπαλιν ἔχει· ἐνὸς ὄντος αἰτιατοῦ ἀνάγκη προσεχῶς ἐν αἴτιον εἶναι, εἰ μὴ ἄρα δι' ἀσθένειαν καὶ ἀτονίαν τοῦ αἰτίου μεθ' ἑαυτοῦ συναίτιον ἄλλο προσλήψεται.³⁾ οὕτω γὰρ ἐξ ἐναργείας τῶν

¹⁾ Cf. Phot. de Sp. S. myst. in tit. et c. 49 seq. 90 seq.

²⁾ Sequentia magna ex parte exhibet Hugo Eth. L. II c. 10 absque Nicetae nomine.

³⁾ Cod. f. 342 b: προσλήψεται.

quo diximus modo. Quodsi hoc verum, sicuti re ipsa verum, vanam rursum ratiocinationem excipientis adversarii esse demonstratum est.

V. Praeterea communibus notionibus ac cunctis etiam alia sentientibus prudentibus viris, qui accurate norunt rerum naturam, manifestum est, quod una existente (ed. H.: existentiae) causa plura ac plurima causata conspiciuntur (H.: plures effectus esse inspiciuntur) in naturalibus, artificialibus et voluntariis, et paene in omnibus rebus; v. g. (H.: ut) Adam cum unus homo fuerit multorum causatorum (H.: effectuum) ex ipso progenitorum (H.: prodeuntium) causa exstitit ut pater; similiter et Beseleel architectus (H.: faber), cum unus esset, quam plurium (plurimarum) et differentium rerum in tabernaculo causa fuit; idem quoque invenire est in his quae sponte fiunt; v. g. in Paulo et Petro venerabilibus viris; (H.: nam Petrus atque Paulus) sponte evangelicae praedicationis doctrina quam plures traxerunt ad fidem, et uterque eorum, cum unus esset, (H.: alteruter singulus existens) sponte multos genuit et multorum salutis factus est reconciliator (H. add.: et voluntarie multos in fide genuerunt). At vero vice versa fit in effectibus (s. causatis). Nam uno existente effectum unam proximam (proxime) causam esse necesse est, nisi propter defectum ejusdem causae ac imbecillitatem aliquam secum causam (concausam) assumat. Sic enim ex ipsa rerum evidentia verum esse, quod a nobis asseritur, apparet. (H. ita concludit arg.: Quod ex ipsis rebus liquido apparet. Hoc si ita est, Spiritus ex Filio processio

πραγμάτων ἀληθὲς εἶναι το λεχθὲν ἡμῖν καταφαίνεται· ἐπεὶ οὖν οὕτω τὰ πράγματα ἔχει, ὡς ὁ λόγος ὑπέγραψεν, ὅτι ἐνὸς αἰτίου σχεδὸν πολλὰ τὰ αἰτιατὰ, ἐνός γε μὴν αἰτιατοῦ ἀνάγκη ἔν εἶναι τὸ προσεχὲς αἷτιον, εἰ μὴ ἄρα ἀδυναμία καὶ ἀτονία πρόσληψις γένηται, ὡς ἔφημεν· τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς ἀκρέμοσι τῶν σοφῶν δοκεῖ. Τούτων ἡμῖν ἐκ τῆς ἐναργείας τῶν πραγμάτων ὁμολογημένων, σκοπεῖν ἔστι τὸ παρ' αὐτῶν δογματιζόμενον. Τί γὰρ καὶ φασί; τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὴν πρόοδον τῆς ἐκπορεύσεως ἔχει. Εἰ μὲν οὖν τὸ πνεῦμα πολλά τε εἶναι καὶ διάφορα πράγματα, καὶ διὰ τοῦτο σωρεῖα τις αἰτιατῶν, καὶ πολλὰ τῇ ὑποστάσει, καὶ μὴ ἐν τῇ ἀριθμῷ ὃν παρ' αὐτοῖς ἀνεπλάττετο, ὥςπερ οἱ μῦθοι τοὺς γίγαντας,¹⁾ ἣν ἂν αὐτοὺς ἴσως ἐκφυγεῖν πρὸς τὸ πάντῃ δύσφημον ποσῶς τὸ ἀδύνατον, δύο αἷτια λέγοντας τῆς προβολῆς τοῦ πνεύματος· ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς τῶν φρενῶν μὴ²⁾ ἐξεστηκώς, ὅστις τοῦ καθ' ἡμᾶς τῶν χριστιανῶν δόγματος ἀνά τὴν οἰκουμένην πᾶσαν μεμύηται, ὅς τὸ θεῖον καὶ πανάγιον πνεῦμα ἐν ὃν τῇ ὑποστάσει καὶ ἐν ὃν τῆς ἁγίας τριάδος οὐχ ὑπείληφε, μήτι γε οἱ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι δογματίζοντες, φανερὸν ὅτι ἢ τοῦ πατρὸς ἀτονίαν καὶ ἀσθένειαν πρὸς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ πνεύματος κάταψηφίσονται καὶ διὰ τοῦτο δεδημένον πρὸς τὴν προβολὴν συλλήπτορος, ἢ ἐκφεύγοντες τὸ οὕτως ἀριδῆλως βλάσφημον καὶ ἀπωλείας, πρόξενον τῇ τῶν πραγμάτων δὲ μᾶλλον ἀνάγκῃ καταγχόμενοι, καὶ μὴ βούλωνται, τοῦ πνεύματος ἐνός αἰτιατοῦ ὄντος ἐν τῇ ζωαρχικῇ καὶ ὑπερουσίῳ τριάδι, πάντως καὶ ἐν

¹⁾ scil. ἀναπλάττονσι. Naz. Or. 27 n. 9 p. 494 ed. Maur.

²⁾ μὴ omitt. Cod. f. 342, b.

Patris defectum et imbecillitatem indicat). Quum itaque ita se res habeant, ut sermo adumbravit, nimirum unius causae permulta esse causata, unius autem causati unum necessario proximum esse principium, nisi forte impotentia et imperfectione assumptio alterius fiat, ut dictum est; hoc enim et sapientium proli videtur. His itaque nobis ex rerum evidentia in certo positis, considerandum est id quod ab adversariis praedicatur. Quid enim inquirunt? „Spiritus sanctus ex Patre et Filio processione habet progressionem.“ Si igitur Spiritus multae ac diversae res, atque idcirco acervus causatorum quidam, ac plura quoad personalitatem, non vero unus numero apud ipsos fingeretur, sicut in mythis gigantes, tunc fortasse potuissent quodammodo effugere praeter omnimodam blasphemiam etiam impossibilitatem; quoniam vero nemo sanae mentis, qui nostro christiano dogmate per universum orbem imbutus fuerit, existit, qui divinum et sanctissimum Spiritum haud supponat esse unum persona et unum ex sancta Trinitate, nedum illi ipsi, qui ex Patre Filioque eum procedere asserunt, liquet, eos aut Patris imperfectionem et imbecillitatem ad Spiritus productionem, quum ideo coooperatore in spirando indigeat, sancituros, aut ejusmodi manifestam ac perditionem inducentem blasphemiam effugientes, rerum vero potissimum necessitate constrictos, licet haud velint, quum Spiritus unum causatum sit in

αἴτιον τὸν πατέρα εἶναι δώσουσι.¹⁾ τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ὁμολογεῖν ἐξ ἅπαντος ἡ τῶν πραγμάτων ἀκολουθία καταναγκάζει.

VI. Ἐτι εἰ ἐκπορεύεται τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ὥσπερ ἐκ τοῦ πατρὸς, καθὼς τινες φασὶ, διερωτώντων ἡμῶν αὐτοὺς ἀποκρινέτωσαν, πότερον αὐτοῖς δοκεῖ ὁ υἱὸς πρὸς αἴτιον ἔχει τὴν ἀναφορὰν ἢ οὐ;²⁾ πάντως τῇ προδήλῳ συνθήσονται, ὅτι πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα τὴν ἀναφορὰν καὶ τὴν σχέσιν ἔχει, ἐξ οὗ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννητῶς ἐξ αὐτοῦ ἐξέλαμψε· τί δέ; ὁ πατὴρ καθὼς γεννήτωρ καὶ αὐτὸς πρὸς τινὰ ἔχει τὴν ἀναφορὰν καὶ τὴν σχέσιν ἢ οὐ; πάντως, ἐροῦσι, πρὸς τὸν υἱόν· οὐ γὰρ τοσοῦτον ἀναισθητότεροι τῶν μαινομένων καθεστήκασιν, ἵνα καὶ τῇ ἐναργείᾳ τῶν πραγμάτων ἀπομάχωνται· τί δ' αὖ; ὁ πατὴρ, αἴτιος ὢν καὶ τοῦ πνεύματος, καθὼς γεννήτωρ καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τὴν σχέσιν καὶ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ τὴν μὴ κατὰ γέννησιν πρόοδον; φανερόν ὅτι κατ' ἄλλην τινὰ, ἵνα μὴ καθὼς γεννήτωρ καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τὴν σχέσιν ἔχων συμβῇ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς σχέσεως τοῦ γεννήτορος καὶ τοῦ πνεύματος γέννημά τε εἶναι καὶ υἱὸς, καὶ διὰ τοῦτο ἢ συγγεῖσθαι τὰς ὑποστάσεις ἢ ἀδελφὸν τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἀναπλάττεσθαι· οὐκοῦν διὰ ταῦτα κατ' ἄλλην τινὰ πρόοδον τίς δέ ἐστιν αὕτη; πρόδηλον ὅτι ἡ ἐκπόρευσις, ἐξ ἧς σχέσεως καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορευτὸν κέκληται καὶ ὁ τούτου αἴτιος καθὼς τοῦδε αἴτιος προβολεὺς εἴρηται. Εἰ οὖν τοῦτο ἀληθές, ὥσπερ οὖν καὶ ἀποδέδεικται, ἐρωτητέον αὖθις αὐτοῖς·

¹⁾ Cf. Phot. op. cit. §§. 17. 31. 44.

²⁾ Paucis mutatis hoc caput inseruit suae *ἱερᾷ Ὀπλοθήκῃ* Parte I syllog. 30 (in eod. cod. Mon. f. 87. 88.) Andronicus Camaterus.

zoarchica et supersubstantiali Trinitate, omnino et unam ejusdem causam Patrem esse concessuros; hoc enim confiteri plane rerum nos consequentia cogit.

VI. Adhuc: si ex Filio procedit Spiritus sicut ex Patre, ut quidam dicunt, nobis eos interrogantibus respondeant, utrum ipsis videatur: Filiusne ad causam habet relationem an non? Omnino manifeste concedent, eum ad Deum Patrem relationem habitudinemque, habere, ex quo absque tempore et absque passione ante omnia saecula per generationem effulsit. Quid vero? Pater quatenus genitor habetne ipse ad aliquem habitudinem ac relationem an non? Omnino, inquit, ad Filium. Non enim eo usque furentibus insensibiliores effecti sunt, ut et rerum evidentiae repugnent. Quid rursum? Paterne, quum sit Spiritus causa, habet etiam quatenus genitor et ad Spiritum relationem habitudinemque, an vero secundum aliam quamdam progressionem, quae non sit generatio? Manifeste secundum aliam quamdam, ne dum quatenus genitor ad Spiritum quoque relationem habeat, propter identitatem habitudinis genitoris Spiritus etiam genitus ac Filius esse credatur, atque ideo aut hypostases confundi aut Filii fratrem Spiritum fingi eveniat. Quenam vero est haec alia? Manifeste processio, ex qua habitudine et Spiritus procedens nominatur et hujus auctor et causa qua talis productus dicitur. Si itaque hoc verum est, sicut et demonstratum est,

εἰ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται τοῦ υἱοῦ ὥςπερ ἐκ τοῦ πατρὸς, πότερον ἔχει τινὰ σχέσιν ὁ υἱὸς πρὸς τὸ πνεῦμα προβαλλόμενος αὐτὸ καθὼς καὶ ὁ πατήρ ἢ οὐ; εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔχει, πρόδηλον ¹⁾ οὐκ ἐξ αὐτοῦ καὶ γὰρ τὸ ἄσχετον δηλονότι καὶ ἀκοινώνητον κατ' ἐκεῖνο καὶ ἀλλότριον· εἰ δὲ ἐροῦσιν ἔχειν, καὶ μὴ βούλωνται, ἢ καθὼς υἱὸς ἐστὶ τε καὶ λέγεται, ἢ καθὼς καὶ ὁ πατήρ πρὸς τὸ πνεῦμα οὐ καθὼς πατήρ, ἵνα μὴ υἱὸς ἀναφανῇ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καθὼς προβολεύς· παρὰ ταῦτα γὰρ οὐκ ἔγχωρεῖ λέγεσθαι τὸν υἱὸν ἔχειν πρὸς τὸ πνεῦμα σχέσιν, ²⁾ εἴπερ ἐξ αὐτοῦ τὴν πρόοδον ἔχει· ἀλλ' εἰ μὲν καθὼς υἱὸς, υἱωνὸς τὸ πνεῦμα τάχα ἀναπλασθήσεται ³⁾ καὶ ἔσται τοῦτο πολλοῦ γέλωτος καὶ μεγίστης βλασφημίας ἀνάμεστον· ⁴⁾ οὐκ ἄρα καθὼς υἱός· ⁵⁾ λείπεται δὲ κατ' ἄλλην τινὰ σχέσιν, ἥγουν τὴν ἐκπόρευσιν· ἄλλην γὰρ παρὰ ταύτην οὐκ ἔστιν εὐρεῖν· εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται ἄρα ὁ υἱὸς ὥς μὲν υἱὸς αἰτιατός, ὥς δὲ καὶ αὐτὸς προβολεύς τοῦ πνεύματος, αἷτιος· διὸ ἐντεῦθεν σκόπει τὰ ἄτοπα· ἦτοι γὰρ ἀναντιῶς ἔσχε τὸ εἶναι προβολεὺς ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος ἢ οὐκ ἀναντιῶς, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς· ἀλλ' εἰ μὲν ἀναντιῶς, ἔσονται ἐν τῇ ὑπερφυεῖ καὶ ὑπερουσίῳ τριάδι δύο ἀρχικαὶ καὶ ἀναρχοὶ κατ' αἰτίαν ὑποστάσεις, καὶ διὰ τοῦτο δύο ἀρχαὶ καὶ αἷτια, καὶ ⁶⁾ ἐντεῦθεν τὸ σεβαζόμενον ἡμῖν τῆς

¹⁾ ὥς addit Camat. l. c. f. 87, b.

²⁾ Sic Camat. In Nic.: οὐκ ἔγχ. τὸν υἱὸν ἔχειν πρὸς τὸ πν. σχέσιν τοῦ λέγεσθαι. f. 343 a.

³⁾ Cam. ἀναπλ. τάχα.

⁴⁾ Cam. καὶ ἔσται τοῦτο βλάβημον.

⁵⁾ Sequentia paucis mutatis affert Hugo Eth. L. I c. 17 p. 1211.

⁶⁾ καὶ omitt. Cam. f. 88 a.

rursus ex iis quaerendum: Si Spiritus procedit ex Filio sicut ex Patre, habetne relationem quamdam Filius ad Spiritum eum emittens sicut et Pater, an non? Si quidem non habet, manifeste non est ex ipso; etenim quod habitudinem non habet incommunicabile quoad illud et alienum est. Si vero dicent, eum habere, licet haud velint, habebit eam vel quatenus Filius est ac dicitur vel quatenus et Pater ad Spiritum refertur non qua Pater, ne filius appareat Spiritus, sed qua spirator; praeter haec enim Filium ad Spiritum relationem habere nequit dici, si quidem ex ipso progressionem habeat. Sed si ut Filius habet relationem, protinus nepos effingitur Spiritus, quod erit magno risu et maxima blasphemia abundans. Non ergo ut Filius. Relinquitur vero ut ad Spiritum referatur secundum aliam quamdam habitudinem, sive secundum processionem; praeter hanc enim alia inveniri nequit. (H.: Si Filius non in eo quod Filius Spiritum emittat, cum Pater non in eo quod Pater Spiritus causa existat, relinquitur utique secundum aliquam aliam habitudinem). Quodsi ita est, erit ergo Filius ut Filius ex causa, ut autem et ipse Spiritus emissor, causa. Considera hinc sequentia absurda. (H.: propter quod hinc inde inconvenientia oboriuntur.) Aut enim non ex causa existens habet Filius emissor Spiritus esse, aut ex causa existens, Patre scilicet. Atqui si non existens ex causa, erunt (rursus) in supernaturali et super-

μοναρχίας κράτος ἀπόλλυται ¹⁾ καὶ ἡ πολυπληθία τῶν σεβομένων παρ' Ἑλλήσι θεῶν συνεισφρήσεται, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα ἔσται μόνον ἐξ ἀπάντων πολυάρχον ἀρχὴν ἔχον, ²⁾ ὅπερ ἐστὶ καὶ τοῦτο ³⁾ πλείστης ἀσεβείας ἀνάμεστον· εἰ δὲ οὐκ ἀναιτίως ἔσχευεν ὁ υἱὸς τὸ ⁴⁾ εἶναι προβολεὺς τοῦ πνεύματος, πάντως ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦτο ἔσχευεν, ἐπεὶ καὶ τὸ εἶναι υἱὸς καὶ πάντα ὅσα ἔχει διὰ τὸν πατέρα ἔχει· εἰ δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦτο ἔχει, τίς ἡ ἀπόκληρωσις καὶ καινοτομία τῆς υἱικῆς ὑπάρξεως, ⁵⁾ ἵνα μὴ καθὸ υἱὸς υἱὸν ἀπογεννᾷ καὶ πατὴρ ἀναφαίνεται, ⁶⁾ εἴπερ ὁ πατὴρ καθὸ προβολεὺς ⁷⁾ τὸν υἱὸν αὐθις προβολέα τοῦ πνεύματος ἀποδείκνυσιν; εἰ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ ἀκαινοτόμητον ἔχει ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις, ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ τοῦ πνεύματος ἐκπόρευσις, ὥςπερ δὲ προβολεὺς ὁ υἱὸς ἀναδείκνυται, ἀνάγκη πᾶσα, ἵνα μὴ καινοτομία περὶ τὴν θείαν φύσιν εὐρεθῇ, καὶ ⁸⁾ γεννησάτω υἱὸν, καὶ ἔσται υἱωνὸς ἐντεῦθεν ἀναπλαττόμενος, εἴπερ καὶ προβολεὺς τοῦ πνεύματος καθὸ ἐκ πατρὸς ἀναδείκνυται. ⁹⁾ Εἰ δὲ ταῦτα ὁρμαθὸς ἀσεβείας καὶ βόθυνος μέγιστος καθίσταται, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται ὥςπερ ἐκ τοῦ πατρὸς.

¹⁾ Sequ. usque ad vocem συνεισφρ. desunt ap. Cam.

²⁾ Cf. Phot. l. c. §. 33.

³⁾ κ. τοῦτο δυσόσεβες Cam.

⁴⁾ Cod. τοῦ.

⁵⁾ Cf. Phot. l. c. §. 47 not. 7.

⁶⁾ Sic. Cam., Nic. text. ἀπογεννᾷ — ἀποφαίνεται.

⁷⁾ καθὸ προβ. deest ap. Cam.

⁸⁾ καὶ add. ex Cam.

⁹⁾ Hucusque Cam.

essentia Trinitate duae personae secundum causam principii expertes et principiantes (H.: duo principia sine principio) atque propterea duo principia et duae causae (Pater sc. et Filius) atque hinc monarchiae quod veneramur robur destruitur et multitudo Deorum, quos gentiles colunt, inducitur; sed et Spiritus solus ex omnibus erit multiplex principium habens, quod idem et maxima impietate refertum est. Si autem ex causa Filius existens Spiritus emissor sit, omnino ex Patre hoc sortitus est, quia et quod sit Filius et omnia, quaecumque habet, propter Patrem habet. Sin autem ex Patre hoc habet, quae est ista exhaereditatio et detrimentum filialis existentiae, ut non in eo quod Filius filium generet et pater censeatur, cum Pater in eo quod emissor Filium rursus emissorem Spiritus ostendat? Si enim ex Patre indemnis (nulli obnoxia innovationi) est Filii generatio Spiritusque processio, quemadmodum emissor Filius ostenditur, necesse omnino, ut detrimentum (innovatio et alteratio) circa divinam naturam non inveniat, quod et generet filium, et sit (erit) nepos hinc complasmatus aliquis, cum et emissor Spiritus in eo quod ex Patre Filius monstretur. Quod si ita est, congeries impietatis et profunda fovea emergit. Non ergo Spiritus ex Filio procedit sicut ex Patre. (Si vero haec congeries . . . existunt, non ergo etc.)

VII. "Ετι εἰ πᾶσι μὲν οἷς τὸ κρίνειν ὁρθῶς πρόσεστι καὶ ἡ τῶν ὄντων γινῶσις ποσῶς πάρεστι, δύο τὰς ἀνωτάτω διαφορὰς τῶν ὄντων διαγινώσκουσι, καθὼς φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος,¹⁾ δεσποτείας φημι καὶ δουλείας, οὐχ ἅς παρ' ἡμῖν ἡ τυραννὶς ἔτεμεν, ἀλλ' ἅς ἡ φύσις διώρισεν, εἴ τῃ²⁾ φίλον οὕτω καλεῖν. Τὸ γὰρ πρῶτον καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν Τούτων τοίνυν ἡ μὲν ποιητικὴ τέ ἐστι καὶ ἀρχικὴ καὶ ἀκίνητος, ἡ δὲ πεποιημένη καὶ ὑπὸ χεῖρα καὶ μεταπίπτουσα. Καλεῖται δὲ ἡ μὲν Θεός, ἡ δὲ μεθ' ἡμῶν τέ ἐστι καὶ καλεῖται κτίσις, καὶ ἄλλα³⁾ ἄλλων ὑπεραίρη κατὰ ἀναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν ἐγγύτητος. Τούτων τοίνυν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἡ μὲν ἐστὶν ἀπερίγραφτος καὶ ἀκατάληπτος καὶ ἀναλλοκωτος καὶ ὅσα πρέπει θεία καὶ ὑπερουσίῃ καὶ ἀκρίστῃ φύσει, ἡ δὲ ἐστὶ περιγραφτὴ καὶ καταληπτὴ καὶ ἀλλοιωτὴ καὶ ὅσα ἀρμόζει κτιστῇ φύσει. Καὶ ἡ μὲν ἐφ' ᾧ εὔρηται κατηγορουμένη ὑποστάσεων, ἤγουν ἡ κτιστὴ φύσις πολλὴν μὲν τὴν διαφορὰν ἔχει, ἐλαχίστην δὲ τὴν κοινωνίαν, οἷα φέρε εἰπεῖν ὥς ἐπ' ἀνθρώπου· ἡ γὰρ ἀνθρωπίνῃ φύσει κατὰ Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν λοιπῶν κατηγορουμένη ὀλίγην τὴν κοινωνίαν παρέχει· κατὰ γὰρ τὸν τῆς οὐσίας λόγον καὶ ὅσα ταύτης ἀναγκαίως ἔπονται· κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ πάντα πλείστον⁴⁾ ἀλλήλων διεστήκασιν ὃ τε Πέτρος καὶ Παῦλος καὶ οἱ παραπλήσιοι ἄνθρωποι· κατὰ γὰρ κίνησιν καὶ βούλησιν καὶ προαίρεσιν καὶ ἐνέργειαν καὶ

¹⁾ Naz. Or. 34 in advent. Aegypt. n. 8 p. 623 ed. Maur. Nonnulla omitta.

²⁾ Sic Naz. Cod. f. 243, b: εἰ τό γε φίλον.

³⁾ Cod. f. 344 a: ἄλλως.

⁴⁾ Cod.: πλείστον.

* VII. Praeterea omnes qui recte judicare possunt et quibus rerum certo quodam modo adest cognitio, duas supremas rerum differentias agnoscunt, ut Gregorius ait Theologus, dominationis videlicet et servitutis, non quas nobis tyrannis scidit, sed quas natura distinxit atque constituit, si cui tamen placet ita appellare. Nam quod primum est, supra naturam est. Harum igitur prior effectrix est et princeps atque immobilis, posterior vero effecta, subdita atque caduca. Illa vocatur Deus, haec vero nobiscum est et vocatur creatura, licet alia aliis dignitate praestet, prout videl. quaeque Deum propius attingit. Harum per consequens illa incircumscripcta, incomprehensibilis et immutabilis est, ac quaecumque decent divinam, superessentialem et increatam naturam, haec vero circumscripcta, comprehensibilis mutabilisque ac quaecumque creatae conveniunt naturae. Atque haec quidem creata natura de quibus personis invenitur praedicata magnam differentiam habet, minimam vero communionem, ut. v. gr. in homine. Etenim humana natura de Petro et Paulo ac ceteris praedicata haud magnam praebet communionem, id est secundum rationem essentiae et eorum quae necessario hanc consequuntur; quoad reliqua vero omnia plurimum ab invicem distant tum Petrus tum Paulus tum consimiles homines. Nam secundum motionem ac volitionem,

χρόνον καὶ τόπον καὶ πλείστοις ὅσοις ἰδιώμασιν· ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν εἰς ἄλληλα περιχώρησιν ἀσύγχυτον ἀδύνατον ἔχειν, ἔτι γε μὴν καὶ τὴν ἐξ ἁλλήλων διάστασιν μάλα κέκτηνται, ὃ καὶ μᾶλλον τὸν πληθυσμὸν πέφυκεν ἐμποιεῖν· διὰ τοι τοῦτο καὶ ἀριθμοῦντες τρεῖς λέγομεν ἀνθρώπους καὶ τρεῖς ἵππους, ᾧ καὶ μᾶλλον ἐν πλήθει χαρακτηρῶσθαι εἴωθεν ἢ ἐν τῷ ἐνὶ διὰ τὸ πλείστην ἔχειν διαφορὰν, ἥτιονα δὲ τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ἔνωσιν. Ἡ δὲ ἐφ' ὧν ἂν κατηγορεῖται, ἡγουν ἡ θεία καὶ μακάρια φύσις τὸ ἐμπαλιν ἔχει, οἷον ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πλείστην μὲν τὴν κοινωνίαν καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἐν πᾶσι, πλὴν μόνης μιᾶς τῆς τῶν ὑποστατικῶν ἰδιοτήτων διαφορᾶς εὐρισκομένης. Ταῦτα δὲ ἐστὶν ἀγέννητον, γεννητὸν, ἐκπορευτὸν· τὰ δ' ἄλλα πάντα κοινά· ἐξαιρέτως δὲ τὴν εἰς ἄλληλα περιχώρησιν ἔχουσιν ἀσυγχύτως, οὐχ ὥστε συναλεῖφασθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχασθαι ἁλλήλων κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί·¹⁾ διὰ τοι τοῦτο καὶ τὸν πληθυσμὸν ἐκπέφυγε καὶ εἰς θεός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τρία ταῖς ἰδιότησι γνωρίζεται καὶ πιστεύεται· τριάς δὲ πάλιν γνωρίζεται καὶ πιστεύεται κατὰ τὴν τῶν ὑποστατικῶν ἰδιοτήτων διαφορὰν· ἐν ταύταις γὰρ καὶ μόναις ἡ τριάς τριάς εἶναι πιστεύεται καὶ προσκυνεῖται καὶ χαρακτηρίζεται. Τούτων οὖν ἡμῖν ᾧδε προωμολογημένων σκεπτέον τὸ παρά τισι δογματιζόμενον. Εἰ οὖν τὸ πνεῦμα καὶ ἐκείνους ἐκπορεύεται τοῦ υἱοῦ καθὼς ἐκ τοῦ πατρὸς, πάντως κοινὴ ἔσται ἡ προβολὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ· εἰ δὲ τοῦτο, ἀνάγκη τὰς

¹⁾ Joh. XIV. 10. Alia verba subsignata ex Naz. Or. 42 n. 15 p. 758.

electionem operationemque, secundum tempus et locum et quam plurimis proprietatibus maxime differunt; verum et fieri nequit, ut circuminsessionem ad invicem inconfusam habeant; immo revera magnam ab invicem habent discrepantiam, quod et maxime pluralitatem gignere potest. Quare etiam numerantes tres dicimus homines et tres equos, quae et magis in multitudine distinguere solent quam in unitate, quia plurimam habent differentiam, minorem vero societatem et unitatem. Verum altera de quibus praedicetur vice versa se habet, divina videl. ac beata natura; ut in Patre et Filio et Spiritu sancto cernimus maximam quidem communionem ac paene in cunctis praeter unam solam differentiam, quae in personalibus proprietatibus reperitur. Hae vero sunt: ingenitum, genitum ac procedens, reliqua omnia communia. Eminenter vero habent ad invicem circuminsessionem inconfuse, non ut in unum contrahantur, sed ut ad invicem sint conjuncti secundum Domini vocem: Ego in Patre et Pater in me. Idcirco et pluralitatem effugiunt et unus Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus, licet tria proprietatibus cognoscantur credanturque; Trinitas vero rursum intelligitur et creditur secundum personalium proprietatum differentiam; in his namque iisque solis et Trinitas esse Trinitas creditur, adoratur, dignoscitur. His igitur a nobis praestitutis considerandum est quod quidam docent. Si Spiritus juxta illos procedit ex Filio sicut ex Patre, omnino communis erit productio (spiratio activa) Patris et Filii; si vero hoc, necesse est personarum proprietates

ιδιότητος τῶν ὑποστάσεων κοινοῦσθαι.¹⁾ καὶ πῶς ἂν ἔτι εἴεν ιδιότητες κινούμεναι τε καὶ μεταπίπτουσai ἢ πῶς ἂν ἡ τριάς τριάς εἶναι πιστευθῇ, τῶν ιδιοτήτων μεταπιπτουσῶν καὶ συγχεομένων; ἐν γὰρ ταῖς ιδιότησι ταύταις καὶ μόναις ἡ τριάς τριάς γνωρίζεται καὶ πιστεύεται καὶ προσκυνεῖται καὶ χαρακτηρίζεται. Τοιγαροῦν καὶ προβολέα ὁμολογοῦντες τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ πνεύματος (τοῦ μὲν γὰρ νιοῦ γεννήτωρ ἐστὶ, τοῦ δὲ πνεύματος προβολεύς· τοῦτο γὰρ ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων δεδιδάγμεθα) οὐ κατὰ τὸν τῆς φύσεως αὐτοῦ²⁾ λόγον τὸν κοινῶς ἐπὶ τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων κατηγοροῦμενον ἐπινοοῦντες εὐσεβοῦμεν (ἢ γὰρ ἂν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν δύο θεαρχικῶν ὑποστάσεων εὐρίσκειται λεγόμενον· καὶ γὰρ ὅσα τῷ θεῷ καὶ πατρὶ καθ' ὁ θεὸς τέλειος καὶ πληρέστατος κατηγοροῦνται, ταῦτα πάντως καὶ κατὰ τῶν δύο θεαρχικῶν ὑποστάσεων ἰσομοίρως κατηγορηθῇσονται), μᾶλλον δὲ εἰπεῖν κατὰ τὸν τῆς ὑποστάσεως λόγον,³⁾ καθ' ὃν τῶν δύο θεαρχικῶν ὑποστάσεων, φημὶ δὴ τοῦ νιοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, διακέκριται καὶ διήρηται ἀδιαιρέτως. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ὥςπερ οὖν καὶ ἀληθές, τῆς προβολῆς πατρὸς καὶ νιοῦ κοινῆς δεδομένης, φανερόν ὅτι τὰ προλεχθέντα βλάβημα ἔψεται, καὶ οὐ μόνον ταυτὶ, ἀλλ' ἡ καὶ αἱ κοινὰ περὶ θεοῦ ἔννοιαι καὶ ὁ φυσικὸς λόγος διαγορεύσας τὴν ἄκιστον καὶ θεῖαν φύσιν ἔμπαλιν ἔχειν ἐφ' ᾧ ὑποστάσεων κατηγορεῖται τῆς κτιστῆς ἄλλως ἐχούσης διαπεσεῖται, συγχύσεως ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων

¹⁾ Cf. Phot. op. cit. §§. 9. 10. 46. 47.

²⁾ Cod. f. 344 b: αὐτόλογον.

³⁾ Phot. l. c. §. 15.

communicari, et quomodo forent adhuc proprietates eae quae mobiles sunt et excidunt, aut quomodo Trinitas crederetur esse Trinitas, si proprietates alterantur et confunduntur? In his enim proprietatibus iisque solis et Trinitas ut Trinitas cognoscitur et creditur et adoratur et discernitur. Quare et productorem Spiritus confitentes Deum Patrem (Filii enim genitor est, Spiritus vero productor, quod ex divinis eloquiis edocti sumus) non secundum naturae rationem, quae communiter de tribus divinis personis praedicatur, id intelligendo pie plane sentimus (alias enim et de reliquis duabus divinis personis dictum inveniretur, quum omnia quaecumque de Deo Patre, quatenus est Deus perfectus et completissimus, praedicantur, ea omnino et de duabus divinis personis aequo modo praedicanda sint), imo potius secundum personae rationem, juxta quam a reliquis divinis personis, Filio sc. ac Spiritu, Pater absque divisione distinctus et discretus est. Si vero hoc verum, quemadmodum et reipsa verum est, liquet semel concesso, Patris et Filii communem esse productionem, praedicta consequi absurda; et non solum ista, sed et communes de Deo notiones ac naturalis ratio enuntians, increatam ac divinam naturam viceversa se habere de quibus personis praedicetur, quam naturam creatam aliter se habentem, omnino intercidit, confusione secundum illorum nugas ac commenta divinis personis inducta. Si vero tantam impietatis congeriem eorum ratio praeparavit (etenim

συναγομένης κατὰ τὸν αὐτῶν λῆρον καὶ μῦθον. Εἰ δὲ τοσοῦτον ἔσμὸν ἀσειβείας ὁ λόγος αὐτῶν ἐξήρτυσε (καὶ γὰρ ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος τὰ μυρία ἔψεται, σοφός τις ἔφη), φανερόν ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς πρόεισι μόνως ἐκπορευτῶς καθὼς καὶ ὁ υἱὸς γεννητῶς.

VIII. Ἐτι εἰ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται τοῦ υἱοῦ καθὼς ἐκ τοῦ πατρὸς, πότερον τὴν αὐτὴν ἐκπόρευσιν ἢ διάφορον; ¹⁾ ἀλλ' εἰ μὲν διάφορον, ἢ κρείττων ἔσται τῆς πατρῴας ἢ χείρων ἢ ἴση· καὶ εἰ μὲν κρείττων, πάντως καὶ ὁ υἱὸς κρείττων ἔσται τοῦ πατρὸς· ²⁾ καὶ γὰρ ὧν ἡ κατὰ φύσιν προβολὴ κρείττων, πάντως αὐτὰ κρείττω· εἰ δὲ χείρων, ἔσται οὐ μόνον τὸ πνεῦμα ἑαυτοῦ χείρον καὶ κρείττον, ἐπεὶ κατὰ διάφορον ἐκπόρευσιν τὴν ὑπαρξιν ἔχει, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς οὐχ ὁμοούσιος τῷ Θεῷ καὶ πατρί· καὶ γὰρ ὧν αἱ κατὰ φύσιν προβολαὶ τὸ χεῖρον ἔχουσιν, τούτων καὶ αἱ φύσεις χείρους· εἰ δὲ ἴση, ἡ αὐτὴ ἔστι τῆς πατρῴας· εἰ δὲ ἡ αὐτὴ, πότερον συντελεῖ εἰς ὑπαρξιν τοῦ πνεύματος ἢ οὐ; εἰ μὲν οὐ συντελεῖ, μάτην· οὐδὲν δὲ ἐν Θεῷ μάτην· εἰ δὲ συντελεῖ, ἢ ἀτελὴς ἔσται τοῦ πατρὸς ἡ προβολὴ καὶ τούτου ³⁾ χάριν καὶ αὐτὴν συλλαμβάνεται· εἰ δὲ τελεία ἡ πατρῴα τοῦ πνεύματος προβολὴ (πῶς γὰρ οὐ; καὶ γὰρ ἐπαρκεῖ εἰς τελείαν ὑπαρξιν τῷ πνεύματι) περιττὴ πάλιν ἡ τοῦ υἱοῦ· ⁴⁾ οὐ γάρ τι δώσουσι τῶν περὶ τὸ πνεῦμα συντελεῖν τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπόρευσιν

¹⁾ Cf. Phot. I. c. §. 35. Hoc cap. exhibet Hugo Eth. L. II c. 2.

²⁾ Cod. f. 345 a: πνεύματος.

³⁾ Cod. τοῦ.

⁴⁾ Cf. Phot. I. c. §. 7. 31.

uno dato absurdo sexcenta sequuntur, ut sapiens quidam dixit), liquet Spiritum ex Deo Patre solummodo per processionem prodire, sicut Filius prodit per generationem.

VIII. Praeterea si Spiritus procedit ex Filio sicut ex Patre, an eandem hinc habet processionem an diversam? (H.: aut secundum eandem processionem aut secundum differentem.) Si differens, aut potior (ed. prior) paterna erit aut deterior aut aequalis. Quodsi potior, erit prorsus Patre Filius melior; nam quorum secundum naturam emissio potior, omnino et ipsa meliora sunt. Quodsi pejor, erit non solum Spiritus seipso deterior et potior, eo quod differenti profectione habeat existentiam, sed et Filius minime consubstantialis Deo Patrique; namque (ed. nempe) quorum secundum naturam emissiones deterius habent, horum et naturae deteriores sunt. Quodsi aequalis, eadem erit paternae. Si eadem, quaero, utrum actu compleat existentiam (conferat in existentiam) Spiritus an non. Si non complet, frustra est; nihil autem circa Deum frustra. Si opere complet, vel imperfecta est ex Patre emissio, quamobrem et ipsam assumit; vel si perfecta est paterna Spiritus emissio (quomodo enim non? nam sufficit Spiritui ad existentiam [H.: cum perfectam existentiam Spiritui efficiat]), superflua

διὰ τὸ ταύτην εἶναι τῆς πατρῴας καὶ τὸ ἀσύνθετον τῆς ὑπάρξεως τοῦ πνεύματος.

IX. Ἐν εἰ πᾶν ὅπερ ἂν ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς καὶ παντουργοῦ τριάδος κατηγορεῖται, ἢ κοινῶς ἐπὶ τῶν τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων εὔρηται λεγόμενον, δηλονότι ταυτοτρόπως καὶ συνωνύμως,¹⁾ καὶ οὐ διαφόρως, ἢ ἰδίως ἐπὶ μιᾶς χωρὶς τῶν ἐπὶ δύο ὑποστάσεων οὐ ταυτοτρόπως λεγομένων, ὥς τὸ αἰτιατὸν καὶ τὰ ὅμοια· ἢ δὲ προβολῇ τοῦ πνεύματος ἢ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ταυτοτρόπως οὐσά τε καὶ λεγομένη οὔτε κοινῇ τῶν τριῶν οὔτε μιᾶς τινος μόνης, ὥς οἱ τὸ πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι διατεινόμενοι λέγουσιν.²⁾ οὐκ ἄρα ὅλως ἐν τῇ ζωαρχικῇ καὶ παντουργῇ καὶ τελείᾳ τριάδι ἢ τοῦ πνεύματος προβολῇ πρόσεστιν ὅπερ ὡς πάντῃ δύσφημον καὶ τῆς τῶν χριστιανῶν μερίδος ἀλλότριον πορρωτάτω τὴν κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος οὕτως κενοφωνίαν³⁾ καὶ βλασφημίαν ἀποσειόμεθα.

X. Ἐν⁴⁾ εἰ πᾶσα εἰκὼν ἀμυδροτέραν ἔχει τὴν ἐμφέρειαν οὐτινος ἂν καὶ λέγοιτο εἶναι εἰκὼν, χωρὶς δηλονότι τῆς φυσικῆς λεγομένης· ἔστι δὲ ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν Θεοῦ ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργηθείς· οὗτος δὲ διπλοῦς χρηματίζων

¹⁾ Haec affert Hugo L. II c. 3.

²⁾ Cf. Phot. §§. 36. 64.

³⁾ fort.: καινοφωνίαν.

⁴⁾ Sequ. dat Hugo Ether. L. II c. 5. Rursum leguntur apud Camat. l. c. syllog. 31 f. 88 b.

rursum ea quae ex Filio (H.: superabundat rursus quae ex F.) Neque enim concedent, quid eorum quae sunt circa Spiritum conferre processionem ex Filio, eo quod eadem sit paternae et Spiritus existentia haud sit composita. (H.: Nihil praestat enim circa Spiritum completionis, eo quod illa, quae ex Filio, eadem paternae sit [atque] etiam propter existentiae Spiritus simplicitatem.)

IX. Omne quod de zoarchica et omniconditrice Trinitate praedicatur, aut communiter de tribus personis divinis eodemque modo et univoce, et non differenter dictum reperitur, aut proprie de una, praeter ea quae de duabus personis, non eodem tamen modo dicuntur, cujusmodi est causatum et similia. Jam vero productio Spiritus, quae ex Patre et Filio, eodem modo quum existat dicaturque, neque trium communis neque unius cujusquam personae solius est, ut tradunt ii qui Spiritum ex Filio quoque procedere contendunt. Non igitur plane in zoarchica et omnipotenti ac perfecta Trinitate adest Spiritus productio. Quod ut omnino blasphemum et a christianorum sorte alienum quam longissime ablegamus veluti inanem dictionem ac blasphemiam contra Spiritum sanctum.

X. Omnis imago disparem (obscuriorem) habet circumferentiam ad illum, cujus imago esse dicitur, praeter illam quae naturaliter (naturalis) dicta est. Est (ed. cum) autem homo imago Dei ut (ed.: et) ad imaginem Dei conditus; hic autem cum duplex sit,

διπλὴν πρὸς τὴν ζωαρχικὴν τριάδα τὴν ἐξ ἀναλόγου¹⁾ ὁμοιότητα φέρει· καθ' ἓν μὲν ὅτι ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀγέννητος (πλάσμα γάρ), ὁ δὲ Σήθ γεννητός (γέννημα γάρ), ἡ δὲ Εὐὰ οὐδέτερον τούτων (καὶ γὰρ τμήμα).²⁾ καθ' ἕτερον δὲ ὅτι ὁ νοῦς ἡμῶν ἀπαθῶς καὶ ἀρρήευστως γεννήτωρ ἐστὶ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου,³⁾ ὁ δὲ λόγος τοῦ νοῦς γέννημα καὶ τὸ πνεῦμα ἕτερον τοῦ τε νοῦς καὶ τοῦ λόγου ὃν ἐν ἡμῖν σὺν τῷ λόγῳ πρόεισιν· εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπου θεωρούμενον τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τὴν τῶν ὑποστατικῶν ιδιοτήτων διαφορὰν, καθ' ἣν πρὸς τὴν ἁγίαν τριάδα τὴν ἐξ ἀναλόγου¹⁾ ἀποσώζει ὁμοίωσιν, ἀκοινώνητον⁴⁾ πρὸς τὰς λοιπὰς ὑποστάσεις τὰς συμπαραληφθείσας εἰς τὴν τοῦ κατ' εἰκόνα δῆλωσιν τῆς ἐμφερείας ἥγουν ὁμοιώσεως ἔχει· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοι τις πλάσαι ποτὲ τὸ ἰδίωμα τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, ἵνα καὶ προσάψῃ τῷ Σήθ ὡς κοινόν, οὔτε μὴν τῆς Εὐὰς πρὸς ἑκατέρους, τὸν τε γεννήτορα καὶ τὸ γέννημα, οὔτε δ' αὖ πάλιν τοῦ γεννήματος τὸ γεννητὸν τῷ Ἀδὰμ ἢ τῇ Εὐᾷ· ὡς αὐτως δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἐντὸς σκοπῶν τὸ αὐτὸ ἂν ἴδοις· τὸ γὰρ τοῦ νοῦς ἰδίωμα, ὃ τοῦτον⁵⁾ αὐτὸν γεννήτορα συνιστᾷ⁶⁾ τοῦ λόγου, οὐκ ἂν εὗροις ἐπὶ τοῦ λόγου, οὔτε μὴν τοῦ

¹⁾ ἐξ ἀναλογίας Camat. l. c.

²⁾ Ex Naz. Or. 31 s. theol. V. n. 11 p. 562 ed. Clem. Cf. Dam. I 8 p. 135.

³⁾ λόγου omitt. Cod. f. 345, b; sed habet Cam. l. c. Cf. Naz. Or. 23 n. 7 p. 431 seq.

⁴⁾ ἔχει hic addit Camat.

⁵⁾ Sic Cam., text. f. 345. b: τοῦτο.

⁶⁾ Cam.: παριστᾷ.

duplicem ad zoarchicam Trinitatem ex proportione (ed. mend.: propositione) similitudinem refert: uno quidem modo, quoniam primus homo inginitus est (plasma enim est), Seth vero genitus (est enim genimen), at Eva neutrum horum, quia sectio (segmentum) est; altero vero modo, quoniam mens nostra impassibiliter et sine fluxu generatrix est ejus quae in nobis est orationis; existit quippe oratio mentis genimen; sed enim spiritus, diversus a mente cum sit ac oratione, in nobis cum oratione provenit (prodit). Ergo quando (ed. quidem) in homine consideratur id quod est ad imaginem Dei circa hypostaticarum proprietatum differentiam, secundum quam ad sanctam Trinitatem ex proportione remetitur similitudinem, incommunicabile est ad reliquas personas, quae comprehenduntur sub demonstrata imagine circumferentiae, similitudinis scilicet (quae simul assumtae sunt ad manifestandam similitudinem ejus quod est secundum imaginem). Magis autem cum non habeat (Neque enim poterit) quis fingere aliquando idioma primi hominis contingere Seth ut commune, neque quidem (etiam) Evae ad alterutrum, genitorem dico et genimen; sive rursus geniminis nascibile Adam (Adae) vel Evae. Similiter autem ea quae interius sunt si speculeris, idem videas. Nam mentis idioma, quod quidem illam orationis genitricem constituit, non invenies in oratione, neque etiam orationis ut nascibilis (geniminis) in mente,

λόγου ὡς γεννήματος ἐπὶ τοῦ νοῦς οὔτε τοῦ πνεύματος ὡς πνεύματος.¹⁾ Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν εἰκονικῶς ἐξ ἀναλόγου²⁾ ἀμυδράν τινα τὴν ἐμφέρειαν ἤγουν τὴν ὁμοίωσιν ἐχόντων ἀκοινώνητος ἢ τῶν ιδιοτήτων διαφορὰ εὔρηται, πολλῶν ἂν μᾶλλον ἐπὶ τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ ἔννοιαν οὔσης καὶ ἀναλλοιώτου καὶ ἀμετακινήτου πάντη τριάδος εὔροι ἂν τις τὴν τῶν ὑποστατικῶν ιδιοτήτων ὑπαρξιν ἀκοινώνητον· καὶ γὰρ εἰ τὸ ἥτιον δοκοῦν ὑπάρχειν³⁾ ὑπάρχει, καὶ ὁ μᾶλλον δοκεῖ ὑπάρχειν³⁾ ὑπάρξει.⁴⁾ δοκεῖ δὲ πολλῶν ἥτιον, μᾶλλον δὲ ἀπείρῳ λόγῳ ἐν τῇ ῥευστῇ καὶ κτιστῇ φύσει καὶ τρεπτῇ τὸ μὴ κινεῖσθαι καὶ μεταπίπτειν τὰς ιδιότητας τῶν ὑποστάσεων, καθ' ἣν τὴν ἐμφέρειαν ἤγουν τὴν ὁμοίωσιν ἐξ ἀναλόγου τοῦ⁵⁾ κατ' εἰκόνα φέρει, πολλῶν ἂν μᾶλλον ἐν τῇ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ καὶ αἰὶ ὡσαύτως ἐχούσῃ φύσει τοῦτο ὑπάρξει.⁶⁾ Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ὡς δέδεικται, οὐκ ἄρα ἐστὶν ἡ τοῦ πνεύματος προβολὴ κοινὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὡς οἱ τοῦτο δυσφήμως καὶ τὰ μάλιστα ἀσεβοῦντες δογματίζουσιν.

XI. Ἐτι εἰ πᾶσιν οἷς τὸ κρίνειν ἐπιστημόνως καὶ ὀρθῶς πρόσεσι δῆλον καθέστηκεν, ὅτι τῶν ιδιωμάτων τὰ μὲν φύσεως εἶναι λέγεται, οἷον τοῦ ἀνθρώπου τὸ γλαστικόν, τὰ δὲ ὑποστάσεως, οἷον τοῦ Ἀδάμ τὸ

¹⁾ Hugo Eth. I. c.: „De oratione vero, spiritu et mente dico, quod languida similitudo sit et nequaquam familiaris proposito, utro modo λόγος, ratio sive oratio accipiat; nam mens rationem non generat, cum potius ex ipsa suo modo constitutionem habere videatur. Quare tantum de ratione cum voce prolata intelligenda est comparatio“ etc.

²⁾ ἐξ ἀναλογίας Camat. I. c.

³⁾ Sic Camat.; text. noster ὑπάρχον.

⁴⁾ Cam. ὑπάρχει.

⁵⁾ Cam. τῷ.

⁶⁾ Hucusque Camat. f. 89 a.

neque spiritus ut spiritus. Quodsi in his, quae imaginabiliter (per rationem imaginis) ex proportionem languidiorem aliquam circumferentiam, scilicet (sive) similitudinem habent, incommunicabilis proprietatum differentia invenitur: multo magis in ea, quae ultra sensum et intelligentiam est, in inalterabili et incommutabili prorsus Trinitate quis inveniat personalium proprietatum existentiam incommunicabilem. Nam si quod minus videtur inesse, inerit, et quod magis videtur inesse, inerit; videtur autem multo minus, immo infinita ratione minus, quod in defluxa et creata convertibilique natura est non moveri neque commutari proprietates personarum, secundum quas ex proportionem similitudinem imaginis repraesentat; multo autem magis in ea, quae inconvertibilis et inalterabilis et semper similiter se habens, natura hoc inerit. Quod si verum, ut demonstratum est, non igitur Spiritus emissio communis est Patris et Filii, ut qui hoc dicunt detestabiliter et maxime impie agentes dogmatizant.

XI. Cunctis, qui recte ac sapienter judicare possunt, manifestum est, ex proprietatibus alias esse quae naturae esse dicuntur, velut hominis risibile, alias vero hypostaseos, velut Adae figmentum vel Evae segmentum esse

πλάσμα ἢ τῆς Εὐας τὸ τμήμα καὶ ἄλλων ἄλλα· καὶ τὰ μὲν φύσεως ἰδιώματα οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ τετραχῶς ἀφορίζουσι· τὰ μὲν μόνῳ καὶ παντὶ καὶ ἀεὶ ἐνυπάρχειν, οἷον τὸ γελαστικὸν τῇ ἀνθρώπῳ, τὰ δὲ μόνῳ μὲν καὶ ποτὲ, οὐ μὴν δὲ καὶ παντὶ, ὡς ἀνθρώπῳ τὸ γεωμετρεῖν, τὰ δὲ παντὶ μὲν καὶ ἀεὶ, οὐ μόνῳ δὲ, ὡς ἀνθρώπῳ τὸ δίποδι, τὰ δὲ μόνῳ καὶ παντὶ, οὐκ ἀεὶ δὲ, ὡς ἀνθρώπῳ τὸ ἐν γῇ ῥᾷ πολιοῦσθαι· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ὑποστατικὰ τετραχῶς ἀφορίζονται· τὰ μὲν μόνῳ καὶ ποτὲ ἐνυπάρχειν, τὰ δὲ μόνῳ καὶ ἀεὶ, τὰ δὲ ποτὲ μὲν, οὐ μόνῳ δὲ, τὰ δὲ ἀεὶ μὲν, οὐ μόνῳ δὲ· σκεπτέον ἄρα κατὰ τὸν τῆς ἀφύκτου διαιρέσεως λόγον, τίσι τῶν ἰδιωμάτων τῶν τε φυσικῶν τῶν τε ὑποστατικῶν κατὰ τὸ ἐνιαῖον καὶ μοναδικὸν τῆς φύσεως τοῦ ἐνὸς Θεοῦ καὶ κυρίου καὶ τὸ τριςὑπόστατον τῶν Θεαρχικῶν ὑποστάσεων, φημὶ δὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, ὡς Θεμιτὸν ἐφαρμόζει· τὰ μὲν οὖν τρεῖς σημαινόμενα τῶν τῆς φύσεως ἰδιωμάτων, ὧν ἡ διαίρεσις ὑστέρως παρέθηκε, ταῦτα ἐπὶ τῶν Θεαρχικῶν ὑποστάσεων ὡς μιᾶς Θεότητος ἦτοι οὐσίας καὶ φύσεως ἐν αὐτοῖς θεωρουμένης, καὶ ἐνὸς ὄντος Θεοῦ καὶ κυρίου τῶν τριῶν ὑποστάσεων κατὰ τὸ ἐνιαῖον τῆς φύσεως οὐκ ἂν ποτε λεχθῇ· τὸ μὲν γὰρ πάσῃ Θεαρχικῇ ὑποστάσει τῶν κατὰ τὸν τῆς Θείας φύσεως ἰδιωμάτων λόγον ποτὲ λέγεσθαι ἐν αὐταῖς ὑπάρχειν πάντῃ ἀθέμιτον καὶ ἀπαίσιον· οὐδὲν γὰρ ἐν ταῖς Θεαρχικαῖς ὑποστάσεσιν οὔτε κατὰ τὸν τῆς μιᾶς Θεότητος λόγον ἐν αὐτοῖς θεωρούμενον οὔτε κατὰ (τὸν) τῶν ἰδιωμάτων (λόγον) εὔρηται τί ποτε λεγόμενον διὰ τὸ πολλὰ εἶναι τὰ ἄτοπα· ἢ γὰρ ἀτελῶς ἡ Θεία φύσις εὔρεθήσεται τῶν Θεαρχικῶν ὑποστάσεων κατηγορουμένη, ἢ καὶ αὐτὰς τὰς Θεαρχικὰς ὑποστάσεις

aliorumque alias. Atque naturae quidem proprietates hi qui circa ista praevalent scientia quadrupliciter dividunt: alia soli et omni et semper insunt, velut risibile homini, alia vero soli et aliquando, non vero omni, ut homini geometriam nosse, alia omni et semper, non tamen soli, ut homini bipedem esse, alia autem soli et omni, non tamen semper, ut homini in senectute canum fieri. Pari modo et personales proprietates quadrupliciter dividuntur: alia soli et aliquando insunt, alia vero soli et semper, alia aliquando quidem, non tamen soli, alia semper, non tamen soli. Considerandum itaque est secundum inevitabilis hujus divisionis rationem, quibusnam ex proprietatibus sive naturalibus sive personalibus secundum unitatem et singularitatem naturae unius Dei ac Domini et divinarum personarum Trinitatem, Patris videlicet et Filii et Spiritus sancti, uti fas est, congruat. Tria igitur significata naturalium proprietatum, quae divisio posterius proposuit, haec de divinis personis, quum una deitas sive substantia ac natura in ipsis consideretur atque unus verus Deus ac Dominus sint tres personae, secundum naturae unitatem haud dicentur unquam; nam omni divinae personae quid proprietatum secundum divinae naturae rationem aliquando inesse dici prorsus nefas et indignum est; etenim in divinis personis neque secundum rationem unius divinitatis in ipsis consideratam neque secundum idiomatum rationem aliquando dictum quid reperitur, propterea quod multa inde fluunt absurda. Vel enim imperfecte de divinis personis praedicata reperietur divina natura vel et ipsas

κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον ἀτελεῖς εἶναι καὶ ἐπὶ κτητὸν καὶ ἐπισκευαστὸν ἐν τῇ ὑπερουσίῳ καὶ ζωαρχικῇ τριάδι ὁφθῆσεται καὶ διὰ τοῦτο γινόμενον καὶ ἀπογινόμενον, ὅπερ ἐστὶ πάντῃ ἀσεβές· οὔτε κατὰ μιᾶς τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεών τι ¹⁾ τῶν τῆς θείας φύσεως ιδιωμάτων μόνῃς ποτὲ κατηγορηθήσεται διὰ τὸ τὰ τῆς φύσεως ιδιώματα κοινὰ εἶναι τῶν θεαρχικῶν τριῶν ὑποστάσεων καὶ αἰεὶ προσεῖναι διὰ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ ἄτρεπτον, οὔτε δ' αὖ πάλιν τι τῶν ιδιωμάτων τῆς θείας φύσεως κατὰ πάσης θεαρχικῆς ὑποστάσεως κατηγορούμενον ²⁾, οὐ μόνον δὲ διὰ τὸ μηδέ τινι τῶν ὄντων τὸ θεῖον ἐπικοινωνεῖν, καὶ ὁμοφυεῖς καὶ ὁμοούσιον πρὸς τι λέγεσθαι, ἀλλ' ὑπερκεῖσθαι ἀσυγκρίτως πάσῃ γεννητῇ φύσει ὡς ὑπερούσιος· λείπεται κατὰ τὸ κυρίως ἴδιον, ὃ διεγράφετο τῇ μόνῃ καὶ παντὶ καὶ ἀεί· καὶ γὰρ μόνῃ τῇ ἐνὶ θεῷ καὶ μονάρχῃ πρόσεστιν ὡς ἰδίωμα φύσεως ὃν τὸ ἐν τῇ παντὶ ἀμερίστως καὶ ἀπεριγράπτως καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν παρεῖναι, καὶ τὸ ἐξουσίαν ἔχειν ἀφιέναι τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἀμαρτήματα καὶ ἄλλα ὅσα πλεῖστα· ταῦτα δὲ πάσῃ θεαρχικῇ ὑποστάσει ἀρμόζει· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ πανταχοῦ πάρεστιν ἀμερίστως καὶ ἀπεριγράπτως ὡς θεὸς τέλειος καὶ ὁ υἱὸς ὡσαύτως τέλειος ὢν θεὸς καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα καὶ αὐτὸ τέλειος ὢν ³⁾ θεός· καὶ γὰρ ἐκ τριῶν τελείων ἐν τέλειον καὶ ὑπερτέλès ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς τὸ σεβάζομενον. Τὰ δὲ γε μὴν ὑποστατικά τὰ μὲν δύο, τὰ ⁴⁾ τε μιᾷ μόνῃ καὶ ποτὲ καὶ τὰ οὐ μιᾷ μόνῃ καὶ ποτὲ κατηγο-

¹⁾ Τί omitt. Cod. f. 346, b.

²⁾ Videtur ποτέ supplendum vel aliter legendum. Sequens ratio suspicionem ingerit, quaedam esse a scriptore omitta.

³⁾ Cod. f. 346 b: ὢν.

⁴⁾ Cod. τό, sequ. τό.

divinas personas secundum propriam rationem imperfectas esse et adscititium adventitiumque in superessentiali et zoarchica Trinitate conspicietur, atque idcirco nascens et denascens, quod prorsus impium; neque de una divinarum personarum sola quaequam ex naturae proprietatibus aliquando praedicabitur eo quod communes sunt naturae proprietates tribus personis divinis et semper eis adsunt propter inalterabilitatem et immutabilitatem, neque rursus quaequam e divinae naturae proprietatibus de omni divina hypostasi; non solum (vero) quia nulli rerum existentium deitas communicat et consubstantialis atque ejusdem naturae ad aliquid dicitur, sed incomparabiliter universae factae naturae ut superessentialis supereminet. Relinquitur ut sit secundum id quod proprio sensu proprium, quod describebatur ut soli et omni et semper. Etenim soli Deo uni et monarchae adest ut naturae proprietas, quod in omni (universo) indivise et incircumscripse et super omne (universum) sit praesens et potestatem habeat dimittendi hominibus peccata et alia ejusmodi quam plurima. Haec vero omni divinae personae conveniunt. Nam Pater ubique adest indivise et incircumscripse ut Deus perfectus, et Filius pari modo perfectus Deus, et sanctissimus Spiritus et ipse Deus perfectus; ex tribus enim perfectis unum perfectum et superperfectum nos christiani colimus. Ex personalibus vero proprietatibus alias duabus, alias

ρεῖσθαι ἐπὶ μιᾷ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων παντελῶς ἀλλότριον καὶ ἀσεβὲς καθίσταται· λείπεται τῶν δύο τὸ ἕτερον· τό τε μιᾷ μόνῃ καὶ ἀεὶ τὰ ὑποστατικά ἰδιώματα κατηγορεῖσθαι, ἢ οὐ μόνῃ, ἀεὶ δὲ ἀλλὰ τὸ μὲν οὐ μόνῃ καὶ ἀεὶ τι τῶν ὑποστατικῶν ἰδιοτήτων κατηγορεῖσθαι ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων σύγχυσιν ἐμποιεῖ τοῦ ἰδίου γνωρίσματος τῆς ὑποστάσεως κατὰ τὸ οὐ μιᾷ, ἀλλὰ κοινὸν εἶναι τὸ ἰδίωμα, καὶ διὰ τοῦτο φεύγει εἶναι αὐτὸ ὅπερ ἐστὶ διὰ τὸ καὶ ἐπ' ἄλλους μεταχωρεῖν καὶ μεταπίπτειν παρὰ τὸ μὴ τὸ ἴδιον τῆς ὑποστάσεως ἐκ τοῦ κοινοῦ χαρακτηρῆσθαι. Ἐπεὶ οὖν τὸ οὐ μιᾷ καὶ ἀεὶ θεαρχικῇ ὑποστάσει κατηγορεῖσθαι τὰ ὑποστατικά ἰδιώματα ὁ λόγος ἔδειξε ψευδὲς διὰ τὰ ἐπόμενα ἄτοπα καὶ ἀδύνατα, λείπεται κατὰ τὸ ἐν σημαινόμενον, ὃ ὑπεγράφετο τῇ μιᾷ μόνῃ καὶ ἀεὶ προσεῖναι τὰ ὑποστατικά ἰδιώματα, ὅπερ ἀληθὲς ἐστὶ καὶ ταῖς κοιναῖς περὶ Θεοῦ ἐννοίαις ἀρμόττει καὶ ταῖς τῶν θεηγόρων πατέρων διδασκαλίαις συνάδει. Ἐπεὶ οὖν ὁ λόγος ταῦτα ἐξ ἀφύκτου διαιρέσεως παρέστησεν ὡς θεμιτὸν καὶ ἀναγκαῖον πρόσστιν, ἐν ταῖς θεαρχικαῖς ὑποστάσει τὰ ὑποστατικά ἰδιώματα μιᾷ μόνῃ καὶ ἀεὶ προσεῖναι, δι' ὧν ἡ τριάς τριάς εἶναι γνωρίζεται καὶ χαρακτηρίζεται καὶ παρ' ἡμῶν τῶν χριστιανῶν πιστεύεται καὶ προσκυνεῖται, φανερὸν ὅτι ὁ πατήρ πατήρ μόνως ἐστὶ καὶ κυρίως, καὶ προβολεὺς μόνως καὶ κυρίως, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν πνεύμα ἁγίον ἐστὶ καὶ κυρίως καὶ μόνως. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθὲς, ὡς ἀποδέδεικται, ἀσεβῶς καὶ ματαίως τινὲς τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκ τοῦ νιῶ ἔκπορεύεσθαι καθὼς ἐκ τοῦ πατρὸς δογματίζουσιν.

uni et soli et aliquando, alias non uni soli et aliquando adscribi ex divinis personis alienum prorsus et impium existit; reliquum est ex duobus alterutrum: vel de una sola et semper personales proprietates praedicari vel non de sola, semper tamen. Sed non de sola; attamen semper aliquid praedicari ex personarum proprietatibus de divinis personis confusionem generat propriae tesserarum hypostaticarum secundum id quod non uni propria, sed communis erit proprietas, atque idcirco desinit esse quod est, propterea quod et in alios migrat et transit, atque quod proprium personae minime ex communi insignitur et distinguitur. Quoniam igitur ratio falsum ostendit non de una et semper praedicari divina persona proprietates personales, ob consequentia inde absurda et impossibilia, reliquum est, ut secundum unum significatum, qui describebatur uni soli et semper, insint personales proprietates, quod verum est et communibus de Deo notionibus consentaneum atque doctrinis Patrum divinitus excitatorum omnino consonum. Quum itaque ratiocinatio haec ex inevitabili divisione rectum ac necessarium esse ostenderit, in divinis personis personales proprietates uni soli semperque convenire, per quas Trinitas esse Trinitas cognoscitur et distinguitur et a nobis christianis creditur adoraturque, manifestum est, Patrem solummodo ac proprie esse Patrem, et solummodo ac proprie productorem, et Spiritum sanctum unum Spiritum sanctum esse proprie ac solum. Si vero hoc verum, ut probatum est, impie ac vane nonnulli sanctissimum Spiritum ex Filio procedere sicut ex Patre arbitrantur.

XII. Ἐτι εἰ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ καθὸ ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ παντός ἐστὶ τε καὶ λέγεται, ἤγουν κατὰ τὸ ποιητικὸν αἴτιον εἴδουν δημιουργικόν, καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ παντός, εἴπερ εἷς Θεὸς μετὰ πατρὸς ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐστὶ καὶ Θεολογεῖται καὶ καλῶς παρὰ τῶν εὐσεβῶν πιστεύεται· ἀλλὰ καὶ πᾶσα θεϊκὴ ἐνέργεια μία τίς ἐστίν, ἐκ πατρὸς μὲν ἐφορμῶσα καὶ δι' υἱοῦ ἐνεργουμένη καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῇ ἁγίῃ τελειομένη, ὅθεν καὶ πάντα τὰ ὄντα ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ δεδημιούργηται καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῇ ἁγίῃ τὴν τελείωσιν ἔσχε· καὶ γὰρ δεῖ νοεῖν πρῶτον μὲν τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν τῶν γινομένων τὸν πατέρα, τὴν δημιουργικὴν τὸν υἱόν, τὴν τελειωτικὴν τὸ πνεῦμα,¹⁾ ὥστε δηλονότι ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ καθὸ αἰτία καὶ ἀρχὴ ἤγουν ποιητικὴ ἐστὶ τοῦ παντός καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα κοινωνεῖ καθὸ δὲ αἰτία καὶ ἀρχὴ τῶν ἐξ αὐτοῦ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς καὶ συναῖδως προελθόντων, καὶ οἷον εἰπεῖν πηγὴν ὄντα τὸν Θεὸν καὶ πατέρα καὶ ὡς ἐκ πηγῆς ἐκείθεν ἐνυποστάτως πηγάζοντα οὐ δημιουργικῶς (ἄπαγε τῆς ἀσεβείας) ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς γέννημα, τὸ δὲ ὡς πρόβλημα, διαστέλλεται δὲ καὶ διακρίνεται τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος διὰ τὸ ταῦτα αἰτιατῶς τὸ εἶναι ἐξ αὐτοῦ ἔχειν, τὸν μὲν γεννητῶς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς, τὸν δὲ Θεὸν καὶ πατέρα ἀναιτῶς καὶ ἀνάρχως²⁾ τὸ εἶναι ἔχοντα. Εἰ οὖν κατὰ τοῦτο δέδοκται τοῖς καλῶς καὶ εὐσεβῶς νοεῖν ἐθέλουσι περὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων ὁ πατὴρ³⁾ καθὸ αἰτία

¹⁾ Basil. de Sp. S. c. 16 n. 38.

²⁾ Cod. f. 347, b: ἀχρόνως.

³⁾ Sic in marg. corrigitur lectio, dum in textu est: τῷ πατρί.

XII. Deus Pater quatenus principium et causa universi est ac dicitur, sive secundum effectricem sive conditricem causam, et Filius ac Spiritus sanctus principium est universi, quandoquidem unus Deus cum Patre Filius et Spiritus sanctus et est et rite praedicatur recteque a piis creditur; sed et omnis divina operatio una quaedam est, ex Patre quidem exordiens, et per Filium patrata et in Spiritu sancto consummata, unde et cunctae res existentes a Patre per Filium conditae et in Spiritu sancto consummationem nactae sunt; etenim cogitemus primum oportet principalem ac primariam rerum causam Patrem, conditricem causam Filium, perfectricem Spiritum sanctum; unde et Deus Pater, quatenus causa et principium est universi efficiens, et Filius ac sanctissimus Spiritus communicant; quatenus vero est causa ac principium eorum, quae ex ipso, id est ex ejus substantia secundum naturam sine tempore et sine passione ac coaeterne prodeunt, atque ut ita dicam cum fons existat Deus Pater, quasi e fonte exinde in propriis personis scaturiunt non per modum creationis (apage cum ista impietate!), sed alterum ut genitum, alterum ut spiratum, distinguitur et secernitur a Filio et Spiritu, eo quod hi causate ex ipso habent existentiam, alter per generationem, alter per processionem, Deus vero Pater a se absque causa et principio habet esse. Si itaque secundum hoc iis, qui recte pieque cogitare

καὶ ἀρχὴ φυσικὴ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἐστὶ διαστελλόμενος καὶ διαιρούμενος, ἢ οὕτως εἴπω, ἀδιαιρέτως, οὐκ ἐγχωρεῖ κατὰ ταῦτό κοινωνεῖν τῷ υἱῷ καὶ τῷ πνεύματι· καὶ γὰρ ὥσπερ ἐν οἷς κοινωνεῖ τῷ υἱῷ καὶ τῷ πνεύματι οὐ πέφυκε τὸ παράπαν διαστελλέσθαι καὶ διαχωρίζεσθαι, οὕτως καὶ καθὸ τὴν διάκρισιν καὶ διαστολὴν πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει ἀδύνατον κατὰ ταῦτό ἐπικοινωνεῖν. Εἰ οὖν ταῦτα ἀληθῆ ἀποδέδεικται, ἀδύνατον τὸν υἱὸν αἷτιον εἶναι τοῦ πνεύματος, ἵνα ἢ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευτῶς καθὼς καὶ ἐκ πατρὸς, ἐπεὶ συμβαίνει καθὸ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ διακέκριται, κατ' ἐκεῖνο πάλιν ἐπικοινωνεῖν, ὅπερ ἐστὶ πάντῃ ἀδύνατον καὶ ἀνακόλουθον, καὶ τὴν ἀντίφασιν συναληθεύειν, τὸ αὐτὸ κατὰ ταῦτό ἡνωμένον καὶ διακεκρυμένον, ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον ἐπὶ τινος τῶν ὄντων ταῦτα λέγειν, μήτι γε ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων· οὐκ ἄρα τὸ πανάγιον πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται καθὼς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς.

XIII. Ἐτι εἰ πᾶσι μὲν τοῖς αἰοιδίμοις πατράσιν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων καὶ τῶν κοινῶν περὶ θεοῦ ἐννοιῶν ἀναλεγομένοις ὁμολόγηται, ὅτι τὸ ἐν μὲν ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς τριάδος κατὰ τε φύσιν καὶ οὐσίαν μοναχῶς ἐξαγγέλλεται διὰ τὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεότητα ὁμοιοτρόπως, τρυτέστιν ἀνελλιπῶς ἐν θεῷ πατρὶ καὶ ἐν θεῷ μονογενεῖ καὶ ἐν θεῷ ἁγίῳ πνεύματι θεωρεῖσθαι, διὰ τοῦτο καὶ μοναρχίαν μίαν εἶναι πιστεύοντες δογματίζουσιν· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων ἐκάστην μοναχῶς ἐξαγγέλλουσιν· ἐπεὶ δὲ εἷς θεὸς καὶ πατὴρ λέγεται καὶ κυρίως καὶ μόνως, ὡσαύτως δὲ καὶ μόνως

volunt de divinis personis, Pater quatenus principium et causa naturalis Filii ac Spiritus distinctus ac secretus, ut ita dicam absque divisione cernitur, non potest secundum idem cum Filio et Spiritu communicare. Etenim quemadmodum in quibus Filio ac Spiritui communicat, nequit omnino ab eis secerni et distinguī: ita et quatenus ad Filium et Spiritum sanctum habet distinctionem et discretionem, fieri nequit, ut secundum idem ipsum communicet. Quod si haec vera ostensa sunt, impossibile Filium esse causam Spiritus sancti, ita ut ex ipso existat per processionem sicut et ex Patre, quum tunc eveniat, ut secundum id quo Deus Pater distinguitur, secundum hoc rursus communicet, quod est prorsus impossibile et inconveniens, utque simul vera sint contradictoria, idem secundum idem unitum et distinctum, quod est absurdum de quapiam rerum existentium dicere, nedum de divinis personis. Non ergo sanctissimus Spiritus etiam ex Filio procedit sicut et ex Patre.

XIII. Cunctis venerabilibus Patribus ex divinis eloquiis et ex communibus de Deo notionibus ratiocinantibus in confesso est, de vivificatrice Trinitate unum secundum naturam essentiamque singulariter enuntiari, propterea quod una eademque divinitas aequali modo, id est haud defective in Deo Patre et in Deo unigenito et in Deo Spiritu sancto consideratur, quare et unam monarchiam esse credunt ac praedicant. Pari modo vero et de divinis personis unamquamque singulariter enuntiant. Quoniam vero unus Deus Pater dicitur et proprie et unice, ac pariter unice ac proprie productor, et

προβολεύς καὶ κυρίως, καὶ εἷς μονογενὴς υἱὸς καὶ κυρίως καὶ μόνως, καὶ ἐν πνεῦμα ἁγίον καὶ κυρίως καὶ αὐτὸ μοναδικῶς ἐξαγγελλλόμενον, δι' ἐνὸς υἱοῦ τῷ ἐνὶ πατρὶ συναπτόμενον καὶ δι' αὐτοῦ ἀναπληροῦν τὴν πολυύμνητον καὶ μακαρίαν τριάδα, οὗ¹⁾ καὶ τὴν πρὸς Θεὸν πατέρα καὶ υἱὸν οἰκείωσιν ἱκανῶς ἐμφαίνει τὸ μὴ ἐν πλήθει τῆς κτίσεως τετάχθαι, ἀλλὰ μοναδικῶς καὶ αὐτὸ ἐκφωνεῖσθαι· οὐ γὰρ ἐν τῶν πολλῶν ἐστὶν, ἀλλ' ἐν ἐστὶν, ὡς εἷς πατὴρ καὶ εἷς υἱός, καὶ ἐν πνεῦμα ἁγίον· κἄν γὰρ δέη συναριθμῆσαι, οὐχὶ ἀπαιδεύτῃ ἀριθμῆσει πρὸς πολυθείας ἔννοιαν ἐκφέρονται· οὐ γὰρ κατὰ σύνθεσιν ἀριθμοῦσιν ἀφ' ἐνὸς εἰς πλῆθος ποιοῦντες τὴν παραύξησιν, ἐν καὶ δύο καὶ τρία λέγοντες, οὐδὲ πρῶτον καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον (ἐγὼ γὰρ Θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα),²⁾ ἀλλὰ Θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸν υἱὸν καὶ γεννητῶς ὡς γέννημα προελθόντα καὶ τὸ πνεῦμα ὡς αὐτῶς Θεὸν ἐκ Θεοῦ ἐκπορευτῶς ὡς πρόβλημα προϊὼν καλῶς ἐπιστάμενοι προσκυνοῦσι καὶ ἡμᾶς ὡσαύτως πιστεύειν ἐκπαιδεύουσι· καὶ γὰρ τὸ ἰδιάζον τῆς ὑποστάσεως ὁμολογοῦσι καὶ μένουσι ἐπὶ τῆς μοναρχίας εἰς πλῆθος ἀπεσχισμένον τὴν θεότητα μὴ σκεδαννύντες διὰ τὸ μίαν ἐν Θεῷ πατρὶ καὶ ἐν Θεῷ υἱῷ καὶ ἐν Θεῷ πνεύματι ἀγίῳ τὴν θεότητα ἀπαραλλάκτως θεωρεῖσθαι,³⁾ ὡς ἔφαμεν. Εἰ οὖν οὕτω μὲν τοῖς ὀρθοτομεῖν περὶ τὴν πίστιν θέλουσιν αἱ τῶν Θεοφόρων πατέρων διδα-

¹⁾ Cod. f. 348, a: δ. Sed Bas. de Sp. S. c. 18 n. 45 fin. ut supra.

²⁾ Isai XLIV. 6.

³⁾ Haec paucis mutatis desumta sunt ex Basil. lib. de Spir. S. cap. 18 n. 44 fin. n. 45. init.

unus unigenitus Filius et proprie et unice, unus etiam Spiritus sanctus et proprie et unice enuntiatus, per unum Filium uni Patri copulatus et per eum complens Trinitatem multoties celebratam beatamque, cujus etiam intimam ad Deum Patrem et Filium conjunctionem sufficienter declarat, quod non in creaturarum multitudine collocatus est, sed et ipse singulariter enuntiatur. Neque enim unus ex multis est, sed unus est; sicut unus Pater et unus Filius, et unus Spiritus sanctus; licet enim connumerari debeant, non tamen inculta enumeratione ad polytheismi notionem efferuntur. Non enim secundum compositionem numerant, ab uno ad plura facientes incrementum, unum et duo et tria dicentes, neque primum, secundum ac tertium (Ego enim Deus primus et ego post haec), sed Deum ex Deo Filium atque per generationem ut genitum prodeuntem, et Spiritum pariter Deum ex Deo per processionem ut productum progredientem recte intelligentes adorant nosque similiter credere instituunt. Nam quod proprium est hypostaseos confitentur atque in monarchia persistunt, haud dissipantes deitatem in scissam multitudinem, eo quod unam in Deo Patre et in Deo Filio et in Deo Spiritu sancto absque discrimine conspiciamus, uti diximus, deitatem. Si itaque hoc pacto iis qui recte circa fidem sentire volunt Patrum a Deo inspiratorum

σκαλίαι εκπαιδεύουσι καὶ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν κοινῶν περὶ Θεοῦ ἐννοιῶν διδάσκει τὸ μοναδικῶς κατὰ τὴν μίαν Θεότητα τὴν ὑπερούσιον τριάδα ἐξαγγέλλεσθαι, ὡσαύτως γε μὴν καὶ κατὰ τὰς ιδιότητες εἴτουν ὑποστάσεις, τὸ δὲ μοναχῶς ¹⁾ ἐξαγγελλόμενον καθὸ μοναδικῶς καὶ ιδικῶς τὸ πολλαχῶς καὶ κοινῶς ἀπαναίνεται, ἵνα μὴ συμβῇ τὸ αὐτὸ κατ' αὐτὸ ἐν εἶναι καὶ πολλὰ, καὶ ἴδιον καὶ οὐκ ἴδιον, ἀλλὰ κοινόν, καὶ τὴν ἀντίφασιν συναληθεύειν καὶ σύγχυσιν ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιεῖν· ὁ δέ γε δοξάζων τὸ πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι καθὼς ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν πατέρα ποιεῖ μὴ μοναχῶς καὶ ἰδίως ἐξαγγέλλεσθαι καθὸ ἐστὶν αἷτιος καὶ ἀρχὴ υἱοῦ καὶ πνεύματος καὶ ἰδίως πέφυκεν ἐξαγγέλλεσθαι, ἀλλὰ κοινωνεῖν λέγει τοῦ υἱοῦ, ὅθεν καὶ μὴ μόνον εἶναι ὅπερ ἐστὶ διὰ τὸ λέγειν κοινήν εἶναι τὴν προβολὴν πατρὸς καὶ υἱοῦ τοῦ πνεύματος· τὸ δὲ οὕτως τὰς ιδιότητας κοινοῦσθαι ἀπαρνεῖσθαι ἐστὶν ὅπερ ἐστὶ καὶ τὴν ἀντίφασιν συναληθεύειν καὶ τὸ αὐτὸ κατὰ ταῦτ' ἴδιον καὶ οὐκ ἴδιον, ἡνωμένον καὶ διακεκριμένον καταφάσκειν· εἰ δὲ τὸ οὕτω φρονεῖν καὶ λέγειν ἐξεστηκότων καὶ μαινομένων κατὰ πολὺ χεῖρόν ἐστι καὶ μέγιστον ἀπωλείας βάραθρον τοῖς πειθομένοις προξενεῖ, φανερόν ἄρα ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ πρόεισι καθὼς ἐκ τοῦ πατρὸς.

XIV. ²⁾ *Ἐτι* εἰ πᾶσι μὲν τοῖς τὰ θεῖα δόγματα καλῶς ἐξασκήσασι

¹⁾ *Μοναχῶς* et *μοναδικῶς* promiscue occurrunt. Illud, quod etiam apud Nyssen. L. I c. Eunom. p. 348 legitur, h. l. opponitur τῷ πολλαχῶς. Cf. Basil. l. c. p. 149.

²⁾ Hoc cap. occurrit apud Hugonem Eth. I c. 12 his praemissis verbis: Attamen Nicetas ex adverso instat dicens.

doctrinae tradunt et veritatis sermo etiam ex ipsis communibus de Deo notionibus suadet, singulariter secundum unam deitatem superessentialem Trinitatem enuntiari, ac similiter quoque secundum proprietates sive hypostases; quod vero singulariter effertur, quatenus singulariter et proprie, prorsus respuit id quod multipliciter ac communiter est, ne eveniat idem secundum idem et unum esse et plura, ac proprium et non proprium, sed commune, et simul vera esse contradictoria et confusionem in rebus induci; qui autem ex Filio etiam procedere Spiritum arbitratur sicut ex Patre, Patrem facit non singulariter et proprie enuntiari, quatenus est causa ac principium Filii ac Spiritus et proprie enuntiandus, sed communicare dicit Filio, unde neque solum eum esse ait id quod est, eo quod dicat Spiritus sancti spirationem esse communem Patris et Filii; hoc pacto proprietates communes facere nil aliud est nisi abnegare quod est, atque simul contradictoria esse vera et idem secundum idem proprium et non proprium, unitum et distinctum asserere. Si vero ita sentire ac dicere insanientium furentiumque amentia multo pejus est et maximum perditionis barathrum asseclis inducit, liquet itaque, Spiritum sanctum non ex Filio prodire quemadmodum ex Patre.

XIV. Si omnibus quidem, qui divina dogmata bene meditantur, inambiguum et indubitabile constat, quoniam omne quod in

ἀναμφίβολον καὶ ἀναντιρρήτον ¹⁾ πρόσκειται, ὅτι πᾶν ὃ ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς καὶ παντοκράτου τριάδος ὁμοιοτρόπως θεωρεῖται, ἢ κοινῶς τῶν τριῶν κατηγορεῖται ἢ ἰδίως ἐπὶ μιᾶς λέγεται, ἢ δὲ προβολῇ ὁμοιοτρόπως κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκπόρευσιν ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς τριάδος λεγομένη οὐκ ἔστι κοινὴ, μιᾶς ἂν εἴη πάντως. Εἰ δὲ τοῦτο, πότερον τοῦ πατρὸς εἶναι φήσουσι μόνον ἢ τοῦ υἱοῦ; Ἀλλ' εἰ μὲν τοῦ πατρὸς, ἰδοὺ καὶ μὴ βούλονται τὴν οἰκίαν δόξαν ἀπαρνήσονται. Εἰ δὲ τοῦ υἱοῦ, φεῦ τοῦ δυσσεβήματος! ὅτι τε τοῦ πατρὸς ταύτην ἀφαιροῦσι καὶ τῇ νύκτι προσάπτουσιν ²⁾ οἷς ἐξ ἀνάγκης ἔψεται καὶ τὰ ἄλλα ἴδια εἰς ἄλλα μεταχωρεῖν καὶ μεταπίπτειν, καὶ διὰ τοῦτο σύγχυσις παντελὴς καὶ ἀταξία ἐν θεότητι τῇ τᾶλλα εἰς τάξιν ἀγούσῃ, καὶ οὐ μόνον τουτὶ, ἀλλὰ καὶ φεύγει εἶναι ἅπερ ἐστὶν ἡ ἁγία Τριάς, μεταχωρούντων καὶ μεταπιπτόντων τῶν ἰδιωμάτων. Εἰ δὲ ταῦτα πάσης ἀσεβείας ἐστὶ λέγειν ἐπάξια, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται καθὼς ἐκ πατρὸς, ὥς τινες φασίν.

XV. Ἐτι εἰ ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς καὶ παντοκράτου τριάδος δύο θεωροῦνται, φύσις καὶ ἰδίωμα, τὰ συνιστῶντα μίαν ἐκάστην τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων, ἢ δὲ φύσις ἐνοῖ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἓνα θεὸν τὰ τρία δείκνυσιν, φανερόν ὅτι αἱ ἰδιότητες καθὼς ὑποστατικαὶ ἰδιότητες τὴν διαίρεσιν καὶ διαστολὴν ἐμφαίνουσι, δι' ὧν καὶ μόνων ἡ τριάς τριάς εἶναι

¹⁾ Cod. f. 348, b: ἀναντήρητον.

²⁾ Phot. l. c. §. 36.

zoarchica et omniconditrice Trinitate simili modo conspicitur, aut communiter (ed. mend. communicatur) de tribus praedicatur aut singulariter (proprie) de una persona dicitur; emissio autem simili modo secundum eandem processionem in zoarchica Trinitate dicta non est communis; unius utique omnino erit. Si autem hoc ita est, utrum Patris fatebuntur solius an (et delendum) Filii? Verum (ed. Quorum) si Patris, ecce quamquam nolint domesticam (propriam) suam opinionem inficiabuntur; si vero Filii, heu quanta impietas! Hanc enim Patri auferunt et Filio attribuunt. Quibus concedere necesse erit, etiam alia propria in invicem permutari et succedere, immo (atque propterea) omnimoda confusio atque inordinatio erit in Deitate, quae alia in ordinem redigit; et neque hoc solum, sed fugit esse quod est sancta Trinitas, sibi vicissim cedentibus et succedentibus proprietatibus. Quodsi haec (ed. quae) omnis impietatis plena sunt, ergo Spiritus non ex Filio procedit quemadmodum ex Patre, ut quidam fatentur (aiunt).

XV. Praeterea si in vivificatrice omnipotentique Trinitate duo considerantur, natura ac proprietas, quae constituunt unamquamque divinarum personarum; natura autem unit Patrem et Filium et Spiritum sanctum unumque Deum esse tria haec ostendit: manifestum est, proprietates, quatenus sunt proprietates personales, distinctionem et diversitatem declarare, quibus, et quidem solis Trinitas proprietatibus Trinitas esse creditur; productio

ταῖς ιδιότησι πιστεύεται· ἡ δὲ προβολή, ἰδιότης οὕσα τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, κατὰ τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι καθὼς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς κοινῇ ἔσται· εἰ δὲ κοινῇ, οὐκ ἴδιον ὑποστάσεως· εἰ δὲ μὴ ἴδιον, κοινὸν ἔσται· τὸ δὲ κοινὸν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἢ ¹⁾ φύσις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἢ τι τῶν τῇ φύσει ἐπομένων· συνάγεται ἄρα κατὰ τὸν δι' ἐναντίας λόγον, ὅτι ἡ προβολὴ οὕσα κοινῇ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἢ φύσις ἔσται τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἢ τι ²⁾ τῇ φύσει αὐτῶν ἐπόμενον· εἰ δὲ τοῦτο, κοινὸν ἔσται καὶ τοῦ πνεύματος καὶ ἔσται πάλιν τὸ πνεῦμα ἑαυτὸ προβαλλόμενον καὶ αὐτὸ ἑαυτοῦ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, ἢ εἰέραν ὑπόστασιν προβαλεῖται· καὶ οὐ μόνον ταυτὶ τὰ δύσφημα, ἀλλ' ἢ καὶ ταυτὸν ἔσται φύσις καὶ ὑπόστασις, εἴπερ ἡ προβολὴ ἰδίωμα τῆς ὑποστάσεως τῆς πατρικῆς ὃν συνήχθη κατὰ τὸν λόγον τοῦ δι' ἐναντίας ὡς κοινὸν ὃν πατρὸς καὶ υἱοῦ φύσις εἶναι ἢ τι τῶν τῇ φύσει παρεπομένων· εἰ δὲ εἰς τοσοῦτον ἐσμὸν ἀσεβειῶν ὁ λόγος αὐτῶν ἀποφέρεται διὰ τὸ ἀλλόκοτον τῆς δόξης, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ προέρχεται καθὼς καὶ ἐκ πατρὸς.

XVI. Ἐτι εἰ τὰ κοινὰ κατὰ πλειόνων ἀνάγκη κατηγορεῖσθαι καὶ τὰ ἴδια δηλονότι καθ' ἑνός, καὶ μάλιστα ὅταν μοναχῶς ³⁾ καὶ ἰδίως ἐξαγγέλλεσθαι πέφυκε τῷ ἔχοντι τὸ οὕτως ἴδιον· οἷον ὁ πατὴρ μοναχῶς ἐξαγγέλλεται· μόνως γὰρ πατὴρ καὶ εἰς πατὴρ καὶ κυρίως λέγεται διὰ τὸ ἔχειν ἀμετα-

¹⁾ Cod. f. 348, b; ἡ.

²⁾ Cod. f. 349, a: τὸ.

³⁾ μοναχικῶς apud Camat., qui syllog. 32 f. 89 affert hoc caput.

autem, cum paternae sit proprietas personae, secundum eos qui Spiritum ex Filio quoque dicunt procedere sicut et ex Patre, communis erit; si vero communis, jam non proprium personae; si non proprium, erit commune; commune autem paternae personae natura est Dei Patris vel aliquid ex iis, quae naturam consequuntur; efficitur ergo secundum adversarii rationem, productionem, quum sit communis Patris et Filii, vel naturam esse Patris et Filii vel quid eorum, quae naturam ipsorum consequuntur. Si vero hoc, communis erit et Spiritus sancti, ac rursum Spiritus erit se ipsum producens, ipse sui ipsius causa et causatus, vel aliam producet personam. Atque non haec solum impia sequentur, verum etiam idem erunt natura ac persona, quandoquidem productio, quae paternae personae proprietas est, colligitur secundum opponentis ratiocinationem, commune quid existens Patris et Filii, natura esse vel quid eorum, quae naturam consequuntur. Si autem eorum ratiocinatio in tantum impietatum examen abripitur propter opinionis inconvenientiam, non ergo ex Filio Spiritus procedit sicut ex Patre.

XVI. Insuper communia de pluribus praedicari necesse est ac propria manifeste de uno, ac tunc potissimum quando singulariter ac proprie de eo qui habet ejusmodi proprium enuntiantur; ut v. g. Pater singulariter enuntiatur; solum enim Pater et unus Pater et proprie dicitur, quia inalterabilem inamovibilemque habet hancce proprietatem; pari modo quoque Filius et Spiritus

κίνητιον τουτὶ τὸ ἴδιον· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μοναχῶς ἐξαγγέλλονται διὰ τὸ ἔχειν τὰ οὕτως ἴδια ἀμετάπτωτα· ὅθεν καὶ μονογενῆ υἱὸν φασὲν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ εἰς υἱὸς καὶ κυρίως καὶ μόνως· τὸ δὲ γε μὴν πνεῦμα πάλιν καὶ αὐτὸ ἐν πνεύμα ἅγιον καὶ μόνον καὶ κυρίως· εἰ δὲ γέ ἐστιν ἡ προβολὴ τοῦ πατρὸς, ἥτις ἐστὶν ἰδιώμα τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, κοινὴ τοῦ υἱοῦ, ἔσται ἄρα τὸ ἴδιον κοινὸν καὶ τὸ καθ' ἑνὸς κατηγορούμενον κατὰ πλειόνων, καὶ διὰ τοῦτο κοινὸν καὶ οὐ κοινὸν, καὶ ἴδιον καὶ οὐκ ἴδιον, καὶ ἡ ἀντίφασις πάλιν συναληθεύσει· εἰ δὲ τὸ οὕτως λέγειν πρὸς τὸ ἀδύνατον ¹⁾ καὶ τὸ βλάσφημον ἔχει, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται καθὼς ἐκ τοῦ πατρὸς.

XVII. Ἐτι ²⁾ εἰ πᾶν ὃ ἐπὶ μιᾷ ἐκάστης τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων λέγεται οὐ λέγεται ἐπ' αὐτῆς μᾶλλον καὶ ἥτιον, τὸ δὲ αἷτιον καὶ ἡ ἀρχὴ κατηγορεῖται τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἔσται ³⁾ ὁ πατὴρ μᾶλλον αἷτιος τοῦ εἶναι τοῦ υἱοῦ γεννήτωρ ἢ τοῦ εἶναι προβολεὺς τοῦ πνεύματος· τῆς δὲ ιδιότητος ἡγούν τῆς πατρότητος καθὼς ἐστὶ γεννήτωρ τοῦ υἱοῦ οὐ μεταδίδωσι τῇ υἱῷ, ἵνα ⁴⁾ καὶ αὐτὸς πατὴρ ἀναφανῇ καὶ μὴ ἡ ⁵⁾ εἰς θεὸς καὶ πατὴρ ἐν ⁶⁾ τριάδι καὶ ⁷⁾ κυρίως λεγόμενος· οὐκ ἄρα ⁸⁾ καθὼς προβολεὺς καὶ αἷτιος

¹⁾ fort.: πρὸς τῷ ἀδ.

²⁾ Hoc cap. legitur tum apud Camat. l. c. syllog. 33 f. 89, b tum apud Hugon. Ether. L. II c. 6, ejus versionem infra damus. Cf. Nyss. L. I c. Eun. p. 321.

³⁾ Cam. ἔστιν.

⁴⁾ μὴ add. Cam., quod h. l. deest.

⁵⁾ Sic Cam.; Cod. f. 349, b: ἐστίν.

⁶⁾ τῇ add. Cam.

⁷⁾ καὶ omitt. Cam.

⁸⁾ οὐδὲ add. Cam.

sanctus singulariter enuntiantur, quia habent ejusmodi proprietates inamovibiles; unde et unigenitum Filium dicimus D. N. Jesum Christum; et unus Filius et proprie et solum, ac Spiritus rursum et ipse unus Spiritus S. et solum et proprie. Si autem productio, quae est paternae personae proprietas, Filio quoque communis est, erit igitur quod est proprium commune et quod de uno praedicatur de pluribus praedicatum, atque idcirco commune et non commune, ac proprium et non proprium, et contradictoria simul vera erunt. Quodsi ita dicere ad impossibilitatem blasphemiam quoque est adjungere, non ergo Spiritus ex Filio procedit sicut ex Patre.

XVII. Rursum si omne, quod de unaquaque persona divinae majestatis dicitur, non enuntiatur de ea magis et minus, causa vero et principium praedicatur de Patris persona, non erit Pater magis causa, ut sit Filii genitor, quam ut sit emissor Spiritus; at vero proprietatem, scil. paternitatem, secundum quam genitor Filii existit, non impertit Filio, ut et ipse Pater appareat et non sit unus Deus Pater in Trinitate et proprie dictus. Non igitur in eo quod emissor et causa existit Spiritus Pater, dat Filio, ut

χρηματίζει τοῦ πνεύματος ὁ πατήρ δοίη¹⁾ τῷ υἱῷ, ἵνα μὴ μᾶλλον καὶ ἥτιον αἷτιον ἀναφανῇ ὁ θεὸς (καὶ πατήρ) τοῦ υἱοῦ ἥπερ τοῦ πνεύματος. Εἰ δ' ἀναισχύντερον ὁ δι' ἐναντίας ἐνίσταται,²⁾ φαμὲν πρὸς αὐτόν· τίς ἰ ἀποκλήρωσις, ἵνα ὁ θεὸς καὶ πατήρ αἷτιος καὶ ἀρχὴ ὁμοίως χρηματίζων υἱοῦ καὶ πνεύματος τῷ μὲν³⁾ μεταδίδωσι τὴν προβολήν, τὴν δὲ πατρότητα οὐ δίδωσιν;⁴⁾ Εἰ δὲ οὐδὲν ἐστὶ ἐπὶ μιᾷ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον λεγόμενον, οὐδὲ⁵⁾ καινοτομία τις ἐν τῇ παντοκρατορικῇ καὶ ὑπερουσίῳ τριάδι, φανερόν ἄρα ὅτι ὁ θεὸς καὶ πατήρ μόνος ἐστὶν αἷτιος τοῦ πνεύματος ὡς προβολεὺς καθὼς⁶⁾ καὶ γεννήτωρ μόνος τοῦ υἱοῦ.

XVIII. Ἐτι⁷⁾ εἰ πᾶσι μὲν τοῖς ὁρθῶς φρονεῖν ἐθέλουσιν ὁμολόγηται, ὅτι ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ μὲν γεννητῶς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς, κατὰ φύσιν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀχρόνως καὶ συναϊδίως ἅμα οἰονεὶ βλαστοὶ θεόφυτοι ἐξῆσσι, καὶ οὐχὶ ὁ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον, ἵνα μὴ χρόνος θατέρου προτερεῦσιν· καὶ γὰρ ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, ἐκεῖ πάντως χρόνον μεσιτεία καὶ⁸⁾ ἔσται τις τῶν θεαρχικῶν⁹⁾ ὑποστάσεων ὑπὸ χρόνον, καὶ διὰ τοῦτο κτίσμα, ὡς ἐν χρόνῳ τὸ εἶναι λαχὼν

¹⁾ μεταδοίη Cam.

²⁾ εἰ δὲ τις διενίσταται Cam.

³⁾ τοῦ μὲν Cod. f. 349, b.

⁴⁾ οὐ omitt. text. h. l. Cam. habet: τῷ μὲν μεταδίδωσι τῆς προβολῆς, τῷ δὲ πατρότητος οὐ μεταδίδωσι.

⁵⁾ γὰρ legit Hugo Eth.

⁶⁾ Cod. καθό.

⁷⁾ Oecurrit hoc quoque caput ap. Hugon. L. II c. 3.

⁸⁾ Hugo alia quoque legit, quae excidisse videntur.

⁹⁾ Hugo legit: τὶ τῶν ζωαρχ. ὑπ. et postea λαχόν, ὁμοούσιον.

non magis et minus causa Deus Pater appareat Filii quam Spiritus. Quod si adhuc inverecundius qui ex adverso disputat institerit, famur ad ipsum: quae exhaereditatio, ut Deus et Pater causa et principium similiter existens Filii ac Spiritus huic quidem attribuat emissionem, paternitatem vero minime? Si autem nihil de aliqua divinae majestatis personarum secundum magis et minus dicitur (non enim est aliqua nova sectio in omnipotente ac supersubstantiali Trinitate), manifestum utique, quod Deus Pater solus est causa Spiritus, sicut et genitor solus Filii.

XVIII. Si omnibus, qui recte sapere volunt, in confesso (H.: confitendum) est, quod Filius sanctusque Spiritus ex Deo Patre, hic quidem per generationem, hic (alter) vero per processionem secundum naturam ex Patris substantia intemporaliter et aeternaliter simul ceu germina exorta Deo prodeunt, nec hic quidem prius, ille vero posterius, ut non alterum forte tempus praeveniat: nam in quibus prius est et posterius, ibi prorsus temporis intercalatio (mediatio); quod si penes Trinitatem detur, erit aliquid

καὶ οὐχ ὁμοούσιος τῇ αἰτίᾳ, ὅπερ ἐστὶν ἀρειανικῆς καὶ εὐνομιανικῆς καὶ μακεδονικῆς αἱρέσεως δρᾶμά τε καὶ σκηνή. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ὥσπερ καὶ ἀληθές, τὸ ἀχρόνως καὶ συναϊδίως ἅμα τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐκλάμψαι, πότερον ὑμῖν δοκεῖ τὸ πνεῦμα ἅμα ἀχρόνως καὶ συναϊδίως τὸ εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς φυσικῶς ἐκλάμψαι, ὥσπερ καὶ ὁ υἱός, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ κατὰ ταῦτο ἐξέφυ¹⁾ ἀχρόνως καὶ συναϊδίως καθὼς καὶ ἐκ πατρὸς, ἢ ὕστερον ἐκ τοῦ υἱοῦ φατέ. Εἰ μὲν οὖν ὕστερον, ἔσται το πνεῦμα αὐτὸ ἑαυτοῦ πρότερον καὶ ὕστερον, καὶ ὑπὸ χρόνον καὶ πρὸ χρόνου, καὶ αἰδῖον καὶ οὐκ αἰδῖον, διὰ τὸ σύνδρομον ἔχειν τῇ ἐκπορεύσει τὴν ὑπαρξιν, ὅπερ ἐστὶ παντὸς ἀσεβήματος ἄξιον. Εἰ δὲ διὰ τὸ οὕτως ἐπόμενον ἀδύνατον καὶ δύσφημον φεύγοιεν τοῦτο εἰπεῖν, ἀνάγκη πᾶσα θάτερον ἑροῦσιν, ὅτι ἀχρόνως ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ συναϊδίως καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται καὶ πῶς ἐγχωρεῖ ὁμοῦ τι ἀχρόνως καὶ συναϊδίως ἐκ δύο αἰτίων τὸ εἶναι ἔχειν, εἰ μὴ ἀμφοτέρω ἐσονται συναίτια καὶ πρῶτα αἷτια, ἢ πῶς ἐγχωρεῖ ἐν αἷτια- τὸν ἐκ δύο αἰτίων τὸ εἶναι ἔχειν, τοῦ ἐνὸς αἰτίου καὶ αὐτοῦ ἅμα τοῦ ἐξ αὐτοῦ αἰτιατοῦ ἐκ θατέρου αἰτίου τὴν ὑπαρξιν ἔχοντος; ὅπερ ἐστὶ πάσης τερατολογίας καὶ ἀναπλάσεως δαιμονιώδους ἀλογώτερον. Εἰ δὲ ἐνιστάμενοι

¹⁾ Constructio prava; flagitat infinitivum verborum series.

(aliqua) zoarchicarum personarum sub tempore, ideoque creatura, ut in tempore esse accipiens nec suae causae consubstantialis(-is), quod est Arianae, Eunomianae atque Macedonianae haereseos actus et inumbratio (scenica repraesentatio). Quod si verum, immo quia maxime (sicut reipsa) verum, intemporaliter et aeternaliter simul Filium Spiritumque de Patris substantia effulgere, utrum dicatur, quaerendum, simul ipsum (Spiritus) intemporaliter et aeternaliter esse ex Deo Patre et naturaliter ex ipso effulgere, quemadmodum et Filius, et ex Filio eodem modo prodire ut ex Patre (absque tempore et coaeternae), aut (an) posterius. Quodsi posterius, erit Spiritus se ipso prior et posterior, et ante tempus et sub tempore, et aeternus et non aeternus (ed. -um), eo quod concurrentem habeat processioni existentiam, quod omnis plenum est impietatis. Sin autem propter huiusmodi, quod consequitur, impossibile ac profanum hoc dicere vitaverint, ex necessitate dicent alterum, quia intemporaliter ex Deo Patre ac aeternaliter (simul) ex Filio procedit. Sed quomodo est possibile, simul intemporaliter et aeternaliter ut (quid) ex duabus causis esse habeat, nisi ambae primae causae sint et principales? Aut qua ratione potest unum causatum (ed.: una causa) duabus ex causis existentiam habere, cum altera causarum simul cum eo causato quod ex ipsa est (ed.: cum illa ex se quam emittit) ex altera (ed.: de alia) causa existentiam habeat? Hoc omni prodigio figmentoque daemoniaco irrationabilius. Quodsi instantes qui hoc modo dis-

οἱ οὕτω διατιθέμενοι φήσαιεν, ὅτι πάντα δυνατὰ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ὅσα ἂν καὶ εὐδοκῇ, ἀλλ' οὖν πρὸς αὐτοὺς ἀποκριτέον· ἀλλ' εἰ καὶ πάντα δυνατὰ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ἀλλ' οὐ δύναται καὶ ἑαυτὸν ἀρνήσασθαι¹⁾ καὶ ὅπερ ἐστίν, ἀρχὴ καὶ αἰτία μόνως τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, μὴ εἶναι τοῦτο αὐτὸ ὅπερ ἐστίν. Εἰ οὖν διὰ τὴν οὕτως δύςφημον δόξαν τὴν φάσκουσιν, τὸ πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι καθὼς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, ἡκολούθησε πολλά γε καὶ πλείστα δυσσεβήματα, φανερόν ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς μόνου ἀχρόνως καὶ συναϊδίως πρόεισιν, ὅπερ καὶ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος ἀνέκαθεν καὶ σήμερον τρανῶς διακηρύττει.

XIX. Ἐτι εἰ πᾶσιν οἷς τὸ εἰδέναι ἀκριβῶς πρόσεστι καὶ ἡ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ὄντων σαφὴς διάκρισις πάρεστιν ὡμολόγηται, ὅτιπερ τὸ Θεῖον ἀπλοῦν μὲν κυρίως καὶ πάσης συνθέσεως καὶ συνθετικῆς ἐννοίας ἐπέκεινα καθίσταται, τὴν τῆς ἀπλότητος ἐννοίαν ἀπολελυμένην καὶ μὴ πρὸς τι τῶν ὄντων ἐν συγκρίσει παραβαλλομένην ἔχον, καὶ διὰ τὴν ἀπλουσιότητα ὑπαρξιν καὶ τὸ ἀνεπίδεκτον, καὶ ἐν ἐπινοίᾳ, τῆς συνθετικῆς ἐμφάσεως μετὰ τὴν μοναδικὴν οὐσίαν τε καὶ φύσιν κατάλληλον τῆς ἀπλουσιότητος οὐσίας τὴν ὑπαρξιν καὶ μίαν δύναμιν ἄπειρον καὶ φυσικὴν ἐνέργειαν συμπαρεκτεινομένην τῇ τῆς οὐσίας ἄπειρίᾳ ἐκληρώσατο²⁾ καὶ οὐ μόνον ἡ κοινὴ ἐννοία τὴν ἀπλουσιότητα καὶ μοναδικὴν ἐμφασιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας λόγον δίδωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν αἷς ἂν οἶον εἰπεῖν Θεαῖς ἐνάσιν³⁾ ἥτοι

¹⁾ II Tim. II. 13.

²⁾ Cf. Naz. Or. 45 in S. Pascha. n. 3. 4.

³⁾ Vocem ἐνάδος ut μονάδος usurpat Basil. ep. 8 c. 2. 7. p. 249. 256 ed. Migne. Cf. Dionys. de div. nom. c. 1 n. 1. 4.

ponuntur dicunt, quoniam omnia Deo et Patri possibilia sunt quaecumque ei placent, respondendum est eis, quod, licet omnia Deo Patri sint possibilia, ipsum negare non possit se et cum sit principium et causa Filii (et Spiritus) solum, non esse hoc idem quod est. Si ergo propter abominabilem huiusmodi opinionem, quae dicit Spiritum et ex Filio procedere, quemadmodum ex Patre, multa, immo plurima sequuntur inconvenientia (et impietates), palam, quod Spiritus ex solo Patre absque tempore et coaeterne procedit, sicut veritatis sermo ab antiquo usque in hodiernum diem manifeste praedicat.

XIX. Adhuc: omnibus, qui accuratam habent scientiam et qui clare Deum et creaturas norunt distinguere, in confesso est, Divinitatem simplicem proprie ac compositione omni compositionisque notione superiorem existere, absolutam simplicitatis notionem et ad nihil ex creatis comparisonem proportionemque habentem, atque propter simplicissimam existentiam et propterea quod nullam, ne in cogitatione quidem, habet compositae apparitionis receptivitatem, post singularem substantiam ac naturam respondentem simplicissimae substantiae existentiam unamque virtutem infinitam atque naturalem operationem infinitae

θεαρχικαῖς ὑποστάσεσι θεωρηθείη ὡς συμπληρωτικὴ τούτων οὖσα, μᾶλλον δὲ ἀκριβέστερον εἰπεῖν κατὰ τὸν Θεῖον Γρηγόριον ¹⁾ ταῦτα εἶναι πάντως κάκει μὲν ἐκάστη ὑποστάσει τὸ μοναδικόν ²⁾ καὶ ἴδιον τῶν ιδιωμάτων ἔχει παρεμφαίνουσα μηδὲν κοινοποιούμενον μετὰ θατέρας ³⁾ ὥστε δηλονότι διὰ παντός τὸ Θεῖον κατὰ τε φύσιν καὶ τοῖς ιδιώμασι, καθὸ μία ἐκάστη τὸν οἰκεῖον χαρακτηῖρα κατὰ τὸ ἰδίωμα τὸ ὑποστατικὸν ἐπιδείκνυσιν, ἀποκεκληρωμένον τὸ μοναδικόν καὶ ἰδίως εἶναι κρατύνεται, ἡ δὲ τῶν ὄντων ὕπαρξις, ἐπεὶ ἀπὸ τροπῆς ἔσχε τὸ εἶναι καὶ ἀλλοιωτὴ πάντως ἐστὶ καὶ διὰ τοῦτο ποικιλουμένη, ⁴⁾ τὴν τῆς συνθέσεως ὕπαρξιν παντελῶς οὐκ ἀπαναίνεται, καὶ ἄλλα ἄλλων δοκῇ ⁵⁾ μᾶλλον καὶ ἥτιον τὸν τῆς συνθέσεως τρόπον ἐν τῇ κατὰ τὸ εἶναι συστάσει ἔχειν καὶ διὰ τοῦτο δοκῇ ἀπλούστερα εἶναι· μενοῦν γε καὶ ἐν συγκρίσει τὴν τῆς ἀπλότητος ἔννοιαν προσκο(μίζει), ⁶⁾ ἀλλ' οὖν ἀπλῶς κατὰ τὸν ὅπως οὖν τρόπον τῶν συνθέτων τὸ εἶναι σύνθετον οὐ διαδράσειε. Καὶ θέα μοι καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὸν λόγον τὸ ἀληθὲς ἔχοντα· τὰ ὄντα πάντως ἦτοι ἐνυπόστατα καὶ αὐθύπαρκα πράγματα εἰσὶ καὶ καλοῦνται οὐσίαι ἢ ἐν ἐτέρῳ τὸ εἶναι ἔχει καὶ καλεῖται συμβεβηκότα· ἀλλ' ὅτι μὲν καὶ αὐτὰ τὰ συμβεβηκότα τὴν τῆς συνθέσεως ἔννοιαν οὐκ ἐκπέφυγεν, ἐντεῦθεν ἄθρει· τὰ συμβεβηκότα πάντως ἐν ἐτέρῳ τὸ εἶναι ἔχει· τὸ δὲ ἐν ἐτέρῳ τὸ

¹⁾ Naz. Or. 39 in s. lum. n. 11: τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἡ μᾶλλον ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἢ ἡ θεότης.

²⁾ Cf. Naz. Or. 39 in Heron. n. 16. Or. 34 in Aeg. adv. n. 8.

³⁾ Naz. Or. 20 de dogm. n. 5 seq.

⁴⁾ ποικιλλομένη C. f. 350, b.

⁵⁾ δοκεῖ Cod.

⁶⁾ Erasae sunt 5 literae.

substantiae coextensam et coaequalem possidere. Atque non solum communis notio simplicissimam et singularem speciem in divinitate secundum essentiae, virtutis et operationis rationem ponit, verum etiam in quibus divinis, ut ita dicam, unitatibus sive personis ea considerata sit, ut completa earum existens, immo vero, ut accuratius dicamus secundum divum Gregorium, haec omnino esse et ibi cuilibet personarum singularem et proprium characterem idiomatum neutiquam cum alia persona communicatum ostendit. Unde liquet, per omnia Divinitatem secundum naturam et proprietates, quatenus unaquaeque persona proprium characterem secundum idioma personale ostendit, singularitatem absolutam et proprie esse possidere, rerum vero creaturarum existentiam, quoniam a mutatione habet esse et mutabilis prorsus est ac propterea variata, compositionis existentiam omnino non respuere, licet aliae aliis magis ac minus in constitutione secundum esse habere et idcirco simpliciores esse videantur; si itaque et in comparatione ad alia simplicitatis notionem referant, simpliciter tamen secundum compositorum utcumque modum compositionem haud effugient. Et vide mihi etiam ab ipsis rebus veritatem hujus rei ostendi. Quae sunt omnino, ea vel res sunt per se subsistentes et vocantur substantiae, vel in alio habent esse et dicuntur accidentia. Quod

εἶναι ἔχον αὐτό τε διὰ τὸ μὴ οἶόν τε τὴν ὑπαρξιν μόνην καὶ ἑαυτὸ ἔχειν μετὰ τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ παραλαμβανόμενον σύνθετον λογίζεται καὶ τὸ ἔμπαλιν τὸ δεκτικὸν ὑποκείμενον συμβεβηκότος μετὰ τοῦ συμβεβηκότος τὴν τοῦ συνθέτου ἔννοιαν εἰσάγεσθαι δίδωσι· διὰ τοι τοῦτο καὶ ἡ κοινὴ περὶ Θεοῦ ἔννοια οὐδαμῶς συγχωρεῖ ἡμᾶς νοεῖν ἐπὶ Θεοῦ τι συμβεβηκός, ἵνα μὴ εἰς τὴν τῶν συνθέτων τάξιν τὸ Θεῖον κατὰξωμεν καὶ ἐντεῦθεν εἴτε ἐν ἐπινοίᾳ εἴτε ἐν ὑπάρξει διαλυτὸν καὶ φθειρόμενον αὐτὸ λογισώμεθα¹⁾ (τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν συνθέτων ὑπαρξίς κατὰ φύσιν). ἔπειτα δὲ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν συμβεβηκότων οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ ὀριστὰ εἶναι λέγουσι διὰ τὸ ὀρισμοῖς τισιν αὐτὰ ὑποκεῖσθαι· ὁ δὲ τινος ὀρισμὸς αὐτοῦ τοῦ πράγματος τῆς ὑπάρξεως ἔχει τὴν οἰονεὶ ἐξάπλωσιν καὶ ἀνάπτυξιν καὶ διασάφησιν καὶ δοκεῖ ταῦτόν εἶναι τῷ ὀριστῷ²⁾ ὁ δὲ ὀρισμὸς ἐκ διαφόρων πραγμάτων τὴν σύστασιν ἔχειν δοκεῖ, φημὶ δὴ ἐκ γένους καὶ διαφορῶν, καὶ τὸ ἐκ διαφορῶν τὸ εἶναι λαχόν καὶ τὴν τῶν συνθέτων ἔμφασιν παρεισάγει· ὥστε καλῶς ἂν ὁ λόγος ἔφασκε δι' ἀμφοῖν τοῖν τρόποιν ὡς ἔφαμεν τὰ συμβεβηκότα μηδὲ αὐτὰ τὴν τῆς συνθέσεως ἔννοιαν πάντῃ ἐκφεύγειν· τὰ δὲ ἐνυπόστατα ἦτοι αὐθύπαρκτα, ἅπερ οὐδαὶ καλοῦνται, καὶ αὐτὰ πάντως ἦτοι σώματα ἢ ἀσώματα εἰσὶν ἢ μικτά· ἀλλ' ὅτι μὲν τὰ σώματα καὶ τὰ μικτὰ οἶον ὁ λίθος καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἵππος καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὸ εἶναι τὸν τῆς συνθέσεως τρόπον ἔχοιεν, οὐδεὶς ἂν ἀμφιβάλλῃ· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ τῶν ἀσωμάτων ὑπαρξίς οἶον φημὶ ἀγγέλου καὶ

¹⁾ λογισώμεθα C. p. 351, a.

²⁾ Cod. τὸ ὀριστόν.

vero et ipsa accidentia compositionis modum haud effugiunt, exinde cognosce. Accidentia prorsus in alio esse habent; quod vero in alio esse habet, ipsum propterea quod existentiam solam secundum se habere nequit cum eo, in quo est, sumtum reputatur compositum, et vice versa subjectum accidentis susceptivum cum accidente compositi notionem induci sinit. Idcirco et communis de Deo notio nullatenus patitur, ut in Deo quid accidens cogitemus, ne in compositorum ordinem Deitatem deprimamus atque exinde, sive in cogitatione sive in existentia, eam dissolutioni et corruptioni obnoxiam existimemus (talīs est enim compositorum secundum naturam existentia). Praeterea plurima quoque accidentia ii qui in his scientia praevalent definita esse aiunt eo quod definitionibus et limitibus quibusdam subjiciuntur; rei vero cujusdam definitio existentiae habet veluti explicationem, declarationem et manifestationem, et videtur idem esse cum definito. Definitio autem ex diversis rebus constituta esse videtur, videl. ex genere et differentiis; atque id quod ex differentibus esse sortitum est, etiam compositorum speciem inducit; unde recte sermo affirmavit per utrumque modum, prout diximus, accidentia ipsa compositionis notionem haud prorsus effugere. Subsistentia vero vel in se et per se existentia, quae substantiae appellantur, et ipsa omnino vel corpora sunt vel incorporea vel mixta. Sed nemo sane dubitaverit, quin corpora et mixta, veluti lapis, homo et equus etc., secundum esse

ψυχῆς ἐκτὸς συνθετικῆς ἐννοίας λογισθήσεται, καὶ χάριτι τὴν τῆς ἀθανασίας διαμονὴν ἔχουσιν ἤτοι ¹⁾ γὰρ διὰ τὸ πολυδύναμον ἢ καὶ τὸ δεκτικὸν τῶν συμβεβηκότων ἢ καὶ διὰ τὸ ὀριστὰ καὶ αὐτὰ εἶναι, τὸν τῆς συνθέσεως τρόπον πάντῃ οὐκ ἐκπέφυγεν. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ὄντων ὁ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν καὶ ὁ φυσικὸς λόγος νοεῖν ἡμᾶς ἐξ ἅπαντος ἀπαιτεῖ, σκόπει, τί συμβαίνει τοῖς λέγουσι τὸ πανάγιον πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, κοινὴ ἔσται ἡ προβολὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ τοῦ πνεύματος· εἰ δὲ κοινὴ, οὐκ ἔσται ἰδίᾳ οὐδὲ μοναδικῶς κατὰ τὸν λόγον ὃν ἔφαμεν τὸ μιᾷ τινι ὑποστάσει θεωρεῖσθαι καὶ μοναχῶς τὸν πατέρα πατέρα τε εἶναι τοῦ υἱοῦ καὶ προβολέα πνεύματος· εἰ δὲ ὁ λόγος προαπέδειξεν ἐπὶ Θεοῦ, ἐπὶ τε φύσεως, ἐπὶ τε δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ ἐπὶ τῶν ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων κατὰ μίαν ἐκάστην τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τὴν μοναδικὴν ἔμφασιν ἔχειν καὶ ²⁾ τὸ ἰδίωμα, φανερόν ἄρα ὅτι τοῦ πατρὸς τὸ ἰδίωμα ἡγουν ἡ προβολὴ τοῦ πνεύματος οὐκ ἔστι κοινὴ τοῦ υἱοῦ· εἰ δὲ οὐκ ἔσται κοινὴ, πάντως ἰδίᾳ ἔσται· εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καθὼς ἐκ τοῦ πατρὸς, ὥς τινες ἀσεβῶς πειρῶνται δογματίζειν.

XX. Ἐπὶ ³⁾ εἰ πᾶσι τοῖς περὶ τὸ θεῖον εὐσεβεῖν ἐθέλουσι δῆλον καθέστηκεν, ὅτιπερ τὸ θεῖον ἄκτιστόν τε ἔστι καὶ ἀμετάβλητον καὶ τροπῆς ἀπάσης

¹⁾ ἢ τε C.

²⁾ f. 351, b: ἔχει κατὰ τὸ ἰδ.

³⁾ Haec exhibet Hugo L. II c. 10.

habeant compositionis modum; verum neque incorporeorum existentia, ut angeli et animae, absque compositionis notione cogitabitur, licet per gratiam immortalitatis possideant durationem; etenim vel propterea quod multum valeant vel etiam quod accidentia recipiant vel quod et ipsa sint definita et circumscripta compositionis rationem haud effugiunt. Quoniam itaque ita de Deo ac de rebus creatis cogitare communium notionum et naturae ratio prorsus efflagitat, considera, quid eveniat iis, qui sanctissimum Spiritum etiam ex Filio procedere dicunt sicut et ex Patre. Si enim ex Filio procedit, communis erit productio Spiritus Patri ac Filio; si autem communis, non erit seorsim neque singulariter, secundum ea quae supra diximus, in una quapiam persona considerari et unice Patrem esse Patrem Filii et productorem Spiritus. Si vero sermo antea demonstravit, in Deo, in natura, virtute, operatione atque in personalibus proprietatibus secundum unamquamque divinarum personarum singularem significationem habere etiam idioma, manifestum ergo, Patris idioma, id est Spiritus sancti productionem, non esse commune Filio; si vero non erit communis, prorsus erit propria; quodsi hoc, non procedit Spiritus ex Filio sicut ex Patre, ut quidam impie praedicare conantur.

XX. Cunctis, qui de Deo pie sentire volunt, manifestum existit (H.: Si apud omnes, qui circa Divinum exhibere pium cultum volunt,

ἀποσκίασμα ¹⁾ οὐδόλως ἐπιδέχεται, ἔτι γε μὴν παντοδύναμον, ἀπειροδύναμον καὶ ὅσα ἂν τις θεοπρεπῶς ²⁾ ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων τὰς ἐπωνυμίας καὶ ἐκ τῶν περὶ θεοῦ κοινῶν ἐννοιῶν ἀναλεξάμενος ὡς θεμιτὸν εἶναι τὸ θεῖον εἶποι, ὅσα δὲ ἂν τις περὶ αὐτοῦ καθ' ὕπαρξιν λέγοι δηλονότι οὐσιωδῶς ἂν φήσειεν, ³⁾ ταῦτα εἶναι διὰ τὸ ἀνεπίδεκτον εἶναι τὸ θεῖον ⁴⁾ συμβεβηκότος. Ἐπεὶ οὖν περὶ θεοῦ οὕτω τε φρονεῖν καὶ λέγειν ὁ τῆς εὐσεβείας ἡμᾶς λόγος ἐκπαιδεύει, σκεπτέον, εἰ τὸ θεῖον ἀνεπίδεκτόν ἐστι πρὸς κατηγορίαν τῶν λεγομένων ἀντικειμένων. Ταῦτα δὲ οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ τειραχῶς ἀφορίζουσιν ἢ γὰρ ἐν λόγοις φασὶν εἶναι ἢ ἐν πράγμασι καὶ τὰ μὲν ἐν λόγοις ποιεῖ τὸ κατὰ ἀντίφασιν ἀντικεῖσθαι, τὰ ⁵⁾ δὲ ἐν πράγμασιν ἢ ἐν σχέσει ἢ ἀσχέτως παραλαμβάνεται καὶ τὰ μὲν ἐν σχέσει ἄλληλά τε συνεισάγουσι καὶ ἄλληλα συμφείρουσι καὶ ποιεῖ τὸ πρὸς τι ἀντικεῖσθαι τὰ δὲ πάλιν ἄσχετα ἢ τὴν εἰς ἄλληλα ἔχουσι μεταβολήν, εἰ μὴ οἷς φύσει τὸ ἐν πρόσεστι, καὶ

¹⁾ Jac. I 17.

²⁾ Hugo legit θεοπρεπεῖς.

³⁾ Cod. f. 351 b: φύσειεν.

⁴⁾ In hac voce desinit pag. 351 b. Sequens pag. 352 non quadrat cum his, verum ea solum, quae pag. 354 leguntur. Folia nimirum perperam sunt compacta et numerata.

⁵⁾ Cod. τὸ δὲ.

manifestum constat), Deitatem increatam esse et incommutabilem ac vicissitudinis obumbrationem nullatenus suscipientem, immo vero et omnipotentem, infinite potentem (H.: quod Divinum incausatum est, incommutabile est et nullius vicissitudinem obumbrationis suscipit, amplius autem omnipotens, infinitum) et quaecumque quis modo Deum decente (H.: Deo dignas) ex sacra Scriptura denominationes et ex communibus de Deo conceptionibus colligens ut fas est Deitatem dixerit (H.: quoad licet Divinum esse fateatur); quidquid vero de Deo secundum existentiam enuntiet, manifestum quod substantialiter hoc depromat, eo quod Divinitas accidentia suscipere nequeat (insusceptibile sit Divinum accidentis). (Et) quoniam sic sentire ac dicere de Deo divinae pietatis ratio nos instruit, considerandum, utrum Deitas possit suscipere praedicationem (Divinum [in-] susceptibile sit praedicationis) eorum quae opposita dicuntur (add. H. an non). Haec qui circa ea praevalent (H.: versantur) quadrifariam dividunt: Aut enim in oratione inquiunt esse aut in re; et ea quidem quae in oratione, secundum contradictionem oppositionem constituunt (H.: ut affirmationem et negationem opponi dicunt); quae vero in re, aut in habitudine aut absque habitudine accipiunt(ur); at vero quae in habitudine, se invicem simul inducunt et mutuo se perimunt et ad (H. ed.: ut) aliquid opponi faciunt; quae vero sine habitudine, vel ad invicem habent permutationem nisi quibus natura unitas adest, et faciunt secundum contrarietatem opponi, vel (Hugo

ποιεῖ τὸ κατ' ἐναντίωσιν ἀντικειῖσθαι ἢ τὸ μὲν πέφυκε μεταβάλλειν, τὸ δὲ μὴ, καὶ ποιεῖ τὸ κατὰ στέρησιν καὶ ἔξιν.¹⁾ Ἀλλ' ὅτι μὲν τὸ θεῖον τὰς τε κατ' ἐναντιότητα καὶ στέρησιν καὶ ἔξιν ἀντιθέσεις πρὸς κατηγορίαν οὐκ ἐπιδέχεται, ὁμολῶν ἐστίν, ἐπεὶ φύσει πάντα τὸ ἀμετάβλητον ἔχει· ταῦτα δὲ ἐν οἷς πέφυκε τὸ ἀλλοιοῦσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι τὴν οἰκίαν²⁾ ὑπαρξιν ἐπιδείκνυνται· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὴν κατὰ ἀντίφασιν ἀντίθεσιν ἐστίν εὐρεῖν ἐν αὐτῇ τὸ ἀληθὲς ἔχουσιν κατ' ἄμφω τὰ μέρη, καὶ ἐν ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ χρόνῳ ληφθῆσονται· ἀλλ' εἴ τι περὶ τοῦ θεοῦ λεχθῆν· ἢ γὰρ ἡ κατάφασις ἀληθεύει αἰεὶ μόνῃ καὶ ἡ ἀπόφασις χώραν ἀληθείας ἐν αὐτῇ ποτε οὐχ ἔξει, ἢ ἔμπαλιν ὁμοίως ἡ ἀπόφασις διὰ τὸ αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως τὸ θεῖον εἶναι. Εἰ δέ τις ἀναιδέστερον πρὸς ταῦτα διατεθεῖη λέγων, „καὶ πῶς ὁ μέγιστος ἐν θεολογίᾳ Διονύσιος³⁾ πᾶσας ἐπὶ θεοῦ τὰς τῶν κρειττόνων καταφάσεις καταφάσκει καὶ πᾶσας ἀποφάσκει, οἷον ὅτι ἐστὶ φῶς, οὐκ ἐστὶ φῶς, ἀλλ' ὑπὲρ φῶς, ἐστὶ δικαιοσύνη, οὐκ ἐστὶ δικαιοσύνη, ἀλλ' ὑπὲρ δικαιοσύνην καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια;“ φαμὲν οὖν πρὸς αὐτὸν, ὅτι πρῶτον μὲν οὐ κατὰ τὴν τῶν ἔξω τεχνολογίαν ὁ κράτιστος ἐν θεολογίᾳ Διονύσιος τὰς τῶν κρειττόνων καταφάσεις τοῦ θεοῦ καταφάσκει καὶ πάλιν ἀποφάσκει· αἱ μὲν γὰρ ἀποφάσεις αἱ παρὰ τοῖς ἔξω δῆλον ὅτι ἀντιφατικῶς ἀντικείμεναι καὶ μαχόμεναι τῶν καταφάσεων,

¹⁾ Cf. Damasc. Dial. c. 57 p. 59.

²⁾ Cod. οἰκίαν.

³⁾ Cf. Dion. de div. nom. c. 2 seq. de myst. theol. c. 1. n. 2.

his omissis pergit:) hoc quidem aptum est permutari, hoc vero non; et sunt opposita ut privatio et habitus. Quod (H. ed.: quomodo) vero Deitas (Divinum) eas, quae secundum contrarietatem, privationem et habitum sunt, oppositiones ad praedicationem non suscipit, manifestum est eo quod natura prorsus incommutabile(-is) sit. Haec autem in iis, quae aptitudinem habent alterandi et permutandi (ut alterentur et commutentur), suam existentiam ostendunt. Neque vero ea quae ut contradictio se habet in eo reperitur (reperiri potest) oppositio verificata quoad utramque partem, licet alio et alio tempore accipiantur; sed si quid de Deo dicatur: vel enim affirmatio vera est semper sola et negatio locum veritatis tunc in ipso numquam habebit; vel vice versa pari modo negatio, quia semper secundum eadem et eodem modo Deitas existit. (Ceteris omissis H.: quia semper eadem et similiter quae circa Divinum considerantur existunt.) Quodsi vero quis impudentius circa haec affectus diceret: „Et quomodo maximus in Theologia Dionysius omnes de Deo praestantiorum rerum affirmationes affirmat et omnes rursum negat, ut v. g.: Est lumen, non est lumen, sed super lumen; est iustitia, non est iustitia, sed super iustitiam, et quaecumque his similia?“ respondemus ei primum, quia non secundum profanorum artificiosum loquendi modum summus in Theologia Dionysius de Deo affirmationes affirmat meliorum rerum et rursum denegat. Negationes enim quae apud profanos sunt

ὕστεραι καὶ χείρους τῶν ἕξεων καὶ τὴν ἀνυπαρξίαν αὐτῶν παρεμφαίνουσιν· αἱ δὲ παρὰ τῷ Θεολόγῳ Διονυσίῳ κατὰ τὰς Θεολογικὰς ὑποτιπώσεις ἐπὶ Θεοῦ λεγόμεναι πολλῇ πρότεραι τῶν ἕξεων καὶ τῶν στειρῶσεων καὶ κρείττονες καὶ οὐδαμῶς ἀντικείμεναι ἢ μαχόμεναι τῶν καταφάσεων καθίστανται· ἔπειτα δὲ εἰ καὶ κατὰ τὴν τῶν ἕξω τεχνολογίαν συγχωρηθεῖη τὰς καταφάσεις τε καὶ ἀποφάσεις ἐπὶ Θεοῦ τῷ Διονυσίῳ εἰρησθαι, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀμφοτέρως λήψεται, ἀλλ' αἱ μὲν ἀποφάσεις ἐκ τῶν κατὰ ταὐτὸ τὸ Θεῖον, αἱ δὲ καταφάσεις ἐκ τῶν περὶ αὐτό· ὥστε δῆλον οὐ κατὰ τὸ αὐτό, εἰ καὶ ἐν τῷ ὑποκείμενον, τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀντιφάσεως καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Διονύσιον προσδέχοιτο, οὔτε μὴν τὴν σχέσιν τὴν ὡς πρὸς τι τῶν ἀντικειμένων κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ὑποκείμενον εἴτουν ἐπὶ μιᾷ ὑποστάσεως ἐπιδέξαιτό ποτε, διὰ τὸ ταῦτα ἐν οἷς ἂν ἀντικειμένως θεωρηθεῖη, πάντως κατὰ τὸν λόγον τὸν συμβεβηκῶδη τὸν γινόμενον καὶ ἀπογινόμενον¹⁾ τὴν ὑπαρξιν ἐπιδείκνυσθαι, οἷς δὲ γύσει καὶ ὑπερφυῶς καὶ αἰδίως ἡ σχέσις πρόσεστι, πάντως ταῦτα οὐδὲ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ὑποκείμενον εἴτουν ἐπὶ μιᾷ ὑποστάσει τὴν τῶν ἀντικειμένων σχέσιν τὴν ὡς πρὸς τι ἐπιδέχοιτο. Εἰ δέ τις ἐνσταίῃ λέγων, ὅτι τί κωλύει τὸ Θεῖον πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο τὴν κατὰ πρὸς τι ἀντίθεσιν ἐπιδέχεσθαι; εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὸ αὐτὸ καὶ ἐν, καλῶς ἂν εἴρηται· οὐ γὰρ ἐγχωρεῖ ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχειν ἢ αὐτὸ ἑαυτοῦ αἴτιον εἶναι καὶ αἰτιατόν· εἰ δὲ πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο, τί κωλύει; ἀπόχρη πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα ἐπὶ τῆς κτιστικῆς

¹⁾ fort. τῶν γινομένων κ. ἀπογινομένων.

manifeste opponuntur contradictorie ac pugnant cum affirmationibus, posteriores ac inferiores sunt habitibus et eorum non-existentiam declarant; quae vero apud Theologum Dionysium secundum theologicas informationes de Deo dicuntur, multo priores sunt habitibus et privationibus ac meliores, atque nullatenus oppositae et repugnantes affirmationibus existunt. Deinde quia licet concedatur secundum profanorum artificiosum loquendi modum negationes et affirmationes de Deo dici a Dionysio, non tamen ex iisdem utrasque sumit, sed negationes quidem ex iis quae sunt secundum ipsum Deum, affirmationes vero ex iis quae circa ipsum. Unde manifeste non secundum idem, licet unum sit subjectum, opposita contradictionis, etiam ex ipso Dionysio, accipiet, neque vero habitudinem ut ad aliquid oppositorum secundum unum idemque subjectum sive de una persona aliquando admittet, propterea quod haec in quibus oppositae considerantur, omnino secundum rationem accidentibus similem eorum quae nascuntur et denascuntur existentiam ostendunt, in quibus vero relatio naturaliter ac supernaturaliter et sempiternae adest, haec neque secundum unum idemque subjectum sive in una persona oppositorum ut ad aliquid relationem suscipiunt. Si vero quis insisteret dicens: „Quid impedit, quominus Divinitas ad aliud et aliud oppositionem relativam (quae est ad aliquid) suscipiat? Si enim ad unum idemque, illud recte dicitur, quia nequit aliter et aliter se habere vel idem sui ipsius principium esse et principiatum; si vero ad aliud et aliud, quid impedit?“ tunc oportet ipsi dicatur,

φύσεως εὔροις ἂν, ἐν ᾗ τάξις ἀνωτέρων καὶ ὑφειμένων ἐστὶ καὶ ἄλλων ἄλλα ὑπερέχει καὶ ἡ ἐξ ἄλλων γέννησις καὶ διαδοχὴ καὶ πάντα κατώτερα τῆς ἀνωτάτω φύσεως· ἐπὶ δὲ τῆς ἀπάντων ἐπέκεινα φύσεως οὐκ ἔστι τοῦτο λαβεῖν, ἀλλ' εἴ τι ἂν εὐρεθῇ ἢ τῆς θείας φύσεως κατηγορούμενον κατὰ τὸν θεοπρεπῆ λόγον, ἢ ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων ἰδικῶς λεγόμενον ἔχουν ἐπὶ μιᾷς ὑποστάσεως, οὐδαμῶς κατὰ τὴν τοῦ πρὸς τι σχέσιν κατ' ἄμφω τὰς σχέσεις ¹⁾ ἀντικειμένων λεχθεῖν ἂν. Εἰ δέ τις καὶ πρὸς ταῦτα τολμηρότερον διατεθῇ φάσκων· ἰδοὺ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀρχὴ μὲν καὶ αἰτία μετὰ πατρὸς δημιουργικῇ ἐστὶ τοῦ παντός, τοῦ γε μὴν πατρὸς αἰτιατός ἐστιν ὅ τε υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα· λέγομεν οὖν πρὸς ταῦτα, ὅτι ὁ υἱὸς οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς ἀντιθέσεως τῶν πρὸς τι ἑκατέρας τὰς σχέσεις ἐπιδέχεται, ἀλλὰ κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο εἶδος· πρὸς μὲν γὰρ τὰ ὄντα λεγόμενος κατὰ τὸ ποιητικὸν αἷτιον ἔχουν τὸ δημιουργικὸν ἂν εἴη, πρὸς δὲ τὸν πατέρα οὐ κατ' ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς σχέσεως αἰτιατός· ἢ γὰρ ἂν κτίσμα ἦν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὅπερ λέγειν ἐστὶ παντὸς ἀσεβήματος ἐπέκεινα. Εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι ²⁾ ἡ θεία φύσις κοινὴ οὕσα τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων καὶ ὡς ποιητικῇ τοῦ παντός τὴν τοῦ πρὸς τι ἀντίθεσιν κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς σχέσεως οὐδαμῶς κατηγορουμένην αὐτῆς ἐπιδέχοιτο, οὔτε μὴν αἱ θεαρχικαὶ ὑποστάσεις μίᾳ ἐκάστη ἄμφω τὰς σχέσεις

¹⁾ Hic quadrat f. 352. a. Fort. ἀντικείμενον.

²⁾ Hugo, cujus superius dedimus verba vel codicis vitio vel propria negligentia haud satis accurate translata, consulto plura praetermisit, ut ejus verba: Et post modicum aperte indicant. Sequentia rursum idem scriptor suppeditat.

haec in creata natura reperiri, in qua ordo superiorum et inferiorum est atque alia aliis praestant, in qua generatio ex aliis et successio cunctaque inferiora natura summa; in natura vero, quae est super omnia, hoc non licet deprehendere, verum si quid repertum fuerit vel de divina natura praedicatum secundum rationem Deo dignam vel de divinis personis seorsum dictum vel etiam de una persona, neutiquam secundum habitudinem ejus, quod est ad aliquid, quoad utramque relationem oppositorum (oppositum) dicendum erit. Quodsi quis et contra haec audacius affectus dicat: „Ecce Filius et Spiritus S. principium quidem et causa conditrix universi sunt una cum Patre; Patris vero principiata sunt tum Filius tum Spiritus:“ dicimus ad istum haec: Filius non secundum eandem speciem oppositionis eorum quae sunt relata ad aliquid utramque suscipit habitudinem, verum secundum aliam et aliam speciem: ad res namque creatas dum causa et principium dicitur, secundum efficiens vel condens principium id erit, ad Patrem autem non secundum hanc relationis speciem principiatus est; sic enim creatura foret Dei Patris, quod dicere omnem impietatem transcendit. Si vero hoc, manifeste (H.: Cum igitur) divina natura cum tribus sit communis divinis personis et ut conditrix universi (H.: conditrixque universalis), eorum quae ad aliquid oppositionem secundum eandem relationis speciem nullatenus de se praedicari permittit; neque etiam divinae personae et

ὑποδέξοιτο, ἵνα μὴ τὸ μονοειδὲς καὶ μονότροπον τῆς σχέσεως αὐτῶν δόξῃ ἀναιρεῖσθαι. Τούτων οὖν ἡμῖν ἐκ τῶν κοινῶν περὶ Θεοῦ ἐννοιῶν καὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν λόγων καὶ τῶν σοφῶν περιλήψεων προομολογηθέντων, σκοπεῖν ἔστι τοῖς φάσκουσι τὸ Θεῖον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι τοῦ υἱοῦ ὥςπερ ἐκ πατρὸς· καὶ γὰρ εἰ τοῦτο ἔστι, ¹⁾ κοινὴ ἔσται ἡ προβολὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἔσται ὁ υἱὸς τῆς τοῦ πνεύματος ὑπάρξεως αἷτιος ὥςπερ καὶ ὁ πατήρ καθὼ προβολεύς· ὁ δὲ γε μὴν υἱὸς γεγέννηται μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ αἷτιον αὐτὸν ἐπιγράφεται ὡς γεννῆτορα κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον· συνάγεται ἄρα ὁ υἱὸς τὴν τῶν ἀντικειμένων σχέσιν τῶν πρὸς τι ἐπιδεχόμενος· ὁ αὐτὸς γὰρ ἅμα αἷτιος τοῦ πνεύματος καὶ αἷτιατὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἀναπέφηνε· δέδεικται δὲ ἡμῖν διὰ καθολικοῦ λόγου, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν εὑρεῖν τὰ ἀντικείμενα ἐπὶ τῆς θείας φύσεως κατηγορούμενα οὔτε μὴν ἐπὶ μιᾷ ἐκάστης τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων· οὐκ ἄρα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ Θεῖον πνεῦμα ὥςπερ ἐκ τοῦ πατρὸς, καθὼς τινες δυσσεβῶς καὶ ἀθέως δοξάζουσιν.

XXI. Ἐν εἰ πάντα ²⁾ τὰ πρὸς ἄλληλά τε καὶ ὁμοούσια τὴν κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν κατὰ φύσιν καὶ τὰ τῇ φύσει ἐπόμενα ἔχει, τὴν δὲ γε μὴν διαστολὴν καὶ διάκρισιν κατὰ τὴν τῶν ὑποστατικῶν ιδιοτήτων διαφορὰν παρεμφαίνει, δι' ὧν αἱ τε ὑποστάσεις τὸ εἶναι ἔχουσι καὶ τὸν οἰκεῖον χαρακτῆρα ἐμφαίνουσι

¹⁾ Cod. ἐν ἐστὶ f. ἐνεστί.

²⁾ Hoc cap. 21 legitur in Andr. Camateri Armentario f. 90 a. syllog. 34.

earum unaquaeque utramque relationem suscipiet, ne forte uniforme et unifarium habitudinis eorum videatur interimi. His igitur nobis ex communibus de Deo conceptionibus et naturalibus et demonstrativis rationibus atque philosophorum conquisitionibus promulgatis, animadvertendum est illis, qui confitentur Spiritum sanctum ex Filio procedere quemadmodum ex Patre. Nam si hoc ita est, communis erit emissio Patris et Filii, et erit Filius Spiritus sancti existentiae causa quemadmodum et Pater in eo quod emissor; at vero Filius genitus est ex Deo Patre et causam ipsum describit ut genitorem juxta verbum veritatis; colligitur ergo quod Filius oppositorum habitudinem eorum quae ad aliquid suscipiat et similiter sit (gr.: Nam idem simul est) causa Spiritus et ex Deo Patre ut ex causa (apparet); sed demonstratum est nobis per universalem rationem, quod impossibile sit invenire opposita de divina natura praedicari vel de aliqua trium hypostaseon. Non igitur procedit ex Filio sanctus Spiritus quemadmodum ex Patre, sicut quidam impie ac profane opinantur.

XXI. Si omnia quae sunt ad invicem et consubstantialia communionem et unionem secundum naturam eaque quae naturam consequuntur habent, distinctionem autem et divisionem secundum personalium proprietatum differentiam declarant, per quas personae esse habent et proprium characterem

καὶ ἄλλος ἐξ ἄλλου διακέκριται καὶ διακεχώρισται, ἵνα μὴ τις περὶ τὰς ὑποστάσεις σύγχυσις γένηται, δηλὸν ὅτι καὶ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ πρὸς τὰ ὁμοούσια, φημὶ δὴ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, κοινωνήσῃ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον καὶ τῶν ταύτῃ ἐπομένων, διαστελεῖται δὲ καὶ διακριθῆσεται κατὰ τὰς ὑποστατικὰς ιδιότητας· ἔστι δὲ ὑποστατικὴ ιδιότης κυρίως καὶ μόνως πατὴρ τὸ εἶναι γεννήτορα υἱοῦ καὶ προβολέα πνεύματος· φανερόν ὅτι κατὰ τοῦτο διακέκριται υἱοῦ καὶ πνεύματος· εἰ δὲ διακέκριται, οὐ κοινὴ ἔσται ἡ προβολὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ τοῦ πνεύματος· εἰ δὲ οὐκ ἔστι κοινὴ, φανερόν ὅτι τοῦ πατρὸς μόνου·¹⁾ εἰ δὲ τοῦτο, δηλὸν ἄρα ὅτι τὸ πνεῦμα οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται καθὼς καὶ ἐκ πατρὸς, ὅπερ τινὲς ἀσεβῶς δοξάζουσιν.

XXII. Ἐτι εἰ πᾶν μὲν ὁμοούσιον μεθ' ὧν λέγεται ὁμοούσιον κοινωνεῖ κατὰ τὴν τῆς φύσεως λόγον, κατὰ δὲ τὰς ὑποστατικὰς ιδιότητας διαστέλλεται καὶ διακρίνεται, καὶ εἰ μὲν μὴ τινι ὑποστατικῇ ιδιότητι εὗρηται, καθ' ἣν τὸ εἶναι ἔχει, πάντως ἐξ ἀνάγκης κατ' αὐτὴν ἀκοινωνήτος ἔσται τοῖς ὁμοουσίοις· ἐπεὶ πῶς ἂν σχολῇ πρὸς τὰ ὁμοούσια τὴν διαστολήν; εἰ δὲ πλείοσιν ὑποστατικοῖς τὸ εἶναι ἔχει, εἰ καὶ ἅπαντα κατὰ συνάθροισιν λαμβανόμενα ἐπ' ἄλλοις ὁμοουσίοις εὗρεῖν ταῦτα ἀδύνατον (καὶ γὰρ αἱ Μωύσεως ιδιότητες οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων εὗρηται) ἀλλ' οὖν ἐνδέχεται τινὰ τῶν ιδιωμάτων, ἐπεὶ πλείονα ἔνιαι, τισὶν ὁμοουσίοις ἐπικοινωνεῖν· καὶ τοῦτο γνώριμον ἐκ τῆς ἱεραρχίας. Ἐπεὶ οὖν ἐπὶ τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων μία

¹⁾ Hucusque Camat. l. c.

ostendunt atque alius ab alio distinguitur et secernitur, ne qua circa personas oriatur confusio: liquido etiam Deus Pater ad consubstantialia sibi, Filium videlicet ac Spiritum, communionem habebit secundum rationem naturae et eorum quae hanc consequuntur, distinguetur vero et secernetur secundum proprietates personales; est autem personalis Patris proprietas propria et exclusive, quod sit genitor Filii et Spiritus productor; constat inde, quod secundum hoc a Filio Spirituque distinguitur. Si vero distinguitur, haud communis Patri et Filio erit Spiritus productio; si vero non communis, perspicue est Patris solius; quodsi hoc, evidens ergo Spiritum non ex Filio procedere sicut ex Patre, ut quidam impie arbitrantur.

XXII. Si omne consubstantiale ad ea, cum quibus consubstantiale dicitur, communionem habet secundum naturae rationem, distinguitur vero ac secernitur secundum personales proprietates; et si una quadam personali proprietate reperitur, secundum quam persona habet esse, necessario prorsus secundum eandem incommunicabilis erit cum consubstantialibus; secus enim quomodo ad consubstantialia haberet distinctionem? Si vero pluribus proprietatibus personalibus habet esse, licet omnes collective sumtae in aliis consubstantialibus simul reperiri nequeant (nam Moysis sane proprietates in alio quopiam hominum particularium non inveniuntur), attamen fieri potest, ut aliqua idiomata, quum plura insint, consubstantialibus quibusdam sint communia; et hoc ex evidentia notum est. Quum itaque in divinis personis

τις ἐκάστη ὑποστάσει ἰδιότης πρόσεστι, φανερόν, ὅτι ἀκοινώνητος κατ' αὐτὴν ἔσται ταῖς λοιπαῖς· ἔστι δὲ τοῦ μὲν υἱοῦ ἡ γέννησις, τοῦ δὲ πνεύματος ἡ ἐκπόρευσις, τοῦ δὲ γε μὴν πατρὸς ἡ ἀγεννησία ἥτοι ἡ ἀρχὴ καὶ αἰτία· οὐκ ἄρα κατὰ τὸ αὐτὸ κοινωνήσει ὁ υἱὸς ἢ τὸ πνεῦμα· εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔσται τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευτὸν καθὼς ἐκ πατρὸς, ἵνα μὴ τὸ ἴδιον τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἦγουν τὸ αἷτιον μεταπέσῃ καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ. Εἰ δὲ τις πρὸς ταῦτα ἐνστατὴ λέγων, ὅτι τὸ γεννήτορα καὶ προβολέα εἶναι τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ὁμοῦ λαμβανόμενα οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλης Θεαρχικῆς ὑποστάσεως εὐρεθῇ, ἵνα μὴ ἡ πατρικὴ ὑπόστασις συγχυθῇ καὶ διὰ τοῦτο φύγῃ καὶ τὸ εἶναι αὐτὸ ὅπερ ἐστὶ· τί κωλύει τὴν προβολὴν τοῦ πατρὸς οὕσαν ἰδίωμα κεχωρισμένως λαμβανόμενον τῆς τοῦ γεννήτορος προόδου καὶ τοῦ υἱοῦ κοινὴν εἶναι ταύτην λέγειν; καὶ γὰρ εἰ μὴ διεσιέλλετο πρὸς τὸν υἱὸν καθὼς πατὴρ, καλῶς εἶχεν ὁ προλεχθεὶς λόγος· εἰ δὲ διασιέλλεται, τί ἄτιπον, εἶπατε ἡμῖν; πρὸς τοῦτον φασὲν· ὡ γένναίε, τῷ οὕτως λέγοντι πολλὰ τὰ ἄτοπα καὶ βλάσφημα ἔψεται· πρῶτον μὲν ἀντισιτρέψαντες καὶ ἡμεῖς πρὸς ὑμᾶς ἀπορήσομεν. ἐπεὶ πρὸς τὸ Θεῖον πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἔχει τὴν διαστολὴν, καθὼς τούτου ἐστὶ προβολεὺς, δι' ἣν αἰτίαν μὴ καὶ αὐτὸ κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα τὸ γεννᾶν πεφυκὸς, εἴπερ ὁ υἱὸς ὡς υἱὸς διαστελλόμενος τῷ πατρὶ κοινὸν ἔσχε τοῦ εἶναι προβολεὺς σὺν τῷ πατρὶ τοῦ πνεύματος; εἰ δὲ τοῦτο κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον ἔπεται, ἔσται τὸ πνεῦμα ἢ τὸν υἱὸν ἀνταμειβόμενον ¹⁾ ἀντὶ

¹⁾ Cf. Phot. l. c. §. 3: τὴν ἴσιν ἀμειβόμενον χάριν.

una quaedam cuilibet hypostasi adsit proprietas, liquet eam secundum ipsam ceteris fore incommunicabilem; est vero proprietas Filii generatio, Spiritus sancti processio, Patris autem innascibilitas sive principii et causae ratio; non ergo secundum hoc ipsum communicabit Filius vel Spiritus. Si vero hoc, Spiritus non erit ex Filio procedens sicut ex Patre, ne paternae personae proprium, scilicet ratio causae, etiam in Filium transeat. Si vero adversus haec quis instaret dicens: „Quod Deus Pater genitor est ac productor simul, haec duo conjunctim sumta non in alia divina persona reperiri debent, ne paterna persona confundatur atque idcirco fugiat id ipsum esse quod est; quid autem prohibet, quominus productio, quae est Patris idioma, seorsim ac separate a progressu genitoris sumatur atque sic et Filio dicatur esse communis? Nam si non distingueretur a Filio quatenus Pater, recte se haberet praedicta ratiocinatio; si vero distinguitur, quid illic absurdi, quaeso, dicite nobis?“ — huic respondemus: Ita dicentem, o bone, multa absurda ac blasphema sequentur. Primo quidem et nos vice versa ac retorquendo vobis dubium proponemus. Quoniam Deus Pater ad divinum Spiritum habet distinctionem, quatenus ejus productor est, quam ob causam non et ipse Spiritus communem cum Deo Patre sortitus est (activam) generationem, si Filius ut Filius distinctus communem habet cum Patre Spiritus sancti spirationem? Si vero hoc secundum vestram rationem sequitur, erit Spiritus vel Filio retribuens pro processione eumque generabit, vel alteram personam

τῆς ἐκπορεύσεως καὶ τοῦτον ἀπογεννήσει ἢ ἑτέραν ὑπόστασιν, ἵνα ἡ τετρας ἢ τριάς. Ἐπειτα καὶ δύο ἀρχικὰς καὶ ἀνάρχους αἰτίας ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς τριάδος δοῖς· οὐ γὰρ ἐγχωρεῖ τὸν υἱὸν μὴ ἀναιτίως τὴν προβολὴν ἔχειν, ἐπεὶ τάχα καὶ καθὸ υἱὸς υἱὸν ἀπογεννήσει καὶ διὰ τοῦτο τὸ πολύθεον τῆς ἐλληνικῆς πλάνης¹⁾ τῇ ἀχράντῳ θεολογίᾳ τῶν χριστιανῶν προστριβήσεται. Ἐπεὶ οὖν διὰ ταῦτα ἃ ὁ λόγος ὑπέδειξεν ἄτοπα καὶ βλάβη καὶ ἄλλα μυρία, καὶ διαστέλλεται ὁ θεὸς καὶ πατὴρ καθὸ πατὴρ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' οὐκ ἂν τὴν προβολὴν τοῦ πνεύματος κοινὴν πρὸς τὸν υἱὸν σχολῇ· εἰ δὲ τοῦτο, μάταιος ὁ δὲ ἐναντίας λόγος καὶ αὐθις ἀποδεδεικται.

XXIII. Ἐτι εἰ πᾶσι μὲν οἷς τὸ φρονεῖν ὁρθοτόμως περὶ τὴν πίστιν ἐνεστι δῆλον κατέστηκεν, ὅτι ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἐν οἷς ἦνται τοῖς ὁμοουσίοις δηλονότι τοῖς ἑτερουσίοις διακέκριται καὶ ἐν οἷς τὰ ἑτερούσια κοινωνεῖ, ἐν τοῖτοις πάντως ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἀκοινώνητός ἐστι, καὶ αὐθις ἐν οἷς τὰ ἑτερούσια τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς πρὸς ἄλληλα δὲ τὴν ὁμοουσιότητα ἔχοντα διακέκριται, πάντως τὸ ἀκοινώνητον ἔχειν εὐρηνται· οὐκοῦν καὶ ἐν οἷς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῖς ὁμοουσίοις διαστέλλεται, ἐν τούτοις τὸ κοινωνεῖν οὐκ ἔχει· διαστέλλεται δὲ κατὰ τὰς ιδιότητας τῇ νύκτι καὶ τῇ πνεύματι ὁμοουσίοις οὖσιν αὐτῷ διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐκλάμψαι· ἔστι δὲ τοῦ υἱοῦ ὑποστατικὸν τὸ γεννητὸν καὶ τοῦ πνεύματος τὸ ἐκπορευτὸν, τὸ δὲ γε μὴν θεοῦ καὶ πατρὸς πρῶτον καὶ κυριώ-

¹⁾ Cf. Phot. I. c. §. 11.

gignet, ita ut Trinitas efficiatur quaternitas. Deinde etiam duas principiantes et principio carentes causas in zoarchica Trinitate asserueris; neque enim fieri potest, ut Filius haud absque causa habeat productionem; nam protinus et quatenus Filius generabit filium atque ideo ethnicae fraudis polytheismus immaculatae christianorum theologiae aspergetur. Igitur propter ea quae a ratione ostensa sunt absurda et blasphema aliaque sexcenta, licet Deus Pater qua Pater distinguatur a Filio, non tamen Spiritus sancti productionem communem habeat cum Filio. Quodsi ita est, vana adversarii ratio rursum ostensa est.

XXIII. Adhuc: si inter omnes, quibus recte circa fidem sentire inest, liquido constat, Deum Patrem iis, quibus unitur consubstantialibus, manifeste ab iis quae diversae substantiae sunt distingui, et in quibus diversae substantiae entia communionem habent, in his prorsus eum habere nullam, ac rursum in quibus quae sunt diversae substantiae a Deo Patre, ad invicem vero consubstantialitatem habent discernuntur, incommunicabilitatem habere reperiri: itaque et in his, in quibus Deus Pater a consubstantialibus distinguitur, non habet communionem; distinguitur autem secundum proprietates a Filio et Spiritu, qui ei consubstantiales sunt, quia ex ipso secundum naturam, id est ex ipsius substantia, sine tempore et passione effulgent; est vero Filii personale idioma esse genitum et Spiritus sancti procedere, Dei autem Patris primum et maxime proprium, quod ex ipso solo et solum uterque

τατον τὸ ἐξ αὐτοῦ μόνου καὶ μόνως ὑπάρχειν ἄμφω, τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ πρόβλημα, καὶ εἶναι κυρίως γεννήτωρ καὶ μένος καὶ προβολεὺς καὶ μένος· φανερόν ὅτι διακέκριται ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος κατὰ τὸ εἶναι γεννήτωρ καὶ προβολεὺς· εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστι κοινὴ πατὴρ καὶ υἱοῦ ἢ προβολὴ τοῦ πνεύματος· εἰ δὲ οὐκ ἔστι κοινὴ, ἴδια ἔσται πάντως τοῦ πατρὸς μόνου· εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστι τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευτὸν καθὼς καὶ ἐκ πατρὸς, ὅπερ τινὲς δυσφήμως δογματίζουσιν.

XXIV. Ἐτι εἰ πᾶσι μὲν τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν,¹⁾ ὁπνηκα τι περὶ θείων δογμάτων λέγειν βούλονται, ἥτοι γε ἐκ τῶν θείων καὶ ἱερῶν λογίων τὸ βέβαιον ἔχουσιν, ἢ ἐκ τῶν κατὰ βούλημα Θεῶν ἀγίων συνοδικῶς συναθροισθέντων ἐπιστηρίζονται, ἢ ἐκ τῶν Θεσπεσίων πατέρων τῶν ἐν τοῖς γράμμασιν αὐτῶν περιειλημμένων οἷον νομοθετοῦνται, ἢ ἐκ τῶν κοινῶν περὶ Θεοῦ ἐννοιῶν τὴν ἀσφάλειαν προσκτιῶνται, ἢ ἐκ τῆς ἀγράφου καὶ μυστικῆς τῆς ἐκκλησίας²⁾ παραδόσεως ἐκ τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ λόγου³⁾ ἡμῖν διαδοθείσης κρατύνονται καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἐξ ὧν ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἢ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὁμοτομοῦσα τὸ βέβαιον τοῦ ἀληθοῦς δόγματος ἀναδέχεται, ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τὸ οἰκτεῖον δόγμα συνιστᾷσιν. Οἱ δὲ γε δὴ τὸ πνεῦμα⁴⁾ τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι καθὼς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς δογματίζεν πειρώμενοι⁵⁾ ἐξ οὐδενὸς τῶν προειρημένων τὸ βέβαιον καὶ τὴν

¹⁾ Usitata formula, sed constructio pessima, nisi quaedam exciderint.

²⁾ Cod. f. 353, b: τῇ ἐκκλησίᾳ.

³⁾ Luc. I 2.

⁴⁾ Finis f. 353; sequens fol. 354 pertinet ad c. 20, ut supra dictum. Quae sequuntur, f. 355 exhibet.

⁵⁾ Cod. πειρώμενοι.

existit, ille quidem genitus, hic vero spiratus, et quod proprie est genitor et solus, atque productor et solus; perspicuum ergo, quod Deus Pater a Filio et Spiritu distinguitur eo quod est genitor ac productor. Si vero hoc, non est Spiritus productio Patri Filioque communis; si vero non communis, propria omnino erit solius Patris. Quae si ita se habent, non est Spiritus ex Filio procedens sicut ex Patre, ut quidam impie statuunt.

XXIV. Demum omnes qui pie sentire volunt, quando de divinis dogmatibus dicturi sunt quidpiam, vel ex divinis sacrisque eloquiis firmitatem possident vel ex sanctis secundum Dei voluntatem in synodis congregatis confirmant, vel ex sacrosanctis Patribus iisque, quae in eorum scriptis continentur, velut legem statuunt, vel ex communibus de Deo notionibus securitatem nanciscuntur, vel ex non scripta et mystica Ecclesiae traditione, quae ab iis qui viderunt et ministri fuerunt sermonis nobis tradita fuit, constabunt, atque ut breviter dicamus, ex quibus Ecclesia Dei per universum orbem recte sentiens veri dogmatis firmitatem suscipit, ex his ipsis propriam sententiam constituunt. Qui vero Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere ut ex Patre asserere conantur, ex nullo horum capitum firmitatem et securitatem proprii dogmatis habent. Verum multo omnibus his fide dignior est

ἀσφάλειαν τοῦ οἰκείου δόγματος ἔχουσιν· μᾶλλον μὲν οὖν ¹⁾ ἀξιοπιάστερος πάντων ὢν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς συναίδιος καὶ ὁμοούσιος υἱὸς καὶ λόγος, ὁ πάντα γινώσκων τὰ τοῦ πατρὸς καὶ τὰ τοῦ πνεύματος ὡς τὰ οἰκεῖα, οὐδὲν ἦτιον ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα ἢ πρὸς ἑαυτὸν, ἥνίκα δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος γενόμενος διὰ τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος πρὸς τὸ σῶσαι τὸ ἀνθρώπειον γένος καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστήσαι, καὶ ὅποτε τὰ τελεώτερα τῆς βασιλείας αὐτοῦ μυστήρια τοῖς μαθηταῖς ἐξεπαιδευσε καὶ περὶ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως πρὸς αὐτοὺς ἐπαγγελλόμενος ἔλεγε· καὶ ἄλλον παράκλητον, ὡς ἐμὲ αὐτὸν Θεόν, τῇ φύσει Θεὸν ὄντα ἀληθινὸν καὶ φῶς καὶ ζωὴν καθὼς ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ, ²⁾ ὃς καὶ τὰς πάντων παρακλήσεις δέχεται καὶ διὰ τοῦτο παράκλητος ὢν τε καὶ καλούμενος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· ³⁾ οὐκ εἶπεν· ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἐξ ἐμοῦ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. Τί γὰρ καὶ ἐκώλυε τοῦτο εἰπεῖν, εἰ οὕτως ὁ τῆς ἀληθείας εἶχε λόγος, ἵνα μὴδ' ἡ αὐτοαλήθεια ἦγουν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐνυπόστατος λόγος εὐρεθῇ ψευδοεπῶν. ἐπειδὴ δὲ οὐχ οὕτως εἴρηται, ἀλλ' ἡ μόνον ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὐ πρόσκειται ἐν τῇ κυριακῇ λόγῳ τὸ ἐξ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, φανερόν ἄρα ὅτι οἱ τοῦτο δογματίζειν ἐπιχειροῦντες κατὰ τε τῶν κυριακῶν λογίων καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν φωνῶν

¹⁾ Sequ. refert Hugo Eth. L. III c. 14, qui minus recte vertit: qui Spiritum S. ex Filio procedere ut ex Patre asserere conantur, sin dogmatis securitatem non habent; magis quidem cum omnibus veracior ipse Dei et Patris consubstantialis coaeternusque Filius etc.

²⁾ πέμψω ὑμῖν vel δώσει ὑμῖν add. ex Hug. Eth. Cf. Joh. XIV 16.

³⁾ Joh. XV. 26.

ipse Dei Patris coaeternus ac consubstantialis Filius ac Sermo, qui omnia cognoscit quae sunt Patris et quae sunt Spiritus (sicut propria), nihil minus habens ad Deum Patrem et ad Spiritum quam ad se, qui propter nos et secundum nos homo factus propter investigabiles divitias bonitatis suae, ut salvaret humanum genus et ad pristinum restitueret, quando perfectiora regni sui mysteria discipulos edocuit, sancti Spiritus adventum eisdem promittendo dicebat: Et **aliū Paraclitū**, ut me Deum natura existentem Deum verum et lumen verum vitamque, sicut ego et Pater, **vobis mittam**, qui omnium consolationem suscipit, ideoque Paracletus est et vocatur, **Spiritum veritatis, qui a Patre procedit**; non dixit: qui a Patre et ex me Filio procedit. Quid enim prohibebat hoc dicere, si sermo sic habebat veritatis, ut ne qui ipsa veritas est, videlicet ipse Dei et Patris Filius (Sermo subsistens) falsiloquus inveniretur? quoniam vero non sic dictum est, sed solum: **Qui a Patre procedit**, et non adjectum est in Dominico sermone **ex ipso Filio**: manifestum utique, quod hoc decernere tentantes adversus Dominica verba reliquasque sacras voces, apostolicas tra-

καὶ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων καὶ τῶν κοινῶν περὶ Θεοῦ ἐννοιῶν, ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν ἀοιδίμων πατέρων κατεξάνιστανται, οὓς δίκαιόν ἐστιν εἰ μὲν θέλοιεν ὁδηγηθῆναι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, χάρις τῷ Θεῷ τῷ μὴ βουλομένῳ τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλ' ἢ πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν, εἰ δὲ μὴ βούλονται τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἐπισπάσασθαι, τούτους ὡς ἀποτροπαίους καὶ φευκίους καὶ στυγητοὺς καὶ ἀσεβεῖς πᾶς ὅστις πιστὸς καὶ ὀρθὰ φρονεῖν καὶ μετὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων γῆς ὀρθοτομούσης πιστεύειν καὶ ἐστάναι βούλοιο, ἀποπεμπέτω καὶ μηδενὸς λόγου ἄξιους κρινέτω. Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι παρὰ τῶν πιστῶν προσκυνουμένῳ, τῷ τριςυποστάτῳ κατὰ τὰς ιδιότητας εἶτουν ὑποστάσεις, ἐνὶ δὲ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, τῷ ἡμᾶς φωτίζοντι κατὰ τὴν ἄρρητον αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ μὴ ἐάσαντι ἡμᾶς τῇ τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἀπάτῃ ὑποσκελισθῆναι, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ δόγματος τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ οἰκονομοῦντι ὁμοφρονεῖν κατὰ πάντα καὶ πιστεύειν, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ (καὶ) κράτος, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

ditiones et communes conceptiones de Deo, sed enim (etiam) contra sanctas et universales synodos semperque memorandos Patres insurgunt qui si, ut aequum est, ad viam redire veritatis velint, gratias Deo, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, sin autem salutem suam amplecti nolunt, hos (ed. hoc) ut ἀποτροπαίους (ed. -τροπέους) id est fugiendos, odiosos impiosque quicumque recte sentire vult et cum sancta universali Ecclesia, quae a finibus usque ad fines terrae fidem recte tractat, credere atque consistere appetit, abjiciat et nullo eos verbo dignos adjudicet. Deo vero gratias, qui in Patre et Filio et Spiritu sancto a fidelibus adoratur, qui in tribus personis existit secundum proprietates sive hypostases, unus vero est secundum naturam atque substantiam, qui illuminat nos secundum ineffabilem bonitatem suam, neque nos mali daemonis fraudibus implicari et ad casum flecti sinit, sed cum veritate et cum recto Ecclesiae suae dogmate dispensat, ut unum sentiamus secundum omnia credamusque, quia ipsi debetur omnis laus, gloria, honor ac virtus, Patri et Filio et Spiritui sancto, per infinita saecula saeculorum. Amen.

I.

ΤΟΥ ΣΤΗΘΙΑΙΟΥ ¹⁾ ΚΥΡΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ
ΣΤΟΥΔΑΙΤΩΝ ΚΑΤΑ ΑΡΜΕΝΙΩΝ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΩΝ (ΚΑΙ) ΠΕΡΙ
ΕΝΖΥΜΩΝ ΚΑΙ ΑΖΥΜΩΝ.

1. Εἰ φιλοσοφώτερον ἔχοντες βίον ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φράγγων καὶ Ἀρμενίων καὶ ἄλλων πλείονα τὴν γνῶσιν ἀνχοῦντες, λόγον καὶ περὶ ἁζύμων ἀκούσατε ²⁾ εἰς πέμπτην τούτων ὑμῖν δμιλλαν ἀπο . . . πλάνην ἐλέγξαι καὶ τὸ ἄτοπον τοῦ πράγματος γνωρίσαι ὑμῖν καὶ τὸ τοῖς πιστοῖς ἀνόικειον ³⁾ εἰς θυσίαν τῆς καινῆς διαθήκης, ὡς . . . [οἶόν τε], ⁴⁾ στηλιτεῦσαι τὸ μετ' ἁζύμων τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἐστίν.

2. Οὐ γὰρ ἁζυμον λαβὼν ὁ κύριος εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔδωκεν, ἀλλ' ἄρτον, ὡς οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταὶ καὶ ὁ θεῖος Παῦλος μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος. ⁵⁾ Ὑμεῖς οὖν πόθεν τὰ ἁζυμα ἐσθίειν ὡς ἀντίτυπα τοῦ σώματος Χριστοῦ παρελάβετε, πάσης τῆς τῶν πιστῶν ἐκκλησίας ἄρτον εἰς θυσίαν τῇ Χριστῷ προσφερούσης; Ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ ⁶⁾ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ; Μὴ γένοιτο. Οὐδαμοῦ γὰρ εἴρηται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς

¹⁾ Cod. Mon. 524 saec. 14 in 4 f. 14, a seq.; textus valde corruptus. Legitur *Στηθείον*.

²⁾ Quatuor sequentes lineae vix legi possunt usque ad fin. §. Restituimus tamen pleraque.

³⁾ Cod. *ἀνείκειον*.

⁴⁾ Ita legendum conjicimus.

⁵⁾ Cf. editum Nicetae latinum textum Will Acta et scripta p. 130 c. 6. 7. Dimitrac. p. 24. 25.

⁶⁾ C. ἢ.

**Domini Nicetae Stethati e Studii monasterio contra Armenios
et Latinos (atque) de fermentato et azymis.**

1. Si quidam magis philosophicam (monasticam) vitam sequentes in regione Francorum et Armeniorum aliorumque estis, et majori prae ceteris gloriantes scientia, sermonem quoque de azymis audite in quintum de hisce congressum vobis (prolatum) . . . errorem convincere et rei absurditatem notam facere vobis atque a fidelibus alienum in Novi Testamenti sacrificio, ut fieri potest, notare ac reprehendere; cum azymis celebrare veteris Testamenti est.

2. Non enim azyma accipiens Dominus ac gratias agens fregit deditque discipulis, sed panem, ut quatuor Evangelistae et D. Paulus apostolus testantur. Vos igitur unde azyma comedere ut corporis Christi antitypa accepistis, quum universa fidelium Ecclesia panem in sacrificium Christo offerat? An a Christo, an ab ejus apostolis? Absit. Nusquam enim dictum est in sacris literis vel in Evangelio, Christum ea nocte, qua tradebatur,

ἥ ἐν τῇ εὐαγγελίῳ, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν τῇ νυκτὶ, ἥ¹⁾ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄζυμον, ἀλλὰ ἄρτον, ὡς εἴρηται, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε²⁾ εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.³⁾ Οὕτω δὲ καὶ ὁ Θεὸς Παῦλος ἔχμα⁴⁾ τοῦ εὐαγγελίου περὶ τούτου⁵⁾ φησὶ· κρίνατε ὑμεῖς ὁ φημι τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος⁶⁾ τοῦ Χριστοῦ ἐστίν;⁷⁾ ὅτι εἰς ἄρτος, ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμεν· οἱ⁸⁾ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχομεν.⁹⁾ Συνήκατε, ἄρτον εἶπεν ὃν ἐσθίοντες, ἀντίτυπον τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἄζυμον.

3. Εἰ οὖν ἐτι τῶν ἄζυμων μετέχετε, πρόδηλον ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ παλαιοῦ νόμου ἐστέ καὶ τραπέζαν Ἰουδαίων ἐσθίετε, οὐχὶ δὲ Θεοῦ λογικὴν καὶ ζῶσαν,¹⁰⁾ καὶ ἡμῖν τοῖς πεπιστευκόσιν¹¹⁾ ἀνθρώποις ἐπιούσιόν τε καὶ ὁμοούσιον, καθὼς τὸν περιούσιον ἄρτον ἐξαίρεσθαι¹²⁾ ἄνωθεν ἐδιδάχθητε. Οὐ γὰρ σάρκα

¹⁾ C. ἥ.

²⁾ C. ποιῇτε.

³⁾ I Cor. XI. 23. 24.

⁴⁾ C. ἔχμα.

⁵⁾ τοῦτο C.

⁶⁾ C. σώματος. Sequentia Pauli verba sane adscripta fuerant, sed ob ὁμοιοτέλειαν in apographo exciderunt. Cf. Petr. Ant. ad Domin. c. 8.

⁷⁾ I Cor. X. 15. 16.

⁸⁾ οὐ C.

⁹⁾ I Cor. X. 17.

¹⁰⁾ Haec plane respondent latino Nicetae scripto c. 2. p. 127 B ed. Will et Dim. p. 19. —

¹¹⁾ Post hanc vocem lat. textus habet: supersubstantialem, quemadmodum superius exigere supersubstantialem docti sumus panem. Quid enim est supersubstantialis, nisi quia nobis est consubstantialis? Aliter (alter) autem nullus est nobis consubstantialis panis, sed corpus Christi, quod consimile nobis est secundum carnem humanitatis ipsius. Idem gr. ap. Dim. p. 19.

¹²⁾ ἐξαίρεσθαι C. Cf. Petr. I. c. c. 10.

accepisse azymum, sed panem, uti jam diximus; et gratias agens fregit ac dixit: Accipite et manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem. Sic et divus Paulus, Evangelii columen, de his ait: Vos ipsi iudicate, quod dico: Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus. Intelligite, panem dixit quem manducamus ut antitypum corporis Christi, et non azymum.

3. Si igitur azymorum adhuc participes estis, sub umbra veteris legis manifeste estis et Hebraeorum mensam comeditis, non autem rationalem et vivam Dei mensam et nobis hominibus, qui credidimus, supersubstantialem et consubstantialem, quemadmodum exigere supersubstantialem (quotidianum) panem ex antiquo edocti estis. Non

Χριστοῦ ἐσθίωμεν τοῦ τελείου ἀνθρώπου καὶ τελείου Θεοῦ ζῶσαν τῇ σαρκὶ ζώσῃ τῷ ἐμψύχῳ Θεοῦ καὶ ἀζύμοις νεκροῖς οὖσι τῶν Θεοκτόνων Ἰουδαίων. Ἐμψυχός ἐστιν ἡ οὐσία τοῦ ἡμετέρου φρυάματος, ἣν ὁ λόγος ἀνέλαβε τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπόστασις αὐτῇ γέγονεν.¹⁾ Ὁ οὖν ἀζύμων μετέχων οὐ τὸν ἡμῖν ὁμοούσιόν τε καὶ περιούσιον ἄρτον ἐσθίει τοῦ σωτῆρος [καὶ κυρίου]²⁾ ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ γὰρ ἄζυμον δῆλον καὶ ἄψυχον, ὡς καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἐκδηλότερον ἐκδιδάσκει.³⁾ Προκαταβληθεῖσα γὰρ ἡ ζύμη ἐν τῷ φρυάματι τοῦ ἀλεύρου καὶ συμφρυαθεῖσα αὐτῷ καὶ κατὰ⁴⁾ τὸ ὅλον ζύμη ἀποτελεσθεῖσα δυνάμει τινὶ ζωτικῇ ἐκθερμαίνει⁵⁾ αὐτὴν καὶ κινητὴν οἶα δὴ ζῶσαν ἐργάζεται, ὅπερ ἐν ἀζύμῳ ζύμῃ τῶν Φαρισαίων, ἣν καὶ φεύγειν ὁ λόγος ἡμῖν ἐπισκῆπτει,⁶⁾ [οὔτε ἐγένετό ποτε]⁷⁾ οὔτε μὴν καθόλου γενήσεται. Οὐκοῦν ὁ τὰ ἄζυμα ἐσθίων ἐν τῷ σκότει [τοῦ] νόμου περιπατεῖ καὶ οὐ⁸⁾ κοινωνίαν ἔξει μετὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ὄντος ἐν τῷ φωτὶ⁹⁾ τῆς αὐτοῦ καινῆς διαθήκης καὶ χάριτος. Οἱ γὰρ ἐν τῷ φωτὶ περιπατοῦντες τῆς χάριτος ἄρτον ἐσθίοναι τοῦ σώματος Χριστοῦ καὶ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ μετὰ ὕδατος πίνουσιν αἷμα, ὡς ἐκ τῆς Θείας ἐκείνου πλευρᾶς ἐξῆρσε¹⁰⁾ καὶ οὗτοι μετὰ Χριστοῦ

¹⁾ γέγωνεν C.

²⁾ Lacunam supplevimus ex Dim.

³⁾ Haec et seqq. habet Dim. l. c. lat. p. 127 B. ed. Will.

⁴⁾ μία D.

⁵⁾ ἐκθερμεῖ C.

⁶⁾ ἐπισκῆπτει C. — Cf. Matth. XVI. 11.

⁷⁾ Suppleta ex D.; in Cod. nulla lacuna.

⁸⁾ πῶς D. p. 20.

⁹⁾ I Joh. I 6. 7, quem textum expresse adducit alterum exemplar D. p. 20 lat. p. 128.

¹⁰⁾ Joh. XIX. 34.

enim carnem Christi perfecti hominis et perfecti Dei manducamus vivam carne vivente Dei animata vita, etiam in azymis, quae mortua sunt et inanimata, Judaeorum interfectorum Dei. Animata est nostrae massae substantia, quam Verbum Dei suscepit et hypostasis ipsi factum est. Qui igitur participat de azymis, non manducat panem consubstantialem nobis et circumsubstantialem Salvatoris ac Domini nostri Christi. Azyma enim manifeste inanimata sunt, sicut ipsa rerum natura declarat atque liquidius edocet. Intermixtum enim (modicum) fermentum in farinae massa et commixtum ipsi et secundum totum fermentatum effectum vivifica quadam virtute calefacit ipsam et mobilem utpote vivam efficit, quod in azymo fermento Pharisaeorum, quod effugere Sermo nos admonet, neque effectum est aliquando, neque fiet omnino. Qui ergo azyma comedit, in tenebris legis ambulat et minime communionem habebit cum Christo, qui est in lumine novi sui Testamenti et gratiae. Nam qui in lumine ambulant gratiae, panem comedunt, qui est corpus Christi, et bibunt cum aqua sanguinem ejus immaculatum, ut ex divino ejus latere fluxit, et ita cum

τοῦ Θεοῦ καὶ μετ' ἀλλήλων ἔχουσι κοινωνίαν, καθαριζόμενοι ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Τὸ δὲ ἄζυμον οὐκ ἄρτος· οὐ γὰρ ἄρτιον οὐδὲ αὐτοτελές ἐστίν, ἀλλ' ἑλλιπές, ἡμιτελές, δεόμενον¹⁾ τοῦ πληροῦντος, τῆς ζύμης. Ἄρτος δὲ ἄρτιος, αὐτοτελής, τέλειος καὶ πληρέστατος, ὡς τὸ ὅλον ἔχων²⁾ ἐν ἑαυτῷ, δηλαδὴ τοῦ πληρώματος.³⁾ Εἰ δέ τις τὸ ἄζυμον καὶ ἐγκρυφίαν⁴⁾ καλέσειεν, ὃν Ἡλίας ποτὲ τῇ Σουναμίτιδι⁵⁾ ἐξητήσατο, ἢ κολλύριον, ὃ τὰ παρ' ἡμῖν νήπια κολλίκια⁶⁾ κοινῶς ὀνομάζουσιν, οὐ διαμάρτη τοῦ πρέποντος.

4. Καὶ ὅρα μοι τὴν τῶν ἀμφοτέρων ποιότητα, τοῦ λόγου τῇ διαιρέσει προσχών,⁷⁾ Ἐν τοῖς ἀζύμοις οὐδεμία τίς ἐστὶ ζωτικὴ δύναμις (νεκρὰ γὰρ εἰσιν)· ἐν δὲ τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ⁸⁾ τρία τὰ ζῶντα καὶ ζωὴν παρέχοντα τοῖς αὐτὸν ἀξίως ἐσθίουσι, τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ ἐπιστήθιος Ἰωάννης συμμαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ οὕτω λέγων. Τρεῖς δὲ εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσι,⁹⁾ δηλονότι εἰς¹⁰⁾ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· ὃ καὶ κατὰ καιρὸν τῆς τοῦ κυρίου στανρώσεως δῆλον γέγονεν, ὅπηνίκα τὸ αἷμα

¹⁾ δεόμενον habet C., ut D. p. 20, qui tamen legit sequ.: τοῦ πληρώματος τῆς προζύμης. Ps. Damasc. fragm. Migne XCV 389 c. 2: δεόμενα.

²⁾ C. ἔχειν.

³⁾ Hucusque Dim. et lat. c. 2. Cf. Petr. Ant. c. 9. fragm. Ps. Dam. l. c.

⁴⁾ ἐγκρυφίαν C. Vide III Reg. XVII. 13.

⁵⁾ τῆς Σουμανίτην C.

⁶⁾ Ps. Dam. l. c.: κολλίκιον.

⁷⁾ Nic. c. Lat. c. 3 init. p. 128 l. 40 seq. Dim. p. 20. 21. Cf. Petr. Ant. l. c. c. 10.

⁸⁾ In pane autem, hoc est corpore Christi. Lat. c. 3. Dim. l. c. fragm. 2. Ps. Damasc. p. 392.

⁹⁾ I Joh. V. 8 Cf. Ps. Dam. l. c. Petr. Ant. l. c.

¹⁰⁾ εἰς deest ap. D. et Petr. Ant. Lat.: in corpore Christi, ut antea in uno.

Christo Deo et ad invicem habent societatem, purificati ab omni peccato. Azymum autem non est panis. Neque enim compositus, neque per se ipsum perfectus est, sed indigens semique perfectus, indigens complemento, scil. fermenti. Panis autem compositus per se ipsum perfectus et absolutus est et plenissimus, sicut ille qui totum habet in se ipso plenitudinis. Si vero quis azymum tortulam vocaret, qualem Elias olim a Sunamitide petebat, vel collyrida, quam pueri apud nos collicium vulgo nuncupant, haud a recto aberraret.

4. Et conspice mihi utriusque qualitatem, rationis divisioni intendens. In azymis nulla est vitalis et vivifica virtus; mortua enim sunt; in corpore vero Christi tria sunt viventia et vitam praebeantia eis qui digne eum manducant: spiritus, aqua et sanguis, sicut ipse qui super pectus Christi in coena recubuit, Johannes contestificatur mihi in eo verbo: Tres sunt, qui testimonium dant: spiritus, aqua et sanguis, et hi tres in unum sunt, videlicet in corpus Christi; quod et secundum tempus Dominicae crucifixionis declaratum est, quando aqua et sanguis ex immaculata costa ipsius effluxit, quum per lanceam perforata fuisset caro ipsius; sanctus

καὶ τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς ἀχράντου πλευρᾶς αὐτοῦ ἔρρευσεν, λόγῃ νυγείσης αὐτοῦ τῆς σαρκός· τὸ δὲ ζῶν ἅγιον πνεῦμα ἔμεινεν ἐν τῇ τεθωμένῃ σαρκὶ αὐτοῦ, ἣν ¹⁾ ἐσθίοντες ἡμεῖς ἐν τῷ μεταβαλλομένῳ ἄρτιῳ διὰ πνεύματος ἁγίου εἰς σάρκα Χριστοῦ ²⁾ ζῶμεν ἐν αὐτῷ ὡς ζῶσαν καὶ τεθωμένην σάρκα ἐσθίοντες. ³⁾ Οὕτω δὲ καὶ τὸ αἷμα τὸ ζῶν καὶ θερμότατον αὐτοῦ πίνοντες μετὰ τοῦ ἐκκενωθέντος ⁴⁾ ὕδατος ἐκ τῆς ἀκηράτου πλευρᾶς αὐτοῦ καθαιρόμεθα πάσης ἁμαρτίας καὶ ζέοντος πληρούμεθα πνεύματος· θερμὸν γὰρ, οἷαδὲ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίου, τὸ ποτήριον πίνομεν, ⁵⁾ ὅτι δὴ ⁶⁾ ἐκ ζωῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θερμοτάτου πνεύματος ⁷⁾ Χριστοῦ θερμότατον τὸ αἷμα ἡμῖν καὶ τὸ ὕδωρ ἐξέβλυσεν, ὅπερ ἐν τοῖς τὰ ἄζυμα ἐσθίουσιν οὐκ ἔχει χώραν ⁸⁾ γίνεσθαι. ⁹⁾

5. Σαρκὶ τοίνυν σταυρωθεὶς ὁ εἰς τῆς ἁγίας τριάδος, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, μὴ παθούσης αὐτοῦ τῆς θεότητος, ¹⁰⁾ παρέδωκεν ἡμῖν ἐσθίειν διὰ τοῦ ἄρτου τὴν σάρκα αὐτοῦ τὴν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ζῶσαν, ¹¹⁾ οὕτως εἰπὼν· „λάβετε, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ ¹²⁾ σῶμά μου.“ ¹³⁾ Τί οὖν ὑμῖν [καὶ

¹⁾ ἢ C.

²⁾ ἐν τῷ ἄρτι μεταβαλλ. διὰ τοῦ πνεύματος καὶ γινομένης εἰς σάρκα Χρ. D. et lat. versio. Petrus vero Ant. p. 217 habet ut supra.

³⁾ Fere verbotenus ap. Petr. Ant. l. c.

⁴⁾ ἐκρεῦδαντος D. lat.: cum effluente aqua.

⁵⁾ πινόμενον D.

⁶⁾ ἔτι δὴ C. ἐπειδὴ D.

⁷⁾ τῷ πνεύματι καὶ θερμοτάτου Χρ. C. f. 15.

⁸⁾ τοῦ add. C.

⁹⁾ Quae sequuntur Lat. c. 4. Dim. p. 21. 22., in nostro exemplari desunt praeter ultima cap. verba p. 129 A. lin. 15 seq.; leguntur autem in cit. fragm. Ps. Dam. p. 392 C.

¹⁰⁾ Haec superioribus editi c. 4 verbis respondent.

¹¹⁾ Lat.: quam in Spir. S. ita vivam dicimus; Dim.: τὴν ἐν πν. ζῶσαν ἁγίῳ.

¹²⁾ C. τῷ.

¹³⁾ Matth. XXVI. 26 seq. Lat. add.: quod pro vobis fractum est in remissionem peccatorum. Sic et Dim.

vero ac vivens spiritus in deificata carne ipsius permansit. Quam comedentes in pane per Spiritum in carnem Christi immutato vivimus in ipso, tamquam viventem ac deificatam carnem manducantes. Sic autem et sanguinem vivum et calidissimum ejus bibentes cum aqua ex immaculata costa ejus effluente mundamur ab omni delicto et vivente replemur Spiritu. Calidum enim velut ex latere Domini calicem bibimus, quia ex viva carne et calido spiritu Christi nobis calidissimus sanguis et aqua emanavit, quod in eis, qui azyma comedunt, fieri nequit.

5. Carne igitur crucifixus unus de Trinitate, D. N. Jesus Christus, non patiente divinitate, tradidit nobis edere per panem carnem suam in Spiritu sancto vivam ita dicens: Accipite, comedite; hoc est corpus meum. Quid igitur vobis (et legi)? Vetera transierunt. Paulum audi dicentem: Ecce facta sunt omnia nova. Si autem rursum azyma comedere vultis,

τῷ νόμῳ]; τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε. ¹⁾ Παύλου ἄκουε ²⁾ τοῦ λέγοντος· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ. ³⁾ Εἰ δὲ καὶ πάλιν τὰ ἄζυμα ἐσθίειν βούλεσθε, τί μὴ καὶ περιτέμνεσθε; Χριστὸς περιτεμήθη· τί μὴ καὶ καθαρῶς ἐσθε, ⁴⁾ Παύλου καὶ τοῦτο πράξαντος; καὶ τὰ ἄλλα πάντα παρατηρεῖτε ⁵⁾ τῶν παλαιῶν, ὡς οἱ καὶ τὰ τοῦ νόμου ⁶⁾ ποιῶντες, δι' οὓς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι βλασφημεῖται, ⁷⁾ ὡς γέγραπται. ⁸⁾ Εἰ δὲ διὰ νόμου τῆς καινῆς διαθήκης ὁ νόμος ἐξεβλήθη ὁ παλαιός, περιττὸν τὰ ἄζυμα, περιττὸν τὰ ἄλλα πάντα.

6. Πόθεν οὖν ὑμεῖς ἔχετε ταῦτα ποιεῖν τὴν παράδοσιν; Ἀπὸ τῶν ἀποστόλων; Οὐχί. Οὐδαμοῦ γὰρ εἶπον οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων περὶ ἁζύμων οὐδὲ παραδεδώκασι ταῦτα τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ φανερώς ἢ μυστικώτερον γράφοντες. Καὶ ὅτι ὁ λόγος οὗτος ψεύδεται, ἄκουσον τοῦ ἀποστόλου Παύλου τρανώτερον λέγοντος. Ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον (ὄρῳ, ἔλαβεν ἄρτον φησὶ, καὶ οὐκ ἄζυμον) καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ⁹⁾ κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ¹⁰⁾

¹⁾ Hic nonnulla excidisse videntur, licet in cod. lacunae indicium haud reperiatur. Vel legendum: ὅτι οὖν ἡμῖν τὰ ἀρχ. παρῆλθε, Παύλου ἄκ. vel ex edito libello supplendum: Τί οὖν ὑμῖν . . . καὶ τῷ νόμῳ τῷ καταργηθέντι ἐν Χρ.

²⁾ D. et lat. c. 5 melius: ἀκούετε.

³⁾ II Cor. V 17 Cf. Petr. Ant. c. 11.

⁴⁾ καθαρῶς ἐσθαι C.

⁵⁾ παρατηρεῖσθαι C.

⁶⁾ C. κατὰ. Recte lat. c. 5: qui ea, quae legis sunt, faciunt.

⁷⁾ βλασφημεῖτε C.

⁸⁾ Cf. Dim. p. 23. Petr. Ant. l. c.

⁹⁾ C. ἡμῶν.

¹⁰⁾ I Cor. XI. 23. 24 Cf. Dim. p. 25 lat. c. 6 p. 130 lin. 30—37 ed. Will.

cur non circumcidimini? Christus circumcisis est. Cur non et purificamini? Paulus et hoc fecit. Cur non et alia omnia similiter servatis, quae antiqua sunt, sicut ii qui legem observant, propter quos nomen Dei in gentibus blasphematur, sicut scriptum est? Si vero per legem novi Testamenti vetus lex sublata fuit, superflua et vana sunt azyma, vana reliqua omnia.

6. Unde igitur habetis traditionem pro his faciendis? Num ab Apostolis? Minime gentium. Nusquam enim principes Apostolorum de azymis sunt locuti neque Dei Ecclesiae ea tradiderunt, sive aperto sive arcano modo scribentes. Haec vera omnino esse, audi a Paulo Apostolo clarius dicentē: „Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis: quoniam Dominus, Jesus, in qua tradebatur nocte, accepit panem (vides, accepit panem, ait, et non azymum) et gratias agens fregit et dixit: Accipite et comedite; hoc est corpus meum, quod pro vobis frangetur. Hoc facite in meam commemorationem.“

7. Πότε δὲ ταῦτα παρὰ τοῦ κυρίου ἐγένετο; ὅτε [τε] αὐτὸν ἔδει παθεῖν,¹⁾ πάντως ἔφρασε Παῦλος. Ἐπεὶ γὰρ ἔδει²⁾ παθεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τοῦ νομικοῦ πάσχα, καθ' ἣν³⁾ ὁ ἄμνός παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐθύετο, ἔμελλε δὲ⁴⁾ γενέσθαι τὸ πάσχα παρὰ τῶν θεοκτόνων παρασκευῇ ἡμέρᾳ (ὡς φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν· ἣν γὰρ μεγάλη ἡμέρα τοῦ σαββάτου),⁵⁾ ἐν ᾗ τότε⁶⁾ καὶ ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτη τῆς σελήνης κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα⁷⁾ ἐν τῷ ἐφλδ' ἔτει⁸⁾ ἐμπεσεῖν⁹⁾ ἔτυχεν· κύκλος γὰρ ἦν ἡ τοῦ ἡλλου καὶ ε' ¹⁰⁾ τῆς σελήνης· ἵνα πρὸ τῆς παραδόσεως φθάσῃ¹¹⁾ τὸ οἰκεῖον πάσχα τοῖς μαθηταῖς παραδοῦναι, ἐν τῷ δείπνῳ ἀναπεσῶν,¹²⁾ ὧς τῇ πέμπτῃ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς νυκτός,¹³⁾ ἔφαγε μὲν, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον τηρικαῦτα¹⁴⁾ πάσχα πρὸ τῆς¹⁵⁾ ἑορτῆς τῶν ἀζύμων. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ ἀναπεσεῖν αὐτόν·¹⁶⁾ οὐ γὰρ ἦν τοῦτο νενομοθετημένον,¹⁷⁾

¹⁾ Corruptus hic cod.

²⁾ Haec rursum occurrunt ap. D. l. c. lat. c. 7.

³⁾ καὶ add. D. Lat. et Petrus Ant., qui c. 16 ep. ad Dom. eadem exhibet.

⁴⁾ γὰρ Dim. et lat.; sed δὲ habent Ps. Dam. l. c. p. 393 B et fragm. Ps. Athanas. e cod. Matrit. 82. (Migne. XXVI. 1329), ubi eadem fere occurrunt.

⁵⁾ Verba ὡς — σαββάτου desunt in ed. D. et lat., leguntur vero in utroque fragm.

⁶⁾ τηρικαῦτα Dim.; Lat. pro tunc habet tandem.

⁷⁾ κατὰ τοῦ πρώτου μηνός C.

⁸⁾ Dim. εδ' — Ps. Athan. φλ'; Ps. Dam. et Petrus habent ut noster textus.

⁹⁾ ἐμπεσεῖν Ps. Ath.

¹⁰⁾ C. εἰ; sed ε' hab. Dim., lat., Petrus, Ps. Dam.; Ps. Ath. omittit verba κύκλος — σελήνης.

¹¹⁾ Dim., Ps. Dam. et Ps. Ath. et Petr.: ἵνα μὴ παραδοθεῖς οὐ φθάσῃ. Lat.: ut non adhuc traditus praevenisset.

¹²⁾ C. ἀναπιστόν.

¹³⁾ Ps. Ath.: ὧς καὶ βραδὺ περὶ τὴν νύκτα, κατὰ τὴν ὥριαν δηλονότι τῆς ε'. Sic et Ps. Dam. omissa praepos. περί. Dim. et Petrus: κατὰ τὴν ὥριαν τῆς πέμπτης. Abhinc textus editi Nicetae a nostro longe differt, cum quo tamen duo fragmenta consentiunt.

¹⁴⁾ τηρικ. omitt. 2 fragm.

¹⁵⁾ πρώτης C.

¹⁶⁾ Joh. XIII. 12. ἀναπεσὼν πάλιν.

¹⁷⁾ Ps. Ath.: οὐδὲ γὰρ νενομοθ.

7. Quando vero haec a Domino facta sunt? Quando eum pati oportuit, omnino ait Paulus. Quoniam enim oportebat pati eum ipsa die legalis Paschatis, in qua agnus ab Hebraeis immolabatur, debebat autem fieri Pascha a Deicidis feria sexta (ut ait Johannes evangelista: quoniam Parasceve erat; erat enim magnus dies Sabbati), in qua tunc et quartamdecimam lunam juxta primum mensem anni 5534 incidere contigit (cyclus enim erat solis decimus octavus et lunae quintus), ut ante prodicionem praeveniret proprium Pascha discipulis tradens, in coena recumbens vespere feriae quinae et sub principium noctis, manducavit quidem, sed proprium Pascha, idque ante festum azymorum. Atque hoc liquet ex eo quod recubuit; non

ἐπειδὴ ¹⁾ καὶ ἰσταμένους καὶ ὑποδεδεμένους καὶ περιζωσμένους ἐκέλευσεν ἐσθίειν τὸ πάσχα μετὰ σπουδῆς τοῖς Ἰουδαίοις ὁ νόμος. ²⁾ Καὶ ³⁾ κατέπαυσε μὲν πληρώσας ⁴⁾ τὸ πάσχα τὸ νομικόν, παρέδωκε δὲ τὸ οἰκεῖον διὰ τοῦ δείπνου. ⁵⁾ Ἰστὲ οὖν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τὰ ἄζυμα ἐσθίειν ἢ προκομίζειν οὐ παρελάβετε, ἐπειδὴ οὕτε ⁶⁾ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμῶν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ ἔφθασε φαγεῖν τὰ ἄζυμα μὴπω παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐτοιμασθέντα οὕτε οἱ ἀπόστολοι παρέδωκαν ὑμῖν ὅπερ οὐ παρέλαβον. ⁷⁾

8. Ὅτι δὲ τὰ ἄζυμα κατὰ τὴν πέμπτην ἐκείνην οὐκέτι ᾔσαν, δῆλον, τρισκαιδεκάτης οὔσης τῆς σελήνης· κατὰ τὴν ἰε' αὐτῆς νενομοθετημένον ᾗ τὰ ἄζυμα γίνεσθαι, ⁸⁾ ὥσπερ καὶ ὁ ἀμνὸς κατὰ τὴν ιδ' θύεσθαι, ⁹⁾ καθ' ἣν ἐτύθη ὁ Χριστὸς ¹⁰⁾ ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ¹¹⁾

9. Εἰ βούλεσθε, πρὸς πίστωσιν ¹²⁾ τῶν εἰρημένων ἀκούσατε καὶ τῆς νομοθεσίας Μωσέως, τί περὶ τοῦ πάσχα καὶ τῶν ἄζύμων νενομοθετήκεν.

¹⁾ ἐπὶ δὴ C.

²⁾ Ps. Ath.: περιεζ. κ. ὑποδ. ἐσθίειν τὸ πάσχα μετὰ σπ. καὶ ἐπὶ χεῖρας τὴν βακτηρίαν ἔχοντας τ. Ἰουδ. ὁ νόμος ἐκέλευσε.

³⁾ καὶ deest in utroque fragm.

⁴⁾ τοῖς χρόνοις τοῦ οἰκείου κηρύγματος add. 2 fr.; Ps. Ath. omitt. πληρώσας.

⁵⁾ Hucusque 2 fr.

⁶⁾ C. ἐπὶ δὴ οὕτε.

⁷⁾ Similia ap. Petr. Ant. c. 22 p. 225.

⁸⁾ Nic. lat. c. 8 Dim. p. 26.

⁹⁾ Dim.: τῇ δὲ ιδ' τὸν ἀμνὸν καὶ μόνον θύεσθαι.

¹⁰⁾ Ps. Ath. p. 1329 D.: Οὐ γὰρ ἔτι ᾗν πέμπτης οὔσης ἡμέρας· γ' ᾗν ἔτι ἢ σελήνη. . . . Εἰ οὖν ὁ Χρ. ἐτύθη κατὰ τὴν ιδ' τῆς σελήνης κ. τ. λ.

¹¹⁾ Joh. I 29. Reliqua cap. 8. Dim. p. 26 in nostro exemplari desunt. Cf. Petr. Ant. c. 17.

¹²⁾ πίστωσιν C. f. 16, a. Eadem phrasis ap. Ps. Ath. p. 1332 A. et Ps. Dam. p. 396 A. Cf. Dim. p. 26. 27 lat. c. 9 p. 131.

enim hoc lege praeceptum erat, quum lex Judaeos stantes, calceatos et praecinctos manducare cum festinatione juberet Pascha. Et finem imposuit Christus, postquam implevit, legali Paschati, tradidit vero proprium Pascha per coenam. Scitote igitur, vos a Christo vel ab ejus apostolis non accepisse comedere vel offerre azyma, quoniam neque ipse Deus noster Christus passionis suae tempore anticipando ea manducavit, quum nondum a Judaeis essent parata, neque apostoli vobis id tradiderunt, quod minime acceperant.

8. Azyma vero in quinta illa feria nondum exstitisse, liquet, cum esset luna decima tertia. Secundum quintam decimam lunam institutum erat fieri azyma, sicut et agnus secundum decimam quartam jussus est immolari, qua immolatus est Christus agnus Dei qui tollit peccatum mundi.

9. Si vultis, ad dictorum confirmationem Moysis quoque audite legislationem, quid de Paschate et de azymis sanciverit. Hae, inquit, sunt solemnitates Domini, et ipsae sanctae, quas vocabitis in tem-

Αὐταί, γησιν, ¹⁾ ἑορταὶ τῇ κυρίῳ καὶ αὐταὶ ἅγιοι, ὧς καλέσετε αὐτὰς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Ἐν τῇ πρώτῃ μηνί, ἐν τῇ ἰδ' ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς ἀναμέσον τῶν ἐσπερινῶν πάσχα τῇ κυρίῳ καὶ ἐν τῇ ιε' ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τούτου ἑορτὴ τῶν ἀζύμων τῇ κυρίῳ ἐπὶ τὰς ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε. Ἴδου καὶ ἀπὸ τῆς νομοθεσίας Μωσέως ἐμάθετε, ²⁾ ὅτι οὐκ ἦν τότε ἄζυμα, ὅτε μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν πέμπτην ³⁾ ὁ Χριστὸς παρέδωκε διὰ τῆς τοῦ ἄρτου κλάσεως τὸ τῆς καινῆς διαθήκης μυστήριον. ⁴⁾ Πρὸ γὰρ τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων τοῦτο πεποίηκε [κατὰ τὴν ἰγ' ἡμέραν τοῦ μηνός.] ⁵⁾ τῇ γὰρ ιε' ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ὡς ἔχει ἡ νομοθεσία τοῦ Μωσέως, ἦν ἑορτὴ τῶν ἀζύμων καὶ ὁ Χριστὸς τῇ παρασκευῇ σταυρωθεὶς κατὰ τὴν ἰδ' τοῦ μηνός [ὅτε τὸν ἀμνὸν θῦσαι ὄφειλον οἱ Ἰουδαῖοι,] ⁶⁾ τὸ σάββατον ⁷⁾ κατὰ τὴν ιε' τοῦ μηνός, ὅτε ἦν ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, ἐν τῇ τάφῳ ἔκειτο τεθαμμένος. ⁸⁾ Ἀζύμων οὖν μὴ ὄντων πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων (ἐν ὅλῃ γὰρ τῇ ἐνιαυτῇ ἐπὶ τὰς ἡμέρας καὶ μόνας ἡσθιον αὐτὰ οἱ Ἰουδαῖοι) ⁹⁾ ποῦ εὐρέθησαν τότε ἄζυμα, ὅτε μετὰ τῶν μαθητῶν τὸ δεῖπνον ἔφαγεν ὁ κύριος ¹⁰⁾ καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον παρέδωκε διὰ τοῦ ἄρτου τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης αὐτοῦ; Πότε δὲ ἔφαγεν αὐτά; μετὰ τὸ σταυρωθῆναι καὶ

¹⁾ Levit. XXIII 4—6. Paulo aliter apud Nic. editum et in utroque fragmento.

²⁾ Sic et ap. Dim. et lat. — Ps. Dam.: Ἴδου μάναθαι. Ps. Ath.: Ἴδου μανθάνεις καὶ ἐκ τῆς νομοθ. M.

³⁾ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς πέμπτης D. Sed lat. ac duo fragm. ut supra.

⁴⁾ Fragm. Ps. Athan. mancum addit tantum: ἐπειδὴ ἄζυμα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἦσαν.

⁵⁾ Haec desunt in exemplari nostro.

⁶⁾ κατὰ γὰρ τὴν ιε' ἡμέραν.

⁷⁾ ἡμέρα τοῦ σαββάτου C.

⁸⁾ Compendio eadem dantur in fr. Ps. Dam.

⁹⁾ Alia adduntur in edito Nic. libello et apud Ps. Damasc.

¹⁰⁾ ὁ Χριστός Dim., lat. et Ps. Dam. Sequentia nostri textus desunt in editis.

poribus suis. In primo mense, in quarta decima die mensis ad vesperum erit Pascha Domino, et in quinta decima die hujus mensis festum azymorum Domino. Septem diebus azyma comedite. Ecce et ex Moysis legislatione didicistis, non fuisse tunc azyma, quando post coenam die quintae feriae Christus per fractionem panis tradidit novi Testamenti mysterium. Ante festum enim azymorum hoc fecit (decimatertia die mensis). Nam quinta decima mensis die, ut legislatio habet Moysis, erat festum azymorum et Christus feria sexta crucifixus die decima quarta mensis (quando debebant Judaei immolare agnum) die sabbati, mensis die decima quinta, cum esset festum azymorum, in monumento jacuit sepultus. Azyma ergo cum non essent ante festum azymorum (in toto enim anno septem diebus iisque solis Judaei ipsa manducabant), ubi reperta sunt azyma, quando cum discipulis suis coenam comedit Dominus et post coenam per panem novi sui Testamenti mysterium tradidit? Quando vero ea comedit? An

ταφθῆναι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τάφῳ; Οὐκ ἐκκαλύπτεσθε τὸ ἀπίθανον ἐννοοῦντες καὶ τὸ ἀνακόλουθον ¹⁾ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων;²⁾

10. Ὅτι δὲ ἀληθείας ἔχειται τὰ εἰρημένα, βεβαίως συμμαρτυρεῖ μοι τῇ λόγῳ καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος Κύπρου ἐξ Ἰουδαίων γεγονώς οὕτως εἰς τὸν περὶ πίστεως πονηθέντα λόγον αὐτοῦ γράφων περὶ τούτων ὁμοίως. Ἐν τρισὶν ὕλαις, φησὶν,³⁾ ἐποιοῦν⁴⁾ τὸ πάσχα⁵⁾ οἱ Ἰουδαῖοι, ἐν τρισὶν ἀρεταῖς καὶ ἐν τρισὶ μάρτυσι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον.⁶⁾ Ὑλαι⁷⁾ μὲν εἰσι τρεῖς, αὐτῶν τὰ εἶδη⁸⁾ ταῦτα ὁ ἄμνός, τὰ ἄζυμα καὶ πικρίδες.⁹⁾ ἀρεταὶ δὲ τὸ περιεζωσμένους ἐσθίειν τὸ πάσχα καὶ τὸ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας ἔχειν καὶ βακτηρίας ἐν ταῖς χερσίν.¹⁰⁾ μάρτυρες δὲ τρεῖς· ἀρχιερεῖς (καὶ) γραμματεῖς σὺν πρεσβυτέροις καὶ νομικοῖς παρὰ τραπέζαν ἱστάμενοι διὰ ποτηρίου τινὸς σαλευομένου τὴν τῆς σελήνης ἀκριβῶς ἀπόχυσιν κατεμάνθανον,¹¹⁾ εὐθὺς γενομένης διὰ σάλπιγγος χύσεως μεγάλης εἰς σημεῖον,¹²⁾ ὅτι πάσχα κυρίου ἐστὶ. Μετὰ γοῦν τὸ ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν¹³⁾ τῆς σάλπιγγος

¹⁾ ἀκόλουθον. C. f. 16, b.

²⁾ Eodem fere pacto Petrus Ant. c. 17 p. 221: Μὴ μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν; οὐχ ὁρᾶτε πῶς προδήλως ἐκ τῶν πραγμάτων ἐλέγχεσθε;

³⁾ Est initium fragmenti Ps. Athan. (Migne XXVI 1328 A.)

⁴⁾ ἐτίλουν Ps. A.

⁵⁾ καὶ add. fr.

⁶⁾ κατὰ τὴν τάξιν τοῦ νόμου. fr.

⁷⁾ ὕλαις Cod.

⁸⁾ εἶδει C.

⁹⁾ ἐπικρίδαις C.; ἡ πικραλὶς fr.

¹⁰⁾ περιεζωσμένοι καὶ ὑποδήματα εἰς τ. π. καὶ βακτηρίαν ἐν ταῖς χερσίν. fr.

¹¹⁾ Οἱ δὲ τρεῖς μάρτυρες γραμματεῖς ἐπὶ τῇ τραπέζῃ ἐσθῶτες καὶ ἀκριβῶς γινώσκοντες τὴν τ. σελ. ἀπόχυσιν διὰ ποτηρίου τινὸς σαλευομένου καὶ σημαινόμενου.

¹²⁾ γενομένης διὰ σάλπ. ἡ χύσις μεγάλη ἐσημειον C. — σάλπιζοντος εὐθὺς τοῦ ἱερέως, ὅτι πάσχα κ. τ. λ. fr.

¹³⁾ καὶ λοιπὸν μετὰ τὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς fr. cit.

postquam crucifixus ac sepultus est et in ipso sepulcro? Nonne manifesteprehendimini incredibilia intelligere ac naturae rerum repugnantia?

10. Haec vero, quae dicta sunt, cum veritate cohaerere, contestatur mihi sermone magnus quoque Epiphanius Cyprius a Judaeis oriundus hoc pacto in libro, quem de fide exaravit, simili modo de his scribens. Tribus materiis, inquit, perficiebant Judaei Pascha, tribus virtutibus et tribus testibus secundum legem veterem. Et tres quidem sunt materiae, earum species: agnus, azyma et lactucae agrestes, tres autem virtutes: praecinctos manducare Pascha, calceamenta in pedibus et baculos in manibus habere; tres vero sunt testes: pontifices, scribae cum presbyteris et legisperitis circa mensam stantes, diligenter per craterem agitaturn plenilunium cognoverunt, facta statim per tubam magna effusione in signum, quod Pascha sit Domini. Post auditionem igitur vocis tubae faciebant sine

ἀνευ ἄρτου ἐποιοῦν τὰ ἄζυμα¹⁾ ἡμέραις ἐπτά· πλὴν οὐκ εἶχον ἐξουσίαν προ τοῦ σημείου τοῦ διὰ ποτηρίου καὶ πρὸ τοῦ σαλπίσαι ἀμνὸν²⁾ ἢ ἄζυμον ἢ πικρίδας ἐτοιμάσαι εἰς τὸ φαγεῖν τὸ πάσχα, καθὼς ἐν τῇ νόμῳ γέγραπται· Σαλπίσουσιν σάλπιγγι ἐτησίως ἐν τῇ πρώτῃ μηνί· καὶ ἐν τῇ Δαυίδ· Σαλπίσατε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι,³⁾ ἐν εὐσήμεν ἡμέρᾳ τῆς ἐορτῆς ὑμῶν. Εὐσημον ἡμέραν λέγει τὴν διὰ τοῦ σαλευομένου ποτηρίου ἐν σημειώσει γινομένην, ὃ καὶ Ἰουδαῖοι ζητοῦσιν, ὡς ὁ Παῦλός φησι.

11. Θέλων οὖν ὁ κύριος καὶ τὰ τῆς ἐορτῆς καταργῆσαι τῶν Ἰουδαίων, τὸν ἀμνὸν, τὰ ἄζυμα, τὰς πικρίδας, αὐτό τε τοῦτο⁴⁾ τὸ ἰσταμένους καὶ περιεζωσμένους, ὑποδεδεμένους τοὺς πόδας καὶ μετὰ βακτηρίας ἐσθίειν τὸ πάσχα, ἔτι δὲ καὶ τοὺς τρεῖς αὐτῶν μάρτυρας νομικοὺς τοὺς τὸ πάσχα διὰ τοῦ σημείου τοῦ ποτηρίου ἐκείνου σαλπίζοντας, κωλύει⁵⁾ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ εἰς τεσσαρεςκαιδεκάτην καὶ ἥμισυ ἡμέραν γενέσθαι τὴν τῆς σελήνης ἀπόχυσιν, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς συνήθειαν ὀφειλούσης γενέσθαι τῆς ἀποχύσεως κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος τοῦ μηνὸς ἐκείνου, ἐν ᾗ καὶ ἡ ἰδ' τῆς σελήνης ἡμέρα ἔτυχε καὶ ἐν ᾗ ὁ Χριστὸς ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ ἀναπεσεῖν παρέδωκε διὰ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης καὶ τοῦ ἰδίου πάσχα

¹⁾ ἐποιοῦν τὴν ζύμην ἀνευ ἄρτου fr.

²⁾ πρὸ δὲ τοῦ σημείου τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς σάλπ. οὐκ εἶχον ἐξουσίαν ἐτοιμάσαι ἡμέραις ζ' ἢ ἀμνὸν ἢ ἄζ. fr.

³⁾ Prior textus in fragm. deest et verba Ps. LXXX (81) 4 usque ad hanc vocem recitantur.

⁴⁾ τούτῳ C. f. 17, a.

⁵⁾ κολύει C.

pane azyma diebus septem; attamen non habebant facultatem ante signum per craterem datum et ante sonitum tubae agnum vel azymum vel lactucas praeparandi ad manducandum Pascha, sicut in lege scriptum est: Clangent tuba quotannis in primo mense. Et in Davide: Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestrae. Insignem diem dicit eum, qui per agitatum craterem fit in significatione, quod et Judaei quaerunt, ut Paulus dicit.

11. Volens igitur Dominus et evacuare ea, quae ad festum Judaeorum spectabant, agnum, azyma, lactucas et ipsum illud, quod stantes, praecincti, cum calceamentis in pedibus et cum baculo ederent Pascha, insuper et tres eorum testes legales, qui signo per craterem illum dato buccinarent, tempore passionis suae prohibet, ne plenilunium fieret in diem decimumquartum et dimidium, quum secundum lunae antiquum morem plenilunium die hebdomadae quinto mensis illius fieri deberet, in quam et decimus quartus lunae dies incidit et in qua Christus Dominus ac Deus noster in recumbendo per panem et calicem discipulis suis tradidit mysterium novi Testamenti et proprii sui Paschatis sine agno, absque azymis et lactucis agrestibus (nondum

ἀνευ ἁμνοῦ, χωρὶς ἁζύμων (καὶ) ἐπικρίδων (οὐπω ἦσαν ταῦτα παρὰ τῶν Ἰουδαίων εὐτρεπισθέντα), μεταβαλὼν¹⁾ τὰ τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν νέαν διαθήκην, οἷον φέρε εἰπεῖν τὸν ἀβρααμικὸν²⁾ καὶ σαρκικὸν νόμον εἰς τὸν πνευματικὸν, τὸν τῆς χάριτος, [τὸν ἁμνὸν, ὃς παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐσφάζετο, εἰς]³⁾ τὸν ἁμνὸν τὸν αἶροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἁμνὸν, ὅστις ἦν ἐκεῖνος, τὰ τῆς νεκρώσεως ἄζυμα εἰς τὸν ζωτικὸν καὶ ἐπουράνιον ἄρτον, τὰς πικρίδας εἰς τὸ ζωηφόρον πάθος αὐτοῦ. Ἐν μὲν γὰρ τῇ⁴⁾ εἰπεῖν τὸν κύριον Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν,⁵⁾ τῆς ὥρας δηλονότι φθασάσης τοῦ πάθους⁶⁾ αὐτοῦ, τὸ οἰκεῖον ἐκάλεσε πάσχα· ἐν δὲ τῇ μὴ τηνικαῦτα τὸ σημεῖον διὰ τοῦ ποτηρίου ἐκείνου (γενέσθαι),³⁾ κατήργησε τὸν ἁμνὸν, τὰ ἄζυμα καὶ τὰς πικρίδας· πρὸ γὰρ τοῦ γενέσθαι τὸ σημεῖον καὶ πρὸ τοῦ σαλπίσαι οὐκ ἦν νενομοθετημένον ἐτοιμάσαι ταῦτα καὶ τὸ πάσχα φαγεῖν. Διὰ τοῦτο ὁ κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῆς πέμπτης, ἐν ᾗ ἔμελλεν ἡ τῆς σελήνης γενέσθαι ἀπόχυσις καὶ οὐκ ἐγένετο, παρέδωκεν ἀναπεσὼν τὸ οἰκεῖον πάσχα τοῖς μαθηταῖς καὶ τὸ νομικὸν καταργήσας κατέπαυσεν. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι τὴν ψῆφον ἀπολεωκότις τοῦ⁷⁾ πάσχα διὰ τὸ μὴ τὸ σημεῖον κρίσει⁸⁾ γίνεσθαι τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὸ ταφῆναι τὸν κύριον ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς παρασκευῆς ἔφαγον παρανόμως τὰ ἄζυμα, ὥς εἶναι δῆλον ἐντεῦθεν, ὅτι τῇ πέμπτῃ ἐκείνῃ ἄρτος ἦν, καὶ οὐκ ἄζυμα· ὃν καὶ ἀντίτυπον τοῦ σώματος

¹⁾ μεταβαλον C.

²⁾ τὸν Ἀβραάμ ἐκόν C.

³⁾ Haec vel similia supplenda.

⁴⁾ C. το.

⁵⁾ Luc. XXII 15 Cf. Petr. Ant. ad Dom. c. 22 p. 225.

⁶⁾ τὸ πάθος C.

⁷⁾ τὸ C.

⁸⁾ κρίσιν C.

haec erant a Judaeis parata), transferens et immutans quae erant veteris Testamenti in novum, veluti verbi gratia legem Abrahamicam et carnalem (circumcisionis) in spiritualem, in legem gratiae, agnum, qui a Judaeis mactabatur, in agnum, qui tollit peccatum mundi, qui agnus ille ipse est, azyma mortis in panem vitalem et coelestem, lactucas in suam salutarem passionem. Nam Dominus verbis illis: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, quum videlicet hora passionis adventasset, proprium nominavit Pascha; in eo vero quod tunc signum per craterem illum datum non fuit, evacuavit agnum, azyma et lactucas. Etenim priusquam signum fieret et sonaret tuba, haec praeparare et Pascha comedere lege haud concessum fuit. Quapropter Dominus in die illa feriae quintae, in qua plenilunium fieri debebat et tamen non factum est, recumbens proprium Pascha discipulis tradidit et vetus evacuans de medio sustulit. Judaei ergo, quum perdidissent normam de tempore Paschatis eo quod Dei iudicio signum datum non fuit, postquam Dominus sepulcro tumulatus fuit, vespere feriae sextae contra legem azyma comederunt, ita ut manifestum inde sit, feria illa

αὐτοῦ παρέδωκεν ἡμῖν διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἐσθίειν τοῖς χριστιανοῖς οὕτως εἰπὼν· λάβετε, φάγετε,¹⁾ τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν.

12. Ἀλλὰ καὶ ἅπαντα γραφὴ ἄλλο τὸν ἄρτον εἶναι λέγει καὶ ἄλλο τὸ ἄζυμον. Ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀβραάμ σάτα λέγει τὰ τρία, ἐπὶ δὲ τοῦ Λὼτ ἄζυμα.²⁾ ὁ δὲ Μωσῆς καλέσατε, εἶπε, Ῥαγουήλ ἵνα φάγη ἄρτον.³⁾ Οὕτως ἐστὶ τὸ ἔθος τῆς θείας γραφῆς· οὔτε τὸν ἄρτον ἄζυμον λέγει οὔτε τὸ ἄζυμον ἄρτον. Ἐτι⁴⁾ τί ἂν ἐμποδῶν ἐγένετο τοῖς εὐαγγελισταῖς τοῦ εἰπεῖν· λαβὼν ὁ κύριος ἄζυμα εὐλόγησας καὶ κλάσας ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς; ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ τότε εἶναι ἄζυμα (οὐπω γὰρ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἡτοιμάσθη) λαβὼν, εἶπον, ἄρτον εὐλόγησεν.

13. Ἰστέον⁵⁾ οὖν, ὅσοι παρὰ τῶν Ἀρμενίων ἐπίπονον καὶ ἐναγώνιον ζῆτε βίον, ὅτι ἄζυμον κατέχοντες εἰς τὴν Ἀπολλινარიόν, ὡς οὐκ οἶδατε, περιπίπτετε αἵρεσιν. Ἐκεῖνος γὰρ⁶⁾ σῶμα μόνον ἄψυχόν τε καὶ ἄνουν εἶπε παραλαβεῖν⁷⁾ τὸν Χριστὸν ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας, ὅπερ ἐστὶ νεκρόν. Καὶ οἱ τὰ ἄζυμα ἐτι⁸⁾ ἐσθιόντες εἰς ἀντίτυπον τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, νεκρὰν

¹⁾ λάβεται, φάγεται C.

²⁾ Gen. XVIII 6. XIX 3.

³⁾ φάγει ἄρτον C.

⁴⁾ ἐπὶ C. Lege vel ἐτι vel ἐπεί.

⁵⁾ Ἰσθιόν C. f. 18. a.

⁶⁾ Haec rursum leguntur in altero fragm. Ps. Dam. p. 389 C. Cf. Petr. Ant. ad Dom. c. 23.

⁷⁾ λαβεῖν fragm. cit., ubi desunt voces ἐκ τ. ἀ. π. Μαρίας.

⁸⁾ τοίνυν fr.

quinta panem exstitisse, non azyma. Quem panem ut antitypum sui corporis per suos discipulos nobis christianis comedendum tradidit ita dicens: Accipite, manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum.

12. Sed et universa Scriptura aliud panem esse dicit et aliud azymum. De Abraham quidem tria sata dicit, de Lot vero azyma. Moyses vero ait: Vocate Raguel, ut comedat panem. Talis est mos divinae Scripturae: neque panem azymum vocat neque azymum panem. Praeterea quid prohibuisset Evangelistas, quominus dicerent: Accipiens Dominus azyma benedixit, fregit deditque discipulis? Sed propterea quod tunc non aderant azyma utpote nondum a Judaeis parata, dixerunt: Accipiens panem benedixit.

13. Sciendum igitur, o quotquot apud Armenios laboriosam ac certaminibus refertam ducitis vitam, vos azyma retinentes, in Apollinari, ut haud putatis, incidere haeresin. Ille enim corpus solum sine anima et mente ex sancta Virgine Maria a Christo assumptum asseruit, quod idem est ac mortuum. Et qui adhuc azyma comedunt in antitypum corporis Christi, mortuam

ἐσθίουσι σάρκα, καὶ οὐ ζῶσαν. ¹⁾ Ἡ ²⁾ γὰρ προζύμη ἀντὶ ψυχῆς τῇ φουράματι γίνεται, τὸ δὲ ἄλλας ἀντὶ νοός· ἃ μὴ ἔχον τὸ ἄζυμον νεκρὸν καὶ μωρόν ἐστι, ³⁾ νεκροὺς καὶ μωροὺς ποιοῦν τοὺς ἐσθιόντας καὶ ὡς τὸ ⁴⁾ ἀναίσθητον ⁵⁾ ἐμπίπτειν αὐτοὺς εἰς τὴν τοῦ Ἀπολλιναρίου βλασφημίαν καὶ αἵρεσιν. Καὶ γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν τέλειος ὢν θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, σῶμα ἔμψυχόν τε καὶ ἔννοον ἔχων, διὰ τοῦ τελείου ἄρτου τοῦ διὰ προζύμης καὶ ἄλατος τελειομένου ⁶⁾ εἰκότως παρέδωκεν ἡμῖν τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης εὐλογήσας αὐτόν ⁷⁾ καὶ εἰπὼν· λάβετε, φάγετε καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄρτον οὖν μὴ ἐσθιόντες, ὧ σοφοί, ἐν τοῖς μυστηρίοις ὑμῶν, ἀλλὰ ἄζυμον, νεκρὰν, ἴστε, σάρκα ἐσθίετε, καὶ οὐ ζῶντος Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ὁ ἐπουράνιος ἄρτος ὁ ζωτικὸς καὶ ζῶν διδοὺς τῇ τροπῇ τῆς ἀντιδόσεως τοῖς ἐσθιόνσιν αὐτόν. Αὐτὸς γὰρ εἶπεν· Ὁ τρώγων ⁸⁾ μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἶμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ. ⁹⁾ Οὕτω δὲ ποιοῦντες καὶ οὕτως ἐσθιόντες εἰς τὴν τοῦ Ἀπολλιναρίου αἵρεσιν [ὑμεῖς τε ἐμ-] ¹⁰⁾ πίπτετε, νεκρὰν ¹¹⁾ ἐσθιόντες σάρκα ἄψυχόν τε καὶ ἄνουν. Καὶ τούτου τί ἂν γένοιτο ὑμῖν χαλεπώτερον, ¹²⁾ σάρκα ἐσθιόνσιν ἄψυχον καὶ κυσὶν ἐοικόσι τοῖς τὰ νεκρὰ ἐσθιόνσι πτώματα;

¹⁾ καὶ ἔμψυχον καὶ ἔννοον add. fr.

²⁾ εἰ γὰρ C. Cf. fragm. 1. p. 388 A.

³⁾ Hucusque fragm. 2. p. 392 A.

⁴⁾ ἐσθ. εἰς τὸ ἀν. C.

⁵⁾ ἀνέσθητον C.

⁶⁾ τελειούμενος C.

⁷⁾ Cf. fragm. 1 p. 388 A.

⁸⁾ τρώγον C.

⁹⁾ Joh. VI. 56.

¹⁰⁾ Folium hic persectum est, legis literas ὕ ε.

¹¹⁾ νεκρὸς C.

¹²⁾ γένετο . . χαλεπώτερον. C.

carnem edunt, et non vivam. Nam fermentum massae est loco animae, sal vero mentis adinstar; quae cum non habeat azymum, mortuum et fatuum est et fatuos efficiens eos, qui edunt, et sicut insensibile incidere eos facit in Apollinariii blasphemiam atque haeresin. Etenim Dominus noster cum perfectus sit Deus et perfectus homo, corpus anima et mente praeditum habens, per perfectum panem, qui per fermentum ac sal consummatus est, convenienter nobis tradidit novi Testamenti mysterium, panem illum benedicens his verbis: Accipite, manducate et quae sequuntur. Non itaque panem manducantes, o viri sapientes, in vestris mysteriis, sed azymum, mortuam, sciatis, carnem editis, non vero viventis Christi, qui est panis coelestis, vitalis ac vitam tribuens retributionis modo iis qui ipsum manducant. Ipse enim dixit: Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo. Sic vero facientes et sic comedentes in Apollinariii haeresin inciditis, dum mortuam carnem absque anima et mente manducatis. Qua re quid vobis poterit esse gravius, si carnem inanimatam editis et canibus comparamini, qui cadavera devorant?

14. Ἀλλὰ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐκείνων αἱρέσεων, ὥνπερ ἐμνήσθην¹⁾ καὶ ὑφ' ὧν δυστυχῶς κατεσχέθητε, ἀπαρνήσασθε καὶ φανερῶς αὐτὴν ἐξομώσασθε καὶ μόν[ον]²⁾ γίνεσθε τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἣν³⁾ σήμερον τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐβεβαίωσε τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἣν ἡ Χριστοῦ οἰκουμενικὴ αὐτὴ ἐκκλησία ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις ἐπισκόπων ἀσπασαμένη κατέχει ἕως τοῦ νῦν ἄνωθεν, ἵν' ἐνωθέντες ἡμῖν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν ὀρθοδόξου πίστεως καὶ ὁμολογίας ἐν⁴⁾ μεθ' ἡμῶν σῶμα ἅγιον γένησθε⁵⁾ τῷ Χριστῷ καὶ μέλη ἐκ μέρους, καὶ δοξασθῇ ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν καὶ ἀντιδοξάσῃ ὑμᾶς τῇ δόξῃ, ἣν ἔχει πρὸ τοῦ (τὸν) κόσμον γενέσθαι,⁶⁾ ὡς φαίνεσθαι καὶ αὐτοὺς ὑμᾶς φωστήρια τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, λόγον ζωῆς ἔχοντας⁷⁾ καὶ ἅλας τῆς γῆς, ἥγουν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, εἰς τὸ διδόναι χάριν τοῖς ἀκούουσι τὸν ἐν ἁλάτι ἡρτημένον⁸⁾ λόγον ἡμῶν. Οὕτω γὰρ αὐτοὶ τε ὑμεῖς καὶ ὅλον τὸ ἔθνος ὑμῶν ἐκκλησία Χριστοῦ καὶ ναὸς Θεοῦ γίνεσθε καὶ ἡμεῖς ἀδελφοὺς ἡμῶν ἔκτοτε γνωρίσαντες ὑμᾶς δόξαν τῷ ἐνώσαντι ὑμᾶς ἡμῖν Θεῷ ἐν ἐνὶ φρονήματι καὶ μιᾷ πίστει δώσωμεν⁹⁾ κοινῶς μεθ' ὑμῶν ἀπολαύοντες¹⁰⁾ αἰωνίων ἀγαθῶν

¹⁾ Haec ostendunt, auctorem de aliis quoque egisse Armeniorum erroribus Cf. §. 1.

²⁾ Sectio in folio.

³⁾ ἣν C.

⁴⁾ μὴ C.

⁵⁾ γένεσθε C.

⁶⁾ Joh. XVII 5.

⁷⁾ ἔχοντες C.

⁸⁾ ἡρτημένον. C.

⁹⁾ δώσωμεν C.

¹⁰⁾ ἀπολαβόντες C.

14. Verum adhortamur vos, et hanc haeresin una cum ceteris illis haeresibus, quarum mentionem feci et a quibus misere detenti estis, abnegate et aperte eam ejurate et toti solum adhaerete rectae fidei, quam hodie Spiritus sanctus confirmavit, qui locutus est per prophetas et apostolos et doctores universales in unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam (quam fidem et oecumenica haec Christi Ecclesia in diversis provinciis episcoporum amplexa usque hodie ab antiquo retinet), ut uniti nobis per rectam in Christum fidem ac confessionem unum nobiscum corpus Christi efficiamini et membra de membro, et glorificetur Deus in vobis ac rursum vos glorificet ea gloria, quam habuit ante mundi constitutionem, ut et vos ipsi appareatis luminaria Ecclesiae ipsius, sermonem vitae habentes ac sal terrae, id est humanae infirmitatis, ad dandam gratiam audientibus, verbum in sale firmatum. Sic enim et ipsi vos ac tota gens vestra Ecclesia Christi templumque Dei evaditis ac nos fratres nostros exhinc agnoscentes vos gloriam Deo, qui vos nobis univit, uno sensu et una fide tribuamus communiter vobiscum fruantes bonis ejus sempiternis, nunc quidem ex parte, in futuro vero saeculo

αὐτοῦ, νῦν μὲν ἐκ μέρους, ἐν δὲ αἰῶνι τῷ μέλλοντι γυμνότερόν τε καὶ ὁλοκλήρως, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν. ¹⁾

K.

Opuscula de origine schismatis.

I.

Πῶς καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἐχωρίσθησαν ἀφ' ἡμῶν οἱ λατῖνοι καὶ ἐξεβλήθησαν τῶν πρωτείων καὶ τῶν διπτύχων. ²⁾

1. Ἦν ³⁾ ἐν τῇ ⁴⁾ ἐβδόμῃ συνόδῳ Ἀδριανὸς ⁵⁾ πάπας Ῥώμης· καὶ ⁶⁾ μετ' ἐκείνων Λέων, Στέφανος, Πασχάσιος, ⁷⁾ Εὐγένιος, Βαλεντίνος, Γρηγόριος,

¹⁾ Eadem doxologia in Nicet. lib. c. Lat. p. 136 ed. Will.

²⁾ Sic Vat. 1150 p. 107, a, quem litera V notabimus. — In Marciano cod. 90 chart. 4. saec. 15 (Class. II Nan. 112), quem litera M signamus, legitur p. 322: *Περὶ τῶν Φράγγων καὶ πῶς ἐσχίσθη ἡ Ῥώμη ἀπὸ τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν, τῆς ΚΠ. καὶ τῶν λοιπῶν. Monac. 256 chart. saec. 15 (qui nobis erit codex A) f. 85: Ἐπιφανίου πατριαρχον ΚΠ. περὶ τοῦ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ἐχωρίσθησαν ἡμῶν οἱ λατῖνοι καὶ ἐξεβλήθησαν τῶν πρωτείων αὐτῶν καὶ τῶν διπτύχων. Mon. 263 bombyc. saec. 13—14. (nobis cod. B) fol. τη' (revera f. 388): Ἀπόδειξις ἐναργῆς ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι πάπαι νῦν πνευματομάχοι. Cod. Mon. 524 saec. 14 duplicem exhibet textum: I f. 9, a (nobis C.): Κατὰ ποίους καιροὺς καὶ πότε καὶ παρὰ τίνων αἰρεσιωτῶν οἱ Ἰταλοὶ ἐδιδάχθησαν καὶ ἤρξαντο λέγειν καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι καὶ τὰ ἄζυμα θύειν καὶ ἕως τίνος παρηκολούθησαν τὰ μεθ' ἡμῶν καὶ ἐκείνων ἀμφισβητήματα διὰ τὴν τοιαύτην προσθήκην, πότε δὲ καὶ τὸν πρεσβυτέρου Ῥώμης Πάπαν τῶν διπτύχων ἐξέωσαν οἱ ἡμέτεροι, καὶ τίνες ἦσαν οἱ τότε ἀρχιερατεύσαντες ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει. II. f. 104. (nobis text. D): Περὶ τῶν Φράγγων, πῶς (Aretin. ὡς) ἐσχίσθη ἡ Ῥώμη ἀπὸ ταῖς τεσσάραις πατριαρχίαις (sic), τῆς ΚΠ. καὶ τῶν λοιπῶν.*

³⁾ Ἦν δὲ ἐβδ. V. Ὁ ἐν τῇ M. ἦν δὲ ἐν C. οἱ ἐν τῇ D.

⁴⁾ ἀγία add. M.

⁵⁾ σύνοδος Ἀδριανὸς D; συνόδῳ Ἀνδρ. C.

⁶⁾ οἱ add. M.

⁷⁾ Πασχάσιος M. V.

apertius et ex integro ac toto, per gratiam, humanitatem ac dilectionem Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et potentia una cum Patre et sancto Spiritu nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

Opuscula de origine schismatis.

I. Quomodo et quanam ratione a nobis scissi fuerint Latini atque de primatu et e diptychis ejecti.

1. Erat in septima synodo Adrianus Papa Romae; atque post illum Leo, Stephanus, Paschalis, Eugenius, Valentinus, Gregorius, Sergius, Leo,

Σέργιος,¹⁾ Λέων, Βενέδικτος, Παῦλος, Στέφανος,²⁾ Νικόλαος ὁ ἐπὶ τοῦ Φωτίου,³⁾ Ἀδριανός, Ἰωάννης, Μαρίνος,⁴⁾ Ἀδριανός,⁵⁾ Στέφανος. Οὗτοι πάντες ἦσαν ὁμολογοῦντες⁶⁾ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου συμβόλου, καθὼς καὶ ⁷⁾ παρεδόθη ὑπὸ τῆς πρώτης ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς⁸⁾ συνόδου⁹⁾ καὶ τῶν μετ' αὐτὴν ἔξ ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν¹⁰⁾ συνόδων καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου¹¹⁾ κηρύττοντες καὶ διατρανοῦντες ἐκπορεύεσθαι τὸ πανάγιον¹²⁾ πνεῦμα, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ ἁγίαι¹³⁾ ἐκκλήσιναι κατέχουσιν μέχρι τῆς σήμερον,¹⁴⁾ ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ τῶν Ἀλεξανδρέων,¹⁵⁾ ἡ¹⁶⁾ τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἡ τῶν Ἱεροσολύμων.

2. Μετὰ δὲ τὴν¹⁷⁾ παρέλευσιν τῆς¹⁸⁾ ἐβδόμης συνόδου, δεύτερος χρηματίσας πάπας Λέων,¹⁹⁾ τῶν²⁰⁾ τῆς Κωνσταντινουπόλεως²¹⁾ εἰκονομαχούν-

¹⁾ Σ. omitt. M et V., qui habet: Γρηγόριος ὁ καὶ Πελάγιος; C. habet: Σέργιος ὁ καὶ Πελάγιος; A. omittit omnes hos pontifices et post priorem Leonem nominat Benedictum et ceteros.

²⁾ Sic omnes praeter D, ubi bis legitur Στέφανος.

³⁾ Στέφανος add. D.

⁴⁾ Pontifices isti a Nicolao usque ad Marinum incl. non nominantur in M., sed post Stephanum alterum habet: Ἀδριανός, Στέφανος; D. omittit Johannem et Marinum.

⁵⁾ πάλιν add. B.

⁶⁾ ἦσαν add. MBCD.

⁷⁾ καὶ deest in A. V.

⁸⁾ ὑπὸ τῆς ἁγ. καὶ οἰκ. πρώτης σ. V, ὑπὸ τῆς πρώτης οἰκ. καὶ ἁγ. σ. C. ὑπὸ τῆς πρώτης καὶ ἁγίας οἰκ. σ. B. In D deest πρώτης.

⁹⁾ τῶν τῆς θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ add. DM.

¹⁰⁾ οἰκ. ἁγίων A. ἔξ ἁγίων οἰκ. σ. B. καὶ μετὰ τὴν ἕκτην ἁγ. κ. οἰκ. σ. D.

¹¹⁾ ἐκ πατρὸς καὶ μόνου DM; ἐκ τοῦ π. καὶ μόνου B; ἐκ πατρὸς καὶ μόνου C.

¹²⁾ ἁγιον M.

¹³⁾ ἁγίαι deest in BCDM.

¹⁴⁾ μέχρι καὶ σήμερον B. μέχρι καὶ τὴν σήμε. D.

¹⁵⁾ τῆς Ἀλεξανδρείας DM; τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἀλεξανδρέων B.

¹⁶⁾ ἡ art. hic et in seq. deest in BD.

¹⁷⁾ τὴν omitt. ABV. Hanc §. affert Allat. c. Creyght. p. 571 eodem fere modo quo codd. A. V.

¹⁸⁾ ἁγίας add. M.

¹⁹⁾ Sic Allat. l. c.; BM. legunt: ὀγδόου χρηματίσαντος προέδρου Πρώτης τοῦ Λέοντος; AV. vero: χρηματίσαντος πάπα τοῦ Λέοντος ὀγδόου; D habet ut BM, nisi quod vocis ὀγδόου superscripsit alia manus: καὶ δεκάτου.; C. ut BM omissa voce ὀγδόου.

²⁰⁾ A et Allat. omitt. τῶν, ante quod plerique ponunt καὶ.

²¹⁾ τῶν ἐν KII. MCD; τῶν ἐν τῇ KII. B.

Benedictus, Paulus, Stephanus, Nicolaus, qui Photii aetate vixit, Adrianus, Johannes, Marinus, Adrianus, Stephanus. Hi omnes confessi sunt sacri symboli confessionem, sicut et tradita fuit a sancta et oecumenica prima synodo et a subsequentibus sex sanctis et oecumenicis synodis, et ex Patre solo procedere sanctissimum Spiritum praedicarunt et docuerunt, quemadmodum et reliquae sanctae ecclesiae tenent usque ad hodiernum diem, Constantino-politana, Alexandrina, Antiochena et Hierosolymitana.

2. Post absolutam vero septimam synodum Leo secundus Papa existens,

των, ¹⁾ μετεκαλέσατο ²⁾ πρὸς ἑαυτὸν ³⁾ ἀπὸ τῆς ἐνδοτέρας Φραγγίας Καρούλόν τινα, ὃν καὶ ⁴⁾ ἔστεψεν εἰς ⁵⁾ βασιλέα· ἀπὸ ⁶⁾ δὲ τοῦ τόπου ἐκείνου τῆς Φραγγίας συνακολουθήσαντες ἦσαν ⁷⁾ τῷ Καρούλῳ καὶ αἰρεσιῶταί τινες τοῦ ⁸⁾ Ἀρείου μαθηταὶ καὶ ⁹⁾ Ἀπολιναρίου ¹⁰⁾ καὶ ἐπεισελθόντες ¹¹⁾ τὴν Ῥώμην ἤρξαντο διαστρέφειν τὸν τοῦ Θεοῦ ¹²⁾ λαόν, οὐκ ἐκ πατρὸς μόνου τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ¹³⁾ λέγοντες, ἀλλὰ καὶ ¹⁴⁾ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἄζυμα θύεσθαι παραδίδοντες· καὶ ἄλλα τινὰ ἀνοίκεια ¹⁵⁾ τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει ἐφλυάρησαν. ¹⁶⁾

3. Θεασάμενος οὖν ¹⁷⁾ ὁ πάπας Λέων βοσκομένους τοὺς τοιοῦτους (αἰρεσιώτας μετὰ Καρούλου) ¹⁸⁾ τὸν ὀρθόδοξον τοῦ Θεοῦ λαόν ¹⁹⁾ καὶ ἄμειροι οἶντες ²⁰⁾ τῶν τότε ²¹⁾ λογίων ἀνδρῶν [ἐν τῇ Ῥώμῃ] ²²⁾ καὶ τῶν τῆς Κων-

¹⁾ ἐκονομαχοῦντος Θεοφίλου τοῦ βασιλέως. DM.

²⁾ ὁ τοιοῦτος πάπας add. ABCDM.

³⁾ V. omitt. πρὸς ἑ.

⁴⁾ καὶ deest in ADM et ap. Allat.

⁵⁾ ἐστ. βασ. sine praeapos. (M).

⁶⁾ ἐκ δὲ B.

⁷⁾ συνακόλουθοι ἦσαν DM. συνακολούθησαν Allat.

⁸⁾ τῶν M.

⁹⁾ τοῦ add. A et Allat.

¹⁰⁾ DM subdunt: καὶ Μακεδονίον· οὗτοι οἱ αἰρεσιῶται ἐδίδαξαν τῷ Καρούλῳ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν.

¹¹⁾ εἰσελθόντες εἰς τὴν Ῥ. A. et All. ἐπεισελθ. τῇ Ῥώμῃ D. ἐπισελθ. εἰς τ. Ῥ. B.

¹²⁾ M. omitt. τοῦ Θεοῦ; C legit: τοῦ κυρίου; D: τὸν λαόν τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ Καρούλου, οὐκ κ. τ. λ.

¹³⁾ μόνου ἐκπορ. τὸ παν. πν. BDM. μόνον ἐκπ. τὸ π. πν. A. All. μόνον τὸ πανάγ. πν. λέγοντες C.

¹⁴⁾ καὶ omitt. V.

¹⁵⁾ τινὰ ἀνοίκεια B. πολλὰ ἀνοίκεια M. πολλὰ ἀνίκια D.

¹⁶⁾ ἐφλ. deest in ABCV.

¹⁷⁾ Pro οὖν C habet τοὺς τοιοῦτους, quod deinde omittit; B: θ. οὖν ὁ τοιοῦτος A.

¹⁸⁾ Haec uncis inclusa desunt in ABCV; μετὰ τοῦ K. habet D.

¹⁹⁾ λαόν τοῦ Θεοῦ BCDM.

²⁰⁾ BD: ἀμειροῦντος; C. habet: ἀμειροῦντος τῶν τότε; A: ἀμειροῦντα τότε; M: ἀμειροῦντος (ἀμειροῦντος). Rectius ἀπορῶν vel ἄμειρος ὢν.

²¹⁾ τῶν τε M. τῷ τότε B.

²²⁾ Uncis inclusa desunt in ABCV; D: ἐν Ῥώμῃ.

Constantinopoli dominantibus sacrarum imaginum hostibus, ex interiori Francia ad se vocavit Carolum quemdam, quem etiam in Imperatorem coronavit. Ex eadem verò Franciae regione comites erant Carolo et haeretici quidam Aarii et Apollinari (atque Macedonii) discipuli, qui Romam ingressi coeperunt Dei populum pervertere, dicentes non ex Patre solo procedere sanctissimum Spiritum, sed etiam ex Filio, et tradentes azyma offerenda esse; et alia nonnulla traditioni ecclesiasticae neutiquam consentanea nugati sunt.

3. Quum igitur Leo Papa ejusmodi homines (haereticos, qui Carolum sequebantur) orthodoxum Dei populum corrumpere ac depraedari cerneret,

σταντινουπόλεως, ¹⁾ ὡς εἶπομεν, ²⁾ εἰκονομαχούντων, ³⁾ ἀπέστειλε ⁴⁾ πρὸς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ⁵⁾ πατριαρχούντι ⁶⁾ Θωμᾶν, ἵνα πέμψη πρὸς αὐτὸν ἑλλογίμους ⁷⁾ ἄνδρας εἰς τὸ ἀποτρέψασθαι ⁸⁾ τὴν τοιαύτην λύμην ⁹⁾ ἐκ τῆς τῶν ¹⁰⁾ Ῥωμαίων πόλεως.

4. Τοῦ οὖν Μιχαὴλ τοῦ συγκέλλου ¹¹⁾ εἰς τοῦτο ἀποσταλέντος παρὰ τοῦ [ἐν Ἱεροσολύμοις] ¹²⁾ πατριάρχου Θωμᾶ, συνεπομένων ¹³⁾ [Μιχαὴλ τῷ συγκέλλῳ] ¹⁴⁾ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ¹⁵⁾ Θεοδώρου καὶ Θεοφάνους ¹⁶⁾ τῶν Γραπτῶν καὶ Ἰωβ, ¹⁷⁾ καὶ διαβάντες ¹⁸⁾ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡς ¹⁹⁾ τὸ ὀρθόδοξον ²⁰⁾ στηρίζαι, τὸ δὲ παρεκκλίνον ²¹⁾ εἰς ²²⁾ εἰκονομαχίαν κατὰ τὸ δυνατόν ²³⁾ εἰς τὴν προτέραν ²⁴⁾ ἀνακαλέσασθαι εὐγένειαν, ²⁵⁾ κατεκρατήθησαν ²⁶⁾

¹⁾ ἐν ΚΠ. ABCDM.

²⁾ εἶπον B.

³⁾ καὶ τοῦ ἐν ΚΠ. εἰκονομαχοῦντος Θεοφίλου τοῦ βασιλέως DM.

⁴⁾ DM, add.: ὁ πάπας Λέων.

⁵⁾ ἐν omitt. C; ἐν τοῖς Ἱεροσ. leg. A.

⁶⁾ πατριάρχην CD; vox abest in BM.

⁷⁾ Sic BCM; AV: ἑλλογιζόμενους; D: λογίμους.

⁸⁾ ἀποπέμψασθαι BCM; ἀποπαύσασθαι D; ἀποτρέψαι A.

⁹⁾ τοὺς τοιούτους λυμεῶνας καὶ τὴν αὐτῶν αἵρεσιν AV; τὴν τοιαύτην λύμανσιν B.

¹⁰⁾ τῶν omitt. DM.

¹¹⁾ Τοῦ οὖν συγκ. Μιχ. B.

¹²⁾ Ista add. DM; B omitt. verba παρὰ — Θωμᾶ.

¹³⁾ παρεπομένων C.

¹⁴⁾ Uncis inclusa desunt in BV; AC hab.: τῷ συγκ. M.

¹⁵⁾ αὐτοῦ μαθ. B.

¹⁶⁾ Θεοφάν. κ. Θεοδ. M. Θεοφ. καὶ Ἰωάννου D.

¹⁷⁾ καὶ Ἰωβ omitt. ADM; al. Ἰακώβ., Ἰωάννης.

¹⁸⁾ διαβάντων AV.

¹⁹⁾ ὥστε V.

²⁰⁾ ὀρθοδοξοῦν B.

²¹⁾ διὰ τὸ ἐκκλίνειν V; τοὺς δὲ παρακλίναντας C; τὸν δὲ παρακλίναντα. D; καὶ τὸ παρεκκλίνειν. A.

²²⁾ τὴν add. AB.

²³⁾ αὐτοῖς καὶ add. Vat.; αὐτοῖς add. AD.

²⁴⁾ πρώτην DM.

²⁵⁾ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως add. DM.

²⁶⁾ κρατηθέντες A. κατεκρατήθη σὺν τοῖς μαθηταῖς B.

neque tunc Romae viri docti probatique essent, Constantinopoli autem, uti diximus, Iconoclastae dominarentur, ad Hierosolymorum Patriarcham Thomam misit, ut sibi viros probatos atque idoneos mitteret ad perniciem ejusmodi e Romana urbe depellendam.

4. Mittitur itaque Michael syncellus hunc in finem a Thoma (Hierosolymorum) Patriarcha; adjuncti Theodorus et Theophanes Grapti, ejusdem discipuli, atque Job. Hi Constantinopolin pertranseunt ad confirmandos orthodoxos et ad eos, qui in iconomachiam inclinabant, pro viribus ad priorem fidei ingenuitatem revocandos. Verum ab Iconoclastis detinebantur ac

ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων· καὶ ¹⁾ ὁ μὲν σύγκελλος Μιχαὴλ ²⁾ ἐν τῇ ³⁾ Κωνσταντινουπόλει (διὰ μαρτυρίου) ⁴⁾ ἀπεβίωσεν, ⁵⁾ ὁ δὲ Θεοφάνης καὶ Θεόδωρος ⁶⁾ τυφθέντες καὶ γραφέντες τὰς ὄψεις ἐξωρίσθησαν. ⁷⁾

5. Οἱ οὖν ἀπὸ τῆς ⁸⁾ Φραγγίας ἐλθόντες αἰρεσιῶται ἐκεῖνοι ⁹⁾ κατὰ πολὺ ¹⁰⁾ ἐλυμήναντο τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ¹¹⁾ καὶ ὁ πάπας Λέων τὰς ἐν τῇ σκευοφυλακίᾳ οὖσας ἀσπίδας ¹²⁾ ἐγκεκολαμμένον ¹³⁾ ἐν ἑαυταῖς ¹⁴⁾ ἐχούσας ¹⁵⁾ τὸ ἅγιον σύμβολον ἀνεστήλωσεν ἐν τῇ τῶν ¹⁶⁾ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ¹⁷⁾ εἰς ἀποτροπὴν τῶν τοιούτων [αἰρεσιωτῶν] ¹⁸⁾ καὶ στεινῶμα τοῦ χριστιανύμου λαοῦ.

6. Ὁ ¹⁹⁾ δὲ μετὰ τὸν τοιοῦτον ²⁰⁾ Λέοντα ²¹⁾ Βενέδικτος πάπας ²²⁾ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν τοιούτων αἰρεσιωτῶν λυμαινόμενον ὄρων τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν ²³⁾

¹⁾ καὶ omitt. B.

²⁾ Μιχ. ὁ συγκ. DM. καὶ ὁ μὲν ἐν τῇ αὐτῇ ἀπεβ. ΚΠ. B.

³⁾ τῇ omitt. DM.

⁴⁾ διὰ μαρτ. add. Marc.

⁵⁾ ἀπεβίω ABC. ἀπεβίου M.

⁶⁾ Θεόδ. κ. Θεοφάνης B.

⁷⁾ διωρίσθησαν B.

⁸⁾ τῆς omitt. V; οὖν omitt. B.

⁹⁾ DM: Οἱ ἀπὸ τῆς Φραγγίας οὖν συνελθόντες αἰρεσιῶται ἐκεῖνοι, ὡς εἵπομεν, κατεπολέμησαν μετὰ τοῦ Καρούλου καὶ ἐλυμήναντο. B: Οἱ ἀπὸ τῆς Φρ. ἀνελθόντες αἰρεσιῶται κατὰ πολὺ.

¹⁰⁾ ἔτι μᾶλλον A.

¹¹⁾ καὶ διὰ τ. A.

¹²⁾ Cf. Phot. de Sp. S. myst. c. 88 — ἀσπίδας BCD. ἀσίδας V.

¹³⁾ ἐγκεκολαμμένους DM.

¹⁴⁾ ἐν αὐταῖς CDM; voces hae ἐν ἑαντ. desunt in B.

¹⁵⁾ ἐχούσαις C.

¹⁶⁾ τῶν omitt. ABM; D habet: ἐν τῇ Ῥώμῃς ἐκκλ.

¹⁷⁾ DM. add.: ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ μόνου ἐκπορεύεσθαι τὸ πανάγιον πνεῦμα.

¹⁸⁾ αἰρεσ. add. CDM.

¹⁹⁾ ὁ omitt. DM.

²⁰⁾ τοιοῦτ. deest in V.

²¹⁾ DM. add.: ἐγένετο.

²²⁾ Ῥώμης add. DM.

²³⁾ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ DM.

recluidebantur; et Michael quidem syncellus Constantinopoli (per martyrium) diem supremum obiit; Theophanes vero et Theodorus flagellati et in fronte conscriptis versibus signati expulsi sunt.

5. Illi igitur haeretici ex Francia oriundi magnopere Dei populum corrumpebant. Idcirco et Leo pontifex scuta in sacrario recondita, in quibus sanctum symbolum erat descriptum, publice in Romanorum ecclesia exponenda curavit ad illos (haeticos) convellendos ac fugandos et ad christianum populum confirmandum.

6. Qui vero huic Leoni successit, Benedictus Papa, et ipse per ejusmodi haeticos Dei populum devastatum conspiciens, per latinās literas graeca voce sanctum rectae fidei symbolum enuntiari jussit; sed et ad quatuor

διὰ γραμμάτων λατινικῶν¹⁾ ἑλληνιστῶν²⁾ ἐκφωνεῖσθαι παρέδωκε³⁾ τὸ ἅγιον σύμβολον τῆς ὁρθοδόξου⁴⁾ πίστεως· ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς τέσσαρας παιριάρχας⁵⁾ γραφὰς⁶⁾ ἐξαπέστειλε⁷⁾ τοῦ⁸⁾ μὴ δέχεσθαι⁹⁾ παρ' αὐτῶν¹⁰⁾ τοὺς μετὰ ταῦτα γενομένους προέδρους τῆς Ῥώμης,¹¹⁾ εἰ μὴ πρότερον δέξαιτο¹²⁾ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου συμβόλου, καθὼς καὶ¹³⁾ αἱ ἅγαι ἐπὶ οἰκουμενικαῖς σύνοδοι παρέδωκαν,¹⁴⁾ καὶ ἀπαρασάλευτον εἶναι κατησφαλίσαντο, ἐκ τοῦ¹⁵⁾ πατρὸς καὶ μόνου ἐκπορεύεσθαι τὸ πανάγιον¹⁶⁾ πνεῦμα καὶ μὴ καὶ¹⁷⁾ ἐκ τοῦ νιού, καθὼς¹⁸⁾ παρέσπειραν¹⁹⁾ τότε οἱ τοιοῦτοι λυμεῶνες.²⁰⁾

¹⁾ ἑλληνικῶν B.

²⁾ ἑλληνικῇ φωνῇ D.

³⁾ παραδέδωκεν ἐκφ. V. Vocem ἐκφ. omitt. A.

⁴⁾ τῆς ἀγίας καὶ ἀμωμήτου π. DM.

⁵⁾ DM. add.: τῆς τε ΚΠ., τῶν Ἀλεξανδρέων, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων.

⁶⁾ Haec vox deest in V.

⁷⁾ ἀπέστειλε C.

⁸⁾ τοῦ omitt. A.

⁹⁾ παραδέχεσθαι A.

¹⁰⁾ αὐτοὺς D.

¹¹⁾ ἐν τῇ Ῥώμῃ D.

¹²⁾ Sic BC; cet. δέξονται vel δέξονται.

¹³⁾ καὶ deest in AD.

¹⁴⁾ Ita CDM (excepto sphalmate συνόδοις). Vat. habet: αἱ ἅγ. καὶ οἱκ. σύνοδοι ἐπὶ παρέδοσαν, A. vero: αἱ ἅγ. οἱκ. σύνοδοι (deest ζ') παραδέδωκαν; B: αἱ ἅγ. καὶ οἱκ. σύνοδοι (deest ζ') παρέδοσαν.

¹⁵⁾ τοῦ omitt. C.

¹⁶⁾ ἅγιον A.

¹⁷⁾ Alterum καὶ deest DV.

¹⁸⁾ Ab hac voce in alias omnino, easque posteriores res deflectit narratio cod. C. (f. 10, a). Prosequitur enim: καθὼς παρεσκεύασαν καὶ ἐβεβαίωσαν τὴν ἀπὸ τῶν διπτύχων τοῦ τύπου ἐξώθησιν. Sequuntur eadem verba, quae infra opusc. II §. 13 afferuntur de iis quae sub Alexio Comneno gesta sunt. Post vocem θείων κανόνων additur: Ἀλλ' ἔωμεν καὶ αὐθις εἰς ἀνακεφαλαίωσιν τῆς παρούσης ὑποθέσεως. Post hanc digressionem historicae factorum expositioni parum consonam ita pergit C: Τοῦ οὖν προδηλωθέντος πάπα Λέοντος ὁγδόου τυγχάνοντος ἀπὸ τῆς ἐβδόμης συνόδου παρὰ τῶν οἰκείων ἐκινδύνει τὸν βαθμὸν ἀπολέσαι, τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ δεύτερον εἰκονομαχούσης· ἀλλὰ δὴ ἐν αὐτῇ τοῦ τότε βασιλεύοντος καὶ αὐτοῦ εἰκονομαχοῦντος, μὴ ἔχων ὅ τι καὶ θράσσει, ἀπὸ τῆς Φραγγίας Κάρουλλον μετεκαλέσασθαι καὶ εἰς βασιλέα ἔσσεσθαι, συννεπομένων αὐτῷ καὶ τῶν αἰρεσιωτῶν τῶν διδαζάντων τοὺς Ἱταλοὺς τὴν προσθήκην τοῦ ἁγίου συμβόλου καὶ τὰ ἄλλα, ὡς προεδήλωται. Sed de Caroli coronatione jam supra in eodem textu actum fuerat. Reliqua hujus textus a ceteris dissentiunt.

¹⁹⁾ παρεσπείραντο τότε DM; παρεσπείραν τῷ τότε B.

²⁰⁾ οἱ τ. αἰρεσιῶται DM.

Patriarchas misit literas (adhortans et mandans), ne ab ipsis inposterum futuri Romani antistites recipiantur, nisi prius sacri symboli ab ipsis acceperint confessionem, prout septem sanctae et oecumenicae synodi tradiderunt, et quasi immobilem veritatem firmarint, ex Patre, et quidem solo, procedere sanctissimum Spiritum, non vero ex Filio, quemadmodum tunc illi haeretici perverse praedicabant.

7. Μέχρι δὲ καὶ ¹⁾ Ἀδριανοῦ ²⁾ καὶ Στεφάνου τῶν προέδρων Ῥώμης ὁμοφρονούντων ³⁾ τοῖς λοιποῖς πατριάρχεις Φόρμωσός τις ⁴⁾ πάπας Ῥωμαίων ⁵⁾ γενόμενος καὶ τῆς μαθητείας ἐκείνων προμετασχὼν ⁶⁾ τῶν λυμενίων, ⁷⁾ ὡς πολλάκις εἵπομεν, ⁸⁾ ἀπέστειλε μὲν ⁹⁾ καὶ αὐτὸς ¹⁰⁾ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου συμβόλου ὡς καὶ οἱ πρὸ ¹¹⁾ αὐτοῦ (πάπαι), ¹²⁾ ἐκ τοῦ ¹³⁾ πατρὸς καὶ μόνου ἐκπορεύεσθαι γράφων ¹⁴⁾ τὸ πανάγιον πνεῦμα, πρὸς τοὺς τέσσαρας πατριάρχας, ὑποῦλως δὲ ¹⁵⁾ ἐδίδασκεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ¹⁶⁾ τὴν λύμανσιν τῶν τοιούτων αἵρεσιωτῶν. ¹⁷⁾

8. Οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ¹⁸⁾ Βονιφάτιος, ¹⁹⁾ Στέφανος, Ῥωμανὸς ²⁰⁾, Θεόδωρος, Ἰωάννης, Βενέδικτος, ²¹⁾ Λέων, οὗτοι ²²⁾ διάδοχοι τῆς τοῦ Φορμόσου τοιαύτης ξένης διδαχῆς ²³⁾ ἐγένοντο. ²⁴⁾ Χριστοφόρος δὲ μετ' αὐτοὺς ²⁵⁾ γενόμενος ²⁶⁾

¹⁾ καὶ omitt. BDM.

²⁾ Post vocem Ἀδρ. in cod. D. f. 104, b lacuna.

³⁾ ὁμοφρόνων A.

⁴⁾ Φ. δὲ πάπας DM. In Vat. Φόρμωσος; A post τις add.: μετ' αὐτοῦς.

⁵⁾ Ῥωμ. omitt. A.; Ῥώμης habent DM.

⁶⁾ γενόμενος add. D.

⁷⁾ DM.: τῶν λυμαινομένων τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ τὸν περιούσιον αὐτοῦ λαόν.

⁸⁾ Incisum omitt. M.; B add. τὸν τοῦ θεοῦ λαόν.

⁹⁾ οὗν add. DM.

¹⁰⁾ ὁ Φόρμωσος add. D.

¹¹⁾ πρότεροι D.

¹²⁾ Vox II. deest in ABV; M. post eam ponit τὸ.

¹³⁾ ἐκ πατρὸς B. V.

¹⁴⁾ Vox γρ. deest in BDM.

¹⁵⁾ κρυφίως δ' DM.

¹⁶⁾ ἐδ. τὴν ἐκκλησίαν DM.

¹⁷⁾ τῶν τοιούτων αἵρεσιωτῶν αἵρεσιν M. τῶν τοιούτων τὴν αἵρεσιν αἵρεσιωτῶν.

¹⁸⁾ A habet: Ἐξῆς δὲ ἤρξαν κεκρυμμένως τῆς τοιαύτης αἵρέσεως καὶ οἱ μετ' αὐτὸν οὗτοι. M.: Οἱ δὲ μετ' αὐτὸν τὸν Φόρμωσον ἐγένοντο πάπαι. Sic et D, ubi additur: ἑπτά.

¹⁹⁾ Βονιφάντιος M. Βονιφάτιος D.

²⁰⁾ Post Romanum DM. habent: Στέφανος.

²¹⁾ καὶ add. A.

²²⁾ vox deest in B.

²³⁾ ταύτης A.; sed BD habent: διδαχῆς τῆς τοῦ Φορμόσου ξένης τοιαύτης (B διαδοχῆς) ἐγένοντο καὶ κατὰ πάντα σύμφωνες αὐτοῦ. D vero: δ. τοῦ Φορμόσου ξένοι τῆς τοιαύτης ἀμωμήτου διδαχῆς καὶ κατὰ πάντα σύμφωνες αὐτῷ.

²⁴⁾ ἐγ. omitt. A.

²⁵⁾ μετὰ τοῦτον M. μετὰ τούτους Χρ. τις A.

²⁶⁾ γενηόμενος D.

7. Quum vero usque ad Hadrianum et Stephanum pontifices Romani cum reliquis Patriarchis sentirent, Formosus quidam Papa Romae factus et doctrinis illorum haereticorum, quos saepius diximus, antea initiatus misit quidem et ipse sacri symboli confessionem, quemadmodum et ejus praedecessores, ad quatuor Patriarchas, ex Patre scribens, et quidem solo, procedere Spiritum sanctum; occulte vero in sua ecclesia illorum haereticorum perniciosum tradidit errorem.

8. Qui vero post ipsum, Bonifacius, Stephanus, Romanus, Theodorus,

πάπας Ῥώμης¹⁾ καὶ παρὰ²⁾ Σεργίου τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει³⁾ πατριαρχοῦντος⁴⁾ καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου συμβόλου ἀπαιτουμένου⁵⁾ (τῇ Χριστοφόρῳ),⁶⁾ πρῶτον ὁ τοιοῦτος πάπας⁷⁾ Χριστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ τοῦ⁸⁾ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πανάγιον⁹⁾ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνεφάνη¹⁰⁾ διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Σεργίου¹¹⁾ καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν¹²⁾ ἀπὸ τῶν διπτύχων ἐξεβλήθη.

9. Ἐπειτα καὶ οἱ μετ' αὐτὸν τὸν¹³⁾ Χριστοφόρον πάπαι πρόεδροι τῆς Ῥώμης γεγονότες¹⁴⁾ καὶ τῇ ἀβλεψίᾳ¹⁵⁾ τοῦ Χριστοφόρου τυφλωθέντες¹⁶⁾ καὶ αὐτοὶ στοιχήσαντες¹⁷⁾ οὐκ ἠθέλησαν μέχρι καὶ¹⁸⁾ τῆς σήμερον ἀνακαλέσασθαι εἰς αὐτοὺς¹⁹⁾ τὴν προτέραν εὐγένειαν τῆς ἀμωμότητος καὶ ὁρθοδόξου πίστεως,²⁰⁾

¹⁾ P. omitt. A.

²⁾ περὶ τῆς D. παρὰ τοῦ Σ. BM.

³⁾ ἐν ΚΠ. omitt. A; M. habet: ἐν τῇ ΚΠ. Hucusque textus D (Mon. 524 P. II f. 104, b).

⁴⁾ Cod. A: πατριαρχεῦντος, ἐλεγχθεὶς ὡς κακῶς φρογῶν διὰ τὸ ἐγγράφως αὐτὸν καθαρῶς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα τῶν διπτύχων ἐξεβάλλεται παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν, quibus verbis praesens ibi §. absoluitur. M.: πατρ. καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν.

⁵⁾ ἀπαιτούντων M. ἀπαιτοῦντος B.

⁶⁾ τοῦ Χριστοφόρου V.

⁷⁾ πάπας omitt. B.; M. habet: Χρ. πάπας.

⁸⁾ τοῦ omitt. A. V.

⁹⁾ πανάγιον omitt. B.

¹⁰⁾ M.: ἐκπορεύεσθαι ἔφη καὶ ἄζυμα θύεσθαι.

¹¹⁾ πατριάρχου add. M.; τοιούτου B.

¹²⁾ καὶ τ. λ. πατρ. omitt. B.

¹³⁾ μετὰ τὸν B.

¹⁴⁾ A habet: μετὰ τὸν τοιοῦτον Χρ. γεγ. πρόεδροι τῆς Ῥώμης. M: εἶτα μετὰ τὸν Χρ. τοιοῦτοι πάπαι, quod posterius habet et B.

¹⁵⁾ τὴν ἀβλεψίαν M. τῇ τούτου ἀβλεψίᾳ στοιχήσαντες A.

¹⁶⁾ ἐκτυφλ. BM.

¹⁷⁾ καὶ στοιχήσαντες οὐκ ἠθ. B; Marc. add. αὐτῶ.

¹⁸⁾ καὶ deest in M.

¹⁹⁾ ἀνακαλ. ἑαυτοὺς πρὸς τὴν πρ. εὐγ. M.

²⁰⁾ τῆς ἀγίας καὶ ἀμωμότητος π. M. τῆς ὁρθοδόξου καὶ ἀμ. π. B. — Cod. B (263) hucusque textum reddit.

Johannes, Benedictus, Leo, isti peregrinam Formosi illam doctrinam amplexi sunt. Christophorus autem post eos Romae Papa creatus Sergio, qui tunc Constantinopolitanum patriarchatum tenebat, sacri symboli professionem postulante, primus hic inquam Christophorus in professionis formula ex Patre et Filio sanctissimum procedere asserens Spiritum deprehensus est. Idcirco et a Sergio et a reliquis Patriarchis e diptychis expunctus est.

9. Deinde et qui post Christophorum Papae Romani creati sunt, Christophori coecitate et ipsi excoecati eademque cum ipso sentientes ad hodiernum usque diem ad pristinam sinceram et rectam fidei ingenuitatem redire noluerunt,

ἦν καὶ παρέδωκαν¹⁾ τῇ²⁾ τοῦ Θεοῦ ἁγία ἐκκλησίᾳ ἥτοι³⁾ τῷ εὐσεβεῖ καὶ χριστιανύμῳ αὐτοῦ⁴⁾ λαῷ αἱ ἅγαι καὶ οἰκουμενικαὶ ἐπὶ τὰ σύνοδοι⁵⁾ τοῖς δὲ παραβαίνουσιν αὐτὰς ἦτω ἀνάθεμα.

10. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι μετὰ τὸν⁶⁾ Χριστοφόρον τὸν πρῶτον ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐγγράψαντα, τὸ πανάγιον πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ νιοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἐγένοντο πρόεδροι⁷⁾ τῆς Ῥώμης καὶ σύμφρονες αὐτοῦ⁸⁾ εἴκοσι τέσσαρες (καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ἄλλοι πλείονες)⁹⁾ μέχρι τῆς σήμερον,¹⁰⁾ ἀποσφαλέντες ἀπὸ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων.

11. Μετὰ δὲ¹¹⁾ τὸν Σέργιον, τὸν δηλωθέντα πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, τὸν καὶ ἀπὸ τῶν διπτύχων ἐκβαλόντα¹²⁾ Χριστοφόρον τὸν¹³⁾ πάπαν

¹⁾ ἦν παρέδωκαν AM.

²⁾ Voces τῇ — αὐτοῦ λαῷ desunt in Marc.

³⁾ ἦγουν A.

⁴⁾ αὐτοῦ omitt. A.

⁵⁾ αἱ ἅγ. ζ' καὶ οἰκ. σύνοδοι. A. — Marc. habet: παρέδωκαν αἱ ἅγαι ἐπὶ καὶ οἰκ. σύνοδοι ἀπαρασάλευτως κρατεῖν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῷ αὐτοῦ χριστιανύμῳ λαῷ. Αὐτὸ τοῖς παρεκκλίνουσι καὶ προσθήκας καὶ ἐλλείψεις εἰσάγουσι μετὰ Χριστοφόρου εἴη τὸ ἀνάθεμα καὶ τῶν πρώτων ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ συγγραφένων, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ νιοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πανάγιον πνεῦμα, ἀνάθεμα ἔστω. Mon. A. addit haec: τοὺς βουλευθησομένους ἄλλο τι παρὰ τὰ παρ' αὐτῶν παραδοθέντα εἰπεῖν τῷ ἀναθέματι παραδοῦσα (lege: παραδοῦσαι).

⁶⁾ τὸν omitt. A.

⁷⁾ M. omissis prioribus: Ἐγένοντο δὲ πρόεδροι.

⁸⁾ αὐτῷ τῷ Χριστοφόρῳ M. V. In Marc. sequuntur omissis numero καὶ nomina pontificum: Σέργιος, Ἀναστάσιος, Ἀάδων, Λέων, Στέφανος, Μαρίνος, Ἀγαπητός, Ἰωάννης, Βενεδίκτος, Λέων, Ἰωάννης, Ἰωάννης, Γρηγόριος, Ἰωάννης, Σιλβέστρος καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς μέχρι σήμερον.

⁹⁾ καὶ οἱ μετ' αὐτ. — πλείονες deest in A.

¹⁰⁾ Post hanc vocem add. Marc.: οὐκ ἠθέλησαν εἰς ἑαυτοὺς ἀνακαλέσασθαι τὴν προτέραν εὐγένειαν τῆς ἁγίας καὶ ἁμ. καὶ ὁρθοδ. πίστεως, ἣν παρέδωκαν αἱ ἅγαι ζ' καὶ οἰκ. σύνοδοι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτοῦ χριστιανύμῳ λαῷ, κρατεῖν ἀπαραλλάκτως καὶ ἀμεταπτώτως (cf. supra §. 9 not. 5).

¹¹⁾ Hanc §. rursum adducit Allat. c. Creght. p. 377, eodem fere modo ut A. V. omittit δὲ particulam, A. articulum τὸν. M. mendose: μετὰ δὲ τῶν δηλωθέντων πατριαρχῶν KII.

¹²⁾ ἐκβάλλοντα MV.

¹³⁾ τὸν omitt. MV.

quam sanctae Dei Ecclesiae ejusque populo pio et a Christo denominato septem sancta et oecumenica Concilia tradiderunt. Iis, qui eorum decreta transgrediuntur, anathema.

10. Scire vero oportet, post Christophorum, qui primus in sua confessione diserte scripsit, ex Filio quoque procedere Spiritum sanctum, viginti quatuor creatos esse Romanos pontifices pari omnino sententiae deditos, et post ipsos alios plures usque hodie, qui a sanctis et oecumenicis synodis aberrarunt.

11. Post praedictum Sergium Patriarcham Constantinopolitanum, qui

Ῥώμης διὰ τὸ καὶ¹⁾ ἐκ τοῦ νιοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πανάγιον πνεῦμα λέγειν αὐτὸν ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ὁμολογίᾳ τοῦ ἁγίου συμβόλου, γέγονε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ²⁾ ὁ Κηρουλάριος, ὃς καὶ³⁾ ἀνεθεμάτισε τοὺς λατίνους ἀναφανδὸν⁴⁾ ὡς αἰρετικούς.⁵⁾

II.

Περὶ τῆς τῶν λατίνων πάλιν αἰτίας,

ὁπότε ἀπέστησαν τοῦ ὀρθοῦ δόγματος, καὶὰ ποῖον καιρὸν καὶ πότε καὶ παρὰ τίνων αἰρεσιωτῶν οἱ Ἱταλοὶ ἐδιδάχθησαν καὶ ἤρξαντο λέγειν καὶ ἐκ τοῦ νιοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι καὶ ἄζυμα θύειν, καὶ ἕως τίνος παρηκολούθησαν τὰ μέσων ἡμῶν καὶ ἐκείνων ἀμφισβητήματα διὰ τὴν τοιαύτην προσθήκην, πότε δὲ καὶ τοὺς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπας τῶν ἱερῶν διπτύχων ἐξέωσαν οἱ ἡμέτεροι, καὶ τίνες ἦσαν οἱ τότε ἀρχιερατεύοντες ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τῇ Κωνσταντινουπόλει.⁶⁾

1. Ἐν τῇ ἐβδόμῃ οἰκουμενικῇ συνόδῳ βασιλεύοντος Κωνσταντίνου καὶ

¹⁾ V.: διὰ τὸ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ λέγειν, τὸ πανάγιον πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ νιοῦ ἐκπορεύεσθαι κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου συμβόλου. Marc.: διὰ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ νιοῦ ἐκπ. τὸ πανάγ. πν. ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ὁμολογίᾳ τοῦ ἁγ. συμβ. ἐκτιθέμενον καὶ ἄζυμα θύεσθαι.

²⁾ Μιχ. omitt. MV.

³⁾ αὐτὸς add. V.

⁴⁾ ἀναφ. deest in V.

⁵⁾ Sic A et Allat. In Marc. autem post vocem Κηρουλάριος legitur: Εἰ καὶ λέγουσιν οἱ Ἱταλοὶ ἤγουν οἱ λατῖνοι, ὅτι ἐκ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου τὰ ἄζυμα παρέλαβον, ψεύδονται προφανῶς. Ὁ γὰρ ἡγὲς τῶν Οὐρανθάλων ἤγουν Νεμίτζων κυριεύσας αὐτῶν τοιαῦτα φρονεῖν αὐτοὺς καὶ πράττειν ἐδίδαξε παρ' αὐτοῦ καὶ τὸ σάββατον νηστεύειν καὶ ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, εἴ ποτε τύχοιεν, ἔμαθον. Sequuntur versus fratribus graptis inscripti.

⁶⁾ Cod. Monac. 256 f. 44, b. (supra A). Cf. Kopitar in Vindob. Jahrbücher der Literatur XXIII 266 seq.

et Christophorum Romanum papam e diptychis eiecerat, propterea quod ex Filio quoque procedere sanctissimum Spiritum affirmaret in sancti symboli professione, quam ad ipsum direxit, Patriarcha Constantinopolitanus factus est Michael Caerularius, qui palam Latinos anathemati subiecit tamquam haereticos.

De Latinorum rursus causa,

quando a recto dogmate deflexerint, quo tempore et a quibus haereticis Itali docti fuerint ac coeperint dicere, etiam ex Filio procedere Spiritum sanctum, ac sacrificare azyma, et quousque processerint quaestiones inter nos ac illos ob talem additionem exortae, quando vero et veteris Romae pontifices e sacris diptychis nostri expunxerint, et quinam fuerint, qui tum sive Romae sive Constantinopoli ecclesiam rexere.

1. In septima oecumenica synodo imperantibus Constantino ejusque matre

Εὐρήνης τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἦν Ἀδριανὸς πάπας Ῥώμης· τούτου διάδοχος Λέων, ὃς τυραννηθεὶς ἐπὶ πλεῖστον παρὰ τῶν προσηκόντων Ἀδριανῷ καὶ τέλος τὰς ὤψεις παρ' αὐτῶν ἐκκοπεὶς ἀποδιδράσκει πρὸς Κάρουλλον ῥῆγα Φραγγίας καὶ τοῦτον κατὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ ὀπλίσας καὶ παρακινήσας ἄγει ἐκεῖσε καὶ χρεὶ βασιλέα, ἀμυνόμενος τοὺς Ἀδριανοῦ προσγενεῖς.

2. Τούτῳ τῷ Καρούλλῳ οὐκ ὀλίγοι προστάται τῆς νῦν παρὰ λατίνοις κρατούσης αἱρέσεως εἶποντο, οἱ καὶ εἰς Ῥώμην παραγενόμενοι τοὺς ἐν αὐτῇ ὀρθοδόξους διέστρεφον τῆς αὐτῶν ὀρθῆς ἀποσπῶντες αὐτοὺς πίστεως τῶν χριστιανῶν καὶ πρὸς τὰ αὐτὰ βλάσφημα καὶ νόθα δόγματα παρασύροντες.

3. Τέθνηκεν ὁ ῥηθεὶς Λέων καὶ Στέφανος αὐτὸν διεδέξατο, τοῦτον Πασχάλιος, τοῦτον Εὐγένιος, τοῦτον Βαλεντίνος, τοῦτον Γρηγόριος, τοῦτον Σέργιος ὁ καὶ Πελάγιος, τοῦτον Λέων, τὸν δὲ Λέοντα ὁ Βενέδικτος. Ὁ δὲ Λέων οὗτος πάπας Ῥώμης θεασάμενος τοὺς τοιούτους βοσκομένους τὸν ὀρθόδοξον τοῦ κυρίου λαὸν καὶ ἀμοιρῶν τῶν τότε λογίων ἀνδρῶν ἐν ¹⁾ Ῥώμῃ, τῶν δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰκονομαχούντων ²⁾ τότε τὸ δεύτερον, βασιλεύοντος Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, καὶ βλέπων τὴν αἵρεσιν ταύτην ὀσημέραι ³⁾ πλατυνομένην καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ σφόδρα πάνυ λυμαιομένην, πάντας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ὀρθοδόξους καὶ ζηλωτὰς τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος συνήγαγε καὶ ἐκκλησιάσας μετ' αὐτῶν καὶ ἄριστα βουλευσάμενος πέμπει εἰς Ἱεροσόλυμα

¹⁾ Cod. f. 45, a: ἡ.

²⁾ εἰκονομαχοῦντες ἦσαν C.

³⁾ ὠσημέραι C.

Irene Adrianus papa Romanus fuit; atque hujus successor Leo erat, qui plurimum ab Adriani cognatis violento modo petitus ac tandem oculis orbatu ad Carolum Franciae regem fugit atque hunc contra Romanos incitans ac commovens Romam deducit atque in imperatorem ungit, vindictam sumens de Adriani propinquis.

2. Huncce Carolum haud pauci haereseos nunc apud Latinos vigentis praesides sequebantur, qui et Romam adventantes eos, qui ibidem erant orthodoxi, a recta sua christianorum fide abstraxerunt et ad sua blasphema ac spuria traduxerunt placita.

3. Defunctus est praedictus Leo et Stephanus ipsi suffectus; hunc excepit Paschalis, hunc Eugenius, hunc Valentinus, hunc Gregorius, hunc Sergius qui et Pelagius, hunc Leo, Leonem vero Benedictus. Dictus autem Leo papa Romae cernens ejusmodi haereticos depravantes orthodoxum Domini populum et carens tunc sapientibus viris Romae, Constantinopoli vero secunda vice Iconoclastis tunc dominantibus, imperante scilicet Leone Armeno, cernens pariter ejusmodi haeresin in dies latius diffusam et orthodoxam, quae sub ipso erat, ecclesiam vehementer devastantem, omnes sibi subjectos orthodoxos ac recti dogmatis zelatores congregavit et cum ipsis deliberans et consilia optime conferens Hierosolymam misit legatos rogavitque sanctissimum Patriarcham Thomam, ut viros mitteret sapientes et rebus divinis acri studio

πρέσβεις καὶ τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην Θωμᾶν ἀξιοὶ ἀποστεῖλαι τε ἄνδρας σοφοὺς καὶ θερμοὺς τὰ θεῖα, [οἵτινες]¹⁾ τῇ ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίᾳ τῶν πιστῶν βοηθήσονται, ἀναδιδάξας αὐτῇ διὰ τῶν πεμφθέντων τὰ τῆς καινοφανοῦς ταύτης αἱρέσεως καὶ ὅπως καὶ τίνων ἀνεφύη τὰ πονηρὰ ταῦτα καὶ ἀλλόκοτα δόγματα.

4. Ὁ δὲ τοὺς θεῖα σοφία καὶ ἀρετῇ παντοῖα²⁾ κεκοσμημένους καὶ λόγων ἐλευθερίᾳ καὶ παιδεύσει σεμνυνομένους ἀπολεξάμενος πέπομφεν ἐν τῇ Ῥώμῃ τῇ τῶν πιστῶν ἐκκλησίᾳ βοηθέντας³⁾ καὶ στηρίζοντας· ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ μέγας Μιχαὴλ ὁ ὁμολογητὴς τε καὶ σύγκελλος καὶ οἱ δύο γραπτοὶ Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης, οἷς καὶ τις ἕτερος (Ἰωβ αὐτῷ κλησὶς ἦν) συνείπετο, ὁμοτροπὸς τε αὐτοῖς κατὰ πάντα ὧν καὶ παιδείας ὁμοίως ἔμπλεος· οἱ καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφικόμενοι καὶ τὰς τοῦ πατριάρχου καὶ ποιμένος αὐτῶν Θωμᾶ ἐπιστολὰς Λέοντι τῷ βασιλεῖ τῷ ἐξ Ἀρμενίας καὶ τῷ ὁμοιοτρόπῳ αὐτοῦ πατριάρχῃ Θεοδότῳ ἐγχειρίζουσιν (ἐπειτέτακτο γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου Θωμᾶ κατὰ πάροδον οὕτω διαπραχθῆναι). Εἶτα καὶ τῆς τῶν εἰκονομάχων αἱρέσεως τὸν τε βασιλέα καὶ τὸν ῥηθέντα Θεόδοτον ἀφιστᾶν ἐπεχειροῦν καὶ πρὸς τὴν τῶν σεπιτῶν καὶ θείων εἰκόνων εὐλαβεστάτην προσκύνησιν τούτους αὖθις ἀνεκαλοῦντο.

5. Ἐπεὶ δὲ οὗτοι τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀγῶνα ὑπέδυσαν, τοῦ Ἀρμενίου Λέοντος τυραννικώτερον αὐτοῖς χρησαμένου, ὁ⁴⁾ μακάριος Λέων ὁ τῆς Ῥώμης οὐ μισθωτὸς, ἀλλ' ἀληθινὸς ἀρχιερεὺς καὶ γνήσιος ἐν ἀπορίᾳ ἦν τὰ κατὰ

¹⁾ Supplevimus hanc vocem.

²⁾ παντὶα C.

³⁾ βοηθησομένους ponendum foret vel βοηθοῦντας.

⁴⁾ δὲ add. Cod. f. 46, a.

deditos, qui fidelium ecclesiae, quae Romae erat, auxiliarentur, ipsum per missos edocens, quatenam esset recentis hujus haereseos doctrina et quomodo et a quibus profecta fuissent mala ista ac peregrina dogmata.

4. Iste vero viros divina sapientia et omnigena virtute ornatos ac sermonum libertate et eruditione spectabiles eligens Romam misit fidelium ecclesiae auxiliaturos eamque confirmaturos. Erant autem hi magnus Michael confessor et syncellus, et duo grapti Theodorus et Theophanes, quibus et alius quidam (cui nomen Job) comes adhaesit, moribus ipsis quoad omnia similis et doctrina pari modo repletus. Qui Constantinopolim venientes et epistolas Thomae Patriarchae pastorisque sui Leoni imperatori ex Armenia oriundo et morum ejus consorte praesuli Theodoto tradunt; nam et hoc ita per transitum fieri a sanctissimo Thoma ipsis injunctum fuerat. Deinde tentarunt quoque ab Iconoclastarum haeresi tum imperatorem tum praefatum Theodotum abducere atque ad piissimum venerabilium sanctarumque imaginum cultum eos rursus revocare.

5. Postquam vero hi martyrii certamen subierunt, Leone violentius in eos animadvertente, beatus Leo Romae non mercenarius, sed verus ac

τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων πρέσβεις ἀναμαθῶν τί ποιεῖ; ἀθροίζει πρὸς ἑαυτὸν πάντα τὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν πιστὸν λαὸν, ὅσος τε ἐν τῇ ἱερατικῇ τάγματι καὶ ὅσος ἐν μοναχοῖς ἐτέλει, καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Θεοῦ θησαυροφυλάκιον διανοήσας ἐξάγει ἐκεῖθεν δύο ἀσπίδας χαλκείας ἐν ἑαυταῖς γεγραμμένον ἐχούσας γράμμασιν ἐλληνικοῖς τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν Θεῖον σύμβολον, καὶ ταύτας στήσας πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ πάντας ἀναγινώσκειν προσέειπτε τὸν ὄρον τῆς ἀμωμήτου πίστεως τῶν χριστιανῶν, εἰς ἀνατροπὴν μὲν τῶν τὴν αἵρεσιν κηρυττόντων, εἰς στηριγμὸν δὲ καὶ βεβαίωσιν τῶν τὴν ὀρθόδοξον πίσιν ἀσπαζομένων.

6. Παρῆλθε τὸν βίον Λέων οὗτος ὁ ἀγιώτατος· κατέστη τούτου διάδοχος Βενέδικτος ὁ Θεῖος, ὃς καὶ διάπυρος ¹⁾ ὢν τοῦ ὀρθοῦ τῶν χριστιανῶν δόγματος ἐλληνιστὶ παρὰ πάντων τῶν Ἱταλῶν τὸ τῆς πίστεως σύμβολον ἀνομολογεῖσθαι ἐθέσπισεν, ἵνα μὴ πρόφασις σκανδάλου τῇ τῆς γλώττης ἀσαφεὶ γένηται. Οὗτος καὶ πᾶσι τοῖς θείοις πατριάρχαις ἐπιστολὰς οἰκείας ἐκπέμπει καὶ ἀναδιδάσκει καὶ ἀξιῶ δι' αὐτῶν, μὴ ἂν ἄλλως ποτέ τινα τῶν ἀρχιερατεύειν μελλόντων ἐν τῇ κατὰ Ῥώμην ἐκκλησίᾳ δέξαιντο, εἰ μὴ ἐγγράφως πρότερον πρὸς αὐτοὺς ἐπιστέλοιεν τὸ τῆς πίστεως σύμβολον οὕτω κατὰ λέξιν ἔχον καὶ ἔννοιαν, καθὼς περ δὴ καὶ παρὰ τῶν μακαρίων πατέρων ἡμῶν ἀνέκαθεν ἐξετέθη.

7. Ἐκράτει ταῦτα καὶ ²⁾ μετὰ ταῦτα καὶ διεπέμπετο ἐγγράφως τὸ σεπτὸν σύμβολον τῶν πατέρων εἰς τὰ λοιπὰ πατριαρχεῖα παρὰ τῶν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέων. Ἦσαν δὲ ἐξῆς οὗτοι· τὸν Θεῖον τοῦτον Βενέδικτον διαδέχεται

¹⁾ διάπυρος C.

²⁾ τὸ. C.

genuinus pontifex in magna haerebat perplexitate, ea quae circa legatos ex Hierosolymis mandatos acciderant, edoctus. Quid facit? Congregat ad se universum fidelem populum Romanae ecclesiae subjectum, tum clericos tum monachos, et apostolorum Dei thesaurorum aperiens repositorium tollit inde duo scuta aenea, in quibus graecis literis scriptum erat divinum fidei nostrae symbolum, atque haec prae foribus templi constituens omnes legere jubet inculpabilis christianorum fidei confessionem, ad fugandos quidem haereseos praecones, confirmandos vero et corroborandos eos, qui rectam fidem amplectebantur.

6. Excessit hac vita Leo sanctissimus; ejus successor constitutus est divus Benedictus, qui et zelo recti christianorum dogmatis flagrans graece a cunctis Italis fidei symbolum recitari sanxit, ne qua scandali praetextus oriatur ex linguae obscuritate. Hic et cunctis sacris Patriarchis proprias mittit epistolas ac per eos docet rogatque, ne alio modo quemquam in Romana ecclesia deinceps praesidentium recipiant, nisi prius scripto ad eos fidei miserit symbolum ita verbis et sententiis conceptum, sicut a beatis Patribus nostris ab antiquo expositum fuit.

7. Viguit iste mos et posthaec et scripto mittebatur venerandum Patrum symbolum a Romanis pontificibus ad reliquas patriarchales sedes. Erant

Παῦλος, τοῦτον Στέφανος, τοῦτον Νικόλαος, τοῦτον Ἀδριανός, τὸν δὲ Ἰωάννης· ὃς καὶ ἐν τῇ κατὰ Φωτίον Κωνσταντινουπόλεως συνόδῳ θερμοτάτος ἐραστὴς καὶ προασπιστὴς τοῦ ὀρθοῦ δόγματος ὢν πλεῖστα κατὰ τῶν νόθων ἰταλικῶν δογματίων διηγωνίσαστο, διὰ τε τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν, διὰ τε τῶν μακαριωτάτων αὐτοῦ τοποτηρητῶν Παύλου καὶ ¹⁾ Εὐγενίου τῶν ἐπισκόπων καὶ Πέτρου πρεσβυτέρου καὶ καρδινάλιου. Τῷ γὰρ καιρῷ ἐκείνῳ βασιλεύοντες ἦσαν τῶν Ῥωμαίων Βασίλειος, Λέων καὶ Ἀλέξανδρος, Ἰωάννου πάπα Ῥώμης, Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως, Μιχαὴλ Ἀλεξανδρείας, Θεοδοσίου ²⁾ Ἱεροσολύμων καὶ Θεοδοσίου Ἀντιοχείας. Σπουδῇ οὖν τῶν ῥηθέντων εὐσεβεσιῶν βασιλέων καὶ Ἰωάννου πάπα Ῥώμης καὶ Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐτέρων πατριαρχῶν ἕνωσις ἐγένετο τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἰταλῶν [διαστησάσῃ] ³⁾ διὰ τὴν προσθήκην [περὶ] ⁴⁾ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ⁵⁾ ἐκράτynαν καὶ ἐστήριξαν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καθὼς ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ ἡ δευτέρα, ὡς-αὐτως αἱ πέντε οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἐκήρυξαν καὶ παρέδωκαν, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου ἐκπορεύεται τὸ πανάγιον πνεῦμα, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ· εὐρήσεις δὲ τοῦτο ἐν ταῖς πράξεσι ταῖς γενομέναις τότε παρὰ τοῦ Φωτίου καὶ Ἰωάννου.

8. Μετὰ δὲ τὸν Ἰωάννην τοῦτον Μαρίνος γίνεται τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς, μετ' αὐτὸν Ἀδριανός, καὶ μετὰ τοῦτον Στέφανος, εὐσεβὴς ἀνὴρ καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ ὁμόφρων καὶ ὁμότροπος· εἶτα μετὰ τοῦτον ὁ Φόρμωσος, ὁ τῆς ἀπωλείας

¹⁾ καὶ omittit C.

²⁾ Θεοδοσ. bis habet C.

³⁾ In textu nonnulla desunt. Supplevimus hanc vocem.

⁴⁾ περὶ supplevimus.

⁵⁾ καὶ addidimus.

autem successores isti: divum hunc Benedictum excepit Paulus, hunc Stephanus, hunc Nicolaus, hunc Adrianus, hunc vero Johannes. Qui postremus etiam in Constantinopolitana sub Photio synodo ferventissimus amator ac defensor recti dogmatis cum esset, plurimum contra spuria Italorum dogmata decertavit, tum per suas epistolas, tum per beatissimos suos legatos, Paulum et Eugenium episcopos et Petrum presbyterum et cardinalem. Eo namque tempore Romano imperio potiebantur Basilius, Leo et Alexander; Patriarchae erant Romae Johannes, Constantinopoli Photius, Alexandriae Michael, Hierosolymis Theodosius, Antiochia Theodosius. Studio igitur praedictorum piissimorum imperatorum et Johannis Papae Romani ac Photii Constantino-politani ac reliquorum Patriarcharum unio facta est Italorum ecclesiae propter additionem de Spiritu sancto dissidenti; atque corroborarunt et confirmaverunt orthodoxam fidem, quemadmodum prima oecumenica synodus atque altera et pari modo reliquae quinque praedicarunt ac tradiderunt, videlicet ex Patre solo procedere sanctissimum Spiritum, et non ex Filio. Reperies autem hoc in actionibus, quae tunc a Photio et Johanne habitae fuerunt.

8. Post istum vero Johannem Marinus pontifex Romanus factus est, post ipsum Adrianus, ac post hunc Stephanus, vir pius hisque et sententia et

υἱὸς καὶ τῆς ἀποστάσεως πατήρ καὶ προσιότης· οὗτος γὰρ δόλος καὶ κλοπή, οὐχ ὡς ἀληθινὸς ποιμὴν, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ κλέπτῃς τε καὶ ληστῇς τῇ κατὰ Ῥώμην ἐκκλησίᾳ παρεισφθαρεῖς ἀλλόκοτα καὶ ἀλλότρια ταυτὶ δόγματα πρεσβεύων ἦν· πλὴν οὐ φανερώς, οἱδ' ἀνακεκαλυμμένην προσώπῃ καὶ διατορήτῃ γλώττῃ, ἀλλὰ λαθραίως καὶ ἀφανῶς.

9. Τοῦτον ὁ καλὸς διαδέχεται Βονιφάτιος, τοῦτον Στέφανος, τοῦτον Ῥωμανὸς, τοῦτον Θεόδωρος, τοῦτον Ἰωάννης, τοῦτον δὲ Βενέδικτος καὶ τοῦτον Λέων, τὸν δὲ Χριστοφόρος, τὸν δὲ Σέργιος.¹⁾ Ὁ τοίνυν Σέργιος οὗτος τολμηρότερος εἴπερ τις ὢν καὶ θρασύτερος, ἐπειδὴ πλατυνομένην καὶ προκόπτουσαν εἶδε τὴν ἑαυτοῦ αἵρεσιν καὶ πάντας σχεδὸν λυμαινομένην²⁾ καὶ ἐπιτρέχουσαν, καὶ καιρὸν εἶναι τοῦτο ὑπολογισάμενος, ἐν ᾧ τὸ ἑαυτοῦ καταθύμιον ἐκτελέσαι ἰσχύσει,³⁾ πάντας τοὺς ἑαυτοῦ συνῆξεν ὁμοφρόνας, ἐπισκόπους τέ φημι καὶ καρδινάλιους καὶ πάντας ἱερωμένους καὶ ὅσους τῶν μοναχῶν συμφρονοῦντας αὐτῷ εἶχε καὶ τὸν πικρὸν τῆς αἵρέσεως σκύφον συμπίνοντας· εἶτα μετ' αὐτῶν κοινολογησάμενος καὶ ἐκκλησίαν δυσσεβῆ ἢ μᾶλλον συναγωγὴν πονηρὰν καθίσας ἀναισχύντως (ὡς Θεοῦ βλέποντες ὀφθαλμοί!) καὶ ἀδέως πάντως τὰ μέχρι καὶ αὐτοῦ κεκρυμμένα καὶ ἀπαρῶσάστα τῶν Ἰταλῶν δόγματα καὶ διδάγματα εἰς τὸ φανερὸν ἀνεκέρυξε καὶ ἀπαρallάκτως ἐδίδασκε, τὸ θεῖόν τε παρέφθειρε τῆς πίστεως σύμβολον καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ νεκρὰν ταύτην ἀζυμοθυσίαν

¹⁾ Cod. f. 47, b nota marginalis: ὅθεν ἐγένετο τὸ σχίσμα τῶν Ἰταλῶν βασιλεύοντος Μονομάχου τοῦ βασιλέως.

²⁾ λυμαινομένους C.

³⁾ ἰσχύσει C.

moribus aequalis. Deinde post hunc Formosus, filius perditionis et apostasiae pater ac praeses. Hic namque dolose et furtive, non ut verus pastor, quemadmodum ejus praedecessores, sed ut fur et latro in Romanam cathedram insiliens aliena ac peregrina ista dogmata praedicavit, non tamen aperte nec revelata facie ac lingua altisonante, verum occulte et subobscurè.

9. Hunc bonus excipit Bonifacius, hunc Stephanus, hunc Romanus, hunc Theodorus, hunc Johannes, istum vero Benedictus, et hunc Leo, Leonem vero Christophorus, istum vero Sergius. Porro Sergius iste ceteris audacior atque impudentior, quoniam haeresin suam dilatatam ac proficientem omnesque fere diripientem et aggredientem vidit, atque opportunum sese nactum esse tempus arbitratus, quo quod animo conceperat perficere valeret, omnes secum eadem sentientes in unum collegit, episcopos, cardinales cunctosque sacratos viros ac quotquot e monachis consentientes habuit atque acerbum haereoseos poculum compotantes; deinde cum ipsis congregans ecclesiam impiam vel potius synagogam malignam [malignantium] impudenter constituens (o Dei oculi videntes!) atque sine metu prorsus Italorum placita ac commenta usque ad ipsum occulta et nullatenus publice praedicata palam praedicavit et absque differentia edocuit, corruptit divinum fidei symbolum, judaicam et mortuam azymorum illam oblationem perficiendam tradidit, et omnes sibi

τελείσθαι παρέδωκε καὶ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν τοῖς αὐτοῦ δεδομένοις ἐμμένειν παρήνει καὶ τῆς ἀκραιφρονῶς τῶν χριστιανῶν κατολιγορεῖν ¹⁾ πίστεως.

10. Ἐγένετο ταῦτα τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἐπεὶ λαθεῖν οὐκ ἦν (οὐδὲ γὰρ ὑπ' ὀδόντα ὡς τὸ πρότερον κατεκρύπτετο) διεπορθμεύθη καὶ διηγγέλθη τῇ ἀγιωτάτῃ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης. Σέργιος οὗτος ἦν ὁ εὐσεβὴς καὶ θερμὸς τῇ ζήλῃ τῆς καθ' ἡμᾶς ²⁾ πίστεως· ὅς γε δὴ καὶ κατεξείασας καὶ ἐξερευνησάμενος τὰ διαγγελθέντα, ἐπεὶ μὴ ψευδῇ εἶναι ταῦτα πεπληροφόρηται, τὸν ῥηθέντα Σέργιον τῆς ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ ἐκκλησίας προσιάτην μὴ ³⁾ καταδεχόμενον τῆς καινοφανοῦς ταύτης θρησκείας τῶν Ἰταλῶν ἐκσιῆναι τοῦ κοινου τῆς τῶν πιστῶν ἐκκλησίας ἀποτέμνει πληρώματος καὶ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλει διπτύχων καὶ τῆς τῶν ὀρθοδόξων θείας ὁμηγύρεως αὐτόν τε καὶ πάντας τοὺς αὐτῇ πειθομένους ἀπείργει. Ἐνθεν τοι καὶ πάντες τῇ Κωνσταντινουπόλεως θειοτάτῃ ἀρχιερεῖ Σεργίῳ συμφωνήσαντες ⁴⁾ σύμφηγοι τοῖς αὐτῇ πραχθεῖσι γεγένηται καὶ τὸν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης πρόεδρον ἀπεβάλλοντο.

11. Τοῦτον ὕστερον τὸν βίον ἀποβάλλοντα Ἀνασιάσιός τις ὁμόφρων αὐτῇ διαδέχεται, τὸν δὲ Λαύδων, τοῦτον Ἰωάννης καὶ τοῦτον Λέων. Τούτῃ δὲ τῇ Λέοντι πρέσβεις εἰς Ῥώμην ἐκπέμπει ὁ εὐλαβέστατος βασιλεὺς Κωνσταντίνος ὁ Μονομάχος καὶ ὁ τότε ἀγιώτατος πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος, πείθεσθαι ζητοῦντες παρὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ καὶ τῶν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτὴν ἐκκλησίαις

¹⁾ κατολιγορεῖν C. f. 48, a.

²⁾ καθ' ἡμῶν C.

³⁾ μὴ supplendum.

⁴⁾ συμφωνήσαντες C.

subjectos decretis suis immanere ac christianorum integram fidem parvi pendere hortatus est.

10. Hoc pacto evenerunt ista et quoniam latere non poterant (neque enim sub dentibus uti prius abscondebantur) divulgata ac nuntiata sunt sanctissimo Patriarchae Constantinopoleos novae Romae. Sergius is erat, pius atque flagrans studio ac zelo nostrae fidei. Qui famam istam ac nuntiata sibi diligenter perscrutatus, quoniam haec haud mendacia esse certo cognovit, praedictum Sergium ecclesiae, quae in antiqua Roma est, antistitem ab Italorum ista nova religione desistere nolentem a communione Ecclesiae fidelium excindit, e sacris diptychis ejicit atque ipsum et omnes ipsi obtemperantes a divina orthodoxorum unione excludit. Inde et omnes sacratissimo Constantinopoleos pontifici Sergio concordēs communi suffragio ab eo acta confirmarunt et veteris Romae antistitem rejecerunt.

11. Hunc postea e vita sublatum Anastasius quidam excipit ipsi concors, hunc vero Daddon (Lando), hunc Johannes, atque hunc Leo. Huic vero Leoni legatos Romam mittunt piissimus imperator Constantinus Monomachus et ejus temporis sanctissimus Patriarcha Michael Cacularius, quae-rentes, an ipsi latini episcopi velint ab haeresi ista nuper inducta recedere

ιερατευόντων, εἰ αἰροῦνται μεταβαλεῖν τῆς αἱρέσεως ταυτησὶ τῆς καινοφανοῦς καὶ τῆς ἀποστολικῆς αὐθις καὶ πατρικῆς τὴν ὁμολογίαν ἀσπάσασθαι πίστεως· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Ἀργυροῦ λοιδορηθέντες οἱ πρέσβεις ἄπρακτοι διαμεμενῆ-
κασιν, καθάπερ αἱ πρὸς τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην Πέτρον Ἀντιοχείας καὶ τοῦ ἤδη ῥηθέντος Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ ἐπιστολαὶ παραδηλοῦσά τε καὶ διαλαμβάνουσιν.

12. Ἀλλὰ καὶ τὸν Λέοντα τοῦτον τῆς Ῥώμης πρόεδρον τελευτήσαντα Στέφανος σύμφρων αὐτοῦ τῆς αἱρέσεως διεδέξατο. Οὗτός ἐστιν ὁ Στέφανος, ὃς λέγεται πρῶτος τὰς τοῦ πώγωνος αὐτοῦ τρίχας αἰσχροτάτως τε καὶ ἀσεβειστίως ἀποθρίξαι καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ μοναχοὺς καὶ πάντα τὸν λαὸν τὸν ἰταλικὸν οὕτω ταῦτα ποιεῖν παραδέδωκεν, ἀσεμνότατα ἐπὶ τούτῳ σεμνυνομένους καὶ ἐπιχαίροντας.

13. Μετὰ δὲ Σέργιον τὸν προῤῥηθέντα πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ἐκβαλόντα ἀπὸ τῶν διπτύχων τὸν Χριστοφόρον, βασιλεύοντος καὶ τοῦ εὐλαβεστάτου Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, ὕστερον ¹⁾ ἐλθὼν ὁ ἐν βασιλεῦσιν αἰοίδιμος Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς καὶ τὰς πολλὰς τῶν αἱρέσεων πλοκάς θεασάμενος, καὶ αὐτὰς δὴ τὰς προςθήκας καὶ ἐλλείψεις τῶν Ἰταλῶν, ἃς ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν προειρημένων αἱρεσιωτῶν (ἀγχινοὺς δὲ ἦν ²⁾ ὁ ἀνὴρ ἐς ³⁾ τὰ μάλιστα καὶ τῆς πίστεως ζηλωτὴς ⁴⁾ τῷ τότε καιρῷ) μηχανησάμενός τι σοφῶς ἐτεχνά-
σατο ⁵⁾ καὶ ἐφεῦρε ⁶⁾ τοίνυν καὶ συγκαλεσάμενος ἄνδρας ἀγίους τε καὶ σοφοὺς,

¹⁾ Idem dat cod. Mon. 524 P. I f. 10 a post verba supra I §. 6 n. 18 allata pergens: Χρόνοις δὲ ὕστερον ἐλθὼν κ. τ. λ.

²⁾ Cod. 256 (A): ὦν.

³⁾ εἰς C. 524 (C.)

⁴⁾ ζ. ὃς τῷ τότε κ. A.

⁵⁾ C. tantum habet: μηχανήμα ἐτεχν.

⁶⁾ C. add.: καὶ τὸν αἱρεσιάρχην τῆς Βαβυλωνιακῆς (lege: Βόγομ.) αἱρέσεως.

et apostolicae paternaeque fidei confessionem amplecti; sed ab Argyro Italo contumelia affecti legati infectis rebus permanserunt otiosi, sicut et epistolae ad Petrum sanctissimum Patriarcham Antiochenum praefati Michaelis Constantinopolitani ostendunt atque declarant.

12. Verum et Leonem istum pontificem Romanum mortuum Stephanus ipsius haereseos pariter assecla excepit. Iste est Stephanus, qui dicitur primus barbam turpissime et impiissime rasisse et episcopos, presbyteros, monachos sibi subjectos cunctumque italicum populum id eodem pacto facere jussisse, indecentissime hac re gloriantes atque gaudentes.

13. Post praefatum Sergium Constantinopolitanum praesulem, qui e diptychis Christophorum ejecerat, imperante piissimo Constantino Monomacho, posterius venit honorabilis inter imperatores Alexius Comnenus, atque multas haereseon fraudes animadvertit, atque ipsas quoque additiones et detractones Italicorum, quas a praedictis haereticis edocti sunt; quum vero vir esset acris ingenii et fidei zelotes, eo tempore sapienter quidquam excogitavit et invenit. Convocavit igitur viros sanctos et sapientes, Zigabenum videlicet et Johannem

τὸν Ζιγαβῆνον¹⁾ φημί καὶ Ἰωάννην τὸν Φούρνον,²⁾ καὶ ἐκ πάντων τῶν θείων βιβλίων³⁾ λόγους ἐρανισάμενοι⁴⁾ κατὰ τῶν αἱρέσεων τὴν δογματικὴν βίβλον συνέταξαν⁵⁾ καὶ κατ' αὐτῶν δη⁶⁾ τῶν Ἰταλῶν διὰ τὴν προσθήκην τοῦ ἁγίου συμβόλου καὶ τὰ ἄζυμα. Τελευταῖος⁷⁾ δὲ πάντων καὶ ὁ θαυμαστός Ζωναρᾶς Ἰωάννης μοναχός⁸⁾ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων καὶ τῶν ἐπτὰ⁹⁾ οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ πάντων τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν σαφέστατα καὶ εὐσεβέστατα πάννυ ἐξηγήσατο καὶ οὐδαμῶς¹⁰⁾ τὸν πάπαν ὡς ὀρθόδοξον ὠνόμασε, μᾶλλον δὲ καὶ τῇ¹¹⁾ ἀναθέματι καθυπέβαλε τοὺς τὰ ὅρια τῶν¹²⁾ πατέρων σαλεύοντας καὶ ἀθέτησιν ποιοῦντας τῶν θείων κανόνων.¹³⁾

III.

Ὅπως ἐγένετο καὶ πόθεν καὶ πότε ἡ τῶν Ἰταλῶν ἐκ τῶν ὀρθόδοξων διαίρεσις καὶ διάστασις.¹⁴⁾

1. Λεύκιός τις ὀνομασι¹⁵⁾ τὴν δι' ἀστρονομίας γοητευτικὴν εἰς ἄκρον ἐξησχημένος καὶ τὴν Ἀπολιναρίου αἵρεσιν ὅλην ἐκπεπωκώς, ὡς δὲ καὶ τὴν τοῦ

¹⁾ Ζηταβηρόν C.

²⁾ Φούρνην C.

³⁾ melius: βιβλίων.

⁴⁾ A f. 49, a: ἐρρανισάμενον.

⁵⁾ ἔγραψαν C.

⁶⁾ δὲ C.

⁷⁾ τελευταίως C.

⁸⁾ μον. Ἰωάν. C.

⁹⁾ ἁγίων add. C.

¹⁰⁾ οὐδαμοῦ C.

¹¹⁾ τὸ C.

¹²⁾ τῶν omitt. C.

¹³⁾ C. prosequitur: Ἀλλ' ἴωμεν καὶ αὐτοὺς εἰς ἀνακεφαλαίωσιν τῆς παρούσης ὑποθέσεως. ut supra I §. 6 not. 18.

¹⁴⁾ Cod. Marcian. 575 f. 380 seq. Idem fere in Cod. Mon. 28 saec. 16 f. 290 a seq. inter Opp. Nicolai Methonensis.

¹⁵⁾ Mon. ὀνόματι.

Furnum; atque ex cunctis sacris libris sermones conferentes, contra haereses dogmaticum librum composuerunt, atque contra ipsos quoque Italos propter additamentum ad symbolum et propter azyma. Postremus vero omnium et admirabilis Zonaras Johannes monachus sacrosanctos canones sanctorum et laudabilium apostolorum et septem oecumenicarum synodorum omniumque sanctorum Patrum nobis quam lucidissime et religiosissime interpretatus est et nullibi Papam tamquam orthodoxum nominavit, immo vero anathemati subiecit eos, qui terminos Patrum transgrediuntur ac divinos contemnunt canones.

III. Quomodo, unde et quando Italorum ab orthodoxis scissio ac separatio facta fuerit.

1. Leucius quidam nomine erat summopere in astrologicis fallaciis exercitatus atque omni ex parte Apolinarii haeresi imbutus, quemadmodum et

Μανέντος, Ουαλεντίνου τε καὶ Μαρκιῶνος (αὕτη γὰρ ἡ αἵρεσις τὴν μὲν τοῦ κυρίου ἐνανθρώπησιν ἀπαρνέται, οὐράνιον καταγγέλλουσα προσειληφέναι τὸν κύριον σῶμα ἄψυχόν τε καὶ ἄνουν, ἀρκεῖν ἀντὶ τοῦ καὶ ψυχῆς τοῦ μονογενοῦς¹⁾ τὴν θεότητα φάσκουσα²⁾ διὸ καὶ τὴν ἄζυμον ἐκτελοῦσι θυσίαν κατὰλληλον τῇ προσληφθέντι ἀψύχῃ τε καὶ ἀλόγῃ, ὥς φασι, σώματι) ὡς δὲ καὶ τὴν πνευματομαχικὴν οὗτος ὅλην ἐκπεπωκὼς αἵρεσιν· μετὰ τὴν ἀγίαν ς (al. ε')³⁾ οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἣτις τὰς τοιαύτας αἵρέσεις τῇ ἀναθέματι καθυπέβαλε μετὰ τῶν αἱρεσιαρχῶν τούτων, εἰς ὅψιν ἦλθε τῇ ἀγίῃ Γρηγορίῃ τῇ τῆς Ἀκραγαντίνων ὕστερον ἐκκλησίας ἀρχιερατεύσαντι καὶ πλείστια ὅμω ἐν Παλαιστίνῃ⁴⁾ συγκροτήσαντες διαλέξεις (ἐκεῖσε γὰρ οὗτοι ἐτύγχανον τότε) κατακράτος ὁ θεῖος Γρηγόριος τοῦτον κατήσχυεν.

2. Εἶτα ἐκ Παλαιστίνης ὁ Λεύκιος⁵⁾ ἐκδιωχθεὶς κατήντησεν εἰς Ἀκράγαντα, ἐν τινι σπηλαίῳ κρυπτόμενος· διὸ καὶ⁶⁾ μετὰ τὴν τοῦ θεοῦ Γρηγορίου κατὰσχεσιν⁷⁾ τῆς Ἀκραγαντίνων ἐκκλησίας μετὰ δόλου⁸⁾ ἐπέβη καὶ πλείστια μισρὰ ἐκεῖσε κατεργασάμενος, ὡς καὶ τὴν ἱερὰν τραπέζαν καταστρέφαι διὰ τὸ τῶν ἀγίων μαρτύρων τὰ λείψανα ἐξελεῖν ἐξ αὐτῆς (ἡγεῖτο γὰρ βδελυκτὰ ταῦτα ὁ βδελυκτὸς⁹⁾ [καὶ] ἐναπέθρυπεν εἰς τὸ πέλαγος), ὡς καὶ ἐν τῇ βίῃ τοῦ ἀγίου τοῦδε Γρηγορίου ὁ λόγος διαγορεύει σαφέστατα.

¹⁾ νίου add. Marc.

²⁾ φάσκοντες Mon.

³⁾ Mon. 28: μετὰ τὴν πέμπτην. Marc. ἔκτην.

⁴⁾ ἐν Παλ. deest in Mon. sicut et sequ. parenthesis.

⁵⁾ ὁ Α. omitt. Mon.

⁶⁾ Verba ἐν τινι — διὸ καὶ desunt in Mon.

⁷⁾ διὸ add. Mon.

⁸⁾ μ. δόλου omitt. Mon.

⁹⁾ Mon. ὁ βέβηλος. Cetera hujus §. verba desunt.

Manentis, Valentini et Marcionis haeresibus. (Illa enim haeresis Domini incarnationem inficiatur, coeleste eundem docens assumsisse corpus animae et mentis expers, sufficere loco mentis et animae Unigeniti statuens divinitatem; quare et azymum perficiunt sacrificium corpori absque anima et mente, ut aiunt, assumpto plane congruum) sicut etiam tota Pneumatomachorum imbutus haeresi. Post sextam (quintam) sanctam oecumenicam synodum, quae ejusmodi haereses una cum haereticis anathemate perculit, in conspectum venit sancto Gregorio, qui postmodum Agrigentini ecclesiae episcopus factus est, et cum plurima ambo in Palaestina (ibi enim tunc temporis degebant) colloquia haberent, pro viribus Divus Gregorius eum refutavit.

2. Deinde e Palaestina exturbatus Agrigentum venit Leucius, in spelunca quadam latens. Quare et post sancti Gregorii ad episcopalem cathedram exaltationem cum dolo insurrexit ac plurima facinora ibidem perpetravit, ita ut et sacram mensam everteret sanctorum martyrum reliquias ex ea ejecturus (abominandas enim eas duxit vir vere abominabilis atque in mare projecit), ut in vita hujus sancti Gregorii lucidissime declaratur.

3. *Εἴτα κάκειθεν*¹⁾ ἀποδιώκεται διὰ τὰς ἀνοσιουργίας αὐτοῦ καὶ τὴν Ῥώμην καταλαμβάνει²⁾ μετὰ Σαβίνου καὶ Κρησκεντίνου³⁾ τούτων ὑπερμαχεῖν ἰαψόμενος καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου κατηγορίας συμπλέκων· ὅθεν καὶ φωραθεὶς ἐξόριστος εἰς τὴν Ἰσπανίαν παρὰ τοῦ τότε Πάπα ἐκπέμπεται· κάκεισε γοῦν⁴⁾ διὰ τῆς ἀστρολογίας καὶ γοητείας αὐτοῦ πλεῖστον λαὸν ἀπατήσας τὸν τῶν αἰρέσεων⁵⁾ ἐξήμεσε βόρβορον.

4. Μοναρχησάσης δὲ Εἰρήνης τῆς γυναικὸς τοῦ ἐκ τῆς Χαζαρίας καὶ τοῦ Κοπρωνύμου υἱοῦ Θηριωνύμου Λεόντος καὶ ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ τοῦ πάπα Θανόντος Ἀδριανοῦ Λέων χειροτόνηται,⁶⁾ ἀνὴρ αἰδοῖος καὶ τιμιώτατος· οἱ δὲ τῷ Θανόντι Ἀδριανῷ προσήκοντες στασιάσαι τὸν λαὸν ἤρεθσαν κατ' αὐτοῦ· ἐλωβήσαντο οἱ⁷⁾ τὰ ὄμματα, ἀλλ' οὐκ ἐξετύφλωσαν· οἱ γὰρ ἐπιτραπέντες τὴν τύφλωσιν ἐφείσαντο τοῦ ἀνδρὸς, αὐτὸν οἰκτείραντες, καὶ ἔξωθεν ἐλυμήναντο τοῖς αὐτοῦ ὀφθαλμοῖς, τοῦ δὲ φωτὸς αὐτὸν οὐκ ἐστέρησαν. Ὅς μετέπειτα τῷ τῶν Φράγγων ῥηγὶ προσρνεὶς Καρούλφ, παρ' ἐκείνου εἰς τὸν τῆς Ῥώμης ἀποκατέστη θρόνον καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀντημύνατο· ἐξ οὗ καὶ ἡ Ῥώμη ὑπὸ τοὺς Φράγγους ἐγένετο, τοῦ Καρούλου ταινιωθέντος ὑπὸ τοῦ Λέοντος καὶ βασιλέως Ῥωμαίων ὀνομασθέντος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ προτέρου Ἰουστινιανοῦ τῇ Ἰταλίᾳ

¹⁾ *κάκειθεν* πάλιν Mon.

²⁾ Abhinc duo textus discordant; Mon. enim subjungit: ὅθεν καὶ τὴν Φραγγίαν κατέλαβε et nil habet de hispanico Leucii illius exilio.

³⁾ Marc. Σαβόνου καὶ Κρησκεντίνου. Duo hi accusatores in vita S. Greg. Agrig. passim occurrunt.

⁴⁾ Omissis verbis μετὰ Σαβίνου — ἐκπέμπεται et particula γοῦν Mon. rursum a voce *κάκεισε* cum Marc. convenit.

⁵⁾ *τούτοις* addit Mon.

⁶⁾ Marc. *χειροτόνοιο*.

⁷⁾ sc. αὐτῷ.

3. Deinde et hinc expellitur propter immania facinora et Romam venit cum Sabino et Crescentino, hos adhuc in certamine superare intentus et accusationes contexens adversus sanctum Gregorium. Unde et deprehensus exul in Hispaniam ab ejus temporis Papa mittitur; atque illic per astrologicas fallacesque artes plurimum populum fraude lucrans haereseon lutum evomuit.

4. Imperante vero Irene Leonis Chazari, Copronymi filii, qui a feris nomen trahebat, uxore, atque in veteri Roma mortuo Adriano Papa, Leo ordinatus est, vir venerabilis et summopere honorandus. Sed propinqui defuncti Adriani contra eum populum commovere studuerunt, ipsique oculos vastarunt, non tamen eum excoecarunt. Qui enim ad eum excoecandum erant destinati viro parcere voluere, quem commiserabantur, atque extrinsecus ejus oculos percusserunt, lumine autem eum non priverunt. Qui postmodum Leo Carolo Francorum regi junctus ab eo in Romanam sedem restitutus est et de hostibus sumsit vindictam. Quo ex tempore Roma Francis subjecta fuit, Carolo a Leone coronato ac Romanorum imperatore salutato. Priori

ἐπῆλθον οἱ Φράγγοι, ἐκ γένους ὄντες τῶν Γερμανῶν καὶ ἦσαν τοῖς Ῥωμαίοις πολέμιοι· ἐπὶ δὲ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου ὁ τότε Πάπας Γρηγόριος διὰ τὴν ἐκείνου κακοδοξίαν ἀποστάς τοῦ ὑπέλειπεν τῇ ἀσεβεῖ βασιλεῖ ἐκείνῳ καὶ δαιμονοφόρῳ καὶ κοινωνεῖν τοῖς ἀσεβῶς προεσιῶσι τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἐπέσπετο τοῖς Φράγγοις καὶ τὰς πρὸς ἐκείνους μάχας κατέλυσεν· ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου καὶ ταύτης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης οὗτος ὁ Πάπας Λέων καὶ εἰς τὴν Ῥώμην αὐτοὺς εἰσεδέξατο καὶ οὕτω τῆς Ἰταλίας πάσης καὶ τῆς Ῥώμης αὐτῆς ἐκυρίευσαν.¹⁾

5. Εἰρήνης δὲ μοναρχησάσης, ὡς λέλεκται, ὁ τῶν Φράγγων ἀρχηγὸς Καρούλος βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορευθεὶς πρέσβεις ἔπεμψε πρὸς τὴν Εἰρήνην ζητῶν συζευθῆναι αὐτῇ κατὰ συμβῖωσιν γαμικὴν, καὶ οὐδ' ἐκείνη τοῦτο ἀβούλητον ἔδοξε καὶ γέγονεν ἄν, εἰ μὴ ὁ ἐκτομίας Ἀέτιος παραδυναστεύων πᾶσαν ἐκίνησε μηχανὴν εἰς τὸ μὴ ἀποτελεσθῆναι τὴν συζυγίαν· οὗτος γὰρ πάντα δυνάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις τὸν οἰκεῖον ὁμαιμον Λέοντα ἀξιῶσαι τῆς βασιλείας διὰ μελέτης πεποίηκε.

6. Τῇ γοῦν²⁾ Καρούλῳ τούτῳ συνείποντο καὶ οἱ τῶν αἰρέσεων τούτων ἐργάται καὶ μύσται Λευκίον· κακέϊσε γοῦν διατρέβοντες οὗτοι καὶ τοὺς περὶ τὴν Ῥώμην ἀπατῶντες ἀφελεστερόους εἰς ἑαυτοὺς μεθεῖλκον καὶ τὴν τῶν τοιούτων αἰρέσεων λύμην μετεδίδουν· ὅθεν καὶ τοῦ χρόνου παραρῥέντος

¹⁾ Mon. 28 f. 290 b his omissis loco hujus §. tantum haec habet: Ὑστέρων δὲ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ἁγιωτάτου Ἀδριανοῦ Πάπα ὁ Λέων τοὺς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀναδεξάμενος οἶκας καὶ παρὰ τῶν προσγεγνημένων Ἀδριανοῦ φθονηθεὶς καὶ πολλὰ παθὼν, προσέδραμε πρὸς Κάρουλλον τὸν τῆς Φραγγίας ἑῷγα καὶ τοῦτον εἰς Ῥώμην ἀναγαγὼν ἔσπευ βασιλεῖα. Et sequens §. 5 deest in Mon.

²⁾ Hanc §. 6 pariter suppeditat Cod. Mon.

enim Justiniano imperante in Italiam venere Franci, e Germanorum genere oriundi, atque Romanis hostes erant. Leone autem Isauro dominante Gregorius tunc temporis Papa propter ejus pravam doctrinam a subjectione erga impium atque a daemone agitatum Imperatorem atque a communione cum iis, qui impie Constantinopolitanae ecclesiae praeerant, destitit, Francis se dedit atque pugnas cum iis dissolvit. Sub Constantino vero et Irene ista ejus matre idem Pontifex Leo et in urbem Romanam eos recepit, atque hoc pacto Italiae universae et ipsi Romae dominabantur.

5. Irene autem, uti dictum est, imperante Francorum princeps Carolus Romanorum imperator renuntiatus legatos ad Irenem misit quaerens cum ipsa matrimonialiter copulari, neque Irenae hoc ingratum videbatur atque etiam factum esset, nisi Aetius eunuchus supra modum potens omnem movisset lapidem, ne ejusmodi matrimonium perficeretur. Hic enim, qui cuncta poterat in aula imperiali, proprium consanguineum Leonem ad imperium provehere studebat.

6. Hunc igitur Carolum sequebantur et haereseon illarum Leucii sectatores et mystae. Ibi itaque commorantes isti Romanos quoque paulo simpliciores fraude circumvenientes ad se traxerunt iisque illarum haereseon

πλείστοι τῆς κακίας μετελάμβανον ταύτης καὶ τὸ κακὸν ἐπλατύνετο· καὶ γὰρ θᾶπτον ἂν τις ὀλίγης κακίας μεταλάβῃ πλουσίως ἢ ἀρετῆς βαθείας κατὰ μικρόν, φησιν ἡ Θεολόγος φωνή.

7. Τῷ τοι καὶ μεθ' ἱκανοὺς χρόνους ἀπὸ ¹⁾ τῆς τελευτῆς τοῦδε τοῦ Λέοντος Πάπα πλείστων κατὰ διαδοχὴν ἀρχιερέων χρηματισάντων ἐν Ῥώμῃ, Στεφάνου φημί, Πασχαλίου, Εὐγενίου, Βαλεντίνου, Γρηγορίου, Σεργίου τοῦ καὶ Πελαγίου, ἕτερος Λέων ἀγιώτατος τοὺς τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀναδεξάμενος οὐακας καὶ ²⁾ τὴν ἑαυτοῦ ποίμνην θεασάμενος λυμαιομένην ὑπὸ τῆς τοιαύτης αἰρέσεως, στέλλει πρὸς Θωμᾶν τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην Ἱεροσολύμων, παραδηλῶν αὐτῷ τὴν περὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ λύμην, ἅμα καὶ ἐξαιτῶν ἄνδρας λόγον καὶ ἀρετῆς ἐπιστήμονας πεμφθῆναι αὐτῷ εἰς βοήθειαν καὶ ἀποσόβησιν τῶν τοιούτων αἰρέσεων. Οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατόν εἰς Κωνσταντινούπολιν πέμψαι διὰ τὸ τὴν δευτέραν ἐκείσε κατάρχειν εἰκονομαχίαν καὶ τὸν θηριώνημον κατα-
τυραννεῖν τύραννον.

8. Στέλλονται τοίνυν παρὰ τοῦ ἱεράρχου τοῦδε Θωμᾶ ἐξ Ἱεροσολύμων ἄνδρες λόγον καὶ ἀρετῆς ἐπιστήμονες, ὅ τε σύγκελλος Μιχαὴλ ἅμα τοῖς δυσὶν ἀνταδελφοῖς Θεοδώρῳ τε καὶ Θεοφάνει τοῖς γραπτοῖς τὰ πρόσωπα ὕστερον διὰ τὰς θείας εἰκόνας ³⁾ σὺν τούτοις δὲ καὶ Ἰωβ ⁴⁾ ὁ θαυμάσιος, ὡς καὶ ἐν τοῖς βίοις τῶνδε τῶν ἁγίων, Μιχαὴλ φημί τοῦ συγκέλλου καὶ τοῦ γραπτοῦ Θεοδώρου, ἀναγεγραμμένα καὶ ταῦτα τυγχάνει. ⁵⁾ Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν

¹⁾ Haec ἀπὸ τῆς τελευτῆς — Πελαγίου desunt in Mon., qui cetera habet.

²⁾ καὶ — αἰρέσεως omitt. Mon.

³⁾ Verba τὰ πρόσωπα — εἰκόνας desunt in Mon.

⁴⁾ Vix discerni potest, an in Marc. Cod. legendum sit Ἰωβ, an Ἰωάννης.

⁵⁾ ὡς καὶ — τυγχάνει omitt. Mon.

perditionem communicarunt. Quare et tempore defluente plurimi ejus pravitatis consortes effecti sunt atque malum extendebatur. Citius enim ac facilius quis vel parvi vitii particeps erit affatim quam profundae virtutis mediocriter, ut vox Theologa edicit.

7. Post decursum temporis satis ampli a morte Leonis hujus Pontificis, quum plurimi secundum successionem fuissent Romani antistites, Stephanus inquam, Paschalis, Eugenius, Valentinus, Gregorius, Sergius qui et Pelagius, alter Leo sanctissimus eam ecclesiam regendam suscipiens et gregem suum ab ejusmodi haeresi cernens devastatum, mittit ad Thomam sanctissimum Hierosolymorum Patriarcham, significans ipsi perniciem in ecclesia sua progredientem, ac simul expetens, ut viri ratione ac virtute insignes sibi in subsidium et in harum haereseon depulsionem mittantur. Neque enim tunc Constantinopolim mitti poterat eo quod altera iconomachia ibi regnabat et tyrannus, cui a fera nomen (Leo V.), dominabatur.

8. Mittuntur itaque ab hoc praesule ex Hierosolymis viri ratione ac virtute praestantes, Michael Syncellus una cum duobus germanis fratribus Theodoro ac Theophane, quorum frontes postea propter sacras imagines inscriptae sunt, cum ipsis quoque admirabilis Job, sicut et haec in vitis

Κωνσταντινουπόλει χριστιανούς ἔμελλον κομίζεῖν ἐπισιολὰς κατηχητικὰς ἐξ Ἱεροσολύμων τοῦ πατριάρχου (τοῦτο γὰρ καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπηγγέλησαν) κατά-
δηλοι γίνονται τῷ ἀσεβεῖ Θεοφίλῃ¹⁾ καὶ τῆς πρὸς Ῥώμην πορείας ἐξείργονται.²⁾

9. Μανθάνει³⁾ ταῦτα ὁ τῆς Ῥώμης ἀγιώτατος Πάπας Λέων, λυπεῖται, ἀδμονεῖ· εἶτα τί; ἐξάγει μὲν ἐκ τοῦ σκενοφυλακίου τὰς ἱερὰς τοῦ Θεοῦ συμβόλου ἀσπίδας, ἃς ὁ ἀγιώτατος Λέων ὁ Πάπας⁴⁾ ὁ τὴν σιγήλην τῆς ὁρθοδοξίας συγγράψας ἀπὸ τῆς τετάρτης ἀγίας⁵⁾ συνόδου προεναπεθησαύρισε⁶⁾ θείῳ κινούμενος πνεύματι,⁷⁾ καὶ ἀναθέματι καθυπέβαλε τοὺς μέλλοντας μετα-
μιγῆσαι⁸⁾ ἐκ τοῦ ἁγίου συμβόλου τὸ⁹⁾ ὅποιον οὖν καὶ κατὰ πρόςωπον ταύτας τῆς ἐκκλησίας ἀνασθηλοῦ πρὸς τὸ ἀναγινώσκεσθαι ὑπὸ πάντων.

10. Ὁ δέ γε μετ' αὐτὸν ἀρχιερατεύσας Θεὸς Βενέδικτος καὶ οὗτος¹⁰⁾ τὴν τοιαύτην λύμην τῆς αἰρέσεως θεασάμενος, καὶ ἑλληνιστὶ κελεύει ἀναγινώσκεσθαι τὸ ἅγιον σύμβολον καὶ μετὰ μέλους εἰς ἅπασαν ἐκκλησίαν τελοῦσαν ὑπὸ τὴν Ῥώμην· ὡς δὲ καὶ εἰς πάντα τὰ πατριαρχεῖα ἐπιστέλλει,¹¹⁾ μὴ δέξασθαι Πάπαν τῆς Ῥώμης εἰς κοινωνίαν, πρὶν ἂν τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν ὁρθόδοξον κομίσῃ πρὸς πᾶσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν.

¹⁾ τῷ τυράννῳ add. Monac.

²⁾ Mon. hic addit: ὡς καὶ ὁ βίος διαγορεύει τοῦ ἁγίου τοῦδε Μιχαὴλ τοῦ συγκέλλον.

³⁾ δὲ add. Allatius, qui haec adducit c. Creyght. p. 195.

⁴⁾ ὁ πάπας in textu Allat. omittitur.

⁵⁾ ἀγίας omittit Allat.

⁶⁾ προεναπεθήσ. Allat.

⁷⁾ Hucusque textus Allat.

⁸⁾ Mon. μετακινῆσαι.

⁹⁾ τὸ omitt. Marc.

¹⁰⁾ Verba καὶ οὗτος — ὡς δὲ καὶ omittit Allat. qui l. c. haec eadem adducit usque ad finem §.

¹¹⁾ Aliter priorem partem §. tradit cod. Mon, qui Leoni IV quoque prius statutum attribuit: Ἀλλὰ δὴ καὶ ἑλληνιστὶ εἰς πᾶσαν ἐκκλησίαν τελοῦσαν ὑπὸ τὴν Ῥώμην κελεύει ἀναγινώσκεσθαι καὶ μετὰ μέλους τὸ ἅγιον σύμβολον. Ὁ δέ γε μετ' αὐτὸν ἀρχιερατεύσας Θεὸς Βενέδικτος στέλλει εἰς πάντα τὰ πατριαρχεῖα, μὴ δέξασθαι κ. τ. λ.

Sanctorum istorum, Michael dico syncelli et Theodori Grapti, scripta reperiuntur. Quoniam vero ad christianos quoque Constantinopolitanae urbis literas Patriarchae catecheticas Hierosolymis deportaturi erant (nam ad id quoque erant destinati) impio Theophilo manifesti fiunt et ab itinere romano arcentur.

9. Audit haec Romae sanctissimus Papa Leo; contristatur et dolet. Tum quid? Ex sceuophylacio educit sacra divini symboli scuta, quae sanctissimus Pontifex Leo, qui columnam rectae fidei in (a) quarta synodo conscripsit, in thesauris reposuerat divino motus spiritu, et anathemati subjicit, qui quidpiam ex sacro symbolo transmutarent, atque in facie ecclesiae ea constituit, ut a cunctis perlegantur.

10. Qui vero illi in pontificatu successit, divinus Benedictus, et hic talem haereseos perniciem conspiciens graeca quoque lingua sacrum symbolum recitari jubet et cum cantu, id in omnem ecclesiam sub Romana existentem edicens, sicut et ad omnes Patriarchas literas misit, ne Papam Romanum

11. *Εἶτα μετὰ τὸν Θεῖον τοῦτον Βενέδικτον κατὰ διαδοχὴν ἐπισκοπησάντων ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ Παύλον, Στεφάνου, Νικολάου καὶ Ἀδριανοῦ, ὁ Θεῖος μετ' αὐτοὺς Ἰωάννης ὁ Πάπας*¹⁾ *ἀρχιερεῖς τε καὶ κληρικοὺς λόγῳ κεκοσμημένους καὶ ἀρετῇ ἐκπέμπει πρὸς τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην*²⁾ *Φώτιον, σύνοδον ἐξαίτων κατὰ τῶν τοιούτων αἰρέσεων συγκροτῆσαι ὅπερ*³⁾ *καὶ γέγονε*⁴⁾ *καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγίστην ἐκείνην συνεκρότησαν σύνοδον, ἣτις καὶ τὴν ἐβδόμην ἐβεβαίωσε σύνοδον καὶ κανόνας ἐξέθετο καὶ συνέριθον ἔσχε τὸν αἰόδιμον ἐκείνον καὶ Θεῖον Ἰωάννην τὸν Πάπαν στείλλαντα πρέσβεις καὶ τοποτηρητὰς ἀντ' αὐτοῦ εἰς συγκρότησιν τῆς τοιαύτης ἀγίας συνόδου, Παῦλον καὶ Εὐγένιον ἐπισκόπους καὶ Πέτρον πρεσβύτερον καὶ καρδινάλιον*⁵⁾ *.. διαβεβαιούμενος διὰ τούτων τῶν πρεσβέων, σῶαν εἶναι ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ἀκίνδυνον τὴν ἐν Ῥώμῃ ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν καὶ μηδὲν οἷ τῶν ἀνηκέστων παθεῖν ὑπὸ τῆς τοιαύτης τῶν Ἰταλῶν αἰρέσεως, εἰ καὶ πρὸς τινὰς τῶν πρεσβυτέρων καὶ μοναχῶν τὰ σπέρματα ταύτης ἐπιπολάζῃ*⁶⁾ *.. Ὅς καὶ μετὰ Θυμηδίας πλείστης δεξιόμενος ἐν ἐπικρίᾳ πάντων τῶν ἀρχιερέων αὐτοῦ καὶ πρεσβυτέρων καὶ μοναχῶν κατὰ τὴν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίαν ἔγνω· εἶθ' οὕτως καὶ εἰς πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ ἐπικράτειαν ἀναγνωσθῆναι ταῦτα προσέταξε καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐναπο-*

¹⁾ Aliud est initium §. in Mon. cod. Ibi legitur: Ὁ δὲ γε Ἰωάννης ὁ ἀγιώτατος πάπας ὕστερον μετὰ χρόνους τριάκοντα καὶ ἀρχιερεῖς τε κ. τ. λ.

²⁾ Κωνσταντινουπόλεως add. Mon.

³⁾ Mon. ὅθεν.

⁴⁾ Hucusque Cod. Mon., in quo cetera desunt usque ad not. 1 pag. sequ.

⁵⁾ Prosequitur auctor de synodo quaedam parvi momenti.

⁶⁾ Cod. ἐπιπολάζει. Deinde sequitur in Cod. Marciano fol. 381 a, b et f. 382 a. actio sexta synodi Photianae a. 880 fusius descripta.

in communionem admitterent, nisi prius ille rectam fidei confessionem ad universam Christi ecclesiam transmitteret.

11. Deinde post divum hunc Benedictum, quum secundum successionem in eadem ecclesia antistites fuissent Paulus, Stephanus, Nicolaus atque Adrianus, divus post eos Johannes Papa sacerdotes et clericos virtute ac sapientia insignes mittit ad sanctissimum Patriarcham Photium, synodum petens fieri contra ejusmodi haereses, quod et factum est. Et Constantinopoli maximam illam congregaverunt synodum, quae et septimam synodum confirmavit et canones edidit atque adiutorem habuit venerabilem illum Johannem Papam, qui pro se nuntios ac legatos in ejusmodi sanctae synodi congregationem miserat, Paulum et Eugenium episcopos et Petrum presbyterum ac cardinalem . . . asseverans (Joh. P.) per hosce legatos salvam esse in re religionis et periculo immunem sanctissimam Romanorum ecclesiam et nihil eam insanabile pati ex ejusmodi haeresi Italorum, quamvis ejus semina ad nonnullos presbyteros monachosque pullulaverint. . . . Qui Johannes acta synodi a legatis reportata summo cum gaudio suscipiens coram cunctis episcopis, presbyteris et monachis suis in Romana ecclesia recitavit, deinde sic etiam ea in cunctis territoriis suis legi jussit atque in sacris scriniis recondi, ad

θησαν ρισθῆναι ταμιεῖοις, εἰς ἔλεγχον μὲν τῶν τὴν εὐσεβείαν ἀθετούντων, βεβαίωσιν δὲ τῶν τὴν ὀρθὴν κατεχόντων ὁμολογίαν.¹⁾ Ὅθεν καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς τοιαύτης ἀγίας συνόδου²⁾ σώζονται καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ³⁾ καὶ κατέχονται ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν.⁴⁾

12. Τότε⁵⁾ καὶ ἐκ Ῥώμης τῶν τοιούτων αἱρέσεων οἱ ἐργάται ἐκδιωχθέντες ὄχοντο πρὸς τοὺς Βουλγάρους⁶⁾ καὶ διεσπάσαντο ἂν τούτους τῆς εὐσεβείας νεοπαγεῖς ὄντας ἔτι τῇ πίστει, εἰ μὴ ὁ τῆς εὐσεβείας βοηθὸς⁷⁾ Θεοτάτος⁸⁾ Φώτιος δὴ καθολικὰς ἐπιστολὰς πρὸς πᾶσαν πέπομφε τὴν ὑφήλιον, στηλιτεύων ἅμα καὶ διελέγων τὴν τούτων ἄθεον αἵρεσιν, αἱ καὶ τοῖς Βουλγάροις ἀπεκομίσθησαν καὶ τούτων διέπτυσαν⁹⁾ τὰς φθοροποιούς καὶ θεοῦ ἀφισιῶσας τούτων αἱρέσεις καὶ τῶν ἐαυτῶν ὁρίων τοὺς τῆς ἀνομίας ἐργάτας καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου προδρόμους ἀπήλασαν. Ἀλλ' οὐ τὴν ἐκκλησίαν ἀφ' ἡμῶν τῆς Ῥώμης διὰ τῶν τοιούτων¹⁰⁾ ἐπιστολῶν διέτεμεν ὁ Θεοτάτος Φώτιος, ὡς οἱ τῆς δυσσεβείας¹¹⁾ συνήγοροι διατείνονται, εὐσεβεστάτης οὗσης τῇ τότε καὶ τῆς θειοτάτης συνόδου

¹⁾ Cod. Mon. 28. f. 291 b. immediate post vocem *γένονε* omissis ceteris sic pergit: καὶ ἀναθέματι καθυπέβαλον τοὺς δογματίζοντας ἐκ τοῦ νιοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τοὺς ἄζυμα εἰς θυσίαν προσφέροντας καὶ τοὺς τὰς λοιπὰς τούτων αἱρέσεις κρατύνοντας· καὶ λαβόντες τὰ πρακτικὰ τῆς ἀγίας ταύτης συνόδου ἀπεκόμισαν πρὸς τὸν αἰοδιμον Ἰωάννην τὸν πάπαν κακεῖνος εἰς πᾶσαν τὴν ἐαυτοῦ ἐπικράτειαν ἀνεγίνωκε ταῦτα καὶ ἤλανε τοὺς τοιούτους αἱρετικούς· καὶ γὰρ περιφανῆς καὶ μεγίστη ἡ τοιαύτη ἀγία σύνοδος γέγονεν, ἐνδημησάντων καὶ τῶν ἐτέρων τριῶν πατριαρχῶν. Ὅθεν καὶ ut in textu.

²⁾ πρ. ταύτης Mon. 28.

³⁾ κ. — ἐκκλησία omittit Mon.

⁴⁾ ὑπὸ τῶν χρ. Mon.

⁵⁾ Marc. Τῷ τοι Mon. ὅθεν.

⁶⁾ Ita Mon.; Marc. πρὸς Βουλγαρίαν.

⁷⁾ Ita Allatius, qui haec adducit c. Creyght. p. 194. Uterque codex legit: *βοώτης* (pastor).

⁸⁾ Θεοτάτος omittit Allat. l. c.

⁹⁾ Marc. διέπτισαν.

¹⁰⁾ τοιούτων omittit Allat. l. c.

¹¹⁾ ἀσεβείας. Mon.

refellendos eos qui pietatem aspernantur, ad confirmandos vero eos qui rectam confessionem retinent. Unde et acta ejusmodi sanctae synodi servantur et in nostra ecclesia atque a christianis orthodoxis retinentur.

12. Tunc et ejusmodi haereseon auctores Roma pulsi ad Bulgaros migrarunt atque hos adhuc neophytos a vera religione abstraxissent, nisi pietatis vindex divinissimus Photius binas catholicas epistolas ad omnem, quae sub sole est, misisset Ecclesiam, refellens simul et evertens impiam illorum haeresin. Quae epistolae et Bulgaris redditae fuere atque ex iis aspernabantur perniciosas et a Deo abducentes illorum haereses, finibusque suis transgressionis auctores et Antichristi praecursores expellebant. Sed non romanam Ecclesiam per ejusmodi epistolas a nobis discidit sanctissimus Photius, ut patroni impietatis praetendunt, quum ea tunc pietati addictissima atque

συγκροτηθείσης σπουδῇ τε καὶ συναινέσει¹⁾ τοῦ Θειοτάτου Ἰωάννου τοῦ Πάπα· ἀλλ' οὖν γε καὶ ἐπὶ πλέον μᾶλλον συνέδησε καὶ ἐστήριξε καὶ τοὺς κακοὺς ἐκφρεύειν²⁾· ἐργάτας παρήνει· καὶ ὕστερον μετὰ παραδρομὴν πλείστων ἐτῶν ἐκλάπη δολίως καὶ κατετυραννήθη ὑπὸ τῆς τοιαύτης αἱρέσεως.

13. Μετὰ γὰρ παραδρομὴν ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα ἀπὸ τῆς τοῦ Θειοτάτου Πάπα Ἰωάννου κοιμήσεως³⁾ Φόρμοςός τις τὴν ἐπωνυμίαν, μιαιενμα τῆς τοιαύτης αἱρέσεως, δόλιος ὢν τὸν τρόπον, δολίως ὑποκρινόμενος τὴν εὐσέβειαν, δολίως καὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐπέβη· καὶ γοῦν⁴⁾ τῇ συνήθει ὑποκρίσει καὶ δολιότητι οὗτος αἰεὶ χρώμενος οὐδαμῶς ἀκμὴν ὅλως ἡγάπα τι τῶν τῆς εὐσεβείας μετακινήσαι δογμάτων ἢ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν εἰς τοῦμφανὲς ἀγαγεῖν, ὑφ' ορώμενος κίνδυνον· μόνον δὲ τοὺς τῆς αἱρέσεως ταύτης ἐργάτας παρήνει τὴν εὐσέβειαν ὑποκρίνεσθαι καὶ τούτους τῇ ἐκκλησίᾳ ἔσπευσεν ἐμφυτεύειν καὶ τὰ μείζονα τούτοις ἀξιώματα ἐγχειρῶν. Ἐκ τότε γοῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς αἱρεσιῶται κατὰ διαδοχὴν εἰς τὸν τοιοῦτον θρόνον ἀνήγοντο καὶ τῇ ὑποκρίσει τῆς εὐσεβείας αἰεὶ⁵⁾ χρώμενοι κρυφίως τὴν ἑαυτῶν ἐδίδασκον αἵρεσιν, οὐδαμῶς ὅλως τολμῶντες μετακινήσαι τι τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων τε καὶ πραγμάτων⁶⁾ μέχρι καὶ ὀγδοῦ κατὰ διαδοχὴν ἀπὸ Φορμόσου αἱρεσιάρχου.

14. Τοῦ γὰρ καταράτου τοῦδε Φορμόσου τὴν ψυχὴν ἀποβόρῃξαντος διέρχονται

¹⁾ Mon.: συνδέει.

²⁾ Mon.: προσέχειν.

³⁾ Ita Mon. 28 et Allatius l. c. p. 195; Marc. f. 382 b: Μετὰ γὰρ τὴν Ἰωάννου τοῦ Θειοτάτου Πάπα κοιμήσιν, κατὰ διαδοχὴν διελθόντων τοῦ τε Μαρίνου Πάπα καὶ Ἀδριανοῦ καὶ Στεφάνου Φόρμοςός τις κ. τ. λ.

⁴⁾ Mon. f. 292 a: γὰρ.

⁵⁾ αἰεὶ deest in Mon.

⁶⁾ τε καὶ πραγμ. deest in Mon.

divinissima synodus congregata fuerit studio ac consensu sanctissimi Johannis Papae; immo potius magis conjunxit et confirmavit et malos illos operadores fugere hortatus est. Quamquam posterius elapsis plurimis annis Romana ecclesia dolose circumventa et ab ista haeresi in servitutem redacta est.

13. Expletis enim octoginta ferme annis a divinissimi Johannis dormitione Formosus quidam nomine in tali haeresi enutritus, callidus in fraudes doloseque pietatem simulans fraudulenter quoque eam occupavit ecclesiam. Consueti igitur simulatione ac vafritie semper usus noluit statim aliquod e veritatis dogmatis transmutare vel propriam propalare doctrinam, periculum inde suspicatus; solum haereseos hujus assecclas hortatus, ut pietatem simularent, eos ecclesiae implantare et majores ipsis dignitates conferre studuit. Ex tunc itaque atque deinceps haeretici secundum successionem in hanc sedem evecti sunt, qui pietatis simulatione semper usi occulte suam haeresin docuerunt; nullo tamen modo quid e dogmatis et rebus Ecclesiae subvertere ausi sunt, usque ad octavum in successione a Formoso haeresiarcham.

14. Nam maledicto isto Formoso ex hac vita sublato secundum successionem tum temporis tum haereseos promoti sunt Papae Bonifacius,

κατὰ διαδοχὴν τοῦ τε χρόνου καὶ τῆς αἰρέσεως Πάπαι Βονιφάτιος, Στέφανος, Ῥωμανὸς, Θεόδωρος, Ἰωάννης, Βενέδικτος, Λέων καὶ μετ' αὐτὸν ὁ δαιμονοφόρος Χριστοφόρος καὶ Σέργιος ὁ τοῦ διαβόλου ἐργάτης,¹⁾ οἱ καὶ ἐν τοῖς χρόνοις ὑπῆρξαν κυροῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου τοῦ τὴν βασιλείαν καλῶς ἰθύναντος,²⁾ τοὺς δ' ἀρχιερατικούς οὐκ ἄλλας Σεργίου πατριάρχου³⁾ θειοτάτου τοῦ καὶ κατὰ διάμετρον φερομένου εὐσεβεῖα καὶ ἀγιότητι τοῦ προῤῥηθέντος⁴⁾ Σεργίου (φημι) καὶ⁵⁾ Χριστοφόρου. [ἔτος⁶⁾ δὲ τῇ τότε τὰ ἀπὸ κτίσεως .ς.]

15. Οὗτος οὖν ὁ κατάρτος καὶ δαιμονοφόρος⁷⁾ Χριστοφόρος εἰδὼς, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ συνεργάτης αὐτοῦ⁸⁾ Σέργιος, τὴν τοιαύτην τῆς αἰρέσεως λύμην περικρατίσασαν ἅπαν τῆς καὶ αὐτοὺς ἐκκλησίας τὸ πλήρωμα, καὶ μηδένα κίνδυνον ὑφορώμενοι καταστρέφουσι καὶ πρακτικῶς τὴν εὐσέβειαν, τὸ θεῖον φημι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολον, τὴν ἀγίαν καὶ ἱερὰν θυσίαν καὶ τὰς λοιπὰς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως παραδόσεις, ἐκτίθενται δὲ⁹⁾ τὴν καὶ αὐτοὺς ἅπασαν αἵρεσιν ἐμφανῶς, μηδὲν δεδιότες.

16. Εἴτα μανθάνει ταῦτα ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Σέργιος· στέλλει γραφὰς, στέλλει πρέσβεις, ἀνακαλούμενος αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν ὡς¹⁰⁾ δῆθεν εὐσέβειαν· οἱ δὲ ἀποκροῦνται, ἀποστρέφονται, μυκτη-

¹⁾ Haec desunt in Mon., qui habet: ἕτεροι· Χριστοφόρον τε φημι καὶ Σεργίου οἱ κ. τ. λ.

²⁾ ἐν Κωνσταντινουπόλει add. Mon.

³⁾ πατριάρχου omittit Mon.

⁴⁾ Marc. mendose τοῦ προῤῥηθέντος Σεργίου τοῦ πατριάρχου.

⁵⁾ Mon. τοῦ καὶ Χριστοφόρου.

⁶⁾ ἔτους Mon., ex quo hoc incisum adjunctum est.

⁷⁾ κ. δαιμ. omitt. Mon. et Max. Margun. ap. Allat. de cons. p. 608 Dimitrac. hist. schism. p. 20. 21.

⁸⁾ αὐτῷ Mon. Marg.

⁹⁾ ἐκτιθέντες Marg. l. c.

¹⁰⁾ ὡς omitt. Mon.

Stephanus, Romanus, Theodorus, Johannes, Benedictus, Leo, atque post eos Christophorus a daemone actus et Sergius diaboli operarius, qui fuere temporibus Domini Basilii Bulgaroctoni, qui praeclare imperium regebat, et in pontificali cathedra residentis sanctissimi Sergii, qui pietate et sanctitate e diametro ferebatur a praedictis Sergio atque Christophoro; (annus tunc erat a mundi conditione 6000.)

15. Hic igitur maledictus et a daemonibus actus Christophorus probe sciens, non secus ac qui post ipsum ipsius collaborator Sergius, talem haereseos perniciem jam pervadere ac dominari universam ipsorum ecclesiam, nullum omnino periculum suspicantes et practice pietatem subvertunt, divinum videlicet rectae fidei symbolum, sacrosanctum sacrificium reliquasque orthodoxae confessionis traditiones, exponunt autem omnem suam haeresin luculente, nihil plane timentes.

16. Postea certior fit de his sanctissimus Constantinopolitanus patriarcha Sergius: mittit literas, mittit legatos, revocans eos ad pristinam pietatem.

ρίζουσι, κενούς ἀποπέμπουσι τοὺς σιαλέντας. *Εἶτα πάλιν* ¹⁾ *μανθάνει ταῦτα* ὁ πατριάρχης καὶ τῆς τῶν ἱερῶν καὶ θείων διπτυχῶν ἐξωθεῖται τούτους ἀναφορᾶς διὰ τὸ ἀνακαλυμμένην ²⁾ αὐτοὺς ἀνακηρύττειν τὴν ἐαυτῶν αἵρεσιν καὶ μὴ ἐθέλοντας ἀπαντῆσαι εἰς σύνοδον. ³⁾

¹⁾ πάλιν omitt. Marg.

²⁾ ἀνακαλυμμένης. Mon. et Marg.

³⁾ In cod. Marc. sequitur peroratio contra Latinos; in Monac. vero 28 f. 292 b, legitur: καὶ οὕτω σοι ἐν συντόμῳ παρεδηλώσαμεν, παρὰ τίνος καὶ πότε καὶ πῶς ἡ τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας γέγονεν ἑκπτώσις. Respondet hinc in eodem codice Graeco Latinus: Ἀλλ' ἡμεῖς γε τὸν Κηρουλάριον Μιχαήλ ὕστερον ὄντα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μονομάχου φαμέν ἐξῶσαι τὸν Πάπαν τῆς ἀναφορᾶς τῶν διπτυχῶν διὰ τὸ ἰμείρεσθαι αὐτὸν ἐμβαλεῖν τὰ κοκκοβαφῇ πέδιλα καὶ κωλυόμενον ὑπὸ τοῦ Πάπα τῆς Ῥώμης, ὥς αὐτοῦ μόνου ἔχοντος ἐξουσίαν ἐγκαλλωπίζεσθαι τούτοις, καὶ μὴ τοῖς ἄλλοις τῶν πατριαρχῶν ἐξεῖναι τοῦτο ποιεῖν (quae verba Allat. c. Creyght. p. 369 ex dialogo de process. Sp. S. Margunii nomine edito eadem prorsus ratione allegat). Porro Graecus utrumque negat, tum Caerularium coccineos calceos desiderasse tum eum primitus Romanos e diptychis expunxisse, atque praeterea neque Photium in Romanam Ecclesiam tunc orthodoxam insurrexisse asseverat.

Hi vero renuunt, aversantur, illudunt, vacuos remittunt missos. Rursum hacc edocetur Patriarcha et a sacrosanctorum diptychorum relatione eos ejicit eo quod haud velate suam haeresin praedicent et ad synodum convenire nolint.

Index.

	Pagina.
Prolegomena	3—10
A. Photii decretum de divina liturgia	11—12
B. Ejusdem fragmenta dialectica.	
I. De genere	12
II. De specie	13
III. De differentia	14
IV. De proprio	15
V. De accidente	16
VI. De iis quae praedictis sunt communia	17
VII. De communione generis et differentiae	17
C. Fragmentum homiliae Photii	18—19
D. Photii admonitio per breves morales sententias	20—52
E. Ex Nicephoro et Photio Patriarchis et Theodoro Studita contra Iconomachos	53—62
F. Opusculum contra Francos	62—71
G. Nicephori Gregorae Sermo in S. Theophanonem	72—83
H. Nicetae Byzantii capita syllogistica XXIV	84—138
I. Nicetae Stethati contra Armenios et Latinos	139—154
K. Opuscula de origine schismatis.	
I. Opusculum	154—163
II. "	163—171
III. "	171—181

